

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Erdoğan Aslıyüce

**Türkistan'dan Anadolu'ya
Alpler - Erenler**

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://ra>

YESEVİ YAYINCILIK

Türkistan'dan Anadolu'ya Alpler-Erenler

Erdoğan ASLIYÜCE

Birinci Baskı Ağustos 2002

Yesevi Yayıncılık: 12

ISBN 975-7950-13-0

Kitabın Adı:
Türkistan'dan Anadolu'ya
Alpler Erenler

Kitabın Yazarı:
Erdoğan Aslıyüce

Kapak Minyatürü
Özcan Özcan

Redaktör-Danışman
Prof. Dr. Ali Osman Özcan

Editör
Davut Akova

Dizgi
Nuray KÜÇÜK

Baskı
Ekip Basım

Yönetim Yeri

Hoca Ahmed Yesevi Vakfı Kültür Merkezi
Küçük Ayasofya Mahallesi Hüseyin Ağa Medresesi
Küçük Ayasofya Caddesi Sultanahmet-İstanbul

Haberleşme Adresi

PK. 30 34490 Beyazıt/İSTANBUL
Tel: (0212) 638 62 52 - (0212) 638 50 12

Belgegeçer: (0212) 638 35 47

www.yesevivakfi.org

e-posta: yesevi@yesevivakfi.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

1978'den bu yana gezip, bizzat makamlarını ziyaret ettiğim, fotoğraflarını çektiğim “Türkistan’dan Anadolu’ya Alpler-Erenler” adlı kitabımın bu kadar güzel ve renkli olarak basılmasına vesile olan

“ETK Kablo

Sanayi ve Ticaret A.Ş.”

yöneticilerinin Türk Kültürü’ne hizmet için verdikleri desteğe teşekkür ederim.

E.A.

Haziran 2002

Asırlardan beri Türk ruhu ile İslam imanını bir
potada eritip, et ve tırnak misali bütünleştiren,
bilinen ve bilinmeyen bütün Alpler ve
Erenlerin aziz hatırasına...

İÇİNDEKİLER

Önsöz	19
Giriş	21

BİRİNCİ BÖLÜM

Erenler Toplanıyor: Zaman-Mekân Aşılıyor

1. Hoca Ahmed Yesevî	Türkistan	37
Yesevî'ye Doğru		38
Külliye		40
Türkistan'da Yemek		41
Hoca Ahmed Yesevî Kimdir?		42
Manevî Miras		44
Hızır Aleyhisselâm		44
Cebrail ve Hurma		45

Arslan Baba	45
Mistik Duyuş	45
El Emeği	46
Kılıç Yerine Sevgi	46
Nefsi Öldürme	47
Adâb	48
Geçimi	48
Yesevî'ye İftira	49
Köseği	49
Nefisten Feragat	50
Fakrname'ye Göre Dört Kapı Kırk Makam	51
I. Şeriat Kapısı	52
II. Tarikat Kapısı	52
III. Marifet Kapısı	52
IV. Hakikat Kapısı	53
Yesevî'den	53
Divan-ı Hikmet'ten	54
Savcı: "Yesevî'yi İyi Araştırın"	55
2. Hacı Bektâş-ı Velî	Hacı Bektâş 56
Hayatı	57
Makalât'a Göre Dört Kapı Kırk Makam	63
I. Şeriat Kapısı	64
II. Tarikat Kapısı	64
III. Marifet Kapısı	65
IV. Hakikat Kapısı	65
Hacı Bektâş-ı Velî'den Öğütler	66
3. Şeyh Sadreddin Konevî	Konya 67
Çocukluğu	67
Hadis Alimi	68
Felsefesi	69
Kerâmeti	72
Camii ve Türbesi	72

Sadreddin Konevî'nin Eserleri	74
Mevlâna-Konevî	75
4. Ahî Evran	Kırşehir 76
Ahî Evran'a Doğru	76
Önce Kırşehir'i Dinleyelim	76
Veysel Turgut'tan Bilgi	77
Ahî Evran Karşında	78
Ahîlik	79
Loncaların Görevleri	80
İşçi Sendikaları	81
Görev	81
Ahîlikte Altılar	82
Altıların Görevleri	83
Usta, Kalfa, Çırak, Yamak	83
Altı Düstûr ve Kapılar	84
Ahlâk	84
Açık Kapılar	84
Kapalı Kapılar	85
Erkân Kapısı	85
Ahî Evran'ın Mücadelesi	85
Hapishaneye	86
Ahî Evran'ın Çilesi	87
Kahramanlık, Alçaklık ve Katliam	87
Alçaklık	88
Emperyalizme Baş Kaldıran Ahî Evran	88
Sona Doğru	90
Öldürülen Haberci	90
Ahî Evran'ın Şehadeti	90
Kırşehir Belediye Sarayı'nda	93
Tarihî Karar Düşüncesi	94
İlk Hılla Toplantısı	94
Kırşehir'de Osmanlı'nın Kuruluş Kararı	95

Pekiye, Kim Olacak?	95
Hılla'da Tarihî Karar	95
Ahî Evran'dan Öğütler	97
5. Sarı Saltuk	Asya ve Avrupa 98
Sarı Saltuk Gazi	99
Avrupa'da	99
Sufî Sarı Saltuk	104
İbadetten Önce İman Aşkî	104
Saltukname'den	106
Sarı Saltuk'un Tesirleri	106
İznik	108
Bosna-Hersek'te	109
Ayrıca	109
Rumeli Feneri Köyü	110
Yeşilyurt	110
Ezine	110
6. Geyikli Baba	İnegöl 111
Hayatı	113
Manevi Muhasara	115
Sultan'la İlişkisi	115
Kavak mı Çınar mı?	116
Geyikli Baba	119
Geyikli Baba Türbesi	119
Baba Sultan	121
Geyikli	Ezine 122
Geyikli Baba	123
7. Somuncu Baba	Aksaray 125
Adı	126
Erdebilî	127
İşaret, Diyar-ı Rum'a	128
Davet	128
Aksaray'dan Bursa'ya	129

Bursa'da Emir Sultan'la	130
Ulu Cami	130
Beni Ele Verdin	132
Yedi Mana ile Tefsir	132
Şair	134
Tarla	135
Birlik İçin	135
Darende	136
Kayseri'de	136
Turgutlu'daki Somuncu Baba	137
Menkîbe	137
Bolu'daki Somuncu Baba	138
Somuncu Baba Hazretleri'ne	139
8. Hacı Bayram Velî	Ankara 140
İstanbul'dan	141
İstanbul'u Kim Fethedecek?	141
Davet	142
Hacı Bayram Velî ve II. Murat	143
İmtihan	144
Cazibe Merkezi	145
Hacı Bayram Velî'nin Etkileri	149
Hacı Bayram Velî'den Öğütler	151

İKİNCİ BÖLÜM

Türkistan'dan Anadolu'ya

1. Şah-ı Nakşibendî	Buhara 154
Şah-ı Nakşibendî	156
Aynı Kaynak	157
Yeniden İhyâ	158
Zikir	159

Yayılma Sahası	161
Tarikatın Esasları ve Adâb-ı Erkânı	162
2. Şeyh Hacı Murad-ı Velî	Seydiler-Eldivan 163
Kısmet Bugünmüş	164
Başkan Eldivan'ı Anlatıyor	165
Tek Bacaklı Gazi	166
Dümalü'den Eldivan'a	167
Tarihî Köyler	167
Eldivanlı Hacı Murad-ı Velî	168
3. Ahmed Fakih	Konya 171
Türkçeci	173
Çarhname	175
4. Ahmed Gülşehri	Kırşehir 183
Ahmed Gülşehri	183
Türkçe Zor mu?	184
Gülşehri'den Ahî Evran	185
5. Şeyh Edebâli	Bilecik 188
Muhteşem Rüya	193
Hamur Yoğuruluyor	196
6. Tursun Fakih	Küre-Söğüt 198
İlkler	199
7. Yazıcızade Ahmed Bican	Gelibolu 202
Hacı Bayram-ı Velî'nin İlk Müridi	203
8. Yazıcızade Mehmed Bican	Gelibolu 206
9. Şeyh Şa'bân-ı Velî	Kastamonu 209
Her Şeyin Başı Kısmet	209
Şeyh Şa'bân-ı Velî	210
İlk Yılları	211
Bolu'da	213
Kastamonu Yolunda	214
Kastamonu'da	215
Tesiri	216

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Anadolu Yeniden Tapulanıyor Alpler Erenler Çoğalıyor

1. Emir Karatekin	Çankırı	220
Kimindir Bu Türbe?		220
Kaynaklara Göre		224
2. Gümüştekin	Araç	229
Mezarlığa		229
Hiç Düşündünüz mü?		230
Haçlılar Karşısındaki Zafer		231
Kastamonu Hakimi		232
Emir Danişmend		233
3. Çaka Bey	Çeşme	236
Türk Dünyası Rüzgarı Esiyor		236
Sakız, Sisam ve Rodos'u İlk Fetheden Çakabey		238
4. Muhlis Paşa	Bilecik	240
5. IV. Rükneddin Kılıçarslan	Ürgüp	243
Kağdın Düştüğü Yer		244
Gelenek		246
6. Caca Bey	Kırşehir	248
1937'den Bugüne		248
Önce Caca Bey		251
Hayatı		252
Yıldızı Parlıyor		255
Cıncıklı Camii Ve Kitabeler		255
İkinci Kitâbe		256
Medrese ve Türbe		257
Türbe		257
Hâcet Penceresi Üstündeki Kitâbe		258
Camii Kapısının Üstündeki Kitâbe		258

7. Süleyman Paşa	Bolayır	259
Çimpe'den Temaşa		260
Türbesinde Atıyla Yatan Şehzade		261
Şehzade'nin Son Sözleri		263
Namık Kemal'in Kabrinde		264
8. Sarıca Paşa	Gelibolu	265
Sarıca Paşa Türbesi ve Fransız Mezarları		265
Özür Dileriz Sarıca Paşam		266
9. Pîrî Reis	Gelibolu	268
Pîrî Reis'in Dilinden		268

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Erenlerin Kerameti Gerçekleşiyor

1. Şeyh Nusreddin	Zile	274
Şeyh Nusret Tekkesi		276
Türbe İçindeki Yanlış Yazı		276
Sohbet		277
Zile'ye Geliş		278
2. Ali Semerkandî	Çamlıdere	280
Anadolu'ya		281
Halka Hizmet		282
Çık Ya Mübarek!		283
3. Kaya Şeyhi	Kırşehir	284
Kurbağalar		285
4. Seyyid Harun Velf	Seydişehir	286
Seyyid Harun		287
Eşrefoğlu		292
5. Süleyman Türkmânî	Kırşehir	296
Anadolu'ya Gelişi		297
Kırşehir'e Gelişi		297

6. Âşık Paşa	Kırşehir	299
Önce Keskin		299
Kırşehir Toprağı		300
Kırşehir		300
Âşık Paşa'nın Huzurunda		301
Kendi Dilinden Âşık Paşa'nın Hayatı		301
Garibnâme'den		303
Âşık Paşa Türbesi		303
İlk Ziyaret		303
Kitâbesi		304
Âşık Paşa Haziresi		305
Hazîredeki Kitâbe		306
Orhan Gazi İle		307
7. Abdurrahman Merzifonî	Merzifon	309
Abdurrahman Merzifonî		310
8. Turhal Şeyhi (Kesikbaş)	Turhal	312
Kesikbaş veya Turhal Şeyhi		313
9. Sühreverdî	Turhal	316

BEŞİNCİ BÖLÜM

Alpler Erenler Koyun Koyuna

1. İnebey	Kepsut	320
2. Baba Nakkaş	Çatalca	325
Hayatı		325
3. Vanî Mehmed Efendi	Keles	329
İlk Yıllar		330
Erzurum'da		330
İstanbul'da		331
Sabetay Sevi		331
Sahte Tarikatçılar		332

Türk'ü Savunması	332
Viyana Önlerinde	333
Vakfiyesinden	334
Üstü Örtülen	336
4. Koçu Baba	Sulakyurt 338
Camii ve Türbesi	339
5. Abdal Hasan	Taşköprü 342
Adını Köye Veren Alperen	342
6. Muharrem Efendi	Zile 345
Muharrem Efendi	345
7. Selahaddin Buharî	Keles 348
Dertli Nine	349
İlgi	350
Türbe	350
Şeyh Selahaddin Buharî	350
8. Eren Dede	Ezine 352
İkinci Duruş	352
Diğer Alperenler	352
Bir İddia	353
Sohbet	353
9. Kara Kurt	Kırşehir 355
Yol Gösteren Kurt	355
Şifa Kaynağı	356

ALTINCI BÖLÜM

Ahîyan-ı Rûm, Baciyan-ı Rûm

1. Bayraklı Baba	Gelibolu 360
2. Şeyh Ahmed	Zile 363
Anadolu	366
Çorba	368

3. Hasan Dede	Hasandede / Kırıkkale	370
Şair Hasan Dede		372
Hasan Dede		374
Hasan Dede Camii ve Türbesi		377
4. Karanlık Evliya	Kastamonu	380
5. Fatma Hatun	Kırşehir	382
Fatma Hatun Künbeti		382
Fatma Hatun'un Nasihatı		382
İlhânî Künbeti Kitâbesi		385
6. Garip Baba	Keşan	386
7. Benli Sultan	Kastamonu	388
Ahlat Köyü-Benli Sultan		388
8. Kadın Evliyâ	Kastamonu	382
9. Menteşe Bey	Fethiye	395
Ahmed Gazi'nin mi Menteşe Bey'in mi?		396

OSMANLI PADİŞAHLARININ TARİKATLARI 399

Açıklamalı Sözlük

Abdal	401
Ahî	403
Ahîlik	404
Aşbazlık Vergisi	408
Baba	408
Balım Sultan	410
Bektâşîlik	412
Dede	413
Ermiş	414
Halvet	414
Halvetiyye	414
Hurafe	415
Kerâmet	415

Kızılbaş	417
Kûçe Vergisi	417
Tabkur Vergisi	417
Tasavvuf	418
Seyit (Seyyid)	419
Şahne Vergisi	421
Şeyh	421
Şerif	424
Tekke	426
Türbe	427
Velî	428
Zâviye	429
Zikir	430
KAYNAKÇA	433
İNDEKS	441

ÖNSÖZ

Kahramanlar, sıradan insanların yapamayacağı işlerin üstesinden gelen, mensubu oldukları milletten daima alacaklı olan insanlardır. Çok verip, az almakla yetinme huylarıyla süslenmişlerdir. Bu kahramanların yaptıkları büyük işler, sonraki nesiller için yol gösterici olur. Bu bakımdan millî kahramanlar, millî bilincin oluşması ve biçimlenmesinde, millete bağlılık tutumunun yerleşmesinde, vatanseverlik duygularının ortaya çıkmasında örnek oluştururlar. Bunlar inandıkları dava uğrunda ve dava yolunda, bir adım gerilemeden, o yoldan geri dönmeyenlerdir...

Bu örnek ve yüceltilmiş kişiler, tarihî değişimleri de iz bırakarak etkilerler. **Türklük duygusu ve inancının verdiği güçle bütün Türklüğün haklı davası uğrunda canları pahasına, mücadelenin nasıl yapılacağına da örneklik ederler. Onların bıraktığı kutsal emanetleri koruma bilinci, onlar tanınıp bilindiğinde daha güzel şekillenir. Onların hayatlarında görülen söze sadakat, aynı zamanda Türk ulusunun huyu ve alışkanlığı olarak, yüzyıllarca devam etmektedir. Onlar, sadece davranışlarıyla değil, düşünceleriyle de Türklükle bütünleşmişlerdir. Düşüncelerindeki ve kişiliklerindeki yücelik, yakıştırma ve yapay bir yücelik değildir. Hayatları, bolluk ve refah içinde olsa da olmasa da binbir zorluk ve mücadele içinde geçtiğinden, sıradan insanların şikâyetleri, onlar için sinek vızıltısı bile değildir. Onların büyük emelleri, feragat ve fedakârlıklarından alınacak ibretler çoktur. Adalet, hakkaniyet, iyi niyet, hoşgörü vb. insanlığın güzel nitelikleri onların karakterlerinde vardır. İnsanların gönüllerindeki tahta oturmak için giyim-kuşamla değil, zihinlerinden işe başlayarak, taklide ve zora dayalı değişimlere önem vermeden, bizzat kendi iradeleriyle insanları değiştirmeyi başarmışlardır. Geçmişin egzotik, yapay, sihirli, cezbedici görüntülerine kapıl-**

madan, yepyeni bir ruh ve inançla gelecek nesiller için çalışmayı ibadet haline getirmişlerdir.

Sayın Erdoğan Aslıyüce'nin çok halis niyetlerle "**Türkistan'dan Anadolu'ya Alpler-Erenler**" başlığı altında hazırladığı bu kitap, Türklük gurur ve şuurunu tatmak isteyen herkese faydalı olacak bir el kitabıdır. Türkistan'da Hoca Ahmet Yesevi'nin tutuşturduğu ocağın sönmeyen ateşinin, halâ Türklük bilincini nasıl etkileyebildiğine dair örneklerle Anadolu'da nasıl canlı, dipdiri kaldığını anlamak mümkün. Alpler-Erenler arasında, günümüz insanını düşündürecek pek çok örnek olaylar da yer almakta.

Sayın Aslıyüce, gidip gördüğü, fotoğrafını çektiği Alpler ve Erenler'e gönül borcunu ödemeye çalışır gibi, kendine has üslûbuyla çağlarında yaşamış gibi tarihî-sosyal ve kültürel ortamları dillendirerek, gerçeklere ışık tutmaya çalışıyor. Kamuyunda haklarında çok az bilgi bulunan, hatta yokmuş farzedilen bazılarını, unutulmuşluğun acısını onlarla paylaşmak istiyor. Toprağın kahramanlar, gaziler ve şehitler aracılığı ile nasıl vatan olduğuna dair, seçtiği örneklerle yeni bir gelenek de başlatmış oluyor böylece. Vatanımızın cansız bir toprak olmadığını, o topraktan üstündekilere, toprağın altından fışkıran "**Görevlerinizi yapınız! Bize lâyük olunuz!**" mesajlarını çok açık bir dille anlatıyor. Garip olanlara, Garip Baba ile cevap veriyor.

Sayın Aslıyüce'ye bu tür çalışmalarıyla tarihimiz ve kültürümüzde unutturulmuş olan bazı Alp ve Erenlerimizi bize tekrar hatırlattığı için teşekkür ederken, çalışmalarında başarılar dilerim.

Prof. Dr. Ali Osman Özcan

12.04.2002

H. Ahmet Yesevi Vakfı

Kadırğa - Sultanahmet - İST.

GİRİŞ

Evliya Çelebi'den mülhem, adet olduğu üzere kitaba dua ile başlayalım:

Hamd, alemlerin rabbi olan Allah'adır ve resülüne salât ve selam olsun, mülkün mâliki, evrenin hâliki ulu Allah, bize bu kitabı yazma gücü, yazdırma gayreti verdiği için hamd ü senalar olsun... Gelmiş geçmiş, Türklük için çalışmış tüm alplerin bütün erenlerin rahmeti bol olsun... Allah bu yolda yüzümüzü kara çıkarmasın...

1978 yılının sıcak bir Temmuz günü, Ankara Bahçelievler'deki toplantıda ulu bir kişi:

"Hoca Ahmed Yesevî, Ahî Evran, Hacı Bektâş-ı Velî, Şeyh Sadreddin-i Konevî, Sarı Saltuk, Geyikli Baba, Somuncu Baba, Hacı Bayram-ı Velî... Bu sekiz derviş gazi, Alpere-ni tam incelediğinizde göreceksiniz ki, Türkiye'nin siyasi, sosyal, ekonomik bütün problemlerinin cevabını bulursunuz" demişti.

Ben de o tarihten bugüne, alplere-erenlere ulaşmak için adım adım huzurlarına vararak, ziyaret etmeye karar verdim. Ancak o mübarek insanların çağlarına kadar, yani XI. asra

kadar geçen zaman diliminden kısacık kesitlerle, çekilen sıkıntılardan sonra Yesi'den savrulan köseğilerin kolay olmadığını anlatabilirim kendimi mutlu sayacağım.

GARİP BİR TECELLİ

Bizans imparatoru Heraklius (m.610-641) doğu seferine çıktığı dönemde, Arap Yarımadası'nda genç Medine Devleti'ni imha etmek için yola çıkan Ebu Süfyan ordusu şehrin etrafını çeviren hendekler karşısında çaresiz kalırken Avrupa hakimisi Avar Türkleri, İranlılarla işbirliği ederek, m.626'da İstanbul'u muhasara edip Heraklius'un güneye inmesine "dur" diyordu.

İSLAM (1)

İslam, Hz. Muhammed (S.A.V.)'in getirdiği dinin adı. Bu konuda Kur'an'ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır. "Allah nezdinde hak din İslamdır." (2)

Kur'an da ilk vahyedilen ayetlerin tebliği ile başlamış, 22 yıl 2 ay 22 günde tamamlanmıştır.

Tarih-i Taberî'ye göre: "Araplar'ın Peygamber Efendimiz devrinde, Türkleri tanıdığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Hendek Muharebesine hazırlandıkları sırada peygamberimizin bir Türk çadırında (Kubbet el Türkî) oturduğu bildirilmektedir.

DÖRT HALİFE

Hz. Ebubekir (m.632-634) ile başlayam İslam fütuhâtı, doğuda İran, batıda Afrika, kuzeyde Suriye'ye kadar uzanıyordu.

(1) Ansiklopedik İslam Lügatı, Tercüman Yayınları, İst., 1982, C.:1, Syf.:299

(2) Al-i İmran Suresi, 3/19 (Kur'an-ı Kerim Meali, T. Diyanet Vakfı, Ank., 1993)

Hız. Ömer (m.634-644) zamanında ise, İslam-Bizans ilişkileri yanında, ateşperest (mecusî) İranlılar'a karşı Gök-türkler Devleti'ne bağılı Hazar Hanlığı da, Bizans ile ittifak yapmıştı (m.628).

Var olan İslam-Türk ilişkileri de Kafkasya, Hazarlar, Horasan, Mâverâünnehir ve Toharistan bölgesinde tatlı sert mücadeleler şeklinde sürüyordu.

Nihavend Savaşı (m.642) sonrasında, son Sasani hükümdarı Türk hakanına sığındı...

Hız. Osman (m.644-656) ile Hız. Ali (m.656-661) dönemleri iç karışıklıklarla geçerken....

Haşimoğulları ile Ümeyyeoğulları arasında başlayan iktidar kavgası, Cemel vakasıyla islâm ümmeti arasında nifak ateşini körüklerken, iki ordunun yüzün gün karşı karşıya geldiği dönemlerde, Muaviye ordusu, Amr İbn-ül As'ın mızraklara Kur'an'ı Kerim sayfalarını taktırması, Hakem Olayı derken, Hız. Ali'nin şehadeti...

EMEVİ DÖNEMİ

Emevi Hanedanı (m.661-750) Şam'da, 20 yıldır vali olan Muaviye hilafete geldikten sonra, isyan, tefrika ve kan dökülmesine sebep olduktan sonra, Emevi Saltanatını kurdu.

Oğlu Yezid ise, daha önce yapılan bütün yanlışları gölgede bırakarak ve islâmın bütünlüğünün bozulmasının mimarı olur. Emevi Saltanatı, Abdülmelik (705-715) zamanına kadar, devletin muhasebe defterleri Şam'da Rum, Kûfe'de Pehlevi, Mısır'da Kıptî lisanlarıyla tutulurken, her bölgede Arapça yazılmaya başlanır.

Haccac b. Yusuf'un Irak Umumi Valiliği (m.694-714) döneminde, kendisi gibi acımasız ve gaddar Kuteybe b. Müslim'i (705) Horasan valiliğine tayin eder.

KUTEYBE BİN MÜSLİM

■ 705 yılında Belh üzerine yürüdü. Toharistan hakimi Nizek Tarhan'la sulh yaptı.

■ 706 yılında Buhara'ya 6 km. uzaklıktaki Beykent'i ele geçirdi. Bol miktarda silah ve ganimetle döndü.

■ 707 yılında Tumuşkas ve Romisan'ı ele geçirdi.

■ 709 yılında Buhara ile ağır harç mukabili sulh yaptı. Şehirde bulunan evlerin yarısı, Araplar'a tahsis edildi.

■ 710 yılında Nizek Tarhan'la sulh yapmasına rağmen, sözünde durmayan Kuteybe, O'nu Haccac'a gönderdi ve Nizek Tarhan'ı Irak'da idam ettirdi.

■ 711 yılında Rutbil üzerine yürüdü, orasını vergiye bağladı.

■ 712'de Harzem bölgesine girerek, Harzemşah'ın kardeşi Hurrazad'ı ve adamlarından, 4000 kişiyi kılıçtan geçirdi.

■ 713'de Semerkant'ı ağır haraca bağlayıp üç bin köle verilmesi şartıyla teslim aldı.

■ 714 yılında hamisi olan Irak valisi Haccac öldü.

■ 715 yılında Fergana'yı tamamen itaat altına aldı.

Halife Velid'in ölmesi ve yerine Halife Süleyman'ın (m.715-717) geçmesi üzerine, on iki yıl boyunca Türk kanı döken Kuteybe'nin döktüğü kanda boğulurcasına on altı yakınıyla beraber ızdırap çeke çeke sonu geldi (m.716).

Büyük Türk bilgini Birunî Hazretleri, Harezm'de Türk alimlerinin katledilişini acıyla anlatır ve şöyle der:

"Kuteybe, her çareye baş vurarak Harezmliler'in yazılı dillerini bilenleri, geleneklerini koruyanları, bütün bilginleri yok etti. Böylece her şey karanlıklara gömüldü. İslam, Harezmliler'in gönlüne girerken, onlara tarih hakkında bilinenleri öğrenme imkânını bırakmadı." derken...

Kuteybe'nin başarılarını vicdansızlığına borçlu olduğu ve Türk katliamının mimarı olduğu, Arap şairler tarafından dile getirilir. Sadece bir şiirden iki mısra:

"Kuteybe Türkleri kılıçtan geçirir durur,
Bize en çok ganimet toplayan O'dur..." (3)

ZULMÜN SONU

Emevi Saltanatı döneminde, Arap soyundan olmayan müslümanlara "mevalî" adıyla kendilerini efendi, Arap olmayan müslümanların da köle olduklarını pervasızca ifade ederken, diğer yandan da Cizye (müslüman olmayanlardan adam başına alınan vergi) ve haraç (arazi üzerinde konulan vergi) ile özellikle Türk bölgeleri sömürüye açılmıştı.

Bir çok sebebin bir araya gelmesiyle m.744 yılında Eba Müslim, Merv yakınlarında **Sefider** köyünde ilk nakiplerinden Süleyman bin Kesir'in evinin önüne "**zıl ve sehab**" adı verdikleri ihtilâl bayrağını çekti.

Kırk iki gün burada kalan Eba Müslim, Yemen Araplarının kumandanı Ali bin Medâri ile de anlaşarak Horasan'ın merkezi Merv'e girdi. (m. 747-748)

Emevi Valisi Nasır İbni Seyyar ise, Merv'i terk ederek kaçtı.

Eba Müslim, Nasır ibni Seyyar'ın takibine, ihtilal arkadaşlarından Kahtabey'i görevlendirdi. Kovalanmaktan yorulan vali, Rey'de öldü. Irak valisi İbn-i Hubeyre'nin yüz bin kişilik ordusunun önce İsfahan yakınlarında perişan edilmesinden sonra, valinin hazırladığı ikinci ordu da Fırat nehri kenarında meydan muharebesinde perişan edilmesiyle Irak kapıları Eba Müslim'e açıldı.

Horasan'dan gelen Eba Müslim'in adamlarının zoruyla

(3) Aslıyüce, Erdoğan, Türk Katliamcısı Kuteybe, Yesevi Dergisi, Yıl:9, Sayı 97, Ocak 2002, İst., S.8.. vd.

saklanmış olan Ebûl Abbas, Irak nakibi Ebu Seleme-tûl-Halal tartafından halife ilan edildi.

Son Emevi halifesi Mervan'ın da, Zap Suyu kenarında yenilmesiyle, Eba Müslim'le başlayan başkaldırı hareketi Herat, Belh, Tus, Merv, Nesa, Keş, Buşanç, Ceganayan, Nişabur, Nesef, Buhara, Amul bölgeleri ve diğer bölgelerde yaşayanların desteğiyle, özellikle Türklerin çabalarıyla ve "Arap olmayan müslümanların da Araplar'la eşit muameleye tabi tutulacağı" sözlerinin verilmesi üzerine, Emevi Hanedanı yerine **Abbasoğulları** hanedanı kurulmuş oldu (m. 750).

ANCAK...

Abbas oğullarına iktidarı hediye eden, Eba Müslim Horasanî, sırf Türk olduğu için II. Halife Mansur tarafından katledildi.

Yine Toharistan'ın, Belh şehrinden, yeni hanedanın hizmetine giren **Bermekoğulları** da Türktü. Abbasoğullarının en ihtişamlı dönemi yaşatmasına vesile olan Bermekoğlu Halit ve Yahya, Şam yerine Bağdat'ı ilim, fen, hukuk, maliye ve idare alanında merkez haline getirip yeni devleti omuzladılar. Yahya ve oğulları Fazıl ve Cafer akıllı idareleri, ileri düşünceleriyle, Bizans hududunda, **Avasım** adıyla Tarsus'tan Malatya'ya kadar teşkil ettikleri müstakil eyalete, "**Ferecet-ül-hadim-üt Türkî**" adıyla komutan ve vali olarak atanmışlardır.

Abbasoğullarını iktidara taşıyan Eba Müslim Horasanî'nin uğradığı akibet gibi, Bermekoğulları da, Harun Reşit tarafından, sudan bir bahaneyle, Türk oldukları için katle uğramışlardır.⁽⁴⁾

(4) Geniş Bilgi İçin Bkz: İbnu'l Esir, El-Kamil Fi't Tarih (Çev: Yusuf Aydın), Bahar Yay., İstanbul, 1986 C:5, s.285 vd.

KARANLIKTAN

Türkistan'da katliamlar sürerken, aslen Türk olduğu bir çok kaynakta ifade edilen, asıl adı Numan olan ve miladi 699'da Kûfe'de doğan Araplar içinde yetişen biri...

Kur'an'ı Kerim'i hıfzettikten sonra, lisan ilimleri, edebiyat ve şiirle meşgul oldu. Çeşitli ilim merkezlerinde hadis, fıkıh tahsil etti. Çok güçlü bir mantığa sahip olan İmam-ı Azam, kelâm ilminde de söz sahibi oldu.

Aynı zamanda büyük tüccar olması, kendisine sık sık seyahat etme imkanı vermişti. Seyahatlerinde karşılaştığı Hari-ciye, Şia, Kaderiye ve Dehriyye gibi fırkaları daha iyi tanıma imkanı bulmuştu.

Kûfe'de kurduğu hukuk mektebinde ünlü hukukçular yetiştirmiştir. Talebelerinin sayısının 4000'i aştığı, bunların 40 kadarının müçtehid seviyesine yükseldiği nakledilir. İmam Muhammed ve İmam Ebû Yusuf gibi ünlü talebeleri bunlardan sadece ikisidir.

Bizzat kendisi, hüküm kaynaklarını şöyle sıralamıştır; **Allah'ın kitabı Kur'an, Peygamberin sünneti, sahabenin söz ve görüşleri, kendi içtihadı.**

Ebû Hanife, ilmi ve edebî meziyetleriyle olduğu kadar, dini ve ahlâki faziletleri ile de çok yüce bir şahsiyettir.

Ehl-i Beyt'e hürmet ve sempatisi sebebiyle Abbasi Hali-fesi Mansur tarafından hapse atılan İmam-ı azam, hapse atılışının 15. günü 70 yaşında miladi 767 yılında vefat etmiştir.⁽⁵⁾

BUHARÎ

Hadis imamlarının en büyüğü olan, miladi 810 yılında Buhara'da doğan Ebu'l Abdullah Muhammed bin İsmail, 11

(5) a.g.e., İslam Lügatı C.1 s.192

yaşında hadis ile meşgul olmaya başlamış keskin zekası ve kuvvetli hafızası sayesinde, herkesin takdirini kazanmış, 16 yaşında Mekke'ye gitmiş, Mısır, Irak, İran ve Hicaz'da tetkiklerini tamamladıktan sonra, Buhara'ya dönmüştür. 600.000 hadis arasından sahih olarak seçtiği, 7.275 hadisi, 16 senede **Cami-üs Sahih** adlı hadis külliyyatında toplamıştır. Buhari'yi Türk-İslam aleminde bu derece yükselten eseri, **Kütüb-is Şitte**'dir (Hz. Peygamberin (S.A.V) hadislerin toplayan 6 önemli kitap). Bu eseri, onun Türk-İslâm dünyasında ününe ün katmıştır. Buhara'dan Semerkand'a giderken, Her-tek'te vefat etmiştir.

MATÜRİDÎ

Ebu Mansur el Matüridî, Mâverâünnehir'deki Semerkand şehrinin yakınlarında Mâtürid kasabasında doğmuştur. Matüridî'nin hayatı hakkında hemen hemen hiç bir şey bilinmemektedir. Semerkand'da hicri 333 (milâdi 944) yılında vefat etmiştir.⁽⁶⁾

Matüridî'nin, hicri 248 (milâdi 862) tarihinde vefat eden hocası Muhammed bin Mukatil er-Razi'ye talebelik edebileceği makul bir yaş haddi olacağı düşüncesiyle hicri 238 (milâdi 852)'de doğdu denebilir.⁽⁷⁾

Taraftarlarınca **Alemü'l Hûda** (Hidayet Sancağı), **İmamü'l Hûda** (Hidayet İmamı), **İmamu'l mûtekellimin** (Kelamcıların İmamı) gibi lâkaplarla anılan imam Matüridî, çevresinde o derece sevilmiş ve ün bırakmış olmasına rağmen, ne gariptir ki bir çok tarikat ve mezhepler tarihi kitabında isminden bahsedilmeyen bir kişi durumundadır.

(6) İslam Ansiklopedisi C:7, s.404 vd.

(7) Yeprem, Prof. Dr. M. Saim, İrade Hürriyeti ve İmam Matüridî, Mar. Üni. İlah. Fak. Vakf. Yay. No:8, III. Baskı, İst., 1997

Kısaca Matüridî adını kaldırmak için, özel bir gayret ve itina gösterilmiştir diyebiliriz.

Matüridî'nin en önemli eserlerinden biri olan "**Kitab-üt Tevhid**"i ilk defa yayınlayan Mısır, İskenderiye Üniversitesi Felsefe Prof. Dr. Fethullah Huleyf, Eş'ari'nin (m. 935) daha büyük bilgin olduğu propagandasına karşılık şu cümleleri kullanır:

"Bununla beraber Mâturidî ehl-i sünnet ve'l-cemaate yardımcı olma hususunda, Eş'ari'ye karşı bir üstünlüğe sahiptir. Matüridî doğumundan itibaren ehl-i sünnette idi ve ölünceye kadar da ehl-i sünnette kaldı. Oysa ki, Eş'ari kırk yaşına kadar, mutezilenin gölgesinde, bu mezhebin müntesi-biydi"(8)

Matüridî'nin kurduğu dini ekol müsamaha ve akılcı yönleriyle insanları kendisine bağlamış, islam dininin gerçek yorumu olarak hayatiyetini devam ettirmiştir.(9)

YUSUF HEMEDÂNÎ (10)

XII. asırda Buhara şehri, Karahanlılar'ın siyasi hakimiyeti altında bulunuyordu. Buhara, islâm ilminin Mâverâün-nehir bölgesindeki en büyük merkezi olmak şöhretini saklamakta idi. Medreseler, islam aleminin ve bilhassa Türkistan'ın her tarafından gelen talebelerle dolu idi. Şehirde **Âl-i Burhân** ünvanı altında zikredilen ve bütün fertlerine **Sadr-ı Cihan** lâkabı verilen Hanefî mezhebinde, âlim ve çok zengin bir aile hüküm sürüyordu.

Esasen Hanefî mezhebinde âlimlerden olan ve maiyetlerinde **600.000 fakih beslenen** bu Sadr'ların zamanında Bu-

(8) Ecer, Dr. A. Vehbi, Türk Din Bilgini Matüridî, Ank. 1978. s.15

(9) Ecer, a.g.e, s.45

(10) Köprülü, Ord. Prof. Dr. Fuad. Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar, IV. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Gaye Matba. San., 1981, Ankara s.64-72

hara medreselerinde ne gibi cereyanların hüküm süreceği pek kolay tahmin edilir. (Bu rakam gerçekçi olmasa da Fuat Köprülü'nün kitabında böyle geçmekte...) İşte, Ahmed Yesevî böyle bir zamanda, böyle bir çevreye geldi ve devrin en ileri gelen âlim ve mutasavvıflarından Şeyh Yusuf Hemedâni'ye intisab ederek, onun nüfuzu altında şahsiyeti teşekkül etti.

Ebu Yakup Yusuf bin Eyyup ibni Yusuf Bin Hasan bin Vehre, Hemedân bölgesinde **Bûzencird** kasabasında m.1049-1059 tarihleri arasında doğmuştur. 18-20 yaşlarında Bağdat'a gelerek **Şeyh Ebu İshak Şirazî**'ye intisab etmiş ve usul-i fıkıhda ve hilâfta, az zamanda arkadaşlarından ileri giderek üstadın takdirini kazanmıştır. Bağdat, İsfahan ve Semerkand'da zamanın büyük muhaddislerinden hadis öğrenmiştir. Nihayet şer'i ilimlerde büyük bir vukuf ve ihata kazandıktan sonra, sûfiyane mizacının sevgiyle ilim yolunu bırakır; meşhur **Şeyh Hasan Semnanî** ile de sohbet ettiği rivayet edilir.

Yusuf Hemedâni, riyazet ve mücâhede yolunu tuttuktan sonra, Herat'a (şimdiki Afganistan sınırları içinde) gider. Orada epeyce kalır. Fakat Merv halkı tekrar memleketlerine dönmesini rica ederler, o da Merv'e gelir. Oradan da ikinci defa Herat'a döner. Hayatının son senesinde yani Rebiülevvel (Ekim Kasım) m.1140 yılında, Herat'tan Merv'e dönerken, Merv ile Herat arasında Bamiyîn kasabasında vefat eder. Bir rivayete göre, müridlerinden İbn-ün Neccar, Hoca'nın cesedini daha sonra Merv'e kaldırmıştır ve kabri oradadır.

Hoca Yusuf Hemedâni, İmam-ı Azam'a pek çok mutekit idi ve onun mezhebine sâlik bulunuyordu. Hoca Ahmed Yesevî, Hoca Yusuf Hemedâni Buhara'da bulunurken yahut başka bir rivayete göre, Semerkand'da iken ona intisap etmiştir. Sülûk âdâbını, zâhir ve bâtın ilimlerini ondan öğren-

miş ve belki de şeyhi ile beraber muhtelif memleketlerde dolaşmıştır. Hoca Yusuf Hemedâni'nin en çok bulunduğu yer **Merv al Rûd** idi. Merv'deki tekkesinin o zamanlar Horasan'ın kabesi sayılacak kadar tanınmış ve mühim olduğu bildirilmektedir. İlim ve fazlı ile gösterdiği kerametlerle o zaman islam aleminde büyük bir şöhrat kazanan Yusuf Hemedâni, m.1121-1122 tarihinde Bağdat'a gelir. Selçuklu veziri Nizamülmülk'ün eseri olan meşhur Nizamiye Medresesi'nde, her taraftan koşup gelen seçilmiş bir topluluk karşısında vaaz ve nasihatlerde bulunur.

Yusuf Hemedâni hakkında **"otuz iki kere piyâde hac ettiği, on bin hatm indirdiği, yedi yüz fıkıh, tefsir kelim kitabı ezberlediği, sekiz bin putperesti müslüman ettiği"** şeklinde rivayetler vardır. Uzun boylu, çiçek bozuğu yüzlü, uzun kumral sakallı, zayıf vücutlu bir adam olduğu, dünya işlerine önem vermediği, padişah ve devlet büyüklerinin evlerine gitmediği, eline ne geçerse muhtaçlara verdiği, kimseden bir şey kabul etmediği, yetmiş beş sene bekâr yaşadığı, sonra evlendiği ve eşinden kırk gün sonra vefat ettiği, çok mültefit olduğu, halim ve merhametli davrandığı, **cehri zikir yapmadığı, Türk köylülere dinin farzlarını öğretmekten üşenmediği**, daima hocalıkla meşgul olduğu, islam akidelerini tevilsiz kabul ettiği, daima riyazet ve mücâhede halinde bulunduğu gibi özellikleri, kaynaklarda belirtilmektedir. Halifeleri arasında Abdülhalik Gücdüvani, Hoca Abdullah Berkî, Hoca Hasan Andakî, Hoca Ahmed Yesevî vb. sayılabilir. Hakim Senâî de bir müddet Merv'de Yusuf Hemedânî tekkesinde bulunmuştur.

Tasavvuf kitaplarında ondan nakledilen bir çok söze tesadüf edildiği gibi, bazı menkıbeler de onun bir çok eseri olduğunu teyit etse de, ne yazık ki hiç bir eseri bulunamamıştır.

ŞEYH ERDEBİLÎ

Erdebil, Azerbaycan'da Aras ırmağının sağ kollarından **Karasu** çayına dökülen **Balıkçay** kenarında 40°-20' doğu meridyeni ile 38°-20' kuzey paralelinde, 1520 metre yüksekliğinde ve aşağı yukarı üç mil çapında, her tarafı dağlar ile çevrili, dairevi bir ovada ve tarihî ticaret yolları üzerinde bulunan bir Türk şehridir.⁽¹¹⁾

Hamdullah Kazvinî, Erdebillileri şafii mezhebinde ve Şeyh **Safiyüddin Erdebilî**'nin müridleri olarak gösterdiği için, şiiliğin sonraları, Şah İsmail Safevi tarafından yayıldığı anlaşılmaktadır.⁽¹²⁾

Safevî Devleti (m.1500) kurulana kadar Erdebil'in, Türkistan'dan kalkan alplerin erenlerin uğrak yeri olduğunun yanı sıra, ikinci Yesi işlevini sürdürdüğü dönemde, **Somuncu Baba** olarak bilinen büyük mutasavvıf, Erdebilî tekkesinde Şeyh Erdebilî tarafından yetiştirilmiştir.

Diğer bir ifade ile Türkistan'ın her köşesinden, başta Yesi çevresi olmak üzere, batıya doğru yola çıkan her alperenin, her derviş gazinin uğradığı **Erdebilî dergâhı**, etkisini **şeyhlik yerine şahılgı tercih eden Şah İsmail ile beraber kaybetmiştir**. Bundan sonra Anadolu'ya gelenler, saf, temiz bırak kaynak olan akılcıların yerine, nakilcilerin Anadolu'da dal budak salmasıyla müsbet ilimlere karşı takınılan menfi tavırlar sonucu, müsbet ilimlerin bir noktada yok olmasının zeminini hazırlamışlardır.

İmam-ı Azam'dan, Buhari'den, Matüridi'den, Yusuf Hemedani'den sonra, kararar gönülleri Allah, peygamber ve insan sevgisiyle mutlu eden **Hoca Ahmed Yesevî** Hazretleri'nden başlayarak "TÜRKİSTAN'DAN ANADOLU'YA ALPLER ERENLER" kitabını, 1978 yılından öncelere da-

(11) İslam Ansiklopedisi C:4 s.288

(12) İslam Ans. C:10 s.64 vd.

yanan ziyaretlerimin mutluluğuyla yazmaya çalıştım. Bu mübarek insanların bir bölümünü sizlere sunarken, becerim nisbetinde, özellikle büyük hizmetlerine rağmen, üzerleri bilerek örtülenleri de kısa da olsa yazmak için gayret sarfettim...

Bu kitabı oluşturanların bazılarını yazmama vesile olan gönül dostlarını yâd etmeden geçemeyeceğim.

Özellikle, kitabı şekillendirdiğimiz her çalışma gününe başlarken:

"Her şey tamam! iki günde biter" diye başlayan ve kitabın içinde geçen "Gümüştekin, Karatekin" konularındaki yardımlarıyla destek ve güç veren sayın Prof Dr. Ali Osman Özcan'a, teşekkür ediyorum.

Yine kitabın içinde geçen **"Vanî Mehmed Efendi"** konusunda destek gördüğüm Timuçin Mert'e, ayrıca teşekkür ediyorum.

Bu değişik yöndeki çalışmanın, inanç birliğimizi sağlaması faydasını umarak ve bir çok bilginin yanlış bilinmesinden fayda uman, art niyetli kişilere karşı doğru bilgileri araştırarak yazmaya çalıştım...

Şunu gayet iyi biliyorum ki, art niyet ile tek bir harf bile ilave etmedim. Ancak bütün iyi niyetime rağmen, olabilecek hata ve eksiklikler şüphesiz ki alplerin erenlerin değil, benim hata ve eksiğimdir.

Saygılarımla. Çalışmak bizden tevfik Allah'tandır.

Erdoğan Aslıyüce - 2002
Hoca Ahmed Yesevî Vakfı
Eminönü/İstanbul

BİRİNCİBÖLÜM

Erenler Toplanıyor:
Zaman ve Mekân Aşılıyor

Evliyalar Evliyası Hoca Ahmed Yesevî

Hoca Ahmed Yesevî ile ilgili çalışmalarım, 1978 yılında kendime göre bir plan çerçevesinde devam ederken, Konya'da Nurettin Taşer, Suat Telatar, Mustafa Üstün, İbrahim Altay ve diğer bazı arkadaşlarımızla çıkardığımız Konevi Dergisi'nin Ocak 1980'de çıkan birinci sayısının orta sayfasında "**Evliyalar Evliyası Hoca Ahmed Yesevî**'yi" yazmıştım....

İkinci sayı başlıklarının hazırlıkları devam ederken yapılan bir toplantıda İbrahim Altay, "Herkes kendi konusuyla ilgili yazılar yazsa daha iyi olur.." dedi.

İlahiyatçı olan İbrahim Altay'ın böyle söylemesi üzerine, "acaba Yesevî'yi yazarken yanlış bir ifade mi kullandım" endişesine kapılarak sordum:

"Sayın Altay, **Hoca Ahmed Yesevî** yazısında bir yanlışlık mı var?"

"Yazıda bir yanlışlık yok, ama kendi sahanda yazsan iyi olmaz mı?" deyince,

"Sayın Altay, bu konuları araştırmaktan zevk duyuyo-

rum" demiştim.

Sadece Yesevî'yi değil, çok önceden beri yazmayı düşündüğüm diğer alpleri, erenleri de ziyaret etmeye, yazmaya devam ettim ve ediyorum.

YESEVÎ'YE DOĞRU

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın düzenlediği 21 Haziran - 2 Temmuz 1992 tarihleri arasında Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Azerbaycan gezisi programında Hoca Ahmed Yesevî'nin ziyareti yoktu.

Turan Yazgan Hoca ile görüştüktan sonra Hoca, Taşkent'ten Çimkent'e gidilebileceğini, ancak asgari 50'şer dolar fark toplanması gerektiğini söyledi.

Uçakla Almatı'ya uçarken, hemen kafileye dönerek şöyle seslendim:

"Arkadaşlar! Tâ buralara kadar gelip de Hoca Ahmed Yesevî Hazretleri'ni ziyaret etmemek ayıp olur..."

Arkalardan bir ses:

"Tanımadığımız adamla ne işimiz var (?!)... Biz buraya türbe ziyaretine mi geldik?" deyiverdi.

Bu arada benim hakkımda:

"Sendikacı Erdoğan Aslıyüce'nin Hoca Ahmed Yesevî ile ne gibi bir işi olabilir? Yoksa sendikacı olarak bize hava mı atacak" türünden bir düşünceye sahip olduğunu imâ edenler de çıktı.

Yani Hoca Ahmed Yesevî'yi yaşayan bir şahsiyet ve benim de yaşayan bir şahsiyeti ziyaret etmek istediğimi zannediyorlardı.

Bunu anlayınca, 1980 yılında Konya'da gönül dostlarımla çıkardığım dergide Yesevî ile ilgili yazımın fotokopisini verdim ve Hoca Ahmed Yesevî'nin tarihte yaşamış büyük bir şahsiyet olduğunu anlattım. Fakat yine de insanların

engellemeleri oluyordu, fakat ısrarım sonucu, 168 kişilik kafileden 130'unu 50 dolar fark vererek Hoca Ahmed Yesevî'yi de ziyaret etmek maksadıyla yolumuzu değiştirmeye ikna ettim.

Kazakistan'ın başkenti Almatı'dan Çimkent'e gitmekten, Özbekistan'ın başkenti Taşkent'ten, Türkistan şehrine gitmek daha uygun olacağı için o yolu kullanma kararına varıldı.

26 Haziran 1992 Cuma günü sabah erkenden kalkıp bizi Türkistan'a götürecek dört İkarus marka otobüsün ön camlarına Türk bayrakları asıyorum. Çünkü Allah, peygamber, insan sevgisinin korkusuzca gönüllerde yeşermesine vesile olan Hoca Ahmed Yesevî Hazretlerini ziyarete gidiyoruz.

Taşkent, Özbekistan 'mihmanhanesi'nin (otel) önünden kalkan otobüslerimiz, bir gün önce geldiğimiz Kazakistan topraklarındaki Çimkent eyaletinin Türkistan kentindeki Yesevî türbesine gidiyoruz.

Otobüsümüzün teybinde, şair ve yazar Dilâver Cebeci'nin, şiir kaseti çalışıyor. Sınıf arkadaşımın bu kadar güzel sesi ve yorumu olduğunu da bu vesile ile öğreniyorum.

İkarus arabalarımız düz yollarda şahin gibi ama rampalarda tam bir kaplumbağa hızıyla ilerliyor. Öğlene doğru adını sanını bilmediğimiz vaha gibi bir yerde ihtiyaç molası veriliyor.... Abdestimizi alıyoruz.

Bizim otobüsteki rehberimiz Hayrullah, Kazakistan, Çimkent, Türkistan hakkında kısa bilgi verdikten sonra, yıllarca Rus propagandasının etkisi ile olsa gerek:

"Hoca Ahmed Yesevî Hazretleri de peygamberdir." der demez hemen müdahale ediyor, Yesevî Hazretleri'nin peygamber olmadığını, ama büyük bir evliyâ olduğunu söylüyorum.

Rehberimiz, Arslan Baba'dan, Divan-ı Hikmet'ten ve

hacca gidenlerin, önce Yesevî Hazretleri'ni ziyaret ettiğinden söz ediyor.

Bu arada bizdeki gibi ufacık bir türbe göreceğimizi tahmin ederken, kale surları gibi duvarların içinde, çok geniş bir alanda külliye ile karşılaşyoruz.

KÜLLİYE

Külliye'nin önünde otobüslerimiz duruyor. Hayranlıkla yürüyerek sol girişteki Rabia Hatun türbesinin resmini çeki-

Hoca Ahmed Yesevi Külliyesi'nin taç kapısı, Solda Uluğ Bey'in kızı Rabia Hatun türbesi, (26.06.1992 - Foto: E.Aslyılce)

yoruz, fatihalar okuyoruz. Türbenin kapısı kapalı. Restorasyon çalışmaları bütün hızıyla devam ediyor.

Mescid hınca hınç dolu. Gazeteciler ve kafilende bulunan herkes fotoğraf çekiyor. Kameralar durmadan çalışıyor. Kare şeklindeki ahşap mescidin zemin katı hanımlara ayrılmış.

Aksakallı imam cuma hutbesinde, özetle şöyle diyor:

"Kazak, Özbek, Ahıska, hepsi Türk, hepsi müslümandır. Bu sebepten birlik ve kardeşlikten ayrılmamalıyız. Özbek'in Ahıska'ya, Kırgız'ın Özbek'e, Kazak'ın Özbek'e düşmanlık etmesi, fayda yerine zarar getirir.

Ey müslümanlar, Allah'ımız bir, kitabımız bir, kanımız bir, canımız birdir. Bu sebeple birlik ve dirlik içinde durmaya mecburuz."

Cuma namazını kılıp, bahçeden topladığımız kayısıların tadına bakıyoruz. Bize külliyei gezebileceğimiz ifade ediliyor.

Külliyei gezerken, yanımızda bulunan Kuran-ı Kerim, elif cüzü, namaz hocası, İslam ilmi hali, Türk bayrağı, kalem, defter, sabun, sakız gibi ne varsa, etraftakilere dağıtıyoruz. Bu arada hediye almak isteyenlerin hücumuna uğruyoruz. Mecburen otobüslerin kapılarını kapatıyoruz. Fakat iki kişi zorla içeri giriyor:

"Gerçek Türklere bir Kuran-ı Kerim bile vermediniz. Onlar okumasını bile bilmezler." diye serzenişte bulunuyor.

- "Peki siz Ahıska Türkü müsünüz?"
- "Evet, Ahıska Türküyüz."
- "İnşallah, sizleri yakında Türkiye'de göreceğiz."
- "Nerede o günler? Kur'an vermiyor musunuz?"

Çantalarımızda ve ellerimizde kalan son kitapçıkları, Türk bayrağını, sabunları bu iki Ahıska Türk'üne veriyoruz. Diğer hediyeleri bir yana bırakıp, "Abdest nasıl alınır, Namaz nasıl kılınır" adlı kitapçığı ve Türk bayrağını göstererek, "**hah, işte aradığınızı bulduk.**" diyorlar ve mutlulukla arabadan iniyorlar.

TÜRKİSTAN'DA YEMEK

Türkistan'da yediğimiz mantı, çörek ve diğer yiyecekleri gördükten sonra, Rus'un az olduğu veya bulunmadığı yerlerde insanların kültürlerini ve damak zevkini aynen korudu-

*Hoca Ahmed Yesevî hazretlerinin mermer sandukası başında dua ediyoruz,
(26.06.1992)*

ğunu müşahade ediyoruz.

HOCA AHMED YESEVÎ KİMDİR?

Anadolu'da olduğu gibi, bütün Türk illerinde de tesiri yüzyıllardır yaşayan, pek çok bağluları bulunan, Hazret-i Türkistanî Hoca Ahmed Yesevî, XI. yüzyılda yaşamış olmasına rağmen, o günden bugüne Müslüman Türk'ün gönlünde taht kurmuş bir Türk mutasavvıfıdır.

Tasavvuf, Türkler arasında müslümanlığın girdiği yollardan geçerek, büyük anlayışla karşılanmış ve çok çabuk yayılmıştır. O kadar ki, müslümanlığın iç Türkistan bölgelerinde yayılması, oralarda sevilip benimsenmesi ve uğrunda gaza bayrakları açılan bir iman haline gelmesinde tasavvufi duyuş, düşünüş ve inanışın tesiri vardır.

Bunun sebebi şudur: **Türk ruhu, mistik duyuş ve düşün-**

celere hazırlıklıdır. Kâinatı saran gizli ve güçlü manevi kuvvetler tasavvuru, onun bütün inanış hayatında zaten mevcuttur. Büyük destan an'anesine sahip ve destan kahramanlarında daima manevî üstünlükler, harikulâdelikler tasavvur etmeye alışmış, onları öyle benimseyip, öyle mukaddesleştirmiş bir millet için islâm tasavvufunun, üstün insan, kâmil insan (evliyâ) inanışı adeta sıradandı.

İlâhi nurun yeryüzüne inerek insan teninde tecellisi, millî kahramanlarının böyle bir nurdan yaratıldığına asırlarca inanmış bir millet için, bu inanış yabancı bir tasavvur değildir. Türk halkı kendilerine **Allah, yaratılış, varlık, yokluk, ölüm ve ölümden sonrası ile cennet, cehennem** gibi kavramlar üzerinde çok çekici ve duygulandırıcı sözler söyleyen islâm dervişlerini asla yadırgamamış, onları kendi eski inanışlarına katarak heyecanla, saygıyla karşılamış ve sevmiştir. Eski ozanlara nisbetle çok yeni bilgiler ve ülkülerle dolu derviş-şairler kısa zamanda Türkistan'ın gönlünü kazanmıştır. Türkler, bu derviş şairlere **ata, baba, hoca** gibi hem heybetli, hem cana yakın isimler vermişlerdir. Vazifelerindeki ulvî manaya uygun, kalın sesli hecelerle ahenkli bu ünvanlar, onlara lâyıf olanlara karşı duyulan manevî sevgi ve saygının ifadesi olmuştur.

Verilen bu büyük manevî rütbeler, maneviyatları millî ruha ve millî hafızaya işlenmiş, bir takım, tarihî destansı şahıslara ait isimlerdir. Onların nereli oldukları, nasıl yetiştikleri, ne gibi hareketler ve eserleri olduğu hakkında herhangi bir kesin bilgimiz yoktur. Ancak Türkler'in bu isimleri anarken, asırlarca bir evliyâ anmanın derin hazzını ve imanını duydukları, onların menkûbelerinden bellidir.

Fakat Türkler arasında ilk tarikâtı kuran ve hemen yaşadığı asırdan başlayarak binlerce Türk üzerinde asırlar boyu, derin tesir bırakan **ilk büyük Sufî, Hoca Ahmed Yesevî**'dir.

MANEVÎ MİRAS

Ahmed Yesevî'nin hangi tarihte doğduğu kesinlikle bilinmemesine rağmen, Sayram Şeyhlerinden İbrahim'in oğlu olduğu kesin olarak bilinmektedir. Annesi de Şeyh İbrahim'in ileri gelen halifelerinden Musa Şeyh'in kızı Ayşe Hatun'dur. Rivayete göre, bu izdivâca Hızır Aleyhisselâm sebep olmuştur. İşte, Yesevî böyle bir manevî mirasa sahip olarak Sayram'da doğdu. Ablası Gevher Şehnaz ile birlikte büyüdü.

HIZIR ALEYHİSSELAM

Dünyaya geleceği, daha Hazreti Peygamber zamanında haber verilen, İslâm büyüklerinden olacağı bilinerek hayata başlayan, zengin bir kerâmeti ve menkıbevî hayatı olan Yesevî, daha küçük yaşında, Hızır Aleyhisselâm'ın delâletine mazhar oldu. Küçük Ahmed, babası ölünce, manevî bir babanın terbiyesine verildi. Bu manevî baba, ashâbdan olup,

Ruslar tarafından Petersburg'a götürülen bu kazan, 1992 başında Türkistan'a geri getirildi.
(Fotoğraf: E.Aslyüce, 26.06.1992)

Hız. Muhammed'in (S.A.V.) iştirâkiyle küçük Ahmed'i irşâd için görevlendirilmiş bulunan Arslan Baba'dır.

CEBRAİL ve HURMA

Bir gaza gününde Hız. Muhammed'in (S.A.V.) ashâbı aç kalmış ve kendilerinden yiyecek istemişlerdi. Allah'ın Resûlî dua etmiş ve Cebrail onlara cennetten hurma getirmişti. Hurmaları yerken, bir tanesi yere düşmüş; Cebrail de: "Bu hurma sizin Türkistanlı ümmetlerinizden Ahmed Yesevî'nindir" haberini vermişti. Yüce peygamberimiz de, hemen Arslan Baba'yı çağırmiş ve hurmayı ona vererek "Benden sonra Ahmed adlı bir çocuk doğacak. O, ümmetimin seçkinlerindendir. Git! Onu bul ve hurmayı ona ver." demişti.

ARSLAN BABA

Yine Peygamber Efendi'mizin duasıyla asırlarca yaşayan Arslan Baba, Yesî'de mektebe giden Ahmed'i bulmuştur. Karşılaşmalarında Arslan Baba çocuğa selâm verdi. Çocuk selâmı alırken:

"Baba, emanetiniz hani?" diye sordu.

Arslan Baba şaşırdı:

"Sen bunu nereden biliyorsun?" diye hayretle sorunca çocuk:

"Bana Allah (C.C.) bildirdi" cevabında bulundu.

Arslan Baba uzun müddet Yesevî'nin müridi oldu. Yesevî yine Arslan Baba'nın irşâdıyla Buhara'ya gitti. Şeyh Yusuf Hemedâni'ye intisâb etti. Şeyhi vefât edince, Yesî'ye gelerek büyük bir tekke kurup, kararan gönülleri aydınlatmaya başladı.

MİSTİK DUYUŞ

Ahmed Yesevî'nin bu kadar sevilip sayılmasının en bü-

yük sebebi, Türk ruhunun mistik duyuş ve düşünüşlere olan aşinalığıdır. Ve bu dostluğu, **Türklüğün ruh cephesiyle İslâmiyetin iman cenahında tesis eden zâtın Ahmed Yesevî oluşu sebepsiz değildir**; zirâ büyük destan ananesine sahip, destan kahramanlarında, daima üstün davranış ve harikulâdelikler tasavvur etmeye alışmış, benimsediklerini mukaddesleştirmiş bir millet için, Türk Milleti için, islâm tasavvufundaki üstün insan, kâmil insan (evliyâ) anlayışı, alışılmış bir inançtır. Bu inanç, Yesevî'nin görevini kolaylaştırırken, islâmiyetle müşerref olmuş Türklüğün de, bu yeni dinin tevhîd teknesinde yoğrulup hamur olmasına sebep olmuştur.

EL EMEĞİ

İslâm imanı, her müslümâna çalışmayı, kendi elinin emeğiyle kazanıp, öyle yaşamayı emrettiği için, Yesevî de bütün müritlerine örnek olan bir çalışma ile, ibâdetten gayrı zamanlarını tahtadan kaşık yontarak, kepçe yaparak geçirip, bununla geçiniyordu.

Hoca Ahmed Yesevî, öküzünün sırtındaki heybeye, bir miktar kaşık ve kepçeyi koyar, çarşıya gönderirdi. Alıcılar istedikleri kaşığı, kepçeyi alır, parasını heybeye koyarlardı. **Parasını heybeye bırakmayan olursa, bu öküz onun arkasından parayı heybeye koyana kadar takip ederdi.**

KILIÇ YERİNE SEVGİ

Türkistan'da, kendilerine kılıç göstererek ilerleyen Arap ordularına mukavemet edip, onların hareket imkânını ortadan kaldıran Türkler, Ahmed Yesevî'nin kendi ruhuna yaptığı seferlere "**gönül kapılarını**" açmışlardır. Bu esnada Türk'ün hasletlerini çok iyi tanıyan Ahmed Yesevî, **Türklüğe İran veya Arap edebiyatıyla hitap etmemiş; düşüncelerini onların örf, adet, gelenek ve zevklerini hırpalamadan, onlara**

Yesevî türbesinin mührü. İçten dışı sırasıyla 3, 9 ve 11 cm çaplı üç daire ihtiva etmektedir. En iç dairede "Hazret Sultan Hoca Ahmed Yesevî" yazılıdır.

yabancı olmayan bir dil ve vezinle söylemeyi tercih etmiştir. Yesevî, bu tutumuyla ordularla yayılması belli noktalardan itibaren mümkün olmayan islâmiyetin tam manasıyla yayılmasına, tesir sahasındaki mü'minlerin samimî rabitalarla yeni dine bağlanıp, sahiplenmesine vesile olmuştur. Türkler arasında, gerek hikmetleri ve gerekse Yesevî'nin yürüttüğü selâmet yolu olan Yesevîlik sayesinde, gönüllerde islâm çerağı tutuşturulmuş ve **bu çerağla âlem** yepyeni bir nura garbolmuş, aydınlığa bürünmüş, bu çerağla beraber Türk-islâm tarihinin tasavvufî devri açılmıştır.

NEFSİ ÖLDÜRME

Hakikat mertebesine ulaşabilmek için, ibadet ve riyâze-tî tavsiye eden, ancak hak yolunun meşakkatli olduğunu, yo-

la girenlerin her şeyden önce, nefsi öldürmeleri gerektiğini, bu yolda zuhur edecek her türlü azap ve işkenceye tahammülün şart olduğunu belirten Hoca Ahmed Yesevî, düzenini **"Hakiki aşıklar hakka talip olan ve bu yolda canından geçenlerdir"** düsturu üzerine bina etmiştir.

ADÂB

Yesevî müridlerinin yapmaya mecbur olduğu adâb şöyle idi:

1. Mürşide mutlak surette teslimiyet.
2. Zeki ve müdrîk olmak.
3. İtâat sahibi olmak.
4. Ağır canlılığı terkedip çevik olmak.
5. Va'dinde sağlam olmak.
6. Vefalı olmak
7. Mal ve mülkde gözü olmamak.
8. Sırlarına kavî olmak.
9. İhmâl ve kaçamak yoluna sapmamak
10. Canını ve başını vermeye hazır olmak.

Hoca Ahmed Yesevî, adâbıyla, erkânıyla, ahkâmıyla tasavvufî incelikleri değil, derûnî bir tefekkür sistemini halkın seviyesine uygun hale getirerek, şeriatle ilgili konuları birinci plana alıp, halk kitlelerini ahlâk yolunda temiz olmaya davet eden ve bir nasihat şekli altında, gönüllerde Allah sevgisi meş'alesini tutuşturup, saadet yolunu gösteren büyük bir velîdir.

GEÇİMİ

İslâm imanı, her müslümana kendi elinin emeği ile kazanıp geçinmeyi ve yaşamayı emrettiğinden dolayı, Hoca Ahmed Yesevî de bu emre uymuş, geçimini ibadetlerinden gayrı zamanlarında, tahtadan kaşık ve kepçe yontarak sağlamıştır.

YESEVÎ'YE İFTİRA

Hazreti Adem'den bu yana, her zaman iyiye, güzele, doğruya kem gözle bakanlar, Ahmed Yesevî'nin halk arasında çoğalan sevgisine de tahammül edememişler ve "bu şeyhin tekkesinde örtüsüz kadınlar bulunuyor, üstelik zikire de katılıyorlar" gibi dedikodularla fitnelerini sürdürmüşlerdir. Bu fesat haber, Horasan'a ulaşınca, Horasan ve Maverâünnehir şeriatçıları olayı tahkike kalktılar. O zaman Yesevî, kapağı mühürlü bir hokkayı **Celal Ata** adlı bir müridine vererek, bu âlim ve şeriatçi kimselere gönderir. Heyet toplanarak gelen kutuyu açar ki içinde bir araya konmuş, **pamuk ile ateş vardır, fakat ne pamuk yanmakta, ne de ateş sönmektedir.** Tahkike gelen heyet, o zaman anlar ki, Allah yolunda olanların gönüllerindeki aşk ve iman muhabbeti, fesat doğurucu duyguları yok edebiliyor. Yoksa Ahmed Yesevî de böyle bir kerameti bütün Velîyullah gibi kerâmet meraklısı olduğundan göstermemiştir. **Yesevî'nin derin bir aşkla sevdiği Peygamberimiz için,** Divân-ı Hikmeti'ndeki şiirlerde, O'nun hayatına ait parçalara, mucize ve kıssalara da yer vermiştir.

Hoca Ahmed Yesevî Külliyesi'nde Divân-ı Hikmet'le beraber Erdoğan Aslıyüce.
(26.06.1992)

KÖSEĞİ

İşte asırlardır Türk-İslam coğrafyasının dört bir yanına yayılmış olan, bütün velîlerin, derviş gazilerin, alperenlerin cümlesi, Türkistan'ın Yesi şehrindeki Ahmed Yesevî'ye

bağlanır.

Hoca Ahmed Yesevî'nin manevî kudretiyle savurduğu ocakta yanan köşeginin, her bir parçasının Anadolu'ya düşmesiyle bunu bir işaret belleyen Alperenler, Anadolu yollarına düşmüş ve hepsi de köşegisinin düştüğü yerde ocağını tüttürmeye başlayarak, geriden gelen müslüman Türk kitlelerine Anadolu'nun kapılarını ardına kadar aralamışlardır. Kitlelerin yerleşmesinden sonra da, Yesevî müridi alperenler, Anadolu ile bu coğrafyanın yeni sahiplerini imanda, medeniyette birbiriyle kucaklaştırarak Türk'ün Anadolu'suyla, Anadolu Türklüğünü ruh ve beden gibi birbirinden ayrılmaz parçalar haline getirmişlerdir.

Bu evliyalar evliyası Hoca Ahmed Yesevî'ye dayanan Alperenler, Türk-Cihan hakimiyetine yönelen ve nizâm-ı âlemin savunucusu olan, Osmanlı İmparatorluğu'nun zuhuru hazırlamışlardır.

NEFİSTEN FERAGAT

O gün için cihan hakimiyetinin tek yolu, Tüklük davası için nefsinden feragat edecek bir neslin varlığına olan ihtiyaçtı. Bu ihtiyacı, Yesevî müridi alperenler karşılamışlardır. Ve mükâfatları, üzerinde vaktiyle yaşamış oldukları toprakların kendilerine lânetler yağdırarak, yabancı çizmeli ayakların gezdiği bir ülke değil, kendilerine rahmet okuyacak bir neslin yaşadığı, emanet aldıkları İlahî Kelimetullah davasını kucaklamış, bir neslin yaşadığı ülke olmasıdır.

Bu gün de durum değişmemiş; bugün de davası için nefsinden feragat edecek bir neslin varlığı, elzem hale gelmiştir. Bu mücadelenin içine bizzat atılıp kendini tevhid yolu için, feda edebilenler de, bugünün alperenleri, gazi dervişleri olacaklardır. Onların da mükâfatı, vatan bilip bağrında büyüdükları ve gene onun bağrına döndükleri, toprakları kendile-

rine lânet okuyacak yabancı çizmelilere değil, kendilerine rahmet okuyacak ve **Hak Sancağı**'nı teslim alıp muhafaza edeceklerle emanet etmeleri olacaktır.

Ahmed Yesevî, çok sevilen tarikatıyla Türkistan Türkleri arasında, İslâm imanının yerleşip genişlemesini sağlayan bir din ve tasavvuf yayıcısıdır. Araplar'ın savaş yoluyla yapmak istediklerini Yesevî, tasavvuf yoluyla daha kolay yapmıştır. Sebebi ise, **Yesevîliğin, islâm imanını Türk'ün inancı üslûbuyla ve yaşayan hatıralarla birleştirmiş olmasıdır**. Yesevî tariki, Allah'a varma yolunda heyecan duyanların, bu heyecanlarını çeşitli yollarla Türk'ün ruhunda olan duygularla meczetmesi sayesinde gönüllerde taht kurmasına vesile olmuştur.

Yesevî, islâm'da şariat, tarikât, marifet, hakikat ayrılığı bırakmamış, islâm şariatini en az tarikât erkânı ölçüsünde tanıtarak, din ile tasavvufu sade ve basit söyleyişlerle belirtmiştir.

İslâm tasavvufunda öteden beri bilinen, Allah korkusu yanında, **Allah sevgisini duyurmak** ve nefsi,yani insandaki hayvanı öldürmek yolunda, Allah aşkı esasına dayanan, bir irâde terbiyesiyle insanı daha çok insan yapmak ve üstün insan olmaya yöneltmek gibi hedefler güder.⁽¹⁾

AHMED YESEVÎ'NİN FAKRNAME'Sİ'NE GÖRE DÖRT KAPI KIRK MAKAM (2)

Dört Kapı:

1. Şariat
2. Tarikat
3. Marifet
4. Hakikat

(1) Banarlı, a.g.e., s.279

(2) Dört kapı ile ilgili düzenlemeyi, sayın Abdülkadir Sezgin'den 21 Aralık 2001 tarihinde İstanbul'da aldım (E.A.)

I. ŞERİAT KAPISI

1. Tanrı'nın varlığına, birliğine, sıfatlarına ve zâtına imân etmek.
2. Namaz kılmak
3. Oruç tutmak
4. Zekat vermek
5. Hacca gitmek
6. Yumuşak sözlü olmak
7. İlim öğrenmek
8. Resûlû Ekrem'in sünnetlerini yerine getirmek
9. Emr-i mârufu yerine getirmek (iyilik yapmak ve iyiliği emretmek)
10. Neyh-i münker yapmak (kötülük yapmamak, yapanlara engel olmak)

II. TARİKAT KAPISI

1. Tевbe etmek
2. Pîre el uzatmak
3. Havf (Allah'ın sevgisini kaybetme korkusu)
4. Reca (Allah'tan daima ümitli olmak)
5. Vird-i evkâtı yerine getirmek (belli vakitlerde zikretmek)
6. Pîrin hizmetinde olmak
7. Pîrin izni ile konuşmak
8. Nasihat dinlemek
9. Tecrid olmak (her türlü kötülükle ilgisini kesmek)
10. Tefrid olmak (kendi kendine yeterli hale gelmek)

III. MARİFET KAPISI

1. Fenafillah olmak (Allah'ı görür gibi davranmak)
2. Derviş olmak
3. Her işe tahammül etmek

4. Helal ve güzel istekte bulunmak
5. Marifet kılmak (ilim sahibi olmak)
6. Şeriat ve tarikatı yaşamak ve yaşatmak
7. Dünyayı terketmek (dünya bağılısı olmamak)
8. Dünya ve ahîret arasında ahîreti seçerek davranmak
9. Vücut (varlığın sadece Allah'ın olduğunu bilmek)
10. Hakikat sırlarını bilmek

IV. HAKİKAT KAPISI

1. Alçak gönüllü olmak
2. İyi ve kötüyü tanımak
3. Kanaat sahibi olmak. Yabancı lokmaya el uzatmamak
4. Kendisini ve lokmasını hak yolunda sebil etmek
5. Kimseyi incitmemek
6. Yoksulum dememek ve varlık sahibi gibi nesi varsa sebil kılmak
7. Seyir-ü sülûku yaşamak
8. Sırrı saklamak
9. Şeriat, tarikat, marifet ve hakikat makamını bilmek
10. Bildikleriyle amel etmek

YESİEVİ'DEN

Nerde görsen gönlü kırık, melhem ol sen
Öyle mazlum yolda kalsa, hemdem ol sen;

Hakk'a aşık sadık kişi yalnız yürür;
Yarın varsa, Hakk önünde izzet görür;

Gül aşkının sokağında bülbül oldum;
Türlü türlü diller ile nâle kıldım

Münâcât eyledi miskin Hoca Ahmed
İlâhi kıl bütün bendene rahmet

Alimlere kitap gerek, sûfilere mescid gerek,
Mecnûnlara Leylâ gerek, bana sen gereksin sen

Sevmiyorlar bilginler sizin Türkçe dilini
Bilenlerden işit sen açar gönül ilini
Ayet, hâdis anlamı Türkçe olsa duyarlar
Anlamına erenler başı eğip uyarlar
Miskîn Hoca Ahmed, yedi atana rahmet
Fars dilini bilir de sevip söyler Türkçeyi

DÎVAN-I HİKMET'TEN

Hak kulları hakikat derviş bilmişler;
Hakk'a aşık olanlar Allah yoluna girmişler.

Hak yoluna girenler, Allah diyip gidenler
Erenleri izleyip memâlikten geçmişler.

Alem fahri Mustafa, öyle dedi merhaba,
Mirâc gecesi kılıp fahr, fakr yolunu almışlar.

Gönül vermez dünyaya, el uzatmaz harama,
Hakk'ı seven âşıklar helâlinden yemişler.

Dünya benim diyenler, cihan malını alanlar,
Herkes kuş gibi olup o harama batmışlar.

Molla müftü olanlar, yalan fetva verenler,
Akı kara kılanlar cehenneme girmişler.

Kadı, imam olanlar, haksız dâva kılanlar
Eşek gibi olarak yük altında kalmışlar.

Rüşvet alan hakimler, haram alıp yiyenler

Parmağını dişleyip korkup durup kalmışlar.

Tatlı tatlı yiyenler, türlü türlü giyenler,
Altın tahta oturanlar, toprak altında kalmışlar.

Mü'min kullar, sadıklar, sıdkı ile duranlar
Dünyalığın sarf edip cennet hûrun uçmuşlar.

Kul Hâce Ahmed bilmişsin, Hak yoluna girmişsin,
Hak yoluna girenler Hak didarın görmüşler.

SAVCI: " YESEVÎ'Yİ İYİ ARAŞTIRIN!" (3)

1980 12 Eylül darbesinden sonra, " MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası" olarak açılan davada, bir çok traji-komik olay yaşanmıştı. Bu olayı araştıran savcı yardımcılarında biri, çeşitli yazılı belgelerde bulunan isimleri soruşturuyordu. Bu belgelerde en çok ismi geçenlerden biri de Ahmed Yesevî idi. Savcı yardımcısı zât, polis ekibine şöyle emir vermişti:

"Bu Ahmet Yesevî'yi iyi araştırın. Çok önemli bir sanık olabilir?!..." Tabii sonuçta, Ahmed Yesevî'nin ülkücülerin örnek şahsiyet olarak gördüğü, **Pîr-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî olduğu anlaşıldı.** Rahmetli Alparslan Türkeş, **"Bu zâ-
tın hayatını araştırın ve iyi öğrenin"** diye talimat vermişti.

Yahya Kemal'in Fuad Köprülü'ye yaptığı hatırlatma, bir başka biçimde tecelli ediyordu.

(3) Çankırılı Hakkı Duran tarafından anlatılmıştır. "Türk Dünyasına "Başbuğ" Mührü" Yesevî Dergisi Sayı 41, Mayıs Dergisi 1997, İstanbul

Türklüğün Şanını Abâd Edip Işıkladıran Hünkâr **Hacı Bektâş-ı Velî**

Türklüğün şanını abâd eden Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî'nin dergâhını, ilk defa 1969 yılında ziyaret ettiğimde, bol bol aldığım hacıbektaş taşı eşyalardan bir kaç tanesini itina ile muhafaza etmekteyim.

Eski adı Suluca Karahöyük olan, bugün Nevşehir ilimize bağlı Hacıbektaş ilçesinde bulunan dergâhı ise, Kırşehir'de Ahî Evran, Aşık Paşa, Gülşehrî, vd. ziyaretim sonrasında, 7 Haziran 2000 tarihinde kısmet oldu.

Ana giriş kapısından **Birinci avlu** (Navdar avlusu), Üçler Çeşmesi, Mihman Evi, **İkinci avlu** (dergâh avlusu) ilk durağımız. Aslanlı Çeşme'den kana kana su içerken, hemen müze görevlilerinden bilgi almayı da ihmal etmeden, aş evinde pişen aşlardan nasiplenelerle selamlaşıp, 1834'den II. Mahmut döneminde yapılan camiye, oradan da solda bulunan eski yapı mihman evi, çamaşırhane, iki katlı kiler, altılar kapısından **Üçüncü avlu**'ya ulaştık.

Geniş bahçede, sağdaki mezarları selamlayarak, 1344 yapımı türbenin Selçuklu motifli ortadaki eyvandan sekiz ba-

samaklı merdiveni inip, **sekiz alperenden** Hacı Bektâş-ı Velî Hazretleri'ne giderken, diğerlerini (Yesevî, Konevî, Sarı Saltuk, Geyikli Baba, Ahî Evran, Somuncu Baba, Hacı Bayram-ı Velî'yi) anmamak mümkün mü?..

Pir evi girişinde, sekide Hacı Feyzullah Baba ve diğerleri, sol sekide altı mezar ki dergâha hizmet edenlerin mezarları, sağ seki sonrası çilehane bulunuyor, Kırklar Meydanı'nın güneş sembolü nefis ahşap tavanı var ve solda kızlar kümbetini geçtikten sonra sağda mermer işlemeli kapıdan Hünkar Hacı Bektâş-ı Velî Hazretleri'nin kare planlı türbesine ulaşıyoruz. Tam orta yerinde bulunan yeşil örtülü sandukası başında, mübarek ruhlarına Fatiha okuyarak, Türk milletinin birliği beraberliği için verdiği uğraşlara, Hılla Gölü toplantısını, Ahî Evran'ın hanımını Moğollara karşı korumasını düşünerek yürürken, Güvenç Abdal türbesine oradan geldiğim gibi çıkıp yürüdüm. Ve karadutun gölgesinde durdum. Kopardığım yaprağı minik oğlum Ahmet'le eşim yiyemediği için onların yerine ikinci yaprağı da koparıp yedim...

"Dut ağacının yaprağı da yenir miymiş?" demeyin, ben iki yaprak yediğim halde, hiç bir değişiklik olmadı... Size yoksa garip mi geldi?..

"**Ah Balım Sultan, Balım Sultan**" diyerek ziyaret edip gönül rahatlığı içinde ayrılırken, yine gayrı ihtiyari, Ah Balım Sultan diye mırıldanmama bir anlam veremedim...

HAYATI

Anadolu'ya Selçuklu Devleti'nin fetret döneminde gelen ve Anadolu'da Türklüğün devamlılığını sağlayan, Türk'ün ruh köküne bağlı bir kal'ası olan büyük Türk mutasavvıfı, büyük bir velî...

Hacı Bektâş-ı Velî, Horasanlı bir Türktür. Horasan'ın Nişabur şehrinde dünyaya gelmiştir. Asıl adı Mehmed'dir.

İkinci avluda arslanlı çeşmeden kana kana su içtim.

(07.06.2000 - Foto: Nesrin Aşlıyüce)

Babası Horasanlı Seyyid İbrahim'dir. Annesi ise Nişaburlu Şeyh Ahmed'in kızı Hatem Hatun'dur. Çocukluğunu burada geçirmiş, büyük Türk mutasavvıfı Hoca Ahmed Yesevî'nin halifelerinden, Horasanlı Şeyh **Lokman Perende**'ye teslim edilmiş, **zahir ve batın terbiyesi** almıştır.

Yesi'de evliyalar evliyası Hoca Ahmed Yesevî'nin ocakta yanan köseğileri, manevi kudretiyle Diyârı Rûm'a fırlatıp attığını, herkesin de nasibinin ardına düşerek yola revân olduğunu ve köseğinin düştüğü yer de kararan gönülleri uyandırmaya, nurlandırmaya başlama işaretinin verildiğini biliyoruz.

Hoca Ahmed Yesevî, velâyet kuvvetiyle atılan köseği üzerinde bâtinî olarak:

"**Bektâş'ım**, bu yanan odun nereye düşerse, senin yerin ora gerektir. Var git, oraya!.. Türklüğün şanını abâd et, ısk-

landır!" buyurur.

Az sonra ise, köşeginin (ateşin) düştüğü yerlerden haber gelmişçesine:

"Suluca Karahöyük'ü sana yurt verdik. Artık, burada eğlenme! Rum'a revan olup yürü!..."

Hacı Bektâş-ı Velî de bu emre uyup, Horasan'ın Nişabur'undan Menteş isminde kardeşi ile beraber Sivas'a, oradan Baba İlyas'ın yanına, oradan Kırşehir'e, oradan da Kayseri'ye kadar gelir. Kardeşi Menteş, Kayseri'den Sivas'a gittiği zaman orada şehit olur. Hacı Bektâş da, Kayseri'den Suluca Karahöyük'e gelip yerleşir.

Menkıbeye göre, Hacı Bektâş-ı Velî'nin Anadolu'ya gelişinden **Rum Erenleri(?)** tedirgin olur. Gelişini, manâ yoluyla kendilerine bildiren ve hepsini saygıyla selâmlayan Hacı Bektâş-ı Velî'yi hoş karşılamaz ve selâmını almazlar. Hatta O, yokmuş gibi davranırlar. **Aşık Paşa'nın tasnifine göre, erenler, şöyle gruplanır: Gaziyân-ı Rum, Ahıyân-ı Rum, Ab-**

Efsanevi karadut'un iki yaprağını yedikten sonra.... Bahmı Sultan Türbesinin önünde Ahmet Erdoğan Ashyüce elimden tutmuş... (07.06.2000 - F: Nesrin Ashyüce)

Türbenin dışarıdan genel görüntüsü. Öndeki kapı Üçler Kapısı'dır. Arkada görülen cami, 1834 yılında Sultan II. Mahmut tarafından yaptırılmıştır.

dalan-ı Rum ve Bacıyan-ı Rum.(*) Bu gruplar içinden Fatma Bacı'nın selamı alması sebebi ile Hacı Bektâş-ı Velî de Bacıyan-ı Rum'u yeğ tuttu. Hacı Bektâş bağlıları bu hadiseyi:

*"Horasan şehrinde zuhur eyleyen
Hünkar Hacı Bektâş-ı Velî Pîr'imdir
Gelip Rum diyarın pîr nur eyleyen
Hünkar Hacı bektâş Velî Pîr'imdir"*

diye başlayan, bir ilahi ile dile getirirler.

Hünkar Hacı Bektâş-ı Velî bağlılarının yazdıkları çeşitli velâyetnamelerde, soyunun Hz. Peygamber'den ve Hz.

(*) Farsça çoğul takısı olan -ûn (Türkçe'deki -lar) eki kullanılırken kendinden önce sesli harf gelmesi durumunda Türkçe kaynaştırma harfi olan -i harfinin konmasıyla -ian veya -yan olarak okunur. Ermenice 'oğlu' anlamına gelen -yan eki ile bir ilgisi yoktur. Gaziyân: Gaziler, Bacıyân: Bacılar demektir. Buna rağmen bu şekilde kullanmamızın nedeni, eski Osmanlı kaynaklarında bu kelimelerde y harfinin kullanılmış olmasıdır. Burada kullanılan kelimeler aynen Osmanlıcadan alındığı için yapısını bozmak istemedik.

Ali'den geldiği, Osmanlı Sultanı Orhan Gazi ile görüşüp, Yeniçeri Ocağı'nın kurulmasına öncülük ettiğine dair, bilgilerin tarihî gerçeklerle bir alâkası yoktur. Bu bilgiler, Büyük Velî'nin bağlıları tarafından, bilhassa XV. yüzyıldan sonra yazılmıştır. Bu rivayetler, türetilmiş olsalar da, uzun zaman Türk Milleti'nin gönlünde, kafasında vatan sevgisinin ve millî şuurun ayakta kalmasına vesile olmuştur. İlk Osmanlı Padişahları ile münasebet kurması, tarihî bakımdan mümkün olmadığı halde, 1362 yılında kurulan⁽⁴⁾ Yeniçeri Ocağı'nın manevî pîri olarak, asırlarca hamî rolünü oynadığı, binlerce yiğidin ağzından çıkan Gülbank'ta:

Allah Allah eyvallah

Baş uryan, sine püryan, kılıç kalkan

Bu meydanda nice başlar kesilir, hiç olmaz soran

Eyvallah... Eyvallah

Kahramız, kılıcımız düşmana ziyan

Kulluğumuz padişaha ayan.

Üçler, yediler, kırklar

Gülbank-i Muhammedî, Nûr-u Nebi Kerem-i Ali

Pirimiz, Hünkârımız Hacı Bektâş-ı Velî

Demine devranına hu diyelim...

Huuuuuuuuuu...

denerek Velî'nin adı anılır.

Gülbank, Sultan II. Mahmut'un 1826 yılında, yeniçeri ocağını ilga ettiği zamana kadar, cenk meydanlarında ve yeniçerilerin her türlü hatt-ı hareketinde terennüm edilmiştir.

Hacı Bektâş-ı Velî, üstün bilgisi, etkili sözleri ile kendine gönül veren yayıcılar yetiştirmiştir. Anadolu'nun bozulan dirliğini birlik, beraberlik ve bütünlük altında toplamak için çalışan, **Ahmed Yesevî'nin önde gelen halifelerinden en bü-**

(4) Pençik Kanunu'nun va'zını kanunnameler 1362-1363 senesinde gösterdiklerinden 1362 esas alındı

Hüncâr Hacı Bektâş-ı Velî Hazretleri'nin sandukası başında

(07.06.2000 - Foto: Nesrin Aslıyüce)

yüğü, aynı zamanda büyük Türk İslâm ülkücüsü idi. O'nun içindir ki **"Eline, Diline, Beline sahip ol!..."** düsturu ile bölünmeler ve parçalanmalara karşı çıkmıştır.

Ne yazık ki, Hacı Bektâş-ı Velî'nin ardına sığınarak çıkarılan isyanlar, ayrılıklar ve ihanetlerle O'nun zerrece alâkası yoktur. O mübarek Velî'yi taşıyanlar ve taşıtanlar onu anlayamayanlardır.

Hacı Bektâş-ı Velî'de, birliği gerçekleştirmek için tevazunun ve gayretlerin en mükemmeliğini görmek mümkündür. Akşehirli Veli Mahmud Hayranî, **"Arslanı at, yılanı kamçı"** yapmasına karşılık, **O'nun güvercin kılığına girmesini** mazlum görünüşünün nişanesi olarak görür.

Hacı Bektâş-ı Velî:

"Eline sahip ol" derken:

El'i, ülke, vatan ve millet anlamında kullanır. İnsanların

vatanına sahip olmalarını, ona zarar verecek hareketlerden sakınılmasını,

"Diline sahip ol" derken:

Her milletin kendine ait bir dili, bir lisanı olduğunu ve millî dilin korunması gerektiğini,

"Beline sahip ol"(*) derken de:

Hem belini, hem de soyunu korumasını öğütlemiştir.

Büyük Türk evliyâsı, Fetret Dönemi'nde insanımızı bil-meyenlerin karanlığından kurtarmak, bilenlerin aydınlığına kavuşturmak için çalışan, Türkçe söyleyip, Türkçe yazan, ri-vayete göre; Mevlâna'nın Farsça yazmasına, Selçuklu sul-tanlarının dildeki yabancılaşmalarına gönül koyan, **"Türk Milleti, Cihana Hakim Olmak İçin Yaratılmıştır!.."** diyen, Hünkar Hacı Bektâş-ı Velî, O'nun mübarek adı arkasında birliği, beraberliği ve bütünlüğü bozucu davranışta bulunan-lara manevi tokadını vuracaktır...

Anadolu'da sevginin, hoşgörünün ve insan kıymetinin değerini bilen, horlanan insanların dertlerini dert edinen, aziz mürşid, ülkücü mutasavvıf ve Türk kültürünün müdafii Hacı Bektâş-ı Velî'yi rahmetle anıyoruz.

HACI BEKTÂŞ-I VELÎ'NİN MAKALAT'INA GÖRE DÖRT KAPI, KIRK MAKAM

Dört Kapı:

1. Şeriat
2. Tarikat
3. Marifet
4. Hakikat

(*) Hoca Ahmed Yesevî çağında 'Bel' sınır manasında kullanılmıştır. Türkiye'de Bel: Dağın geçit veren iniş yerine denilmektedir.

I. ŞERİAT KAPISI

1. İman (Amentüdeki esaslara iman)
2. İslam. (Şahâdet. Namaz. Oruç. Hac. Zekât ve diğerlerini yerine getirmek.)
3. İlim
4. İhsan. (Allah bizi her zaman ve her yerde görür. Bizim de O'nu her yerde görür gibi davranmamızdır.)
5. Evlenmek.
6. Helâl yemek ve helâl giymek.
7. Peygamberin sünnetine uyanlardan olmak, bidatçılardan olmamak.
8. Şefkât ve merhamet.
9. Helal kazanmak ve faizi haram bilmek.
10. İyi yapı yapmak ve yapılmasına yardımcı olmak. Kötüyü yapmamak ve yapılmasına engel olmak

II. TARİKAT KAPISI

1. Tевbe edip el almak,
2. Mürid olmak,
3. Kılık ve kıyafeti ile tarikatçıların kıyafetine bürünmek,
4. Korku ile ümid arasında yaşamak,
5. Hizmet etmek,
6. Nefse hakim olmak,
7. Allah'tan gayri her şeyi bırakmak,
8. Hırka, makas, zembil, seccâde, icazet, ibret ve hidâyet,
9. Cemaât sahibi, nasihât sahibi ve Allah'ın kullarına karşı sevgi sahibi olmak,
10. Aşk, şevk, kanaât sahibi olmak ve fakirliğini bilmektir. (Fakirlik, Allah'ın kulu olduğunu idrak etmek, **ganî** olanın sadece Allah olduğunu, O'nun dışındaki herkesin ve her şeyin fakir olduğunu bilmektir.)

*Hacı Bektâş-ı Velî Türbesi Kırklar Meydanı'nda oğlum Ahmet Erdoğan ile
(07.06.2000 - Foto: Nesrin Aslıyüce)*

III. MARİFET KAPISI

1. Edeb.
2. Korkmak. (Allah'ın sevgisini kaybetmekten korkmak)
3. Nefis terbiyesi, açlık ve kanaât-kârlık.
4. İkrar ve tasdik. (Kabul ve doğrulama)
5. Hayâ. (Utanma)
6. Cömertlik.
7. İlim.
8. Sükûnet ve düşkünlük.
9. Kalbe ve gönüle riayet etmek ve hoşnut etmek.
10. Kendini tanıyıp bilmek.

IV. HAKİKAT KAPISI

1. Diğer yaratıklar karşısında toprak gibi mütevazi olmak.
2. Bütün kainatı aynı gözle görmek. (Bunun işlediği iyi, bununki kötü şeklinde görmek yerine, sadece işlenen fiili

iyi veya kötü olarak görmek.)

3. Allah'ın bize verdiği mal mülkten, olmayanlara bol bol ikram etmek.
4. Ölmeden önce ölmek.
5. Hiç bir yaratığa zarar vermemek.
6. Konuşurken doğru söylemek ve bağlı olduğu mürşide tam bir istekle bağlı olmak.
7. İyi ve kamil kulların girdiği yola girmek.
8. Kendisinden keramet sadrolduğunda, gizlemek.
9. Sabretmek, Tanrı'ya yakarmak ve Tanrı'ya ulaşmak.
10. İlm-i Ledünn'ü öğrenmek. (İç gözüyle gözlemde bulunmak)

Hacı Bektâş-ı Velî'den Öğütler

- Ayağa kalkacaksan, hizmet için kalk
- Dinine, dizinle değil, kalbinle bağlan
- Doğruluk, dost kapısıdır
- Asıl kör, nankördür
- İnsanoğlunun en büyük düşmanları:
 - Yalancılık
 - Boğazına düşkünlük
 - Mal ve mevkii hırsı
 - Koğuculuk, gıybet, edepsizlik, hıyanet ve Hakk'ı inkârdır.

Şüphesiz ki, Hacı Bektâş-ı Velî gibi bir umman, bu kadar kısa bir bölümde, bütün cepheleriyle anlatılamaz. Nasip olursa, bu sekiz Alperenin müstakil bir kitap haline getirilmesiyle ilgili çalışmalarımız devam etmektedir. Çalışmak bizden, tevfik Allah'tan...

Alperenlerin Büyük Şeyhi Şeyh Sadreddin-i Konevî^(*)

Konya'da Zafer meydanı yanından başlayan Mimar Kemalettin Caddesi üzerinde bulunan Konya Ülkü-Bir Derneğinde, 1977 yılının Kasım ayında, sohbet ederken Mehmet Ali Özgüven:

"Erdoğancığım, sen seversin. Bir de şu Şeyh Sadreddin-i Konevî'yi araştır." dediği günün akşamı, Konevî ile ilgili çalışmalara başladım... Şeyh Sadreddin-i Konevî Mahallesi'ndeki cami ve türbesine ilk ziyaretimi, ertesi günün sabahı yaptım. O günden sonra, Konya'da bulunduğum dönemlerde, sabah ve yatsı namazlarında, cuma günlerinde bir çok defa ziyaret ettim. Konya'dan İstanbul'a geldikten sonra, her Konya'ya gidişimde, Hazret'i hep ziyaret ettim.

Belki de hayatım boyunca, en çok ziyaret ettiğim alperen Şeyh Sadreddin-i Konevî Hazretleri'dir...

ÇOCUKLUĞU

Şeyh Sadreddin-i Konevî, m.1210 yılında Malatya'da doğmuştur. Babası, Malatya ileri gelenlerinden ve sabık sul-

(*) Bu yazı Nisan 1980'de "Kardeşim Mustafa Sami Barsan"a armağan edilmişti.

tanlarından İshak bin Muhammed bin Yusuf bin Ali'dir.

Çocuk yaşlarında babasını kaybetmiş, ailesiyle birlikte Konya'ya göçerek, **Çeşme Kapısı** (Konya Kalesi surunun batıya açılan büyük kapısı), yani bugünkü türbesinin bulunduğu yerin civarında yerleşmiştir. Dul annesiyle evlenen ve Konya'da bir süre oturan **Muhyiddin ibn-i Arabi**'nin tahsil ve terbiyesinde yetişmiş, onun eserlerinin şarihi (yorumlayıcısı) olduğu için de, "**Şeyh-i Kebir**" diye anılmıştır.

Devrinde büyük saygı gören Konevî, "Selçuklu Sarayı'ndan" tahsisatı olan ve rahat bir hayat süren Türk mutasavvıfıdır.

HADİS ALİMİ

"Konya'da **Muhyiddin ibn-i Arabi**'den ilim ve feyzalan ve çok istifade eden **Sadreddin-i Konevî**, hocası ile Halep ve Şam'a doğru gitmiştir.⁽⁵⁾

Konevî Hanıkâhında hadis ilimleri okutmuş, derslerine zamanın belli başlı devlet büyükleri devam etmiştir.

"Büyük Türk tarihçisi Aşık Paşa da Konevî Medresesi'nde okumuştur.⁽⁶⁾

Konevî ve Nasirüddin-i Tusî'den tahsil gören Kutbeddin Şirazî (m.1236-1311), İbn-i Sina'nın "**Kanun**" ve "**Şifa**"sını, Zemahşerî'nin "**Keşşaf**"ını okutuyor; yılda otuz bin dirhem maaş alıyor; çoğunu talebelerine dağıtıyordu."⁽⁷⁾

"Selçuklu Veziri Celaleddin Karatay'ın, 1251 yılında Konya'da yaptırdığı medresenin vakfiyesindeki şahitler ve Sadreddin-i Konevî'nin "**Cami'ül Usul fi Ahadis-il Resul**"

(5) Türkiye Gazetesi Evliyalara Ans., C:10, İhlas Gazetecilik Holding A.Ş., 1992, İstanbul, s.108

(6) Konyalı, İbrahim Hakkı. Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi. Yeni Kitap Basımevi, 1964, Konya, s.173

(7) Turan, Prof. Dr. Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti. Turan Neşriyat, 1969 İstanbul, s.259

adındaki eserini dinleyenler arasında, Ebu'sena Celâleddin Mahmud'un da adı geçmektedir." (8)

Büyük bir edip, şair ve aynı zamanda ünlü bir tabip olan Konevî, çağdaşı meşhur zengin (kölelerinin bile sayısını bilmeyen) Hoca Cihan'ın saralı oğlu Ali Han'ı, zamanın tabiplerinin deva bulamamasına

Vasiyeti üzerine kabrinin üzeri açık bırakılan Konevî Türbesi (17.10.1993 - Foto: E. Aslıyüce)

karşı, özel olarak tedavi etmişti. Hoca Cihan, oturduğu konağı, derhal boşaltarak O'na hediye etmişti.

FELSEFESİ

Sadreddin-i Konevî, felsefeye tasvvuftan gelen, bütün görüşlerini "Tanrı ile İnsan, Tanrı ile Kâinat üstüne kuran ve kâinatı dolduran varlık türleri arasında genel kuralları, gene Tanrı'ya bağlayan bir Türk âlimidir." (9)

"Temel varlık Tanrı'dır. Bütün varlık türleri, insan, hayvan ve bitkiler, Tanrı'dandır. O'ndan gelir. Tanrı, kâinatın

(8) Önder, Mehmet, Mevlâna Şehri Konya 2. Baskı. Güven Matbaası, 1971. Ankara, s.134

(9) Aslıyüce, Erdoğan, Yine Gel Dergisi. Konya Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayın Organı, Sayı 1, Mart 1993. İstanbul, ss.44-45

yaratıcısıdır."

Yaratılan (**mahlûk**) kainatla yaratan (**Hâlik**) birbirinden ayrı değildir. Çokluk (**kesret**) görünüştedir; gerçekte birlik (**vahdet**) vardır. Tanrı, bir bütün olarak, bütün kâinat, O'nun içinde yer alan varlık türlerini kuşatır.⁽¹⁰⁾

"Sadreddin-i Konevî'ye göre; önemli olan, insan düşün-

cesinde, Tanrı kavramının kesinlik kazanması, açık ve seçik bir tanıma niteliğiyle aydınlığa kavuşmasıdır. Tanrı, yaratıcı bir güç kaynağı olarak, bütün kâinatın, varlık türlerinin özüdür. Tanrı dışında, hiç bir nesne "**varlık**" niteliği kazanamaz. Var olan, Yaratıcı, ancak Tanrı'dır. Bütün varlıklar Tanrı'dan gelir, sonra yine

Konya'da giriş kapısı güneye bakan Şeyh Sadreddin-i Konevî Camii kitabesi

(17.10.1993 - Foto: E. Aslıyüce)

Tanrı'ya döner. Ölüm bir yok oluş değildir, geldiği kaynağa, ölümsüz öze dönüşür."⁽¹¹⁾

"Tanrı çokluğun (**kesret**) yorumlamasıyla anlaşılamaz. İnsan, Tanrı'yı O'na bir takım nitelikler vererek de anlaya-

(10) Aslıyüce, Erdoğan, Şeyh Sadreddin-i Konevî. Yesevî Dergisi, Aralık 1996, İstanbul, s.,22-23

(11) Aslıyüce, Erdoğan, Bolvadin Yeni Ses Gazetesi, 1989, Bolvadin, s. 3-4

maz. Tanrı, bir varlık ışığıdır (**Nur-ül Vücut**). Nur, bütün kainatı kuşatan, sonsuz ve sınırsız bir görünüştür. İnsan, O'nun yalnız görünüş alanına çıkan yanını görür. Hakikat, bu görünüşte değil, O'nun arkasında saklı olan Öz'dedir. Bu öze, akıl yoluyla varılamadığı gibi, basamak basamak artan bir bilgi ilerleyişi ile de ulaşılamaz. Bütün kâinatın varlık türlerinin yaratıcısı, özü, kaynağı olan Tanrı, insan için bir bilinmezdir.⁽¹²⁾

Sadreddin-i Konevî'nin ileri sürdüğü bu görüşlerin kaynağı, Kur'an-ı Kerim ve hadislerdir.

Felsefeye tasavvufтан girme-sine karşılık, zamanla tasavvufтан ve felsefeden de uzaklaştığı, daha çok islâm dini ilkelerinin

Sadreddin-i Konevî türbesindeki açıklayıcı levha

(17.10.1993 - Foto: E. Aslıyüce)

ana kaynağı olan noktalar üzerine ağırlık verdiği anlaşılmaktadır. Varlık anlayışı ise: bütün bilinenler "**yaratılmış**"tır. Tanrı, öz (**zat**) ve mahiyet'tir. Önce Tanrı vardır. Varlık, bu öz ve mahiyet'ten (**hakikat**), (**Tanrı'nın zâtı ve mahiyetinden**)

(12) Aslıyüce, Erdoğan, Türkün Gönül Deryasına Şeyh Sadreddin Konevi, Yine Gel Dergisi, Konya Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayın Organı, Sayı 1: Mart 1993, s.44.

(13) Meydan Larousse, Meydan Yayınevi, 1972, İstanbul, s.818

sonra gelir." İnsan bir varlık olduğu için, Tanrı'nın hakikâti-ni bilemez. Çünkü zat ve mahiyet, bilme ve kavrama gücü olan insandan öncedir. Tanrı'da öz ve varlık aynıdır.⁽¹³⁾

Bugün Konya Yusuf Ağa ve Ankara Maarif Kitaplığı'nda bulunan eserleri, ehil olanlarca incelendiği takdirde, Selçuklu tarihine ve eski Türk asırlarına ait olan millî hazineleri, yeni gelen neslin emrine sunabilecektir.

Bunun yanı sıra, eserlerinde daha çok İbn-i Sina ve Farâbî gibi, İslâm filozoflarının derin etkisi altında kaldığı, ancak bir yerde tasavvuf ile felsefeyi birleştirmeye çalıştığı görülür.

Büyük âlim ve hadisçi olan Sadreddin-i Konevî, istikbalî çok iyi gören, bir uluğ ve ergin kişi idi.

KERÂMETİ

Vasiyetnamesinin bir yerinde aynen diyordu ki: **"Bekâr olanlar yavaş yavaş Şam'a gitsinler. Çünkü öyle karanlık ve müthiş bir fitne kopacak ki, çoğunluğun bundan kurtulması zor olacaktır."** Konevî, bu sözleriyle Selçuklu istiklâlini yıkacak, Moğollar'ın istilâsını, Moğollar'ın Konya'yı muhasarasını, m.1291 ve Cimri (Siyavuş) hadisesini dile getirmiştir. Bu olaylarda Selçuklular'ın en kıymetli ve en kudretli kumandanları, ilim ve siyaset adamları öldürülmüş, Konya tahrip edilmiştir.⁽¹⁴⁾

CAMİİ VE TÜRBEŞİ

Sadreddin-i Konevî'nin Camii, bugün halâ Konya ve Konyalılar'a, bütün unutulmuşluğu içinde de olsa, manevî olarak sevgi dalgaları yaymaya devam etmektedir. Halâ ayakta olan cami ve türbesi, Konya'nın Forum'dan - Anıt (Atatürk Heykeli) yönüne gidişte, sağ tarafta yer alan Kara-

(14) Konyalı, İbrahim Hakkı, a.g.e. s.718

yollarına ait, büyük bahçenin arkasındadır. Caminin güneyi ve doğusu, adi taş duvarlarla çevrilidir. Batısında da külliye'nin bugüne ulaşabilmiş kısımları yer almaktadır. Caminin doğusundaki avlusunda, Sadreddin Konevî'nin türbesi ile Müfessir **İmam Bagavi**'ye izafe edilen kabir ve diğer mezarlar

Şeyh Sadreddin-i Konevî Camii'nin batıdan görünümü.

(17.10.1993 - Foto: E. Ashyüce)

bulunmaktadır. Konevî Camii'nin kitabesinden anlaşılacağı üzere, hicri 673 (m.1274) yılında yapılmıştır. Yapılan mamure içinde, türbesi ve kütüphanesi vardır. Bu imaret (külliye anlamında) ve kütüphane herkes için değil, Sadreddin-i Konevî'nin ashabından iyi halli ve salih fakirler için yapılmıştır. Hicri 1317 (m.1899) yılında Mehmet Ferit Paşa'nın Konya Valiliği zamanında tamir ve restore edilmiştir. Minaresi, Osmanlı eseridir.

Cami'nin mihrabı, Selçuklu çinilerinin en güzelleriyle ve gönül fethedenleriyle süslüdür. Bu çinilerde mavi renk hakimdir. Mavi renk ve siyah renklerin meydana getirdiği ahenk içinde, siyah laleler takdire şayandır.

Türk oymacılık ve tahta işçiliği sanatının şaheser örnek-

leri olan pencere kapakları ise, bugün teşhir edilmek için, İstanbul **Asar-ı Atika Müzesi**'ne gönderilmiştir.

Türbenin üzeri mahrutî (konik) şekilde yapılmış, ağaç kafeslidir. Mahrutî kafesi zârif başlıklı ve köşeli, on iki mermer sütun tutmaktadır. **Türbenin üzeri, Konevî'nin vasiyeti üzerine açık bırakılmıştır.** Konevî bu vasiyetinde peygamberden (S.A.V.) etkilenmiştir. Daha doğrusu, onun yolundan her an yürüyüşünün ispatını yapmıştır. Zira Hz. Muhammed (S.A.V.) de, güneşin, yağmurun vs.nin toprağına değmesi için, kabrinin üzerinin kapatılmamasını buyurmuştu.

Türbenin alt kısmını 159 X 118 cm ebadında, 11 parçadan müteşekkil mermerler, Konevî'nin ruhi olgunluğuna yaraşmak istercesine kaplamıştır.

SADREDDİN-İ KONEVÎ'NİN ESERLERİ

Sadreddin-i Konevî'nin tasavvuf, felsefe, hadis ve diğer İslâmî bilgilere dair yazılmış yirmi dört eseri ve risalesi vardır. Bunlardan bazıları yayınlanmıştır. Tanınmış eserlerini şöyle sıralayabiliriz.

- Miftâh'ı Cem'ül Gayb
- Şerh'ül Hadis El Erbâin
- İcaz El Beyan
- En Nefahat'ül İlahîyye
- Sitr'ül Gıyre
- Tezkiret'ül Müntehi
- Şerh'ül - Esmâ'ül Hüsna
- Ve diğer eserleri

Anadolu Selçuklu Devleti'nin ihtişamlı ve fetret devirlerinin büyük ve içli vatan şairi, istiklâl aşığı bir zattı Sadreddin-i Konevî... Moğol istilâsı karşısında, Anadolu'nun pen-

çesine düştüğü büyük azabı, her vakit hissetmiş, mısralarında dile getirmiş, vatanın felaketiyle hemdert olmuş, onun çilelerinin içine, istiklal için kahramanları devamlı saygıyla anmıştır.

MEVLÂNA - KONEVÎ

İlgi çekici bir husus olduğu ve Mevlâna ile Sadreddin-i Konevî'nin muhabbet derecesine küçük bir ölçü olduğu için, belirtmekte fayda görülen bir husus da şudur: **Mevlâna Celaladdin-î Rumî'nin vasiyeti üzerine, cenaze namazını kıldırmayı Konevî üzerine almıştır.** Ancak namaz esnasında Konevî'nin bazı kaynaklara göre bir, bazılarına göre de iki defa bayıldığı belirtilir. Bu bayılma hadisesine, araştırmacılar her ne kadar kendi fikrî yorumlarıyla gitmek isterlerse de, herhalde gerçek, bu iki Türk-islâm âliminin ilimde, imanda ve vatan aşkında birbirlerine olan muhabbetlerinin, sevgilerinin tezahüründen başka bir şey değildir.

Osmanlı'nın Manevî Kurucusu Ahî Evran

AHÎ EVRAN'A DOĞRU

Belediye önünde bekleyen Veysel Turgut, arabama doğru yaklaşırken, hemen park edip indim. Kucaklaşarak hasret giderirken, bu arada 1991'den bu yana görmediğim Kırşehir için;

"Sayın Turgut, Kırşehir'e şehir, Kadıköy'e köy diyesinin.... demişler ya...Şimdi ben de diyorum ki, KIRŞEHİR'e şehir demeyenin.... Çünkü Kırşehir, gerçekten şehir olmuş, yemyeşil cennet gibi..." dedim.

Veysel Turgut "Evet, Aslıyüce." diye beni onayladı, "Kırşehir'imiz gerçekten güzel değil mi? Çok güzel oldu. Buyur, Belediye Başkanımız Metin Çobanoğlu'nu ziyaret edelim..."

ÖNCE KIRŞEHİR'İ DİNLEYELİM

Ben de "Sayın Turgut, önce Ahî Evran'ı ziyaret edelim. O zamana kadar başkan da makamına gelmiş olur." karşılığını verdim.

Hemen arabama binerek Ahî Evran'a yöneldik. Külliye

karşısına park ettiğimde, "minibüslerin dönüş yolu olduğu için, çekmemi" söylediler. Arabadan inen Veysel Turgut Bey'i görünce: "Başkanım! Yazıhanenin önüne çekelim" deyip, yol göstererek park etmemizi sağladılar.

VEYSEL TURGUT'TAN BİLGİ

Veysel Turgut'un rehberliğinde yürürken:

- "Erdoğan Bey, biliyorsun, ama kısacası **Anadolu'da Türk birliğinin**, m.1243 Köseadağ Savaşı sonrası başlayan Moğol istilâsıyla bozulduğu bir dönemde Anadolu'ya göçmüş, **27 yaşlarında Konya'ya gelmiş**, Anadolu'da Ahîliğin kurucusu, asıl adı Şeyh Nasıruddin olan, Ahî Evran ile şekillendiği, bir gerçektir. Ahî Evran, Hacı Bektâş velâyetnamesinde: "Alaaddin Keykubat'ın çağdaşıdır. Doğduğu yer belli değildir. Bir süre Konya'da oturduğu bilinmektedir. Halktan kaçınır, gizli yaşamış. Sonraları Denizli'ye gitmiş, orada bahçıvanlık yapmış, tekrar Konya'ya dönmüş. **Şems-i Tebrîzî**'ye biât ederek, "**Tasavvuf**" dersi almış ve bir derviş olmuştur. Konya ulemâsı bu halden gücenerek, Alâaddin Keykubat'a şikayet etmişler, **Ahî Evran** da Denizli'ye (Ladik) gitmiştir." şeklinde anlatılır.

Sultan, bu duruma üzülererek, **Sadreddin-i Konevî**'yi yolamıştır. Birlikte Konya'ya dönmüşler, fakat Ahî Evran, Konya halkına gücendiği için, çok kalmayıp, Kayseri'ye gitmiştir. Debbağlıkla geçinmeye başlamış, renk renk sahtiyanlar işlemiş... Kayseri'de de çok kalmayıp, Türk'ün harman olduğu Kırşehir'e göçmüş ve burada ölmüştür. İşte karşımızda Ahî Evran türbesi, camii, bahçesi ve heykeli burasıdır." bilgilerini aldık.

Veysel Bey'in verdiği bu kısa bilgiden sonra, fotoğraflar çekip, bahçeye doğru ilerlerken, merdivenlere ayağımı uzat-

tığım sırada, kulaklarımda yankılanan sesle irkildim. Biraz kırılgın ve sitem dolu sesiyle Ahî Evran karşımdaydı.

AHÎ EVRAN KARŞIMDA

“Bre oğul Erdoğan! Nerelerde kaldın. Bana ümit verdin, ama arkası gelmedi. 1980 yılında Konevî, 1983 yılında Orkun, 1990 yılında İstanbul Metal İşleri Dergileri’nde beni yazdın, ama bir türlü gelip, ziyaret etmedin. Biliyorum, en çok sevdiğin sekiz kişinin arasında, ben de bulunduğum halde, neden beni en arkaya bıraktın?”

“Efendim, siz bana, Konevî’den sonra, en yakın olduğunuz için mi, nedendir, ben de bilmiyorum. Sizin de piriniz Hoca Ahmed Yesevî, Hacı Bektâş-ı Velî, Sadreddin-i Konevî, Geyikli Baba, Sarı Saltuk, Somuncu Baba, Hacı Bayram-ı Velî hazretlerini ziyaret etme imkanını bulduğum halde, sizi

Fars ve Arap kültürlerine karşı cihad eden Debbağlar Şeyhi, Türklük için hayatını feda eden Ahî Evran'ın camii ve türbesinin bahçesinde ben ve oğlum Ahmet Erdoğan, Veysel Turgut'un verdiği bilgileri dinlerken (06.06.2000)

ziyaret etmem, ancak bugün kısmet oldu. Bu kadar geciktiğim için, hakkınızı helâl edin, efendim” diyebildim utanarak.

“Bre oğul! Benim sitemim herkese degüldür. Çünkü sen Türk’ü sevdiğin gibi, gücün nispetinde de doğruları meydana çıkarmak için çalışıyorsun. Haydi! Türk sevdalısı olduğun için, bana uygulanan baskıları, hatta bu uğurda yaşama hakkını dahi bana çok görerek, şehit edenleri Türkler bilsin istiyorum.”

“Efendim, sizin şehit edildiğinizi ben de bilmiyordum. Cehlimi bağışlayın. Benim için gerçekten affedilmez hata...”

“Bre oğul! Acele etme. Kısmetse bugün, başta doğum ve ölüm tarihlerim, benim ve ahîlerin uğradığı katliamları... Senin çok merak ettiğin Hılla Gölü toplantıları da dahîl hepsini anlatacağım.”

“Efendim, sizin anlattıklarınızı not almadan, teybe kaydetmeden nasıl aklımda tutacağım?”

“Bre oğul! Hiç merak etme. Benim anlattıklarımın hiç birini, Allah’ın inayetiyle unutmayacaksın. Önce nereden başlayalım?”

AHÎLİK

Ve Ahî Evran herşeyi başından itibaren anlatmaya devam etti:

“Oğlum, Emeviler saltanatı (m.660-750) döneminde Türk aleminin batısı, özellikle Horasan Valisi **Kuteybe bin Müslim** (m.705-716) zamanında, büyük çile ve ızdırıp çekti. Araplar, batı Türkeli’ni resmen haraca bağlamışlardı. Oğuz Türkleri ve esnafı mallarını korumak maksadıyla teşkilatlanmaya başladılar. Bunun meyvası da, ancak **Karahanlı Türk Devleti** zamanında Ahîlik teşkilatı meydana getirildiğinde toplandı . Bu teşkilatta üç grup vardı...

1. Yiğit (evlenmemiş delikanlı)
 2. Ahî (bir zavîye sahibi ve bir esnaf teşkilatı reisi)
 3. Şeyh (sadece esnaf teşkilatına mensup olanların kendilerini bağlı hissettikleri bir reis gibi)
- Ahîliğe bağlı bulunanlar iki kısma ayrılırdı:

Kavli (söz) ile,

Seyfi (kılıç) ile.

Kavli olanların bağlılıkları sadece söz ile olur. İkinciler ise, bilfiil bağlı bulunanlardır. Başlarında beyaz bir külâh bulunurdu.

Ahî esnaf ve üyeleri, her akşam reisleri olan bir ahînin evinde toplanır ve o günkü kazançlarını burada sarf edilmek üzere, birlikte getirirlerdi. Bilhassa yabancı misafirleri ağırlamayı başlıca vazife sayarlardı. Bu konuda Arap asıllı seyyah **İbn-i Batuta'nın Seyahatname'sinden** istifade edenler, ahîlerin yaptığı hizmetleri çok canlı bir şekilde günümüze kadar ulaştırmışlardır.”

“Efendim, mümkünse biraz nefeslenin.” deyiverdim.

LONCALARIN GÖREVİ

Debbağların pîri Ahî Evran, biraz nefeslendikten, sonra devam ediyor.

“Esnafın hile yapması, halkı aldatması, sanatını kötü yolda kullanması ağır şekilde cezalandırılırdı. Ceza şeklini esnaf loncasının **Altılar** denilen ihtiyar heyeti tespit ederdi. Bu cezayı ise, yiğitbaşı uygulardı. Suça göre; dükkanın bir kaç gün kapatılması veya suçu işleyene suçun büyüklüğüne göre, işten el çekirme de olurdu. **Cezalar bazan küllî olurdu, yani ceza suçlu çırak veya kalfa ile ustaya, ustanın işyerine de verilebilirdi.** Büyük cezalar, belde kadısı tarafından verilir. Cezalı esnaf, cezasını hapishaneye gönderilmeden loncada çekerdi.

İsimleri, unvanları ile Türk olan Anadolu Selçuklu devletinde görev alan ve Türk geçinen yöneticiler tarafından şehit edilen (1261) ekonomik hayatın mimarı ve Türklük sevdalı Ahî Evran'ın türbesindeki sandukası. (06.06.2000 - Foto:E.A.)

İŞÇİ SENDİKALARI

Serbest esnaf, loncalara bağlı bulunurdu. Lonca, her alanda işbirliği anlamında olup, bugünkü karşılığı istihsal (üretim) kooperatiflerine denk bulunduğu gibi, **işçi teşkilatlarının** iş kolları yönetmeliğine göre kurulan federasyon görünümünde idi.”

GÖREV

“Efendim, dini ve ekonomik nitelik taşıyan loncaların görevleri arasında neler vardı?”

“Bre oğul, neler yoktu ki!...”

1. Malın cinsini daima yüksek tutmak.
2. İş ve ticaret ahlâkını korumak.
3. İşçiyi kaldırmak
4. İşçiyi kısa zamanda bağımsız iş sahibi haline getirmek.

5. Standart istihsalı (üretimi) korumak.
6. Üretilen malı pazarlara sevk etmek.
7. İstihsal (üretim) ile istihlâkı (tüketim) dengeli bir şekilde yürütmek.
8. Fiyatları dengeli tutmak.
9. İhtikârı (vurgunculuğu) önlemek.
10. Esnaf ve sanat sahiplerini sıkı bir disiplin altında çalıştırmak.

Haksızlığa meydan bırakmamak gibi, sosyal kapsamlı oto kontrol sistemlerimizi evlâtlarımızdan Refik Soykut, **Orta Yol: Ahîlik** kitabında, uzun uzun anlatır. Ben kısaca anlatıyorum oğul.”

“Efendim, beni isterseniz devrinize ait konularda da bilgilendirir misiniz?”

AHİLİKTE ALTILAR

Ahî Evran Hazretleri sözlerine devam etti:

“Bre oğul! Merak ettiğin konulardan birisi de, çalışma hayatıyla ilgili olarak Altılar... Bahsedeyim mi?”

“Siz bilirsiniz efendim.”

“Ekonomik durumu yükseltmek, halkın başkasına el açmadan yaşamasını temin eden bir meslek ve sanat sahibi olmasını sağlayan, bu sosyal müesseseyi geliştirerek, **32 kola ayıran loncaların kurulması ve her esnaf kolunun ayrı ayrı birer yönetim kurulu oluşmasını temin ettim**. Bugün sizin deyiminizle her meslek kuruluşu, kendi bünyesinde federasyonunu teşekkül ettirmişlerdi. İşte bu kuruluş altı kişiden oluştuğu için **Altılar** adıyla anılırdı. Bu konuda daha geniş bilgi için Mustafa Akdağ’ın “**Türkiye’nin İçtimâî Düzeni**” adlı kitabına başvurabilir, benim torunlarım.

“Efendim, peki bu **ALTILAR**’ın görevleri nelerdi?”

ALTILARIN GÖREVLERİ

“Oğul Erdoğan, bunların başına esnaf şeyhi denilirdi. Altıların görevleri şöyle sıralanabilir:

1. **Esnaf Şeyhi:** Yaşlı okur-yazarlar arasından seçilirdi.

2. **Esnaf Kethüdâsı:** Esnaf tarafından seçilir, hükümetçe onaylanırdı. İhtiyar heyetinin başkanı ve esnafın **kültürel açıdan** yetişmesi ile meşgul olurdu.

3. **Esnaf Yiğitbaşısı:** Esnaf arasında, rütbelerin tesbiti, esnafın disiplin konuları ile verilen cezaların uygulanmasını takip eder **peştemal törenlerini** icra ederdi.

4. **İşçi Başı:** Yiğitbaşının yardımcısı olup, teknik konularda yetişmiş, tecrübeli bir kimsedir. Bugün işletmelerdeki usta, ustabaşı, şef temsilci ve sendikacı gibi kişilerdir.

5-6. **Bilirkişiler:** İmalat, pazarlama ve ihtilâfların halli konusunda yetkili kılınan kişilerdi.”

USTA, KALFA, ÇIRAK, YAMAK

“Efendim, Ahîler veya Altılar'ın çalışmaları geleceğe yönelik miydi?”

“Erdoğan oğul, bütün çalışmalarımız ve çabamız Türk gençliğini başboş kalmaktan, kötü alışkanlıklardan ve kötü akımların etkisinden kurtarmak, aynı zamanda devletin çok ihtiyacı olan askerî güce katkıda bulunmak için, organize edilmiş bulunan Ahî kuruluşları çok yönlü bir yapıya sahiptirler. Yamak, çirak, kalfa, usta hiyerarşisi içinde sağlam alhâlî temele dayanan, bu kuruluşlarımızın, altı ana düsturu vardı.”

“Efendim onları da bir su içtikten sonra dinleyebilir miyim?”

“Bre oğul! Dinlemekten yorulmadın mı?”

“Hayır efendim, sadece susadım. Bir yudum su içtikten sonra emrinizdeyim.”

ALTI DÜSTUR VE KAPILAR

Suyumu içip, nefeslendikten sonra, debbağların pîri Ahî Evran Hazretlerini dinlemeye hazır olduğumu ifade etmemle beraber, O hemen söze başlayarak:

"Bre oğul! Sağlam ahlâki bir temele dayanan bizim altı ana düsturumuz var." dedi ve devam etti: "Bu altı düsturun ilk üçü cömertlikle ilgilidir:

1. Elini açık tut,
2. Sofranı açık tut,
3. Kapını açık tut,

Bunları sakın yanlış anlama ve müsriflik sayma! **Elini açık** tutarak hayır ve hasenattan kaçma. **Sofranı açık** tutarsan, gelen misafirin kendi kısmetiyle geleceğini unutma. Buyur etmekten korkma. **Kapını açık** tut ve misafiri, garibi sokakta bırakma, onları konuk etmekten de çekinme.

AHLAK

Ahlâkla ilgili kapalı üç kapımız ise:

1. Dilini bağlı tut,
2. Gözünü bağlı tut,
3. Belini bağlı tut.

AÇIK KAPILAR

1. Açık alın
2. Açık kalp
3. Açık kapı

Burada alın: namus, kalp: ahlâk, kapı : cömertliği temsil etmektedir.

Bir de her zaman ve her şekilde kapalı kalması gereken kapılarımızda vardı:

KAPALI KAPILAR

1. Kapalı el
2. Kapalı bel
3. Kapalı dil

Burada da, el: hırsızlık etme, bel : namusa bağlı ol, dil: sır sakla, manasındadır.

ERKÂN KAPISI

Ahîliğın, dört de erkân kapısı vardır:

1. Şeriat
2. Tarikat
3. Marifet
4. Hakikat."

"Efendim, şu ana kadar verdiğiniz bilgiler için minnettarım. Müsaade buyurursanız, bir konuyu daha ifade etmek istiyorum."

"Buyur evlâdım."

"Efendim, Ahîliğe ait bilgileri ilk defa görgüye dayanarak, seyyâh İbn-i Batuta'dan öğreniyoruz. İbn-i Batuta " Ahîler, Anadolu'da oturan Türkmen kavminin her şehrinde, kasabasında ve köylerinde mevcutturlar. Yabancılar yardım etmek, onları konuk edip, yedirip içirerek, bütün ihtiyaçlarını görmek, **zorbaların hakkından gelmek, zalim ve edepsizler takımı ile** ve bunlara katılan şirretleri katlederek, ortadan kaldırmak hususunda bunların bir benzeri daha yoktur" **diyor."**

"Aferin İbn-i Batuta'ya! Seyahatini iyi değerlendirmiş. Güzel tesbitler yapmış."

AHÎ EVRAN'IN MÜCADELESİ

"Efendim, sizi hayli yormama rağmen, biraz da Anadolu'ya gelişinizden ve verdiğiniz mücadeleden bahseder misiniz?"

“Bre oğul! Yorgunluk ne kelime, biz bıkmadan usanmadan bir asra yakın mücadele verirken hiç yorulmadık...

Biz, Anadolu’ya hocam Evhâdüddîn-i Kirmânî ile 1205 yılında, kâdim Türk yurdu Anadolu toprağına ayak bastık.

İlk debbağ atölyesini **Kayseri’de** açtığımı, **İbn-i Bibi** kaydettiği halde, yalana meyyal olanlar bunları görmüyorlar.

I. Sultan Alâaddin Keykubat (m.1219 -1237)’ın döneminde, bütün bilginler ve Türkmen kocaları, gayet itibarlı, müreffeh olarak, sultanın bol bol ihsan ve iltifâtlarına mazhar iken, O’nun zehirlenerek öldürülmesinden sonra, aydınlık gönüller karanlığa dûcâr oldu. En başta ben olmak üzere...

HAPİSHANEYE

Miladi 1240 yılında meydana gelen **Saadettin Köpek olayı** ile **II. Gıyasettin Keyhüsrev’in** ölümüne kadar, bigünah olarak Konya Hapishanesi’nde yattım. Hapisten çıktıktan sonra, vezir Celaleddin Karatay’ın isteğı üzerine, benim durumuma uygun düştüğü için, **Sühreverdi el-Maktûl’ün** (m.1191), vasiyeti olan **Medh-i Fakr-u Zemm-i Dünyâ** ile ilgili duygularımı kitabın önsözüne yazdığım gibi, Konya’da bulunan **Mikail Bayram** da bunları yayınladı.”

“Efendim, ne yazmıştınız?”

“Celaleddin Karatay’ın bu emrini, uyulması gerekli bir vecibe olarak kabul ettim. Fakat düşündüm ki, **beş seneden beri bigünah ve hatam olmaksızın**, feleğın okundan almış olduğum yara ve zan ile insanlığımdan çıkmış, fikir hayatım yıkılmış, perişan bir gönül ve dağınık düşünceler içinde iken, gönül sahipleri tarafından sevillecek ve zevk-i selimi olanların beğeneceğı bir üslûpta bir eser yazmayı imkânsız gördüm. Az kalsın, azmim yıkılacak ve teşebbüsüm neticesiz kalacak iken, Allah’a yalvarmam ile ilâhi inâyet imdadıma

yetişti. O'nun yardımına nâil olunca da, işi başarabildim diye yazdım. Bre oğul!..”

AHÎ EVRAN'IN ÇİLESİ

“Efendim, (m.1243) Köseadağ Savaşı yenilgisi sırasında, gerçi siz Konya Hapishanesi'nde bulunuyordunuz, ama eşinizin esareti ve Ahîlerin katliâmı ile ilgili olarak neler söyleyeceksiniz?”

“Bre oğul! Nereden başlasam?..”

Derin bir iç geçirişten sonra;

“1243 Köseadağ yenilgisi'nden sonra, Tokat ve Sivas, Moğol ordusuna teslim edilmişti. Sivas'ı aldıktan sonra, Kayseri'yi kuşatan Moğollar'a karşı direniş gerekliydi” diye devam etti sözlerine

KAHRAMANLIK, ALÇAKLIK VE KATLIAM

“Anadolu Selçuklu Türk Devleti'nin iyiliksever sultanı I. Alâeddin Keykubat'ın miladi 1237'de, Kayseri'de zehirlenerek şehit edilmesinden sonra, 9 yaşındaki oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev (m.1237-1246), sultan olmuştu. Ancak 1243'te Köseadağ Savaşı'ndan sonra, resmen Moğol Büyük Kağan'ına tabî olmuştu.

Kayseri'nin Moğol ordusuna 15 gün direnmesi, zaferle sonuçlanmak üzere iken, bir mühtedinin ihaneti sonucu, binlerce Ahî ve Türkmen savaşçı katledilmiş, binlerce genç kadın ve kız esir olarak alınmıştı.

Moğollar'a karşı, Kayseri'deki Ahîler, şehri müdafaaya karar vermişlerdi. İbn-i Bibi de bunları yazdı. Şehir surları içinde bulunan debbağlar çarşısındaki Ahîler, şehri korumaya karar vermişlerdi. Bu yüzden savaşın şiddeti, daha çok debbağ çarşısı etrafında artmıştı. Bir kısım Ahî de, Erciyes Dağı eteğindeki Battal Mescidi civarında pusu kurmuş, sur

çevresine yerleştirdikleri mancınıklarla surlarda gedik açmaya çalışan Moğol askerlerine akın düzenliyorlardı. 15 gün boyunca, şehri kahramanca müdafaa ettiler.

ALÇAKLIK

Moğollar, kuşatmayı kaldıracakları bir sırada Kayseri İğdişbaşı, muhafızı Ermeni asıllı mühtedi Hüsameddin Haçok, Moğol ordusu komutanı Baycu Noyan ile gizlice anlaşarak, şehrin durumu ve müdafaa taktiğini düşman tarafına bildirmesi sonucu Moğollar, Kayseri şehrine girmeyi başardılar.

Moğollar, Kayseri'yi koruyan Ahîleri, tamamen kılıçtan geçirdiler. Çok sayıda genç kız ve kadınları esir alıp götürürerek şehri de yakıp yıktılar. İşte bu olay, Anadolu Ahîliği için bir felaket olmuştu.

İşte bu Kayseri felaketinde, Şeyh Evhâdüddîn-i Kirmânî'nin Kayseri'de ikâmet etmekte olan kızı ve Anadolu debağlarının pîri olarak ilân edilen Şeyh Nâsîrüddin Mahmut bin Ahmed el Hôyi'nin, yani benim eşim Fatma Hatun da esir edilenler arasındaydı...

Ben, Konya Hapishanesi'nde çile doldururken, eşim de Moğollar'ın elinde yıllarca sürecektir esaret hayatı yaşıyordu."

EMPERYALİZME BAŞ KALDIRAN AHÎ EVRAN

"Efendim, 1243'de Kayseri'de Moğollar'a esir düşen zevceniz Fatma Hatun nasıl kurtuldu?"

Bu lafım üzere Ahî Evran uzaklara bakarak:

"Bre oğul!" dedi, "Anadolu Selçuklu Türk Devleti, Moğollar'ın elinde tam manasıyla oyuncak olmuştu.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in (m.1237-1246), yirmiiki

yaşında ölümünden sonra, sekiz yaşındaki şehzade **II. İzzeddin Keykâvus** (m.1246-1256) birinci defa sultan olduğunda, ben Konya Hapishanesi'nden çıktığımı söylemiştim.

Çok uzun oldu, ama oğul, hapishaneden çıktıktan sonra da, Türk birliği ve Moğollar'ın Ana-

Ali Evran Camii önünde Veysel Turgut

(06.06.2000 - Foto: E. Aslıyüce)

dolu'dan atılması için, hiç durmadan çalıştım. Bu arada Selçuklu toprağı da paramparça idi, Kardeşler çekişmesinde **IV. Rükneddin Kılıçarslan**, Moğollar'ın desteğı ile tek başına Konya'da Selçuklu tahtına oturmuştu. **Hülâgü Han**'a elçi giden vezir **Muinüddin Süleyman**, beylerbeyi entrikacı **Hatroğlu Şerefüddin** ve **Sahîp Fahrüddin Ali**, siyasi destek ve yardım isterken, zevcem Fatma Hatun'un da esaretten kurtuluşunu temin ettiler.

"Efendim, zevcenizi kurtaranlar, sizin şehadetinizi hazırlayanlar mı?"

"Bre oğul! Takdir-i ilâhi neyse, o gelir başa.. Miladi 1247 yılında **Şems-i Tebrizî**'nin öldürülmesinden sonra, **Mevlâna'nın** oğlu **Alâüddin Çelebi** ile **Kırşehir'e** gelip yerleştim.

Ancak hapishaneden çıktıktan sonra, devrin yöneticilerinin zulüm ve adaletsizlikleriyle Moğol emperyalizmiyle de kıyasıya mücadele ettim.

SONA DOĞRU

Anadolu Selçuklu tahtı için, kardeşler arasındaki mücadelede, II. İzzettin Keykâvus'u destekleyerek, Denizli (Ladik) ve Karaman Türkmenleri, miladi 1261 yılında mağlup edilince, **Moğol Noyan'ı Alıncak'ın emriyle** Muinüddin Süleyman (Pervane), Keykavus taraftarı olan Türkmenlerin ile ri gelen devlet adamlarını toplayarak, Noyan Alıncak'a teslim eder. **Alıncak da, onların hepsini şehit eder.** Bunların dışında daha niceleri de yok edilir... Hatta benimle Konevî arasındaki mektuplaşmayı sağlayan, çok zengin bir tüccar olan **Tâcüddin Kâşi** de, IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın tahta çıkışından kısa bir müddet sonra öldürüldü ve serveti yağma edildi.

ÖLDÜRÜLEN HABERCİ

"Efendim Kâşi'den ne istediler?"

"Mevlânâ-Konevî görüşmesinde, Konevî bağlılarından Kâşi için, **Eflâkî** bile; El-Hâc Kâşi'de bulunmuş, **"Mevlânâ'ya karşı terbiyesizlik edip gücendirmişti. Bu terbiyesizliğin cezası olarak, bu olaydan üç gün sonra, bir kaç rind kendisini öldürüp götürmüşlerdir"** der. Mevlânâ ve çevresindekiler tarafından seilmeyen bir adam olduğu için, **Tâcüddin Kâşi** de öldürüldü.

AHÎ EVRAN'IN ŞEHÂDETİ

IV. Rükneddin Kılıçarslan, iktidarı ele geçirince, kendine bağlı ümerâdan (komutanlardan) **Nureddin Caca'ya** da

emirlik verdi. Nureddin Caca'nın Ankara, Aksaray, Çankırı, Kastamonu ve uç bölgelerdeki emirliğine karşı, **Türkmen ve Ahîler** ayaklandılar.

Nureddin Caca'nın **Emir** tayin edilmesini kabul etmeyenler, Emir Caca'yı Kırşehir'e sokmadılar. Bunun üzerine, şehri muhasara eden Emir Caca, Türkmenleri ve Ahîleri kâmil kılıçtan geçirdi.

Bu arada, bu isyanda ben ve Mevlânâ'nın oğlu Alâüddin Çelebi de, Emir Caca tarafından öldürüldük, oğlum!..”

ÜLKÜCÜ ÖNDER'İN ÜZERİNDEN SİS PERDESİ KALDIRILMALI

Ahî Evran Cami ve türbesine inen bembeyaz merdivenleri geçip, giriş yanındaki yazı ile gayri ihtiyarî irkildim. Çünkü, miladi 1261'de şehit edildiği bilinen Ahî Evran Camii'ndeki ve türbesindeki **kitabede yazılı "Ahî Evran 1236-1329" ibaresi yanlıştır ve düzeltilmelidir.** Cami ve türbeyi ziyaret ederken, Hâlim Bâki Kunter'in "Kitabelerimiz" yazısından istifade edelim:

“Kırşehir'de Ahî Evran türbesi kapısı üzerinde bulunan kitabe: Ebadı 0.60 x 0.85'tir. Tercümesi: "Onu 886 yılında **Murat Hanoğlu Ulu Sultan Mehmet Han** devrinde, Süleyman oğlu Alâüddevle **inşâ etti.**"

Ahî Evran türbesinin içinde duvarda bulunan kitabe: Ebadı: 0.40x 0.90'dır. Tercümesi: "H. 854 yılı tarihinde Seydi Bey Oğlu Emirlerin medar-ı iftiharî Hasan Bey, bu mübarek imâreti, fütüvvetin yüzü suyu Ahî Evran'ın türbe-i muat-tarasını inşâ etti."

Ahî Evran Camii'nde mihrab üzerindeki kitabe: Ebadı: 0.30 x 0. 80'dir. Tercümesi: "Bu zâviyeyi âriflerin darlıkta medâr-ı istinâdı, sâliklerin muktedası, rahmet ve rıdvan üzerine olsun, Şeyh Ahî Evran için Şeyh... in ve mezbûrun evlâ-

dından.... in bizzat şürû ile Selim Han oğlu Sultan Süleyman izniyle 968 yılı tarihinde yapıp imar etti."

Bu kitabenin ikinci satırının ortası, bir tarih öğretmeni tarafından kazıtılmış ve tahrib edilmiş olduğundan okunamamaktadır. Bereket versin, tahribat henüz başlangıçta durdurulabilmiştir. Yine Kırşehir'de Hisar'da kâin Alâüddin Câmî'nin kitabesi ise, tamamıyla silinmiştir.

Ahî Evran Camii'nde mihrab üzerindeki kitâbenin yazıları arasında görülen hususi şekiller:

Kitâbenin birinci satırının baş taraflarında, ikinci satırının da sonuna doğru, iki damga resmi görülmektedir. **Bu damgalar, tabak (debbâğ) esnafının bugün dahi kullandıkları bir aletin resminden ibarettir.** Bursa debbağları, bu âlete **kol-tuk iskefesi** diyorlar. Kırşehir'de bugün debbağ esnafı kalmamış olduğundan, bu âlete orada ne denildiğini öğrenmek kabil olamamıştır.

Ahî Evran'ın sanatında çok ileri gitmiş bir debbağ olduğu malumdur. Bu işaretlerin Ahîlik remzi, damgası olarak başka yerlerde de kullanılıp kullanılmadığı tedkike değer.

Ahî Evran türbesinde bulunan sandukanın iki tarafındaki yazılar: Tercümesi: "**Kavuştukların ve konuştukların hep lahidlerde toprak oldular. Oturma evi olmayan yerde oturana söyle: 'Göç vakti gelip çattı, sevgilileri bırak artık!'**"

Ahî Evran türbesindeki ağaç sandukanın baş ve ayak ucu kitabeleri: Tercümesi: "**Sâlihlerin ve meczubların ulusu, geçmiş ve gelecek abdal zümresinin artakalanı Şeyh Erzurûmî dâr-ı fenâdan dâr-ı bekaaya göçtü. Tanrı onu gufrânına büründürsün.**"

"Bu merkad ve sandukayı yaptıran , günahkâr kul..."

Bu sanduka, Ahî Evran sandukasının yanındadır. Ahî Evran'ın şimdiki sandukası, âdi tahtadan yapılmıştır. O devirden kalma, kıymetli bir eser değildir.

Ağaç sanduka ise, eski ve tarihî bir eserdir. Yazıların arasındaki tezyinât şekilleri ile yan kitabelerin altındaki sular, devrinin tezyinât hususiyetini yaşatan ve bugüne kadar geçiren güzel parçalardır. Küçük kitabelerden birinin alt kısmı çok eski zamanlarda kırılmış ve kaybolmuştur.

Ahî Evran Camii'ndeki mihrap

(06.06.2000 - Foto: E. Aşlıyüce)

Ahî Evran Camii haziresinden türbe içerisine nakledilmiş olan bir mezar kitabesi: Tercümesi: "**Bu, Kâhî Mahmudûn kızı Cemile'nin kabridir.**" Kâh, Horasan'da bir yerin adıdır.

Bu taşın arka tarafında da bir arma vardır. Bu armadaki süsleme, karşılıklı iki rûmîden müteşekkil bir motiftir."⁽¹⁵⁾

İşte kirâbelerle camii ve türbe hakkındaki bilgiler. Hüküm sizin...

KIRŞEHİR BELEDİYE SARAYI'NDA

Ahî Evran Camii ve Türbesi'nden biraz da isyan duyguları ile ayrıldığımı söylediğim için, kusura bakmayın. Türkçülük, Türkmencilik yaptığı ve Moğol istilâsına başkaldırdı-

(15) Kunter, Hâlim Bâki, Kitabelerimiz, Vakıflar Dergisi, 1942, Sayı: 2, s. 43,44)

ğı için, şehit edilen Türk toplumunun bütün yönleriyle bilmesi gereken, sekiz alperenden birisi olan, Ahî Evran'ın huzurundan içim buruk ayrılırken, gayri ihtiyarı mırıldandığım:

"Ne harabî, ne harabatîyim

Kökü mazide olan atîyim"

mısraları, Yahya Kemâl'in ecdad yâdigarı tarihî eserler ve âbideler karşısında millî, vatanî vazifelerimizi ifade edişi de-ğil midir?

TARİHÎ KARAR DÜŞÜNCESİ

Tarihler, miladi1250 yılını gösterirken, Türklük sevdalıları, kendilerini sessiz ve derinden bir çalışma içinde buldular. Bu düşünceler içindeyken, Konya'dan Kırşehir'e seyyah, gezgin ve tüccar Şeyh Sadreddin-i Konevî bağlılarından Tâcüddin-i Kâşî çıkageldi. Ahî Evran'ı ziyaretinde, Kâşî'ye verilen mektup, Konya'da Konevî'ye ulaştığında, hemen yola çıkan Konevî, bir sonbahar günü, ikindi ezanı vakti, **Hilla gölü** kenarına ulaştı. Abdest tazelemek için, elini soktuğu suyun sıcaklığı üzerine, orada konaklamaya karar verdi. Toplantıya katılacakların da dikkat çekmemek için, oraya gelmeleri üzerine, gönül dostlarının hasret gidermelerinden sonra, yerin kulağı var düşüncesiyle bir yemek vakti konuşmaya karar verdiler.

İLK HILLA TOPLANTISI

Ev sahipliğini Ahî Evran'ın yaptığı toplantıya, Konya'dan gelen Şeyh Sadreddin-i Konevî, Baba İlyas'ın oğlu **Baba Muhlis**, Tacüddin-i Kâşî, Şeyh Edebâli, Suluca Karahöyük'ten Hacı Bektâş-ı Velî ve sis perdeleri arasında seçilemeyen diğer Türk sevdalıları...

Anadolu'daki zenginliklerin yağmalanışı sonucu, baş gösteren sıkıntıları ve ülkenin geleceğini görüştürler.

Selçuklu Devleti'nin içine düştüğü kaostan kurtulmasının mümkün olmadığı hükmünü vermeleri üzerine, Anadolu'da Türk Birliğinin yeniden kurulması için, ne yapılması gerektiği sorusuna cevap aradılar.

KIRŞEHİR'DE OSMANLI'NIN KURULUŞ KARARI

Hilla Gölü kenarında, Türklük sevdalıları alperenlerin toplantısında alınan kararları şöyle sıralayabiliriz:

1. Selçuklu Devleti'ni yaşatabildiğimiz kadar yaşatalım.
2. Anadolu Türk Birliği için, hiç kimse ile siyâsi ihtilafı olmayan birisi bulunmalı.
3. Serhate uç beyi tayin edilmesini ve korunmasını sağlayalım.
4. Serhate tayin edilecek beyi, hiç bir zaman Türkler ile çatışmamış ve O'nun saldırıya uğramamasını temin için, güçlü bir beyliğin himâyesinde gönderelim.
5. Kurulacak devletin resmî dili Türkçe olmalıdır.
6. Uç beyliği, yer tutup güçleninceye kadar, sevgi ve saygı görecektir.

PEKİYİ, KİM OLACAK?

Uzun müzâkerelerden sonra, bu beyin, miladi 1230 **Yasıçimen Savaşı** sonrası, I. Alâaddin Keykubat tarafından Ankara yakınlarında, Karacadağ ve Haymana bölgesine yerleştirilen, Kayı Boyu'nun Beyi **Ertuğrul Gazi'nin en uygun isim olduğuna karar verilmesi üzerine, haberciler yola koyuldular...**

HILLA'DA TARİHİ KARAR

Birinci toplantıda bulunan alperenler, ikinci toplantıya da katıldılar. Bu toplantıda alınan karar, Kayı Beyi Ertuğ-

1250 yılında Kırşehir’de bulunan Hilla Gölü kenarında Ahî Evran, Hacı Bestâş-ı Velî, Şeyh Sadreddin-i Konevî ve diğer alperenler Osmanlı Devleti’nin temelini atıyorlardı. (06.06.2000 - Foto: E. Aşhyüce)

rul’a, 1251 yılının bahar günü, belki de yeni gün veya yeni doğuş olarak kabul edilen 21 Mart (Nevruz) günü tebliğ edildi.

Alperenler, Ertuğrul Gazi’ye düşüncelerini iletiler O’nun da kabul etmesi üzerine, Konya’dan aldığı fermanla, **Kayı aşireti Bitinya Ucu’na (Bilecik-Söğüt-Domaniç) iskân edildi.**

Kayı aşireti, Ertuğrul Gazi başkanlığında, Söğüt’te kışlayıp Domaniç’te yayladılar. Hatta Kayı aşireti daha Bitinya ucuna gitmeden, Şeyh Edebâli dergâhını kurmuştu bile. Osmanlı’nın ilk günlerine dikkat edilirse, hep cihad ruhuyla, hep tekfurlarla mücâdele ederek, umutsuzluk denizinde yüzen, Anadolu insanına ışık olduğu görülür. Anadolu’ya gelen kitleler halindeki Türkmen göçleri, Bitinya ucuna doğru yön-

lendirilir. Bunu, her ne pahasına olursa olsun, her yerde ve her bölgedeki Ahîlerin, Osmanogulları'nın gönüllü propagandalarını yapmalarına bağlayabiliriz. Böylece cihanın en büyük devletinin kuruluşu, bir noktada **Hılla Gölü kenarında toplanan Ahî alperenlerinin attığı temel ve aldıkları kararlarla sağlanmıştır** denilebilir.

AHÎ EVRAN-I VELÎ'DEN ÖĞÜTLER

- Harama bakma, haram yeme
- Doğru sabırlı, dayanıklı ol
- Yalan söyleme, büyüklerinden önce, söze başlama
- Kimseyi kandırma, kanaatkâr ol
- Dünya malına tamah etme
- Yanlış ölçme, eksik tartma
- Kendin muhtaç iken bile, başkalarına karşı cömert ol
- Elini, sofranı, kapını açık tut
- Dilini, gözünü, belini kapalı tut.

Anadolu'nun dört bir yanına yayılan Ahî Teşkilatının kurucusu sayılan Ahî Evran'ın üzerine bilerek ve isteyerek örtülen sis perdesinin kaldırılması özlemiyle...

Hayatı Efsaneleşmiş, Tahta Kılıçlı Alperen **Sarı Saltuk**

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde yer alan:

"Sarı Saltuk Baba, Pravadi yakınında vefat ettiğinde, eski vasiyeti üzerine cenazesi, yedi adet tabuta konarak, her biri bir tarafa götürülürken, Edirne Kralı da, "bu adam bizendir" diye, Saltuk'un naaşını getirip, Babaeski'de gömdürür. İşte, buna dayanarak kasabaya Babaeski demişlerdir" ifadesinden hareketle Babaeski'ye geldiğimizde, 1 Kasım 1992'de karşımıza çıkan ilk şahsa:

"Hemşehrim! Sarı Saltuk türbesi nerededir?" diye sorduk...

"Ben böyle bir türbe duymadım, ama ilerde Küçük Ayazma Sokak'taki türbelere bir bakın." cevabını verdi...

Evliya Çelebi yedi adet tabuttan söz etmekte ise de, benim yaptığım araştırmalara göre, Sarı Saltuk'un on üç yerde makamı (türbesi) bulunmaktadır. Bu olay, Sarı Saltuk'un Türk ruhunda bıraktığı sevginin açık bir tezahürüdür. Milletçe sahiplenilen bir alperenin birden fazla makamı arasında hangisinin gerçek olduğu sorusunu sormak da bu sahiplenişe karşı çıkmak demek değil midir?..

SARI SALTUK GAZİ

"Geldikti bir zaman, Sarı Saltuk'la Asya'dan
Bir bir diyâr-ı Rum'a dağıldık Sakarya'dan."

Yahya Kemal Beyatlı

Sarı Saltuk Gazi, Türkistan'ın büyük pîri Hoca Ahmed Yesevî'nin dergâhında yetişmiş, hayatı efsaneleşmiş olan derviş gazilerden birisidir.

Evliya Çelebi'nin tesbitlerine göre, Ahmed Yesevî, Hacı Bektâş'a Sarı Saltuk lakabı ile tanınan **Muhammed Buharî**'yi, Horasan erenlerinden yediyüz kişi ile beraber, ona yardıma yollar. Ayrıca, meşhur tahta kılıcını Sarı Saltuk'un beline kuşatarak, şu nasihatı verir:

"Saltuk Muhammed'im! Bektâş'ım seni Rûm'a gönder-sin. Leh diyarında, dalâlet ayin olan Sarı Saltuk suretine girip, el mel'unu bir tahta kılıçla katleyle... Makedonya, Dobruca'da yedi-krallık yerde nâm ve san sahibi ol..."

AVRUPA'DA

Sarı Saltuk, Rum diyarına gelişinden sonra, verilen bu işaret doğrultusunda miladi 1263-1264 tarihinde, Türk boy-ları Sarı Saltuk maiyetinde olarak Dobruca'ya geçmişlerdir. Sonradan Balıkesir'deki Karesioğulları'ndan **İsa Bey** zamanında tekrar Karesi'ye döndüklerini görüyoruz.

Seyid Lokman tarafından yazılan **Oğuzname**'de ise, m.1263-1264 yılında, "Dobruca'da Baba Dağı havalisinde bulunan on bin ilâ on iki bin civarında olan Türkmenleri idare etmiştir" yazılıdır.

Yine, Sarı Saltuk hakkında bilgi veren Evliyâ Çelebi, O'nun **Besarabya**'ya yerleşmeden önce Arpa Çukuru, Sivas ve Tokat'ta kaldığını nakleder.

Sarı Saltuk hakkında en eski bilgiler, seyyah İbn-i Batuta'dadır. Batuta seyahatnamesinde, Babadağı'ndaki iki ma-

kamını ziyaret ettiğinden ve menkibelerinden söz eder.

Rumeli'nin Türkleşmesinde ve islâmlaşmasında büyük emeği geçen **Sarı Saltuk Gazi**, ölümünden sonra, bedeninin bulunduğu yerin bilinmemesi için, vasiyeti üzerine oğulları ve müridleri yedi tabut yaparak, tabutları **Babaeski**, Babadağı, **Kaliakra** (Varna dolaylarında), **Buzev** (Romanya), **Danzing**, **Lipka** ve **Niğde**'nin **Bor** ilçelerine gömerler. (Sekizinci makam **İznik**'tedir). Çeşitli yerlerde mezar ve makamının bulunması, Sarı Saltuk'un Yunus Emre gibi, çok geniş çevrelerce benimsenmiş olduğunu bize gösterir. Çünkü Türk Milleti, gönlünü fetheden evlâtlarını, bir mezar içine gömmeyi revâ görmez. Onu, kendi gönlünde daima görmek ister. O, Ahmed Yesevî'nin kuşattığı tahta kılıcıyla ülkeler fethe-den bir kahramandır. Din naşiri, büyük bir Alp-Erendir.

Hiçbir yerde uzun kalmayıp, gazâ ile meşgul olan Sarı Saltuk, bir ara Edirne'yi yurt edinmiş; en çok yaşadığı yer olan İsakça'da m.1296/1297'de vefât etmiştir.

Sarı Saltuk, XIII. yüzyılda Anadolu'daki Türkmen dedelerinden biridir. Bektâşi hatıralarına göre, Sarı Saltuk, Hacı Bektâş-ı Velî'nin halifelerinden biri idi.

Selçuklu ülkesinin parçalanmasını istemeyen II. İzzeddin Keykavus, kardeşi Rükneddin Kılıçarslan ile giriştiği mücadeleyi kaybedip, Bizans hükümdarı **Fasilyus**'a sığınmıştı (m.1261). **İzzeddin Keykavus'un kardeşi ile mücadele-sinde Türk göçebe unsuru olan Türkmenler'in pek çoğu, İzzeddin Keykavus taraftarı idiler.** Buna karşılık Rükneddin Kılıçarslan ve onu bir araç gibi kullanan Muinüddin Süleyman Pervane, Moğollar'a dayanmışlar ve onlar sayesinde iktidarı ellerine geçirmişlerdi. İstanbul'a gelen **İzzeddin Keykavus'un yanında çok miktarda asker de vardı.** Hatta İzzeddin Keykavus'un kumandanı **Ali Bahadır** bu kuvvetlerle **Fasilyus'un bazı düşmanlarını yenerek, onun iltifat ve ikramla-**

rına nail olmuştu. İbn-i Bibi'ye göre, bir gece içilirken, İzzeddin Keykavus'un yakınlarından bazıları şu sözleri söylediler:

"Sultan, eski ülkesinden mahrum ve atalarının tahtından ayrı kalmakla beraber, Ulu Tanrı'nın yardımıyla, Sultanın maiyeti ve ona tabi olan topluluğun sayısı çoktur. Eğer fırsatın faydalanılır ve Fasilyus, gezinti yerinde ortadan kaldırılsa, bu ülkelerin hükümdarlığı sultanımıza ait olur ve burası asıl memlekete ilave edilirse çok iyi olur."

Bu konuşma Fasilyus'un içkicibaşısı ve dayısı hristiyan Kid Kedid tarafından gizlice imparatora bildirilmiş, o da Keykavus'u, anasını, iki oğluyla birlikte bir kalede hapsedmiş, **Ali Bahadır**'ı öldürtüp oğlunun gözlerine mil çekirmiş, adamlarından da hristiyanlık ile ızdırap verici tutsaklıktan birini seçmelerini istemiştir.

Daha sonra İzzeddin Keykavus, **Kıpçak ülkesi hükümdarı, Berke Han** tarafından kurtarılıp, **Kırım**'a götürülmüştür.

Kırklareli'nin Babaeski ilçesinde Fatih Camii önünde bulunan Sarı Saltuk kabri.

(Foto: E. Ashyüce)

İzzeddin Keykavus ile birlikte kalabalık bir Türkmen topluluğu da hazin maceraya katılıp, İstanbul'a gitmişlerdi ki, Sarı Saltuk Dede de, bu Türkmenler arasında bulunuyordu. Sarı Saltuk, **sayısı 12.000 kişi olduğu kaydedilen** ve imparator tarafından, hicri 662'de, (m.1263) Dobruca'ya yerleştirilen bu Türkmenlerin dini reisi idi. **Sarı Saltuk'un, İzzeddin Keykavus ile Kırım'a gittiği**, Keykavus'un ölümünden sonra, Kıpçak ülkesi hanından izin alıp, 1280'de Dobruca'ya döndüğü de söylenmektedir.

Sarı Saltuk Dede, Dobruca'da ölünceye kadar kafirlerle savaşmıştır. Sonra oradaki **Türkler, Halil Ece idaresinde, m.1300 yılında anayurda dönmeye karar verip, yola çıkmışlar ve Karesi Bölgesi'nde yurt tutmuşlardır**. P. Wittek, Dobruca'ya yerleşen Türklerden pek azının Anadolu'ya geçebildiğini, çoğunun orada kalıp, **zamanla hristiyan olduğunu ve hristiyanlaşan bu Türkler'e Gagavuz dendiğini**, bunun da **Selçuklu Hükümdarı Keykavus'tan geldiğini** söyler. Sultanların iktidarsızlığı ve Muinüddin Pervane'nin hainliği yüzünden çıkan siyasi buhran, işte böyle sonuçlanmıştır. **Sarı Saltuk'un ölüm tarihi muhtemelen 1290 yıllarıdır.**(16)

Makamlarından biri olan Baba Dağı'nı II. Beyazıd Han ziyaret mahalli yapmış, Kanuni Sultan Süleyman da bu yeri ziyaret etmiştir.

İstanbul'un muhasarası sırasında, Fatih'in rüyasında Sarı Saltuk, İstanbul'un anahtarlarını Fatih'e vererek onları Edirne'de muhafaza etmesini istemiştir.

Sarı Saltuk'un bazı Türk aşiretleriyle birlikte h.662 (m.1263) yılında Avrupa'ya göç ettiği tarihen sabittir.

"Sarı Saltuk uburu Rumeli'ne

Altı yüz altmış iki idi heman" vesikası buna şahittir.

(16) Sümer, Prof. Dr. Faruk. Türk Devletleri Tarihinde Şahlıs Adları, Cilt 2, Türk Dünyaları Araştırmaları Vakfı, 1999, İstanbul ss.734-735

Mezarları yedi sayısını çoktan aşmıştır. Arnavutluk'ta Akçahisar ile Ohri gölü kenarındaki Sveti Naum Manastırında, Kosova ile Arnavutluk hududu arasındaki Altıneli bölgesinde, Bosna'da Mostar civarında Blagay Köyü'nde; Yunanistan'da Korfu Adası'nda; Türkiye'de Edirne civarındaki Babeski'de, Bor şehrinde.

K a n u n i Sultan Süleyman Sarı Saltuk'la ilgili olarak Ebus'suud Efendi'den istediği fetvada şunlar yazılıdır:

"Sultan Süleyman Hazretleri sefere giderken, Kasaba-i Niş'de Sarı Saltuk hakkında irsal idüp, istifta eylediği suretdür:

Sinde sindeşim, halde haldaşım, ahîret karındaşım, limme-i selef bu meselede ne buyururlar ki: Sarı Saltuk didikle-

Niğde'nin Bor ilçesindeki Sarı Saltuk Türbesi

(09.06.2000 - Foto: E.Ashyölce)

ri şahıs evliyaullah mıdır? Beyan buyurulub musab oluna...

El cevab: Riyazet ile kadid olmuş bir kişidir."⁽¹⁷⁾

Bu fetva, Ebu'ssuud Efendi'nin Sarı Saltuk hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını göstermektedir.

Evliya Çelebi, Sarı Saltuk'a yapılan ithamları reddet. Ve müfterileri protesto ederek:

"Sarı Saltuk Sultan Hazretleri hakkında her kim şüphe iderse, na'udu billah, asim ve günahkâr olur." der.

SUFÎ SARI SALTUK

Sarı Saltuk'un sufi olduğu muhtelif rivayetlerden maada, Saltukname'den de anlaşılmaktadır. Hatta muhtelif büyük şeyhlerle dostça münasebetlerde bulunduğu da bahsedilmektedir. Kutbeddin Haydar, Hacı bektâş-ı Velî, Karaca Ahmed, Taptuk Emre, Mahmud Hayrani, Fakih Ahmed gibi bir takım büyük sufiler ile Celâleddin Rûmi ve Cemal Kalender gibi Mevlevî ve Kalenderî zümrelerinin kurucularıyla, hatta Nasreddin hoca ile samimi münasebetleri vardır.

İBADETTE ÖNCE İMAN AŞKI

Sarı Saltuk Gazi, fikir ve hareketleriyle Türk kültürünü yoğuran mümtaz kişilerden biridir. O, ilk Türk mutasavvıfları gibi, islâmiyeti halk arasında, bilhassa İslâmiyetle müşerref olma fırsatı bulamamış Türkmen kitleleri arasında, onları irşâd etme vazifesini ifa etmiştir.

Sarı Saltuk ve onun gibi Türkmen şeyhleri, hal ve hareketleriyle onları horlamayarak gönüllerine nüfuz etmeyi bilmişlerdir. Yani ibadetten önce iman aşkını aşılamışlardır.

Sarı Saltuk'ın vefatından sonra, onun menkıbelerini anlatan Saltuknameler meydana gelmiştir. Mesela Şehzade Cem Sultan, Sarı Saltuk'un hayatını öğrenebilmek için, Ebul

(17) Oluğ, Prof. M. Tayyip. Sarı Saltuk'a Ait Bir Fetva

Hayr Rûmî adında birini vazifelendirmiş, o da yedi yıllık bir çalışma sonunda, Cem'in huzuruna Saltukname isimli bir kitapla dönmüştür.

Saltukname, Türk diline ve milletine yön vermesi bakımından bugün Türk milliyetçiliğinin temel kaynaklarından birisidir.

Saltukname'de Sarı Saltuk ölümsüzleştirilmiştir. İnsan olmaktan çıkarılmış bir ruh, bir inanç hâlesi, haline getirilmiştir.

Bir kafirin bir Türk'ün başını vurması üzerine şöyle denilmektedir: "Eğer sen bunun kanın yere dökersen, her katre kanında bin Türk belire, her biri bir Sarı Saltuk ola."

Erişilmesi, varılması, ulaşılması çile isteyen, sabır isteyen, ilim-irfan isteyen, ahlak ve maneviyat olan "**Kızıl Elma**" idealinin Saltukname'de işlenmesi; millî şuur uyanışının bir müjdecisi olarak, bu esere ayrı bir değer kazandırmaktadır.

Rumeli'nin manevî fatihi Sarı Saltuk, cihad kılıcını çal-

İznik Sarı Saltuk Türbesinde oğlum Ahmet Erdoğanla sandukanın başında...

dığı Rodoplar, Batı Trakya ise, bugün öz benliğinden kopartılmakta, zulmün ve salibin zalim pençesinde kıvrانmaktadır.

Bugünün alperenleri, kafirlerin esareti altında inleyen müslüman Türk'ün büyük velîsinin torunlarını unutma!..

Dava adamının bir tek düşüncesi vardır; o da davasıdır.

"Belde-i Bor'daki Saltuk türbesi,
kim ziyaret etse kalmaz kürbesi"*

SALTUKNAME'DEN

Bir hristiyan çocuğunun Türkleri değerlendirişi:

Rahibin biri eyitdi:

"Bu Türkler **kim** olurlar. Cennete girerler mi?" dedi.

Ruhban eyitdi:

"Girmezler, amma gelirler, kapudan bakarlar dururlar, gerü giderler" dedi.

Nagah bu ruhbanlar içinde, on yaşında bir oğlan yukarı durup, papaza düşman virüp söğdü ve eyitdi:

"Ey murdar! Yalan söyleme. Şimdi dünyada Türkler, sizi evinizden ve mülk diyarınızda komayup çıkarurlar. Anda gelüp cennet kapusundan bakan Türkler, girup cennet içinden de sizi sürmezler mi? Şöyle epsem olup duracaklarına inanmazam" dedi.

Rahip eyitdi:

"Sen İncil-i Mesih'e inkarlusun" dedi.

Oğlan eyitdi:

"Siz inanursunuz da ne faide buldunuz? Türklerü görün ki; depentüz döğerler" dedi."(18)

SARI SALTUK'UN TESİRLERİ

Sarı Saltuk, fikir ve hareketleriyle Türk kültürünü yoğun-

* Saltukname'den

(18) Cunbur, Müjgan, Saltukname'nin Tıpkı Basımı, 1974, Ank., 1975, s.56 vd.

İznik, Lefke kapısı dışında bulunan su yolunun dışında yer alan Sarı Saltuk anısına yapılan sembolik makam türbelerinden biri. (Foto: E.Ashyüce)

rup yayan ender kişilerdendir. O, Hacı Bektâş-ı Velî, Yunus Emre gibi halk arasında efsaneleşmiş, menkıbeleri söylenmiş, tahta kılıçlı iman erlerinden biridir.

Sarı Saltuk, ilk Türk mutasavvıfları gibi, İslamiyeti geniş halk kitlelerine, bilhassa Şamanî Türkmen kitleleri arasında yaymakta oldukça başarılı olmuştur. O ve onun gibi diğer Alperenler, Arap ve Acem şeyhleri gibi tekkelerde oturmamışlar, halkın arasında sınır boylarında cihad yapmışlardır. Türkmen kitlelerine islamiyeti saf bir aşkla sevdirmişlerdir. İslamiyeti yayarken, softalıktan her zaman kaçmış ve kaçınmışlardır. Bu nedenle şehirlerde oturan yerli müslüman nüfusun yanında, eski Şaman adetlerini bırakamayan, ama islamiyete gönülden bağlı, bir Türkmen nüfusu ortaya çıkmıştır. Bu Türkmenler, dinlerini belki şehirlerdeki halk kadar bilmiyorlardı, ama islama karşı, onlardan çok daha samimi idiler. Prof. Dr. A. Zeki Velidi Togan'a göre, "Sarı Sal-

tuk, diğer Türk şeyhleri ile Yesevî şeyhleri gibi, islamiyeti adeta millî bir Türk dinine çevirmişlerdir.”(19)

Sarı Saltuk ve onun gibi Türkmen şeyhleri, hal ve hareketleriyle kendilerini halktan koparmamışlardır. Onların eski düşüncelerini kötülemiyorlar, bu yeni dine onları yavaş yavaş ısındırıyorlardı. **İbadetten önce, iman aşkını aşıyorlardı.**

"Sarı Saltuk gibi Türkmen babaları, kıyafet ve hareketleri ile mutasavvıf şeyh olmuş, eski kamlara benziyorlardı. Bununla beraber bu Türkmen babaları ve şeyhlerin aydın müslüman çevrelerde de itibarları çokdu.”(20)

Çok yazık ki, **bugünkü nesil, Anadolu ve Rumeli'nin Türkleşip islamlaşmasını sağlayan Sarı Saltuk gibi pek çok alperen'i, gönül ehlini bile tanımamaktadır.** Bugün Anadolu bir Türk yurdu ise, bu onların sayesinde. Bir an önce tarihçi ve bilim adamlarımız bu gazi dervişleri, alperenleri, Türk gençliğine tanıtmaya görev ve sorumluluklarını hatırlamalıdır. Toplum olarak bugün içine düştüğümüz kaostan, kavram anarşisinden kurtulmanın tek çaresi, onların efsanevi yaşayışlarını öğrenip, ibret alarak kendi toplumsal yaşantımızda uygulamaya çalışmaktır.

İZNİK

II. Türk Dünyası Turizm ve Kültür Sempozyumu-**İznik Göl Akşamları Şiir Şöleni** münasebetiyle 15-17 Nisan 1995 günlerinde, bulunduğum İznik'te; İlçe Turizm Müdürlüğü'nde görevli Veysel Demirtaş rehberliğinde, ilçede gezerken surların dışında, hemen Lefke Kapısı karşısında su yolunun sağında bulunan kabristanda, XIV. yüzyılda yapılmış Sarı Saltuk'a ait makam türbesini de ziyaret ettim. Bilindiği

(19) Togan, Prof. Dr. A. Zeki Velidi. Umumi Türk Tarihine Giriş İ.Ü. Edb. Fak. Yayınları. 1970, İstanbul. s.271

(20) Turan, Prof. Dr. Osman. Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi Cilt:2, 1969, İstanbul, s.180

Iznik'te Sarı Saltuk'un makamına götüren Veysel Demirtaş'la beraber. (17.04.1995)

gibi Sarı Saltuk önemli Türk alperenlerinden birisi olup, İslamiyetin yayılmasında özellikle Avrupa kıtasında büyük katkılarda bulunmuştu. Hoca Ahmed Yesevî bağlılarındandır.

BOSNA- HERSEK'TE

Bosna-Hersek'te, Mostar, Blagay'daki '**Sarı Saltuk**' türbesi de yüzyıllardır varlığını koruyarak bugünlere ulaşmıştır.

Kosova'da da Sarı Saltuk efsaneleri dilden dile söylenildiği gibi Türk evlerinde de ikram edilen kahvenin adı "**Saltuk Kahvesi**"dir ve yeni doğan çocuklara da Saltuk ismi verilmektedir.

AYRICA

Makedonya-Arnavutluk sınırında ve Tunceli ilimizde de

birer Sarı Saltuk makamları bulunmaktadır.

RUMELİ FENERİ KÖYÜ

Asya ile Avrupa'yı birbirinden ayıran İstanbul Boğazı'nın Karadeniz'e büküldüğü noktanın en ucunda deniz fenerinin içinde bulunan türbesinde, balıkçıların uğuru olarak insanların saygıyla andığı Sarı Saltuk makamı bulunmaktadır.

YEŞİLYURT

Manisa'nın Alaşehir ilçesine bağlı Yeşilyurt kasabasında "**Sarı Saltuk ve Alperenleri Anma Şöleni**" geleneksel hale getirilerek gelecek nesillere Türk'ün millî mayasının çalınmasına vesile olduğu gibi asırlar sonra, Sarı Saltuk'a duyulan saygının nişanesidir...

EZİNE

Ezine'ye bağlı Körüktaş köyünün karşı yamacında bulunan makamın, Sarı Saltuk'a ait olması gerekmektedir. Sarı Saltuk isminin zamanla Sarı Kız'a dönüşmüş olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü bölgenin fethini gerçekleştirenlerin Dobruca'dan gelen **Sarı Saltuk Türkleri** diye anılan birlikler olduğunu biliyoruz.

Geyiklere Hükmeden Evliya Geyikli Baba

*[Bursa Mücadelesinde şehit düşen
kardeşim Baki Yeşiloğlu'nun
aziz ruhuna....]*

Konya'da ismini 1518 sayımında, Yavuz Sultan Selim devrinden alan "**Devle Mahallesi Şems Caddesi Şems Camii ve Parkı**" karşısında, kirada oturduğum Kafalılar'ın Şems Apartmanı'nın 14/2 nolu dairesinde, kütüphanemde çalışırken, Bursa'nın fethi akla gelir de, **Sultan Orhan** ve **Geyikli Baba** düşünülmez mi?...

İşte, Bizans'tan fethedilen Yeşil Bursa'nın yeşilini kızılıla boyamak isteyenlere karşı, illâ "**Yeşil Bursa, yeşil kalacaktır**" diye, mücâdele veren **Baki Yeşiloğlu**'nun mücadelesine ve aziz ruhuna ithâf etmek için, Geyikli Baba hakkında, Ekim 1979'da, biraz da Nurettin Taşer ve M. Ali Özgüven'in telkiniyle bir şeyler yazmaya çalıştım.

Ancak, bir kaç defa Gürsu'da Geyikli Baba'yı aramama rağmen, bulamadım. Günler, aylar değil, aradan yıllar geçti. Hem de tam on beş yıl sonra Bursa'da bulunduğum sırada,

Mecit Hazır'la ben ve kızım Bilgehan, Necati Erol, oğlu Ali Rıza Mert, beraber Geyikli Baba'ya gitmeye karar verdik. Sevgili Necati Erol'un el yordamıyla **"sahte rehberliğinde (!?)"** zor da olsa, on beş yıl sonra yine, 1 Ekim 1994 günü Bursa'dan Eskişehir'e doğru düştük yola... İnegöl'e 12 km. kala, sağa dönerek, eğri büğrü, engebeli ve keskin virajlı bir yoldan geçerek, yeşillikler içindeki Baba Sultan köyüne ulaştık.

Baba Sultan köyü nüfus sayımlarına göre, 1970'de 988 kişi, 1990'da ise, 1102 kişinin yaşadığı bir köy...

Baba Sultan Köyü girişindeki büyük kahvehanede çayımızı yudumlarken, köyden Mustafa Yıldırım, Necip Özkan, Yusuf Biçer ve diğer köylülere aklımdan geçen sualleri sordum ve cevaplarını aldım:

"Köyünüzdeki yaşayanlar kimlerdir?"

"Allah'a şükür, bize manav derler!..."

"Manav ne demektir?"

"Eski yerli öp-öz Türk'üz!..."

"Baba Sultan Köyü'ndeki lakapları söyler misiniz?"

"Hamzalar, Çingiller, Kaykılar, Uzunlar, Hacıpaşalar, Karagözler, Bülbüller, Hacımustafalar, Barutlar

"Peki, bir de şu yer (mevki) isimlerini söyler misiniz?"

"Hasanbahçe, Gavurtepesi, Kesecik, Karaçam, Adalar, Killik Deresi, Gölcük, Koruiçi, Bayırlar, Dedeyanı, Koyunbaba, Çini, Daştaşar.

Bu kısa sohbetten sonra, külliyyede türbe girişinde ziyaretçilere kesme şeker ikram ediyorlar:

"Buyrun şifa niyetine alabilirsiniz."

Gelen ziyaretçiler de itina ile birer şeker alıyorlar...

Yedi senedir görevli Mehmet Sirkeci amcaya soruyorum:

"Kim getiriyor bu şekereleri?"

Geyikli Baba'yı ziyarete gittiğimizde: (soldan sağa) Mecit Hazır, E. Ashyüce, (ayaktaki) Ali Rıza Mert, (ayakta üçüncü) Necati Erol, (oturanlardan) Baba Bultan köyünden Mustafa Yıldırım, Necip Özkan, Yusuf Biçer ve diğerleriyle köy kahvesinin önünde. (01.10.1994 - Foto: Bilgehan Ashyüce)

"Gelen ziyaretçiler 'Yarabbi Geyikli Baba'nın yüzüsuyu hürmetine' diyerek getiriyorlar. Bu arada siz de bir broşür yaptırın bari!"

"Mehmet amca bu işlere Cengiz Yurdanur bakıyor. O hazırlarsa olur inşallah, yani benim elimde olan bir şey değil, neyse kıismetse diyelim..."

HAYATI

"Geyikli Baba'nın Azerbaycanlı olduğu evliyalar evliyası Hoca Ahmed Yesevi'nin dergâhından Anadolu'ya geldiği 'alayış-i dünyâ'dan uzak (dünya süsleri gösterişleri, insanları ahîretlerini düşünmekten alıkoyan engelleri aşmış) Abdalân-ı Rum'dan veya Gaziyân-ı Rum'dan ermiş kişi' olduğu bilinmektedir."

Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulmakta olduğu zamanda, Anadolu'daki uç beylikleri, medenî bir hayatın kaynağı olan Türk-İslâm dünyasına, dört bir yanından gelmiş, her çeşit sosyal tabakadan insanlarla dolup taşmaktadır.

Aşıkpaşazâde, bu misafirleri, seyyahları, göçmenleri dört grup olarak ayırır: "**Biri Gâziyan-ı Rum, biri Ahîyân-ı Rum, biri Bacıyân-ı Rum, biri de Abdalân-ı Rum'dur**" *

"**Baba**" ismi, bilhassa Türkmen kabileleri arasında dini telkinâtta bulunan, umûmiyetle padişahlarla savaşımlara katılan, delişmen tabiatlı, padişahların saygısını kazanmış alpe-

renler'e verilen isimdir. Geyikli Baba da bunlardan biridir.

Türkistan'dan Germiyan'a geldiği ve Balım Sultan'da misafir kaldığı, bilâhâre de Keşiş Dağı (Uludağ) çevresini Bursa fethinden önce, zaviyelerini kurarak, manevî muhasaraya alan derviş gazilerden birisi de hiç şüphesiz, Geyikli Baba'dır. Menkibelerde anlatıldığına göre, dağda geyiklerle düşer kalkar ve onlarla

Baba Sultan köyündeki Geyikli Baba Camii

(01.10.1994 - Foto: E. Aslıyüce)

konusurmuş. Onların dertleriyle hemdert olan biridir. Onlarla dolaşırken neler yaptığını bilmiyoruz. Onu, bir geyiğin sırtında dağdan dağa gezerken, görmelerinden dolayı **Geyikli Baba** diye yâd etmişler...

MANEVÎ MUHASARA

O'nun hakkında bildiklerimiz ise, Bursa'nın fethini masallaştıran ve yeni Türk Devleti'nin kuruluşunu İslâm dininin yüceltici esaslarını, **Türk ruhu ve Türk töresine bağlanması, cihâd mefkûresinin en üstün ölçülerde temsil edilerek ve ona strateji olarak cihad seçildiği ve alperenlerin Osmanlı'nın etrafında toplandığı bir zaman**, Bizans şehri Bursa'nın etrafında zaviyelerden, tekkelerden devam eden manevi muhasara, nihayet Orhan Gazi kumandasındaki Türk ordusunun, 6 Nisan 1326'da Bursa'yı ele geçirmesiyle son bulur.

Geyikli Baba'nın da, üstünde yalnız bir postu, elinde 60 okkalık (taştan) topla Bursa'nın kale kapılarını, ardındaki bir sürü geyikle zorladığı, asırlardır dilden dile söylenegelmedir.

SULTANLA İLİŞKİSİ

Osmanlı Devleti'nin mucizevî yükseliş devrinin manevî mimarlarından, **Geyikli Baba'ya Sultan Orhan Gazi'nin sevgi ve bağlılığı pek derindi**. Fakat Geyikli Baba da diğer Alperenler gibi, dünya malına itibar etmeyerek, Cenab-ı Allah tarafından görevli olduğuna inanan milletimizin inanmış bir ferdi olarak, Allah'ın kelâmı Kur'an-ı Kerim'in yüce hükümlerini savunmak ve her köşeye ulaştırmak gayesiyle Allah rızası için çalışmıştır.

Sultan Orhan "**İşıklar**" denen bazı abdalları, Bursa çevresinden uzaklaştırdığı halde, "**Geyikli Baba**", **Turgut Alp**'in

dürüstlüğüne şahitliği sayesinde, sürgünden kurtulduğu gibi iltifatlara da mazhar oldu. **Baba İlyas müridi Ebü'l Vefâ bağ-lılarından** olduğu söylenen, kendi aleminde, kendi kuvvetinden emin, tasavvuf ehli hâl ve davranışları ile sevgi halkası genişleyen "Geyikli Baba" ile devrin hükümdarı arasında cereyan eden olay şöyledir:

Sultan Orhan Gazi buyruk verir ki: **"Derviş Geyikli Baba'yı getireler. Davet edeler."** Geyikli Baba, davete icabet etmediği gibi, **"zinhâr, Orhan da bana gelip, beni günaha koymasın"** diye haber saldı. Haberin Sultan Orhan Gazi'ye ulaşması üzerine, tekrar haberci gönderdi.

"Bizim muradımız, hazretimiz ile görüşmektir. Niçin gelmez ve beni oraya varmaya niçin bırakmaz?"

Geyikli Baba cevap verdi:

"Dervişler göz ehli olurlar. Gözetirler. Vaktinde giderler ki, duaları makbul ola...."

KAVAK MI ÇINAR MI?*

Aradan henüz bir kaç gün geçmişti ki, bir gün Geyikli Baba, omuzunda bir çınar ağacı ile Bursa'ya varıp, bey sarayının iç avlusuna, bu çınar ağacını dikmeye başladı. Gördüler, Sultan Orhan'a haber verdiler.

Orhan Gazi çıktı, gördü ki, Geyikli Baba ağacı dikmiş.

Orhan Gazi sormadan Geyikli Baba:

"Uğur saymamızdır." dedi. "Ağaç durdukça dervişlerin duası, sana ve soyuna makbuldur." deyip, hemen dua etti. Durmadı geri döndü, kendi yerine gitti.

(*) Bir çok kaynaktaki kavak dendiği için, kavak olması yanlış düşüncesiyle yıllarca çınar aradım. 2000'de Hammer'de çınar denince sevindim. Ancak 31 Aralık 2000'de Aydın'ın Köşk ilçesinde Yunan mezâlimi anlatılırken, **"kavak ağacında ne canları fedâ ettiler"** sözü üzerine, kavağı bana gösterir misiniz? dedim. Bunu üzerine Zekai Savaşlar, Temel Can ile beni kavak dedikleri yere götürdüler. Bir de ne göreyim, benim aradığım **çınar** mış... Çınara Aydın yöresinde de kavak dendiğini geç de olsa öğrenmiş oldum"

Sanduka üstündeki yazı: "Kınbularıfın Gavsülvasilin Horasanlı Geyikli Mehmet (Baba Sultan)"
(01.10.1994 - Foto: E. Ashyüce)

O çınar ağacını, sonra gelen her sultan, gözettili. Gayet büyük ağaç oldu. Sonra, Orhan Gazi de Geyikli Baba'nın makamına gidip, bol eşya vermek istedi:

"Bu İnegöl, bütün çevresi ile senin olsun." dedi.

Geyikli Baba:

"Ey Han, bu mülk ve mal Allah'ındır. Ehline veriniz. Biz bunların ehli değiliz" diye, kabul etmek istemedi.

"Ehli kimlerdir?"

"Hak Teâlâ, dünya mülkünü senin gibi, hanlara ısmarladı, malı da iş ehline ısmarladı ki, kulları birbirleriyle iş gör-sünler diye. Bizlere gün yeni, nasip olan rızık dahi yeni"

Sultan Orhan Gazi:

"Benim sözümü kabul etsen ne olur?" diye söylendi.

Geyikli Baba da:

"Padişahım, senin sözün sınmasın, şu karşığı tepecikten

beriyeye olan yerler dervişlerin olsun"

Orhan Gazi de, Geyikli Baba vefat ettikten sonra, meza-

Geyikli Baba Camii (01.10.1994 - Foto: E. Aşlıyüce)

rının üzerine kubbe, yanına tekke yaptırdı. Bir de cuma mescidi yaptırdı. Bursa'nın Gürsu'ya bağlı Baba Sultan Köyü'nde işte o tekkeye "Geyikli Baba Tekkesi" derler.

Geyikli Baba da, diğer alperenler gibi, nefisini terbiye etmiş, üstün ahlâkı ile yani, ahlâk-ı Muhammediye nail olmuş, kara ve kötü düşünceleri kalplerden söküp atmak, ruhları nefsin tasallutundan

kurtarmak, her türlü maddi menfaat karşısında boyun eğmemek, kıymet vermemek, yalnız Hakk'a teslim olmak düşüncesiyle islâmiyetin esaslarını yumuşak bir ruh ve mana içerisinde, bilhassa göçebe Türkler ve diğer unsurlara yaşayarak gösterenlerden birisidir.

Dünün fetret döneminde mutasavvıflar, babalar ve der-

vişlerle köy köy, oba oba dolaşarak, mücadele verdiler ise, bugünün alperenleri de, ülkemizin içine düştüğü kaostan, Allah yolunda cihad ideal ve imanını genç, körpe dimağlarda başlatmak suretiyle yüklendikleri ağır görevin mesuliyetini idrâk ederek çalışmalıdırlar. Bu durum, Nizâm-ı İlem davasının bir an önce gerçekleşmesinin müjdecisi olacaktır. Allah (C.C.), Geyikli Baba ve onun yolunu yol bilenlerden razı olsun.

GEYİKLİ BABA

Hakk'ı bilmiş, Hoydan gelmiş, şol ulu derviş,
Eteğinde Uludağ'ın geyik beslermiş
Bin iki yüz yetmiş yıldır şol ulu çınar,
Baba Sultan'ını sadıkane beklermiş...
Hüsametdin Olgun-Bursa

GEYİKLİ BABA TÜRBESİ

Geyikli Baba Türbesi'nde ziyaretçileri bilgilendirmek amacıyla konmuş levhada ise, şu bilgiler verilmektedir.

Kutb'ül arifin Gavs'ül

Vâsiline Horasanlı

Geyikli Mehmet

-Baba Sultan-

Milâdi		Hicrî
1301	Doğumu	701
1318	Bursaya gelişi	718
1332	Sultan Orhan'ı Ziyareti	733
1376	Ölümü	778
1318*	Çınar'ın Dikilişi	718
75	Yaşı	77

(*) Geyikli Baba, çınar ağacını henüz 17 yaşında iken (1318) dikemez. Çünkü henüz Sultan Orhan ile tanışması söz konusu değildir. Bursa'nın fethi ise 1326'dır.

Baba Sultan (Geyikli Baba) Türbesi'ndeki **iki ahşap sandukadan, güneydeki Geyikli Baba'ya, diğeri Balım Sultan'a aittir.** Caminin doğusunda yer alan türbenin içinde, hazireden getirilen Şeyh Hacı Mehmed'e ait h.885/m.1480-1481 ve Mevlâna Abdurrahman'a ait h.898/m.1492 tarihli iki mezar taşı olduğu belirtilir.

"Türbe, kuzey-güney doğrultusunda, dikdörtgen planlıdır. Doğu-batı ekseninin kuzeyine kaymış, sivri bir kemer, mekânı iki bölüme ayırır. **Güneydeki bölüm, kare plânlı olup, üçgenlerle geçilen kubbe ile örtülüdür.** Güney ve doğu duvarlarında, eksende altlı üstlü birer pencere ile dışa; batı duvarında eksenden güneye kaymış ve niş için alınmış bir pencere ile de camiye açılır.

Kuzeydeki bölüm, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynalı tonozla örtülüdür. Kuzey duvarında, eksenden batıya kaymış ve kapı ekseninin doğusunda, bir altlık, doğu duvarında bir üstlük, bir pencere vardır. **Kuzeydeki giriş kapısı ve pencere dikdörtgendir;** üzerinde sivri kemerli birer çökertme alınlık yer alır. Doğu cephede kuzey bölüme açılan üstlük ve güney bölüme açılan bir altlık, bir üstlük pencere; güney cephede, alttaki büyük iki pencere sivri kemerlidir. **Türbenin kubbesi, sekizgen kasnak üzerine oturur; kasnağın güney ve doğu cephelerinde sivri kemerli alçı şebekeli pencere; kuzey cephesinde bir niş yer alır.**

Türbeye girişi sağlayan kapı ve yanındaki pencere, içten sivri kemerlidir. Her iki bölümün altlık pencereleri, dikdörtgen olup, üstlerinde sivri kemerli çökertme alınlıklar vardır; üstlük ve kasnak pencereleri de sivri kemerlidir. Güney bölümünün altıgen taşlarla döşeli zemini, diğerinden 0,90 m. yüksektir.

Yapı içten sıvalıdır. Dıştan kesme taş malzeme arasında tuğla hatıllar görülür. Beden duvarlarında yer yer devşirme

Geyikli Baba Camii ve türbesinde 01 Ekim 1994 gününe kadar yedi senedir görev yapan Melmet Sirkeci (ortada) broşür eksikliğinden dert yandı. Solda, Mecit Hazır: (01.10.1994 - Foto: Bilgehan Ashyüce)

mermer parçalar vardır. Kubbe kasnağında saçak hizasında iki sıra testere dişi bezeme yer alır." (21)

BABA SULTAN (GEYİKLİ BABA) CAMİİ VE TÜRBESİ HAKKINDA BİLGİLER

■ Rahmetli E. Hakkı Ayverdi, Eylül 1585 tarihli bir kadı sicilinde İnegöl'de Geyikli Baba zaviyesi'nin kayıtlı olduğunu,

■ Osmanlı kaynaklarına göre, cami ve türbenin banisi Orhan Gazi'dir (1324 - 1362)

■ Aşık Paşazade, Orhan Gazi'nin "Geyikli Baba" adıyla anılan dervişin kabri üzerine kubbe, yanına tekke ve bir de

(21) Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, C:4, Vakıflar Gnl. Md, Yay., 1986, Ank., ss.26-27

cuma mescidi yaptırdığını,

■ XVI. asır Osmanlı-Türk tarih yazarlarından Neşrî, Orhan Gazi'nin "derviş vefat edince, üzerine türbe, yanına bir tekke, bir de cami yaptırdığını, ibadete açık olduğunu ve Geyikli Baba zaviyesi" açıldığını,

■ Yine E. Hakkı Ayverdi, Baba Sultan Köyü'nün **Geyik Baba Köyü** olduğunu,

■ Aşıkpaşazade tarihi, Neşri tarihi ve Hoca Saadeddin Efendi'nin Tac'üt Tevarih'inde, Geyikli Baba'nın Bursa fet-hi sırasında İnegöl'de Keşiş Dağı (Uludağ) yöresine yerleştiğini,

■ Tac'üt Teravih, "asıl adı bilinmeyen dervişin (Geyikli Baba) Azerbaycan'ın Hoy kasabasında doğduğunu",

■ Aşıkpaşazade Tarihi, "Baba İlyas'ın müritlerinden olan Geyikli Baba'nın Osman Gazi'nin yakın dostu ve bey-lerinden Turgut Alp ile yakınlık kurduğunu ve böylece Orhan Gazi ile tanıştığını" bildirir.

GEYİKLİ

Ezine İlçesinin 12 km. batısında ilçenin tek bucağı ve kuzeybatı ile batısındaki ilçeye bağlı köylerin tabiat güzellikleri ile Ege Deniziyle kucak kucağa olan bölgenin merkezi durumundadır Geyikli...

İki adamızdan biri olan Bozcaada'ya en kolay ulaşım noktası... Yeni iskele ile 4 km. uzaklıkta ticari amaçla kullanılan odunluk iskelesi de Geyikli'dedir.

Ezine'ye gelen yerli ve yabancı turistlerin büyük bölümü Geyikli ve çevresine büyük hareketlilik getirmektedir.

Geyikli bucak merkezliği yanında, ilçenin üç belediye teşkilatından ikisi de buradadır. (Geyikli-Mahmudiye).

Geyikli ve çevresinin tarihi de Ezine ile ayniyet taşır.

GEYİKLİ BABA

3 Temmuz 2000 Pazartesi günü saat 14.00'de Ezine'den ayrılıp Gökçebayır'a geçerken Geyikli'ye yaklaşıırken, Geyikli Baba aklıma geldi. İsterseniz kısaca bahsedelim mi?

Evliyalar evliyası Hoca Ahmed Yesevî dergâhından Anadolu'ya savrulan köseğilerden nasiplenene Geyikli Baba, Abdâlan-ı Rûm'dan veya Gâziyan-ı Rûm'dan ermiş bir er kişidir.

T ü r k i s -
tan'dan Germi-
yan'a (Kütahya)
geldiğinde Balım
Sultan'da misafir
kaldığı, bilâhare
de Keşiş Dağı
(Uludağ) çevre-
sinde zaviyesini
kurarak karararı
gönülleri aydın-
latmaya başladı-
ğı, Osman Ga-
zi'nin son günle-
rinde başlayan
Bursa muhasara-
sından çok önce-
leri Bursa'yı ma-
nevî muhasaray-
la aldığı, çağının
bütün kaynakla-
rında ifade edil-
mektedir.

Hatta Ham-

Balıkesir merkezde bulunan Ballica Sultan türbesi. Türbe kitabesinde sağında 6 Nisan 1326'da Bursa'nın fethine katılan Geyikli Baba, sol tarafında ise hanımı Balım Sultan olduğu yazılı. Kitabeye 1 Şubat 1994'te yapılmış.
(27.07.2001 - Foto: E.A.)

mer'in Büyük Osmanlı Tarihi'nin I. Cildinin 116. sahifesinde: "Keşiş Dağları (Uludağ) ormanlarında gazâller içinde münzeviyâne bir hayat sürerdi. Abdal Murad, Orhan tarafından bir fırkanın başında bulunmağa davet olunarak, uzunluğu Geyikli Baba'nın kılıncının sikletine muadil ağaç kılıncıyla hârikulâde şecâat eserleri göstermiştir. An'aneye nazaran, bir gün ceylana binmiş ve omuzunda bir çınar dalı Sultan'ın sarayına gelerek "Devletin saâdeti alâmeti olmak üzere, fidanı bahçeye dikmiş ve Osmanlı saltanatının bu ağaç gibi kök salarak, dalların uzaklara ulaştırılacağını ve âsumâna kadar yükseleceğini söylemiştir." demektedir.

Biliyorsunuz, Osman Gâzi'nin kayınpederi Şeyh Edebâli'nin bacanağı Şeyh Hasan'dır ve Geyikli Baba'nın da çağdaşlarındandır.

Ezine'de Ahî Yunus, Geyikli'de Geyikli Baba da bu büyük Derviş Gazilerin bağlılarından başkası değillerdir.

Ezine'nin Geyikli bucağındaki Geyik Baba da Keşiş Dağı (Uludağ) eteğinde bulunan İnegöl'e bağlı Baba Sultan Köyü'nde camii ve türbesi bulunan **Geyikli Baba'nın bağlılarından birisi hocasına olan sevgisinden dolayı onun ismini vermiş veyahut da hocasına izafeten onun ismiyle anılan bir er kişidir.**

Baba ismini taşıdığına göre takvâ ehli olan bir mübarek kişidir. Zamanla tekke etrafında toplananlarla oluşan kasaba onun ismiyle anılarak Geyikli ismini almıştır.

Baba'nın mezarı Geyikli Kemalli Köyü yolu üzerindedir. İlçede olduğu gibi burası da zeytincilik, hayvancılık vb. iş sahalarında faaliyet gösterirler.

Hacı Bayram'ı Yetiştiren Alperen Şeyh Hamidüddin-i Velî Somuncu Baba

Konya'da bulunduğum dönemde, 1979 yılında **Nurettin Taşer'e**:

"Hoca gel! Aksaray'a gidelim, hem dostlarla görüşür. **Somuncu Baba'yı** da ziyaret edelim." dedim.

"Gidelim de benzini nereden bulacağız?"

O dönem, her şeyin kuyruklarla temin edildiği yoklukların kol gezdiği dönemdi. Nurettin Hoca yarım depo benzin bulduğu gün, Konya'dan düştük yola. Sultan Han'ını geçince benzin bulmak ihtiyacı hasıl oldu...

Bir köyden beş litre benzin bulduk, ama köylü:

"**Para önemli değil, benzin önemli!**" diyerek, 10 lira aldı."

Hafızam beni yanıltmıyorsa, üç-dört lira tutardı, o benzinin gerçek fiyatı...

Aksaray'da Av. **Zeki Müftüoğlu**, Av. **Hüseyin Karaer** ile beraber kullandıkları yazıhanelerinde görüşmemizden sonra, Somuncu Baba'yı ziyaret etmek istediğimizi söylememiz üzerine götürdüler bir türbeye, biz de edeple ziyaret ettik. Bu arada dostlarımız, arabamızın deposunu benzinle dol-

durdukları gibi, yolda gelirken aldığımız beş litre benzini de bir plastik bidona doldurduk. Akşam da Aksaray'dan ayrıldık...

Benzin aldığımız köye gelince:

"Hocam, dön köye de benzin borcumuzdan kurtulalım."

"Vakit geç oldu, gece vakti insanları rahatsız etmeyelim."

Nurettin Taşer Hoca pek memnun olmasa da köye girdi. Evin çatal kapısını çaldım. Biraz sonra adamcağız geldi. Selam verdikten sonra:

"Bu vakitte rahatsız ettik hemşehrim, ama sizin için para önemli değil, benzin önemli (!?) olduğu için benzini getirdik." Sabah verdiğimiz on lirayı alıp teşekkür ettik.

Nurettin Taşer arabayı hareket ettirir ettirmez:

"Hocam şimdi rahatladım. Çünkü para mühim değil, diyerek bizden iki kat fazlasını almıştı. Benzini verip paramızı kurtardık."

Konya dönüşünde, biz sahiden Somuncu Baba'yı mı ziyaret ettik diye düşünürken, Evliya Çelebi Seyahatnamesi ve İbrahim Hakkı Konyalı'nın Aksaray Tarihi'ne bakınca, yanlış türbeye gittiğimizi anladım.

Tekrar gittiğimde, Somuncu Baba'nın mezarının "Er-vah"ta olduğunu söylediler...

Bu defa doğru adrese, Somuncu Baba'ya ulaştık.

Mercedes Benz fabrikasının açılış töreni için gittiğimde, tekrar ziyaret etme imkanı buldum.

Son olarak da 9 Haziran 2000 Cuma günü Av. Zeki Müftüoğlu ile Ulu Camii, Somuncu Baba ve oğlu Yusuf Hakiki'yi ziyaret ettim.

ADI

Çeşitli kaynaklarda Hamidüddin-i Hamid, Şeyh Hamid, Hamidü'ddîn-î Aksarayî, Şeyh Hamid-î Kayserî, Şeyh Ha-

mid-î Velî, **Ekmekçi Koca** ve Somuncu Baba isimleriyle anılmaktadır. Bu kadar çok isimle anılmasının, çok yer gezmesinden ve gittiği her yerde sahiplenilmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

"Şeyh Hamid-î Velî, **Kayseri**'de doğmuştur. Babası Şeyh Mûsâ-yı **Şemsettin Velî**'dir. Gençlik yıllarında Kayseri'de yetişmiş, Kayseri'den Şam'a gelerek zahir ilimleri tamamladıktan sonra, Şam'da Bayezid Bistami hankahında, bir şeyhe hizmet etmiş, nice müddet orada kalmış, sonra içindeki asil ve sonsuz sevgi ile orada kimseden teselli bulamamış, Şam'dan Tebriz'e, Tebriz'den de, 1340 yılında **Erdebil**'e gelerek, Muhammedî nûrun bir kandili olan **Şeyh Safiyüddin İshâk**'ın torunu Hoca Alaeddin Erdebilî'ye intisâb etmiştir.*

ERDEBİLÎ

Hoca Alaeddin Erdebilî, iyice yaşlanmıştı kendindeki ilâhi emaneti ehline vermek istiyordu.

Ebû'l-Hâmîdî'nin hülûs ile gelişini, kabiliyetini görünce, bu emanetin, ancak ona verilebileceğine inandı. Onun kalbini eline aldı, hatırını sordu. **Hoca Alâaddin**, ancak Allah yolundaki hüccetlerine katılanları topladı. Nice günler burada zikir ve tahlîl ettiler. Hoca Alâaddin, irşâd görevini Ebû'l-

(*) Erdebilde iken, Şeyh Alâüddin-i Ali, bir gün Hâmîdüddin-i Aksarayî'yi kendi halvethanesine götürmüş "ve mahvi ve tenha" buyurmuştur ki:

"Ey veled-i kerâmet, baht-ı hidâyet. Zâmîri, münîri nazire cilvegar ola ki âfitab-ı vilâyet bâ iradeti Hüda'yı müteal burcu Acem'den intûkal ve burcu Rum'a irtihâl edip, diyarımıza da bu emaneti ırmayı hamil bir merdî fazlî kaabil sâf-ı dil kalması. Pes ey hurşîdi suman-ı vilayet, şimdiden sonra mehdatu saadet ve ikbâl ile diyâr-ı Rûm'a pertev efkeni nur'u hakikat olasun" deyu muanaka edip (sarılıp) ric'atlerine ruhsat verdi. -Lâl-izâde Abdûlbaki Efendi'nin risalesinden alınmıştır.- Somuncu Baba (Şeyh Hamîd-i Velî) adlı eserin 48. sayfasında da aynen böyle geçmektedir.

Hâmid'e verdi ve O'na:

İŞARET, DİYAR-I RUM'A

"Şimdü Rum (Anadolu) tarafına git!" dedi. O da şeyhi-nin emrine uyarak, Rum'a yönelirken, şeyhi ilâve etti:

"Acem diyarında Allah'ın bir emaneti olan ilâhi sırları Diyâr-ı Rum'da neşreyle."

Müridlerine de şöyle dedi:

"Hâmîdüddin gidiyor. O'nu izleyiniz, giderken arkasına bakarsa, Acem diyârı öylelerinden mahrum kalmaz..."

Müridler, O'nu takip ettiler. Gözden kaybolurken, iki defa dönüp arkasına baktı.

Zahirî ve batınî ilimlerde gelişmeler gösteren Şeyh Hamidî, bir müddet önce, mürid olarak teslim olduğu yerden ayrılırken, tam manasıyla kâmil, ergin bir mürşid olarak ayrılmıştır.

DAVET

Somuncu Baba, bir gün talebelerinden Karamanlı Şucaüddîn'i yanına çağırdı:

- "Var Ankara'ya git, Numan isimli müderrisi buraya davet et" dedi.

Şeyh Şuca gitti, daveti sahibine iletti. Davet edilen kişi, müsbet ve dinî ilimlerde döneminin sayılı hocalarından biriydi. Karamedrese'de ders veriyordu. Gururuna kapılmadı. "Davete icabet lazımdır" diyerek, Şeyh Hamidüddîn Velî'nin dervişliğine razı oldu. Şeyh Şuca ile birlikte Kayseri'nin yolunu tuttu...

Bir kurban bayramı sabahı, Kayseri'ye ulaştılar. Şeyh Hamüddin Velî buna çok sevinmişti

"Bu gün iki bayramı birden kutluyoruz" dedi.

Müderris (profesör) Numan'ın ismi, ondan sonra "Bay-

Aksaray, Evrah'ta Şeyhî Hamidüddîn-i Aksarayî mescidi

(1979 - Foto: E. Ashyüce)

ram" olarak değişti. Daha sonra, şeyhiyle birlikte hacca gidine, "**Hacı Bayram**", manevi derecelerin zirvesine ulaşınca da, adı "**Hacı Bayram-ı Velî**"ye çıkacaktı. Şeyh Hamîd-i Velî, büyük bir âlim ve dirâyetli bir velî idi. Müsbet ve dinî ilimlerde uzman olan Numan, O'nun rahle-i tedrisinden geçince, manevi ilimlerde de zirveye ulaştı.⁽²²⁾

AKSARAY'DAN BURSA'YA

Bursa'dan miladi 1350 yılında Konya Aksaray'ına (bugünkü Aksaray ili) gelip, zaviyesini kurarak, maneviyat hazinesinin incilerini azgın nefislere gem olarak takması sebebiyle de "Aksarayî" mahîlâsıyla da yâd edilmektedir.

Miladi 1358 yılından itibaren, Şeyh Hamidüddîn, genç Osmanlı Devleti'nin başkenti Bursa'da, sabah ve akşam saatlerinde Bursa Çarşısı'nda "**Mü'minler... Somunlar...**" diye

(22) Gülcü Ali İhsan, Anadolu'nun Manevi Mimarları, Türkiye Gaz. 1998

bağırarak sattığı ekmeklerindeki lezzet ve bereketini hissedilenler, bu sevimli insanın fırınına akın etmiş. Her Bursalı, Somuncu Baba'dan mutlaka ekmek almıştır. Bu aşırı sevgi sonucu, asıl ismi yerine "**Somuncu Baba**" ismiyle yâd edilmeye başlanmıştır.⁽²³⁾

BURSA'DA EMİR SULTAN'LA

Somuncu Baba, Anadolu'da olgunlaşan bütün veliler gibi, kimliğini gizleyerek sürdürdüğü hayatında, gönüllerde kurduğu taht sonunda, günlerden bir gün yanyana iki küçük fırında ekmek pişirirken, Osmanlı Sultanı **Yıldırım Beyazıt'ın damadı Emir Sultan Hazretleri**, elinde ufak bir çömlekle çıkagelir.

"Ekmeklerle birlikte, çömlekteki yemeği de pişirmesini" istirhâm eder.

Somuncu Baba, küreğin üzerine koyduğu çömleği, fırına sürmeye çalıştığı halde, ufacak çömleği fırının ağzından bir türlü içeri sokamaz. Bunun üzerine Somuncu Baba, Emir Sultan Hazretleri'ne dönerek:

"Anladım, bu işi ancak sen başarabilirsin" der.

Bunun üzerine Emir Sultan, çömleği fırına sürer.

Ne var ki, fırın soğuktur ve içinde de ateş yoktur. Bu sefer de Somuncu Baba:

"Bekle, az sonra pişer!" der.

Böylece, iki arif kişi, birbirinin değerini anlarlar ve dost olurlar.

ULU CAMİ

Miladi 1396 yılında Haçlı sürülerine karşı, Osmanlı Devleti'nin dördüncü Sultanı **Yıldırım Beyazıt Han** kumandasında Türk ordusunun kazandığı **Niğbolu zaferinden** elde edilen

(23) Evliyalar Ans. C:11 İhlas Gazetecilik TürkiyeGaz. Hold., 1993, İst. ss.3-15

Somuncu Baba'nın Bursa'da Uludağ eteğinde bulunan makamında çift gözlü fırına onun hatırasına binaen Erdoğan Aslıyüce küreği fırına sürerken.... (10.05.1992)

ganimetlerden devlete düşen hisse ile 20 cami yaptırılmasına karar verilmişti. Ancak Sultan Yıldırım Beyazıt'ın damadı Emir Sultan'ın, bunun yerine, 20 kubbeli bir cami yaptırmasını tavsiye etmesi üzerine, inşasına başlanan Bursa Ulu Caminin, m. 1399 yılında bitirilip bir cuma günü ibadete açılması kararlaştırılmıştı.

Yıldırım Beyazıt, damadı Emir Sultan'a bizzat giderek: "Yâ Emir, caminin kapılarını sen aç ve ümmet-i Muhammed'e ilk namazı kıldırıp vaaz ve nasihât et! Bu şeref sana aittir!" der.

Ancak Emir Sultan itiraz edip:

"Gavs-i A'zam Bursa'dadır. O kıymetli varlık, burada iken, hitâbet ve nasihatın bize teklif olunması münâsip değildir. Bu şerefi Şeyh Hamidüddîn Hazretlerine vermelisiniz!" deyince, Sultan Beyazıt bunun üzerine şaşkınlıkla sordu:

"Bu zât kim ola ki?"

"Duymuşsunuzdur" der, Emir Sultan ve Şeyh Hamidüddîn'in kimliğini açıklar.

BENİ ELE VERDİN!

Ulu Cami, m.1399 yılının sıcak yaz aylarının birinde, mü'minlerin bayramı olan, mübârek cuma gününde açılmıştı. Padişahın yaptırdığı camide cuma namazını edâ ederek sevaba nail olmak isteyen, **Bursa ve civarından** gelen müslümanlar, camiye hınca hınç doldurmuştu. Devrin ülemâsı, kadılar ve bütün ileri gelenleri de camide hazırıldılar. **Somuncu Baba** da cemaat içinde yerini almıştı. Bütün cemaat, hutbeyi merakla beklemekte idi.

Somuncu Baba, minbere yakın bir yere oturmuştu. Hafızlar Kur'an okudular. Cuma sünneti kılındıktan sonra, Somuncu Baba minbere doğru ilerlerken, Emir Sultan'ın kulağına eğilerek:

"Ne ettin, beni ele verdin, Emir'im!" ifadesiyle sitem eder.

YEDİ MANA İLE TEFSİR

Somuncu Baba, minberde fâsîh ve belîğ bir edâ ile hutbesini okur. Devrin bilginlerinden **Mevlâna Fenâri** de camide olup, Fatihâ tefsirini yazmaya başlamak üzere imiş. Ancak, bazı müşkülli varmış. **Somuncu Baba**, mana gözüyle **Fenâri**'nin bu isteğini görmüş ve müşkilleri anlamış. Fatihâ-yı Şerif'in yedi türlü mana ile tefsirine başlamıştı. Cemaat gözyaşlarını tutamamış, ilâhi cezbeye tutulan, 70 kişi vecd içinde kendisinden geçmiştir.

Somuncu Baba, vaazında "**Arap dil kurallarına meâniye, beyân, bedii, usûl, kelâm ve hikmet üzerine tefsir etmiş**". Bazı âlimlerin müşkilleri olduğunu söyleyerek "**Kur'an'ın her**

harfine, bir zâhir bir de, bâtın mana verilir. O bir batın içinde, yedi bâtın vardır. Bunları tam bilmeyenler Kur'an'a manâ veremezler" ifadesiyle Molla Fenâri'nin müşkillerini halletmiştir. Heyecanını gizlemeyerek Somuncu Baba'ya yaklaşan Molla Fenâri:

"Somuncu Baba, burada bize büyüklüğünü göstermiştir. Fatihâ'nin ilk tefsirini herkes anladı. İkinci tefsirini ise cemaatten bazıları anlayabildi. Üçüncüyü anlayanlar ise, o kadar azdır ki... Dördüncü ve ondan sonra gelen tefsirler bizim idrakimizin dışında-

dır" diyerek O'nu över. Böylece övülen Somuncu Baba o gün, Ulu Camii'n üç kapısından da, aynı zamanda çıkmış ve her kapıdan çıkan cemaat Somuncu Baba'nın elini öpmüştür.

Cuma namazından sonra:

"Sırtım fâş oldu, dile düştüm. Buralarda durucu değilim" diye konuşan Somuncu Baba, son olarak "Dua Çınarı" denilen ağacın altında dua ettikten

Somuncu Baba'nın Aksaray'daki kabri

(Foto: E. Aslıyüce)

sonra, Bursa'daki müridlerinden **Akşemseddin, Karaşemseddin, Akbedrettin, Kızılcabedrettin, Muslihüddin-i Karâmani** gibi muhterem zevâtı da, Bursa'nın İvazpaşa Medresesi'nden alarak, Aksaray'a gelmiştir. Bu, bir nevi dünya şöhretinden kaçııştır.

Milâdi 19 Kasım 1412-13 (h.815) yılında vefât eden Somuncu Baba'ya izâfe edilmiş makamlar vardır. Şöyle ki:

Bursa'da İvazpaşa Mahallesi'nde, Molla Fenâri Camii'nin batısında, "**evin içerisinde çilehanesi, ibâdet ve zikir ettiği oda ile iki küçük fırını vardır.**"

Aksaray'da, Anadolu'nun manevi muhafızı Hacı Bayram-ı Veli'yi irşâd ettiği yer, Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi'nde Şeyh Hamid-i Veli Camii, kubbeli minareli bir camidir. Bu gün minare yok derken, türbesi için de, "**Şeyh Hamid-i Veli üstü açık kubbelidir**" der.⁽²⁴⁾ Bugün mezarında kubbe yoktur .

ŞAİR

Somuncu Baba, ayrıca büyük bir şairdir de. İşte onun şiirinden iki kıta:

Senden oldu iki cihan
Oldum zûhurundan nihân
Ger bulmayan seni ayân
Yâ Rab n'ola hâlim benüm

Hâmidi'nin gözü yaşı
Doldurdu dağ ile taşı
Bilmem n'idem garip başı
Yâ Rab n'ola hâlim benüm

(24) Evliya Çelebi Seyahatnamesi

TARLA

Dervişlerden biri, iki tarladan birini şeyh için, diğerini de kendisi için ekmişti. Şeyh için ekilen tarlada mahsul yetişmedi. Mahsul zamanı Somuncu Baba, dervişine:

"**Bizim için ekilen tarla hangisidir?**" der. Mürid, utan-
cından kendi verimli tarlasını göstererek:

"İşte bu sizin için ekilen tarla" der.

Şeyh, fevkâlâde müteessir olur. Mürid sorar:

"**Niçin üzüldünüz?**"

Şeyh cevap verir:

"**Biz daha dünyadan hiç bir mahsul almadık, acaba bu mahsul hangi günahlarımızdan oldu?**"

Bunun üzerine derviş, gerçeği söyler...

BİRLİK İÇİN

Somuncu Baba, ömrü boyunca Osmanlı Devleti'nin parçalanmaması, **Anadolu birliğinin pekiştirilmesi için uğraşmış**, birliği bozmak isteyenleri durdurmak gereğine inanmış, şahısların kendi faydası için dalavere çevirmelerine karşı çıkmış, Türk'ün mülkünü başkasına kaptırmamak için, ortaya atılmış büyük bir Türk mutasavvıfıdır.

Gören gözü görmeyen, duyan kulağı duymayan, insanlara, engin gönül deryasından iyiliği, güzelliği öğütlemiş, şöhretten, debdebeden, gösterişten kaçarak insanların dış görünüşüne aldanmayan, Somuncu Baba Cenâb-ı Hakk'a yönelmiş, ölmeden önce nefsini öldürmesini bilmiş, ve ilâhi aşk ateşi ile yanıp tutuşarak, çevresini de aynı cezbe potasında eritmiştir. Mutasavvıf, vaiz, şair, ergin ve bilgin bu büyük Türk, evliyâlık mertebesine erişmiştir.

"Hamidüddîn Aksarayî'nin eserlerinden tasavvuf lisa-

Malatya'nın Darende ilçesinde Tohma suyu kenarında bulunan Somuncu Baba Camii ve türbesi

nyla yazdıkları, "Er-Risale Fi'z Zikr Şerh-i Hâdis-i Erbaain" (kırk hadis şerhi) kemallerine şahittir"⁽²⁵⁾

DARENDE

Malatya'nın Darende ilçesinde, Tohma suyu kenarında bulunan Somuncu Baba kabrini de, 1981 yılında Elazığ Kovancılar da Etibank'ın Ferrokrom fabrikasının kongresine giderken, baba zoru ile **Süleyman Erdinç**'le ziyaret ettim.

KAYSERİ'DE

Honat Hatun Medresesinde bulunan makamını da 17 Ekim 1980 yılında, 1982 Türk Metal Sendikası Kayseri Şubesi kongresi çalışmalarında, Ekrem Işık'a yardım için gitti-

(25) Bursalı Mehmet Tahir Efendi, Osmanlı Müellifleri (1299 - 1915) Meral Yay., 1972 İst. s.103

ğimde ve elim bir trafik kazası sonucu **Ekrem Işık**'ın vefat ettiği, 1991'de ziyaret ettim.

TURGUTLU'DAKİ SOMUNCU BABA

Kimliği hakkında hiç bir bilgi yoktur. Cumhuriyet Mahallesi Bahçelievler 1. Yeşil Sokak 34 numaralı evin önünde yattığı ifade edilmektedir:

Babam arsayı Mehmet Ali Altınmakas'tan aldığı anda şöyle söylemiş:

"Bak, arsayı sattım sana, ama Dede'nin bulunduğu yer burası, **onu Fatihâsız, Yâsinsiz bırakmayın**. Şu anda evimizin bulunduğu yere biz ev yapalı 17 - 18 sene oldu. O sırada hiç ev yoktu. Orası bahçe halinde idi. O zamanlar orası insanların akınına uğrardı. Her cuma günü ziyarete gelirlerdi. Fatihâlar okunur, Kur'an-ı Kerim hatimleri burada toplanırdı. Biz de çocuktuk, helvalar, pilavlar dağıtılırdı. Bizi işin bu yönü ilgilendirirdi. Daha sonra annemden ve yaşlı kadınlardan edindiğim bilgiye göre, bizim evin bahçesinde olması kuvvetle muhtemel veya komşumuz Mesude Hanım Teyze'nin bahçesinde (*Mustafa Elitez'in anlattıkları*)."

MENKİBE

Komşumuz Mesude Hanım Teyze:

"Ben bu mübârekin maddi ve manevi çok faydasını gördüm, himmetiyle manevi tasarrufu vardır benim üstümde" diyor.

Bizim de yaşadığımız bir kaç hadise var:

"Geceleri bilhassa benim oturduğum dairede teheccüd vaktinde, saat gece iki üç sıraları ayak sesi geliyor. Ben ilk zamanlar ürküyordum. Dört senelik evliyim. Anneme durumu açtım. Dedemiz, Somuncu Baba dolaşıyordur, korkmayın bir şey yoktur dedi. Biz o zaman ruhuna Fatihâ okuduk,

*Bolu'da bulunan Somuncu Baba kabri başında
(06.05.1993)*

Kur'an okuduk, istim-
dak istedik ondan, evin
içinde boşluk oldu. Gü-
zel bir hava esti. Maddi
ve manevi bir rahatlık
oldu. Ara sıra gelmesi
devam ediyor, ben böyle
hissediyorum. Mahalle-
de oturan insanların üze-
rinde de bir etkisi var.
Bizim mahalleye kim
gelirse gelsin, işlerinde
bir düzelme olur. **Kiraya
gelen ev sahibi olur. Fa-
kir gelen zenginleşir.** O
sokakta mağdur bir in-
san yok. Somuncu Ba-
ba'nın tasarufu, tabii bu
nasıl oluyor, biz buna
vâkıf değiliz ama, El-

hamdülillâh bu herkesce hissediliyor orada."(26)

BOLU'DAKİ SOMUNCU BABA

Bu Somuncu Baba da, Bolu-Ankara E-5 karayolunun Ankara istikametine gidişte yolun sağ tarafındadır. Kabrinin üzerine beyaz mermerden yapılan sandukasının baş kısmına dört minareli, kubbeli mini bir cami maketi gibi de yapılan caminin üç yanında: **Somuncu Baba "1097 tarihinde Kılı-
çarşan komutasında HAZAR TÜKLERİ Bolu'yu aldıkları
zaman hristiyan olan Bolu halkını islâma davet etmiştir. Ru-**

(26) Akgül, Hüseyin, Turgutlu Eyliyâ ve Menkıbeleri, Şafak Basım Yayın Tic. Ltd. Şti., 1995, Manisa ss.51-53

huna Fatıha" yazısı yer almaktadır.

Tarihe göre, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan (1092-1107) o tarihte I. Haçlı seferi sebebiyle savaş halinde idi. Burada en ilgi çekici konu **Hazar Türkleri**'nin Bolu'yu alması tabiridir.

Boludaki Somuncu Baba kabrinin kitabesi
(06.05.1993)

SOMUNCU BABA HAZRETLERİ'NE

(Şeyh Hamid-i Velî)

*Dünyada o; makama, mala önem vermedi
Allah'tan başkasına serfurû eylemedi.
Bir Hak aşığı idi tâ... Ezelden ezeli
Bir Gavs-i A'zam oldu yükselerek o veli.*

*Bursa'dan Aksaray'a, oradan Mekke'ye gitti,
Darende Beldesi'ni nûruyla tenvîr etti.
Hacı Bayram yürüdü, O'nun kutsal izinde,
Sonra da Akşemseddin'in mübârek gölgesinde,
İlerledi İstanbul önlerine geldi O;
Burayı fethederek göklere yükseldi O;*

Sen pek mutlu pîrsin ki, bunda katkın çok senin;
Ülkemin her yerinde mevcut ruhâniyetin...
Elbet Aksaray senin... Elbet Darende senin...
Himmetinin eseri; elbet İstanbul senin...

Şükrü Erdoğan ULU

Anadolu'nun Manevî Muhafızı **Hacı Bayram-ı Velî**

Rahmetli babam Mehmet Aslıyüce, 1956 yılında ortaokul birinci sınıfını geçince, mükafat olarak götürdüğü Ankara'da, önce Radyoevi karşısında bulunan toptancı halini, sonra, eski ve ilk Büyük Millet Meclisi binalarını gösterip:

"Oğlum! Yunan gavuru Polatlı'ya kadar gelmiş. Atılan topların sesi buralardan duyulurken, Fevzi Paşa, Mustafa Kemal Atatürk, Kazım Karabekir, Salih Omurtak burada ilk Büyük Millet Meclisi'ni, cuma günü Hacı Bayram Camii'nde dua edip açmışlar."

"Niye Hacı Bayram Camii'nde?"

"Çünkü Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri Anadolu'nun manevî muhafızı olduğu için, oradan dualarla başlamayı uygun görmüşler." dediğinde Hacı Bayram-ı Veli ile tanışmış oldum...

İşte o günden sonra, ne zaman Ankara'ya gitsem, Hacı Bayram Velî Hazretleri'ni ziyaret ettiğim gibi bir çok gönüldaşımı da götürürüm.

İSTANBUL'DAN

Türk Metal Sendikası İstanbul Şube Başkanı iken sendika'nın 16-19 Kasım 1989 tarihleri arasında yapılan 7. olağan genel kurulu, katılan en büyük şubenin en çok delege (250 delegenin 50'si İstanbul) ile 14 Kasım 1985 günü İstanbul-Beyazıt'tan hareketle ertesi günü her biri-bir iş yerinden olan delegelerimi önce Anıtkabir'e, Ankara Kalesi'ne, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne, sonrası Hacı Bayram-ı Velî Camii ve türbesine götürdüm... Ve aşağıda Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri ile ilgili yazılanlardan daha fazlasını anlatma ve soruları cevaplama fırsatı bulnuşum.

18 Mayıs 1995'de ise, Ankara Esenboğa havalimanından beni alan, Vedat Bilgin ve oğlu Oğuzhan Bilgin, Fethullah Akın ile beraberce Hacı Bayram Velî Hazretleri'nin doğduğu Solfasol (Zülfadl) köyünü de görme fırsatı buldum.

Şeyh Sadreddin-i Konevî'ye ne kadar çok gitti isem, bir o kadar da Hacı Bayram-ı Velî Hazretlerini ziyaretlerimin sayısını bilmem mümkün değil...

İSTANBUL'U KİM FETHEDECEK?

İstanbul'u II. Mehmed'in feth edeceğini bildiren, Anadolu Türklüğü'nün manevi muhafızı, büyük Türk velisi Hacı Bayram-ı Veli, "**Koyunluca Ahmed**" isminde bir köylünün oğludur. Memleketi, Ankara'nın Solfasol (Zülfadl) köyüdür. Asıl ismi Numan olduğu halde, mürşidi olan Hamidüddin Aksarayî tarafından kendisine **Bayram** mahlâsının verilmiş olduğu rivayet edilir."⁽²⁷⁾

Çalışkan, akıllı bir Türk köylüsü olan Ahmet Ağa'nın üçüncü oğlu Numan (h.753), m.1352 yılında doğmuş ve (h.833), m.1429-30 yılında, 78 yaşında vefat etmiştir.

(27) Danişment, İ.Hami: İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi. Türkiye Yayınevi. İst. 1971, Cilt:1, s. 195

Kuvvetli bir medrese tahsili görerek yetiştiğinden; önce ilim yolunda yükselmiş ve Ankara'da **Melike Hatun**'un yaptırdığı **Kara Medrese**'de müderrislik yapmıştır. Fakat kısa bir müddet sonra, bu mevkiini aniden bırakarak, büyük bir ruhi istidat gösterdiği tasavvuf, tefekkür ve iman yolunu seçmiştir.

DAVET

Şeyh Şuca-i Karâmanî, Hacı Bayram-ı Veli'ye Somuncu Baba adıyla pek ünlü, Şeyh Hamidüddin'den bir davet almıştı.

"Mürşidimiz seni ister" diyordu.⁽²⁸⁾

"Kendisine el veren şeyhi Hamidüdin ile birlikte Rum'u, Şam'ı, Hicaz'ı dolaştıktan sonra, tekrar Ankara'ya dönmüş ve Halvetilik'le Nakşibendiliği birleştirerek meydana getirdiği **Bayramiliği kurmuştur.**"⁽²⁹⁾

Hacı Bayram-ı Veli, Türk-İslam alemine, her biri ayrı birer değer olan halifeler yetiştirmiştir. "En meşhur halifeleri ise, şunlardır: Akşemseddin, Yazıcızade Mehmed (Muhammediye yazarı) ve Yazıcızade Ahmed Bicani kardeşler, Akbıyık, Abdullah, İnce Bedreddin, Molla Zeyrek, Şeyhî, Bıçakçı Dede ve Baba Yusuf'tur."⁽³⁰⁾

"Tasavvufa yüksek ilimle gelen bütün büyük sufiler gibi, Hacı Bayram-ı Veli de bu yolda, asrın yeganesi sayılır."⁽³¹⁾

Kendi, adını verdiği bir okulun prensiplerini hazırladı. Güzel, iyi, doğru ve Allah aşkı için, Peygamber Efendimiz'e lâyık ümmet olmanın sırlarını ortaya koydu "**Emirler Allah'ın emirleri**, bu emirleri yerine getirmekteki gayret ve aşk, Pey-

(28) Hürriyet Gazetesi 6 Ekim 1974, s.2

(29) Banarlı, N.Sami. Resimli Türk Edebiyatı. M.E.B. Devlet Kitapları, İst. 1971, Cilt:1. s. 504

(30) Hoca Saadeddin Efendi. Tac'üt Tevarih (Çev:İ. Parmaksızoğlu), Milli Kütüphane Yay. İstanbul, 1974, s. 353

(31) Banarlı, a. g.e. s.504

gamber Efendimiz'in tatbik ettiği ve yaşadığı usullerdi. Her Kur'an emrini Peygamber efendimiz nasıl tatbik etti, bu emirlere uygun nasıl yaşardı, bunları bir sistem haline getirdi."

Kısa zamanda etrafının kalabalık bir sufiler hâlesiyle dolup taşması ve kalabalığın gittikçe büyümesi, **Amasya Sancağı'na bağlı Ankara'daki** durumdan endişe duyan, bazı kötü emelliler, durumu birazda endişelenilecek hale sokarak, Fetret devrinden yeni çıkmış olduğundan, durumu hemen Osmanlı Padişahı **Sultan II. Murad'a** iletirler. Sultan II. Murad, Ankara'ya çavuşlar göndererek **Hacı Bayram-ı Veli'yi Edirne'ye çağırır**. Görüşmeler sonucunda ve verdiği vaazlarının etkisiyle onu hürmet ve tazimle Ankara'ya uğurlar.

HACI BAYRAM-I VELÎ ve SULTAN II. MURAT

Sultan II. Murat zamanına kadar, defalarca muhasara edildiği halde, bir türlü alınamıyan **İstanbul'u**, **Peygamber Efendimiz'in** hadisi şeriflerindeki müjdesine nail olmak isteyen, **Sultan II. Murat da 1422 yılında kuşatmıştır**. Muhasara o sırada devam etmektedir. Hacı Bayram, Edirne'de iken, Sultan II. Murat, sohbet esnasında konuyu İstanbul'un fethine getirerek:

"Yardımlarınızla şehri alsak, Türklük de bu Bizanslı belâsından kurtulsa..." der. Hacı Bayram-ı Velî:

"Sultanım, Sen Konstantiniyye'yi (İstanbul'u) alamayacaksın. Orası (Hacı Bayram sağ tarafına döner ve eliyle işaret ederek) alınacaktır. Fakat bunu ben de göremeyeceğim. Şu beşikte yatan çocuk (II.Mehmed'i göstererek) tarafından alınacaktır." karşılığını verir ve devamla:

"Talebem Akşemseddin bu sefere iştirak edecek ve Konstantiniyye'ye (İstanbul'a) Mehmed ile birlikte girecektir." kerametinde bulunur.⁽³²⁾

(32) Karadeniz, Zeria, Hacı Bayram Veli. Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1977, s.233

Hacı Bayram-ı Velî türbesinde hazretin kabri üzerindeki sanduka

(12.07.2001 - Foto: E. Aslıyüce)

Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri, öz duyuş ve cevherini Türklük'ten ve Türk özünün hasletinden ayırmadı. Böylece Sadreddin-i Konevi, Muhammed Bahaeddin Nakşibend, Hacı Bektâş-ı Velî, Geyikli Baba gibi, aslen Türk pirlerin arasına girerek, Allah'a ulaşmak için, tutulan yollardan birinin kurucusu olarak dördüncü sırayı aldı. Cihanın nurlanmasına, gönüllerin arınmasına, çalışmış, bu yolda Peygamber'e ve Allah'a dost olmanın şerefine nail olmuştur.

İMTİHAN

Sultan II.Murat, Hacı Bayram-ı Velî'nin Edirne'de kalması için çok ısrar etti. Hatta O'nun dervişlerini sadece vergiden değil, askerlikten de muaf tuttu. Ancak **bu uygulama, tasavvufî ilgisi olmayanların da vergi ve askerlikten kurtulmak için, "Hacı Bayram dervişi" olduklarını söylemelerine**

yol açtı. Bu yüzden Ankara'dan vergi toplanamaz oldu. Ankara'nın mali ve askeri düzeni bozuldu. Sultan II. Murat, Hacı Bayram-ı Velî'ye bir elçi göndererek, talebelerinin listesini göndermesini istedi. O zaman Hacı Bayram-ı Velî, talebelerinin kimler olduğunu öğrenmek için, Ankara'nın Kanlıgöl mevkiinde bir çadır kurarak, kendisine intisap edenlerin, burada toplanmalarını istedi.

Hacı Bayram-ı Velî, **"kendisine intisap edenleri kurban etmesine dair" ilâhi bir emir aldığını bildirerek**, canını vermeye hazır olan talebelerinin çadıra girmesini istedi. Herkes şaşırmişti. Müthiş bir uğultu yükselmişti. Çadıra ilk olarak yakın talebelerinden ikisi girdi. Hacı Bayram-ı Velî, elindeki keskin bıçakla çadıra girdi. Biraz sonra, çadırın altından kanlar akmaya başlayınca "vergi ve asker kaçakları" bir anda oradan kaçıp uzaklaştılar.

Hacı Bayram-ı Velî'nin çadırda kestiği koyun, gerçek müridlerle sahtekarları ayıran bir olaya vesile olmuştu.

Hacı Bayram-ı Velî, **Ankara'da Hakk'ı, hakikati sevenleri sinesine basmak için, şefkat, hamiyet, siyanet kanatlarını gererek; nefret ve kinden, sevgi ve muhabbete; şefkate, aşka; karanlıktan aydınlığa; şaşkınlıktan, isyandan karan gönüllerde çerağı yeniden tutuşturmuştur.** Bu yolda, sadakati vefayı, dostluğu, çalışmayı, rezillikten kurtulmayı, yardımı, feragatı, hep iyileri ve güzelleri yeniden yeşertmek, hasta kalpleri, hasta nefisleri tedavi etmek, insanları şeytanın esaretinden kurtarmak; kısacası insanı insan etmek, **yaradılış amacına uygun kılmak** için büyük gayret sarfetmiştir.

CAZİBE MERKEZİ

Ankara ve çevresi Hacı Bayram'ın manevî cazibesi altında, gündün güne çoğalan insanlarla dolup taşıyordu. Gelenler birlik beraberlik aşkıyla bir potada toplanıp eritiliyor-

Hacı Bayram-ı Velî'camii ve türbesi

du. Bir tarafta zahîr ilimler öğretiliyor, buradan yetişenler, manevî talime alınıyordu. Diğer taraftan ise, **"Tembelliğe Paydos!"** emri gereği çalışılıyor; tarım ve sanatla uğraşıyordu. Geceleri ise, medresede derslere devam ediliyordu. Bütün müridler, bir tek kalp, bir tek göz, bir tek yumruk, bir tek gönül kesilmiş; yekvücut olarak nerede fakir ve düşkün varsa, yardım ediliyordu. Allah yolcularının

rının yolunu, umutsuzlara umut kapısı haline getirmişti.

Hacı Bayram-ı Velî'yi daha iyi anlayabilmek için, onu en iyi anlatılardan ve XV.yüzyılın Ankara'sının manevî havasını en iyi anlatılardan Edebiyatçı **Ahmet Hamdi Tanpınar**'a kulak verelim:

"Roma mabedinin kalıntıları ve yanı başındaki Hacı Bayram-ı Velî Camii, beraberce teşkil ettikleri zıtlar mecmuasıdır. Bitmiş veya tam diyebileceğimiz hiç bir eser, bu toprağın macerasını bu kadar güzel hülâsa edemez. Hacı Bayram'ı, Roma kartalının bu mermer yuvasında, çilehanesini seçmeye götüren, gizli tesadüf nedir?

Camii'nin altındaki dar çile odasında, geçirdiği ibadet

ve murakabe saatlerinde, yanı başında güneş vurdukça, yıldızlı akislerle pırıldayan ve üstüne diz çöktüğü toprakta, bir nevî iğva gibi gizlenmiş duran, bu taştan dünya, kendisinden büsbütün ayrı zaferleri terennüm eden, bu iyi yontulmuş mermerler, o sert ve **kibirli Roma hemşehrisi çehreleri, acaba onu rahatsız etmiyor muydu?** Bu veli'nin rahmanî rüyasına komşularının mağrur sükûtundan sızan, düşünce ve duyguları bilsek, ne kadar iyi olacaktı. **Ankara şehri, İmparatorluğun arazisinin yarısından fazlası ile beraber, büsbütün başka bir milletin eline geçti.** Kadim medeniyetin eserleriyle örtülü toprakta, yeni bir nizam çiçek açtı, küçük, mütevazi mabetlerde, başka bir Allah'a ibadet edilmeye, Ankara Kalesi'nin üstünde başka türlü hasretlerin türküleri söylenmeye başlandı. Ve günün birinde, bu toprağın yeni sahipleri içinden yetişen, saf yürekli bir köylü çocuğu, Roma'nın zafer mabedi ve biraz sonra da, Bizans bazilikası olan, bu abidenin yanı başına, muhacir bir kuş gibi yerleşti, ve insanlara kadim İmparatorluğu'nun ayakta durmasını sağlayan hakikatlerinden, çok başka bir hakikatin sırrını açtı. Bu ledünni hazların, ahîret saadetlerinin kendisini sevgiye tamamlayan ruhun bir nur tufanı gibi iştiyakın, kendi derinliklerinde Allah'ı bulan bir murakabenin hakikatı idi.

Bilmek istersen seni,
Geç içre, ara canı.
Geç canından bul anı
Sen seni bil, sen seni.

Diye haykıran Hacı Bayram, sade Hakk'la hak olan bir veli değildir. **Türk cemiyetinin bünyesinde gerçekten yapıcı bir rol de oynar. Kurduğu Bayramilik tarikatı ile esnaf ve çiftçinin mürşididir.**"⁽³³⁾

(33) Tanpınar, A. Hamdi. Beş Şehir. Bin Temel Eser, İstanbul, 1969, s. 8 vd.

"Böylece Anadolu'da Horasan'lı Baba İlyas'la başlayan geniş köylü hareketiyle Ahîlik teşkilatı, O'nun etrafında birleşir."⁽³⁴⁾

Hacı Bayram-ı Velî, gerek çevresinde, gerekse bütün Anadolu'da yüzyıllar boyu tesir bırakmıştır. Bugün de Ankara'daki kendi adını taşıyan semtte, camiinin yanbaşındaki türbesinde, Ankara'ya ve Anadolu'ya sevgi dalgaları yaymaktadır. Mekânı bugün de ibadet ve ziyaret makamıdır

Sayıları az olmakla birlikte, âruz ve hece ile hepsi derâk-san bir dille söylenmiş şiirleriyle Tasavvuf ve Tekke Edebiyatımızın unutulmaz isimleri arasına girmiştir. Onun eski ve yeni kaynaklarda ısrarla anılan ilahisi çok meşhurdur:

Bayram özünü bildi.
Bileni anda buldu.
Bulan ol kendi oldu.
Sen seni bil, sen seni.

Hacı Bayram-ı Velî, "insanlar, çalışmadan hiç bir şey kazanamazlar. Çalışmak, çalışmak, çalışmak... **Veren el, alan elden üstündür**" şerefine insanları ulaştırmak için, onları eğitmiş, çalışma aşkı ve şevki vermiştir.

Çalışmayı sevmeyen fertlerin, toplumların ve milletlerin perişan olacağını, çalışanların ise, fakirlik ve zilletten kurtulacağını, kısacası Allah yoluna gireceğini öğretmiştir.

Bütün Anadolu Evliyalarında rastladığımız, efsaneleşmiş olaylara Hacı Bayram-ı Veli'de de tesadüf edilir. Yunus Emre ile çağdaş olması mümkün olmadığı halde, Yunus Emre Divanı'nın yazma ve basma çeşitli nüshalarından, bazı manzumelerinde de Hacı Bayram-ı Veli için de tekrim ve tebçilere, yahut imâlara rastlanır. Meselâ, "Bize, dervişler geldi" nakaratlı ilahide Hacı Bayram-ı Veli'den söz edilmektedir:

(34) Köprülü, Prof.Dr. Fuat. Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. Diyanet İşleri Başkanlığı. Yay. Ankara, 1976, 3. Baskı, s. 264

Hacı Bayram ili'nde
 Şeker damlar dilinde
 Bezgüzar var elinde
 Bize dervişler geldi.

Halbuki Hacı Bayram-ı Veli'nin ölümü (h.833), m.1429-1430 yıllarındadır.

HACI BAYRAM-I VELÎ'NİN ETKİLERİ

Hacı Bayram-ı Velî'nin manevi dergâhında ilham alanların sayısı hayli kabarıktır. Bunlardan bazılarını şöyle özetleyebiliriz:

XV. asrın ilk yarısının en büyük şairi Şeyhi de (büyük ihtimalle 1373-1376 yılları arasında doğmuştur) tahsil için gittiği "İran dönüşünde Ankara'ya uğrayıp, Hacı Bayram-ı Velî'ye intisap etmiştir. Şeyhî mahlasını alması, bu intisap sebebiyledir"(35)

XV.asrın mutasavvıf şairlerinden olan Şeyh Elvan Şirazî de "Hacı Bayram-ı Veli'ye intisabı olan ve ecdadı Şirazlı olduğu için, Şirazî mahlâsını alan Şeyh Elvan, zamanında Türkçe kelimelere fazla yer veren; sade, açık ve kolay bir söyleyişi bulunan, âruz vezniyle Türkçeyi iyice kaynaştıran, kudretli bir şair sanatkardır. Daha ziyade tasavvufi şiirler yazmıştır."(36)

XV. asrın Türk Edebiyatıyla dil tarihi bakımından büyük kıymeti haiz.(37) olan Muhammedi sahasında mühim eserlerden biri olan ve asırlarca halk arasında sevilerek okunan ve Sultan II.Murad'a ithaf edilen Muhammediye yazarı Yazıcızade Mehmed de Hacı Bayram-ı Veli'den feyz almıştır.(38)

(35) Timurtaş, F. Kadri. Türk Dünyası El Kitabı.(Türkiye Ede.) T.K.A.E. Ankara, 1976, s. 421

(36) Timurtaş, a.g.e.,1976,s.424

(37) Danişment, a.g.e. s.229

(38) Timurtaş, a.g.e. s.429

Hacı Bayram-ı Veli türbesinde hazretin kabri üzerindeki sanduka

(12.07.2001 - Foto: E. Ashyüce)

Muhammediye yazarının kardeşi olan Yazıcızade Ahmed Bicanî'nin yazdığı *Envar-ül Âşîkîn*'in yazılma sebebini, şöyle izah eder: "**Benim bir kardeşim vardı. Âlim, ârif, fâzıl ve kâmil**di. **Ve Hakk Teâla Hazretleri'nin halis kulu ve erenlerin serveri, ileri geleni** idi. Hem de cihanın kutbu, yani âriflerin irşadcısı Şeyh Hacı Bayram'ın (Kaddesallahtı Sırrah-ül Aziz) esrarının mahremiydi... Sen de şimdi adı *Megarıbüz Zeman* olan bu kitabını Türk Dili'ne çevir. Tâ ki bu bizim ilin, bizim ülkenin halkı da maariften, bilgi nurlarından fayda görsünler"⁽³⁹⁾

Envar-ül Âşîkîn'in yazarı da, Hacı Bayram-ı Veli'nin mürididir.

İstanbul'un fethinin manevi kahramanı, büyük Veli, mübarek zat, mutasavvıf ve hekim olan ve "*Maddet-ül Hayat*" adlı eserinde, vücuda giren mikroplarla ilgili tespitler ve

(39) Yazıcıoğlu, A.Bicanî, *Envar-ül Âşîkîn* (Çev: M.Figani), İstanbul, 1970, s.12 vd.

açıklamalar yaparak, bir nevi Bakteriyoloji nazariyesi kuran Türk tababet ve dünya tıp tarihinde çok yüksek mevkie sahip Akşemseddin de, Hacı Bayram-ı Veli'nin mürididir.

HACI BAYRAM-I VELÎ'DEN ÖĞÜTLER

- Adalet güzeldir, ama emirlerde olursa daha güzeldir.
- Cömertlik güzeldir, ama zenginde olursa daha güzeldir.
- Sakınmak güzeldir, ama fakirde olursa daha güzeldir.
- Tövbe güzeldir, ama gençlerde olursa daha güzeldir.
- İyi bilin ki, öfke düşünceyi ve iyi düşünmeyi daraltır, insanı yanıltır.
- Hiddet ve kin, hakikati gören gözleri kör eder.
- Çok çalışın. Boş gezenler zengin bile olsa, arkadaşlık etmeyiniz.

İKİNCİ BÖLÜM

Türkistan'dan Anadolu'ya

Yesevî Kaynağından Feyz Alan Evliyalar Başbuğu **Şah-ı Nakşibendî**

29 Ağustos 1990 günü, Özbekistan'da Buhara kalesini ve tarihi mekanları gezdikten sonra, kızıl yıldızların gölgesinden kurtularak maneviyat üstadlarından **Şah-ı Nakşibendî**'ye gideceğimiz söylendiğinde; çoğumuzun gönlünde mutluluk rüzgârları esmeye başlıyor. Ancak kafiyeledeki bazıların, "**Buraya mezar ziyaretine mi geldik**" sözlerine otobüste ki herkes tepki gösteriyor.

Buhara'nın 12 km. dışında bulunan **Şeyh Bahâüddin-i Nakşibendî**'nin külliyesindeyiz... Türbede yoğun bir bakım faaliyeti var. Geniş bir alanda bulunan türbenin dış duvarları ve avlusu harap halde. Çalışanların azlığı ise, bu geniş külliye'nin kısa zamanda tamir edilemeyeceğini gösteriyor. Ekibimiz burada bir saat kalıyor. Fotoğraflar çekiyoruz. Fatihalar okuyoruz ve abdest alıp namaz kılıyoruz.

Buradaki türbedar, Şeyh'in külliyesinde bulunan suyun **Zemzem suyuna benzediğini** ifade ediyor. Kuyudan çekilen buz gibi suyu kana kana içiyoruz. Çevredeki asmalarda "**har-**

lı" üzümler sallanıyor...

Bu "**manevî mimar**"ın huzurundan dualarla ayrılıyoruz. Şeyh Bahâüddin Muhammed Nakşibendî'nin Türk illerinde sünniligın yerleşmesinde büyük rolü olduğunu hatırlayarak, minnetle şükranlarla ve rahmetlerle huzurundan ayrılıyoruz.

29 Ağustos 1992'de, Şah-ı Nakşibendî Hazretlerini zi-

Şah-ı Nakşibendî Külliyesi'nde Kasr-ı Arifân önü.

(29.08.1990 - Foto: E. Aslıyüce)

yaret etme fırsatı veren Cenab-ı Hakk'a şükürler ediyorum...

ŞAH-I NAKŞİBENDÎ

Bahâüddin Muhammed bin Muhammed el-Buhârî (m.1318-1389), **Nakşibendiyye** tarikatının kurucusu ve ilk şeyhidir. h.718'de Buhara yakınlarında "**Kasr-ı Arifân**" adındaki bir köyde doğdu.

Bahâüddin Nakşibend'in büyük şöhretine rağmen, hal tercümesinin hiç olmazsa, belli başlı safhalarını tarih sırasıyla anlatan bir esere rastlanmaz. Kendisini görüp tanımış olanlardan, **Selâhaddin bin Mübarek**'in mevcut kaynakların en etraflısı sayılan "**Enis'al-Tâlibin Va'uddat al-Salikin**" adlı eserinde, verdiği bilgiler pek müphemdir. Nitekim, bu eserde Nakşibend'in babasının ne iş ile uğraştığı ve bilhassa sonradan asıl isminin yerini almış olan "**Nakşibend**" lâkabının kendisine ne için verildiğine dair, bir bilgi yoktur. Ataları arasında şöhretli biri bulunmadığını söylemesine rağmen, sonraki müellifler tarafından nesebi, **İmam Cafer-i Sâdık**'a çıkarılmaktadır. Ancak kendisini görüp tanıyanların yazdığı eserlerde, **iftihar ile kaydedilmesi gereken böyle bir nesebin tesbit edilmemiş olması, bunun sonradan kendisine yakıştırılmış olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir.**

"**Nakşibend**" lâkabının ise, bu tarikatın bazı esaslarına dayanılarak başkaları tarafından verilmiş olması da muhtemeldir. Nitekim "**zikirden hasıl olan tesir nakşa, zikir de bu tesiri (nakşı) tesbite yarayan bağa (bende) benzetilmiştir.**" Ayrıca bu adlandırmanın, Nakşiliğin esaslarından biri olan rabita (müridin şeyhine olan daimî ve ruhî bağlılığı) ile ilgili üzerinde de durulmuştur. Buhara'ya dönerek, ömrünün kalanını orada geçirmiş ve Emir Külal'in vasiyetiyle O'nun halefi olmuştur. 74 sene yaşayıp h. 792 (m.1389)'da vefat etmiştir. Müridleri pek çok olup, en meşhurları **Hoca Alâed-**

din-i Atâ ile **Hoca Muhammed Parsa**'dır. "Hayatname" adlı vaaz ve nasihate dair bir manzumesi ve "**Delil-i Âşıkın**" adlı tasavvufa dair bir kitabı vardır.

AYNI KAYNAK

Nakşibendiyye tarikatı, silsile, gelenek ve esasları itibarıyla **Hâcegân tarikatının** bir devamı şeklinde gelişme göstermiştir. Bu tarikatın izlerine, daha önceleri de rastlanmakla beraber, bir tarikat olarak ortaya çıkışı **Hâce Yusuf Hemedânî** (öl. miladi 1140) ile gerçekleşmiştir. Hemedani'nin halifelerinden **Ahmed Yesevi** (öl. m. 1166) "**Cehri**" (açık sesli) zikri tercih ederek, Maverâünnehir'de tarikatı yayarken, diğer önemli halifesi **Abdülhâlik Gücdüvânî**, "**hafi**" (gizli, sessiz) zikri tercih ederek **Harezm** ve **Horasan** bölgelerinde **irşad görevini sürdürmüştür**. Gücdüvânî'nin himmetiyle yetişen **Bahâüddin Nakşibend**'in ve Nakşibendiliğin bir önemli yönü **Türkistan**, **Horasan** ve çevresinin müslümanlaşması ve sün-

Şah-ı Nakşibendi Külliyesi imamı bir ağacın altında dua ediyor.

(29.08.1990)

nileşmesinde büyük bir görev üstlenmesi ile diğer önemli bir yönü de, silsile olarak bağlı olduğu **Hâcegan** tarikatını böy-
lece canlandırması ve yaşatmasıdır.

YENİDEN İHYA

Bahâüddin Nakşibend'in meşhur müridi **Muhammed Parsa**'nın (öl. m.1419) Nakşibendiliğin kurulması ve yayıl-
masında, müstesnâ bir yeri vardır. O, hem şeyhinin "Evrâd-ü
Ezkârını", sözlerini, nasihatlerini **Risâle-i Kudsiyye** adıyla
derleyerek, Nakşibendiliğin ilk yazılı ürünlerini ortaya koy-
muş, hem de tarikatı müesseseseleştirmiştir.

Bahâüddin Nakşibend'in tarikat silsilesi şöyledir:

- ☉ Muhammed Bahâüddin Nakşibend
- ☉ Seyyid Emir Külâl
- ☉ Muhammed Sammasî
- ☉ Hoca Ali Rametînî
- ☉ Pîr Nessac
- ☉ Hoca Mahmud İbn-i Fağfûrî
- ☉ Hoca Arif Rivkerî
- ☉ Abdulhâlîk Gücdüvânî
- ☉ Hâce Yusuf Hemedânî
- ☉ Ebû Ali Farmedî
- ☉ Ebu'l-Hasan Harakanî
- ☉ Beyazîd-ı Bestâmî
- ☉ Cafer-i Sâdık
- ☉ Kâsım Bin Muhammed bin Ebû Bekr
- ☉ Selmân-ı Fârisî
- ☉ Hz. Ebû Bekir
- ☉ Hz. Muhammed⁽¹⁾

(1) İslam Ansiklopedisi, c.9, s.52 vd.

Nakşibendîlik, tarikat silsilesinin **Hız. Ebû Bekir** yoluyla Hız. Peygamber'e ulaşması sebebiyle alevî meşrebinin en az bulunduğu tarikatlerden biridir. Bununla birlikte Hâce Yusuf Hemedânî'nin şeyhi olarak görülen Ebû Ali Farmedî, hem Ebû Hasan Harakânî'den hem de Hız. Ali'den gelen silsileye bağlı, Ebû Kâsım Gürkânî'den el almıştır. Ayrıca Câfer-i Sâdık dolayısıyla da Hız. Ali'den gelen silsilesiyle ilgili bulunmaktadır.

Kasr-ı Ârifân Camii revakları önünde Erdoğan Aslıyüce (29.08.1990)

ZİKİR

Nakşibendi tarikatinde, zikir usûlu oldukça değişiktir. Zikir usûlü hem "cehri" (açık), hem "hâfî" (gizli)dir. Zikir, en temiz elbise ile kimsenin bulunmadığı bir yerde, kıbleye karşı oturup, ölümü ve ölümden sonra da, kefeneye sarılıp, mezarı gömülünce, soru meleklerinin gelişleri, kıyametin kopuşu,

Kasr-ı Ârifân'da sofî Nakşibend Hazretlerinin kabir taşı
(29.08.1990)

Arafat, mahşer ve ahîret ahvâli düşünülerek, gözler yumulup, kalpten ve gönülden dünyaya ait bütün arzular çıkarılıp şeyhin gözü, iki kaş arasında farz edilerek yapılır. Zikir muayyen sayıda, bazen bayılıp düşünceye ve kendisinden geçinceye kadar, ism-i a'zam (Allah'ın en ulu adı) tekrarlanır.

Ayrıca Nakşibendî tarikatında toplu halde yapılan ve "**Hatm-i Hâcegan**" denen bir zikir usûlü vardır ki, bunda da ye-

di fatihâ ile yüz salâvat duası okunur.

Nakşibendî tarikatı, diğer tarikatlere nispetle aşırı mistik bir özellik taşıması yüzünden, daha çok yayılma şansına sahip olmuştur.

Nakşibendiyye'nin belli başlı konuları şunlardır:

- Ahrâriyye, Naciyye, Kasaniyye, Müceddidiyye
- Mazhariyye, Melâmiyye-Nakşibendiyye
- Câmiyye, Hâlidîyye

YAYILMA SAHASI

Nakşibendiyye, Anadolu'ya **Molla İlâhi-i Simâvî** (öl. miladi 1491) yoluyla geçmiş ve yayılmıştır. Molla İlâhi, Ubeydullah Ahrar'ın (Öl. m.1490) halifelerindendir. Hindistan bölgesinde yayılması ise, Bâki Billâh Kâbûlf (Öl. m.1606) sayesinde gerçekleşmiştir.

Nakşibendîliğin Hindistan bölgesinde, daha sonraları **İmam Râbbanî** (Öl. m.1626) gibi, kuvvetli bir şeyhe ve büyük bir âlime sahip oluşu, varlığını sürdürmesi ve yaygınlaşması açısından çok önemlidir. **Müceddidiyye** adını alan Râbbanî kolu, Hindistan ve havalisi sınırlarını kısa zamanda aşmış, **Hicaz, Irak ve Suriye** bölgesine gelerek yayılmıştır. Suriye'de, Mevlâna **Halid-i Bağdâdî** (öl. m.1826) ile kurulan **Hâlidîyye** kolu, Molla İlâhi ile gelen **Ahrariyye**'den sonra, Anadolu'ya gelen, ikinci kol olmuş, özellikle **Ziyâeddin Gümüşhanevî** (öl. m.1893) ve müridlerince, bütün Anadolu'ya yayılmıştır.

Kasr-ı Ârifân Camiin içi (29.08.1990 - Foto: E.A.)

TARİKATIN ESASLARI VE ADAB-I ERKÂNI

Tarikatın esaslarını belirleyen sekiz prensip, ilk defa Gücdüvânî tarafından vâz edilmiş, sonraları bunlara üç tane daha eklenerek 11'e çıkarılmıştır. Üveysîlik ve Râbita üzerinde özellikle durulmuştur.

1. **Hûş Der Dem:** Her an için uyanıklık ve dikkat.
2. **Nazar Ber Kadem:** Ayağa bakmak, nazarı ayağa bağlamak (düşünce ve dikkatin dağılmaması için)
3. **Sefer Der Vatan:** Vatanda sefer (beşeri sıfatlardan melekî sıfatlara geçmek, mürşîdin peşinde olmak.)
4. **Halvet Der Encümen:** Halkın içinde Hak ile beraber olmak.
5. **Yâd Kerd:** Hatırlamak. Dil ve kalp ile sürekli Allah'ı anmak.
6. **Bâz Keş:** Geriye dönmek, (Gafletten uzaklaşmak için dua ve niyazda bulunmak)
7. **Nigâh Daşt:** Korumak. (Kalbi, nefsin arzularında koruyarak imar etmek.)
8. **Yâd Daşt:** Hatırda tutmayı sürekli hale getirmek
9. **Vukuf-i Zamânî:** Zamana vakıf olmak.
10. **Vukuf-i Adedî:** Sayıya vakıf olmak (Sayıya bağlı kalarak zikretmek)
11. **Vukuf-i Kalbî:** Kalbe vakıf olmak⁽²⁾

Anadolu'daki Dört Velî'nin Birincisi **Şeyh Hacı Murad-ı Velî**

27 Ağustos 1998 günü, saatler 14.39'u gösterirken, Kara Tekin Otağı Çankırı'yı geride bırakalı henüz 4 km. olmuştu ki, karşımıza çıkan **Şabanözü- Eldivan** levhasına uyup, sağa döndüm...

Bir km. sonra, solumuzda Gölez-Kayı, Oğlakçı (Alva) köylerini geçerken, **24 Oğuz Boyu'nun Bozoklar Kolu'nun "kuvvetli, kudretli ve pek mert" demek olan, Kayı Boyu'nun** adını taşıyan, bir köyün yakınından geçerken, insanın heyecanlanmaması, geçmişi hatırlamaması mümkün mü?...

Söylenecek söz çok, yol kısa; yol, vadi boyunca yemyeşil... Tepeler ise, kel mi kel... Yolumuzda iğde, ceviz, kavak kümelerinin gölgesinde ilerliyoruz. 14 km. sonra, **Anadolu'da bulunan, dört veliden birisi olan, "Şeyh Murad-ı Velî Türbesi" levhası...** (Veli lâkabıyla bilinen diğerleri şunlardır: **Hacı Bektâş Velî, Şeyh Şaban-ı Velî, Hacı Bayram-ı Velî**).

Ama önce, Eldivan'a uğramak arzusuyla ruha şifa gibi, canlı, taze yeşillerin arasında seyir etmek, insanın ruhunu dinlendiriyor. Yeşil denizinin durak noktasında Eldivan!...

Başbuğ Alpaslan Türkeş Caddesi'nde yavaş yavaş iler-

lerken , solumuzda beyaz zemin üzerine itina ile yazılmış,

"İL DİVÂNI
ER DİVÂNI
ELDİVAN"

yazısının fotoğrafını çekip, yolumuza devam ediyoruz... Hedefimiz Eldivan Belediyesi... Ziyaret sebebi ise, 17-19 Haziran 1994 tarihleri arasında düzenlenen "**Hacı Murad-ı Veli'yi Anma Haftası 3. Kiraz Festivali**" davetiyesinin bana ulaştığı tarih, 18 Haziran 1994 olduğu için, gidememiş olmamdır. O zaman gönderdiğim telgrafta da şöyle yazmıştım:

*"Sayın Aydoğan Uğurlu
Belediye Başkanı
Eldivan-Çankırı*

Anadolu'muzun manevi mimarlarından Hacı Murad-ı Veli'yi anma toplantısı davetiyesi elime bugün (18.6.1994) geçtiği için, bu mutlu güne katılamamaktan üzgünüm...

Türk toplumunun ruh köküne bağlı, ulvi toplantıya emeği geçenlere saygılar sunarım.

Bütün hayırlı teşebbüslerinizde başarılar dilerim.

Erdoğan Aslıyüce"

KISMET BUGÜN MÜŞ

Her vesile ile söylediğim bir söz vardır: "**Kismet olmadan, bir yere gitmek mümkün değil.**" İsterseniz, size çok yakın mesafede de olsa, olmuyor. Zamanı gelince, şıp diye oluveriyor...

Önce belediyenin önüne arabamızı park edip, girişteki görevliye İstanbul'dan geldiğimi, Belediye Başkanı ile görüşmek istediğimi söyledim:

"Başkanımız şu an yok, ama buluruz. Buyurun, oturun.

Çankırı'nın Eldivan (Dümlü) ilçesi Seydiler köyü.

(26.08.1998 - Foto: E. Aslıyüce)

Ne içersiniz? Nasıl yardımcı olabiliriz?" diye karşılanıyoruz.

Arka arkaya sıralanan sorular, gayri ihtiyarî insanı dinlendiriyor. İşte, Anadolu'nun neresine giderseniz gidin, Türk, böyle bütün yüreğini açıyor. Anadolu'nun ortasında Çankırı ilimizin bu genç kazası (ilçesi) Eldivan'da fakirliğe, yoksulluğa rağmen, insana sevgiyi, saygıyı öğretiyor, insanlık örneği sergiliyorlar. Samimiyetimle bunları düşünürken, Belediye Başkanı da geldi. Ben ve asistanım (yeğenim Oğuzhan Emre Aslıyüce) ile makamdayız.

BAŞKAN ELDİVAN'I ANLATIYOR

Eldivan Belediye Başkanı O. Aydoğan Uğurlu, sade, düzenli ve her köşesi Türk-İslam kültürü örneklerinin teşhir edildiği odasında, çaylarımızı içiyor ve sohbet ediyoruz...

Sizlere Eldivan'ı tanıtmadan önce, **Belediye Başkanı Aydoğan Uğurlu**'nun söylediklerine kulak verelim:

"Orta Anadolu'nun vahası Eldivan.

Yarenler kenti, Eldivan.

Yarenlik'in aşı, asırlardır Eldivan'da.

Yarenlik, Eldivan'ın hayat tarzıdır.

Asırlardır insanımız, çevrecidir.

Eldivan metre kare bazında en çok kiraz üreten beldedir.

Kara Tekin'in feth ettiği topraktır, Eldivan.

Hatta, İncil'in tek kitap haline getirilmesi için yapılan,
II.Konsül toplantısı da burada düzenlenmiştir."

TEK BACAKLI GAZİ

Başkandan Eldivan ve Şeyh Murad-ı Velî Hazretleri hakkında, mevcut bilgileri talep ederken, koltuk değnekleri ile yakın bir köyde oturan, bir gazi geldi. Belediye Başkanı, saygıda kusur etmeden, gazi amcayı dinledi. Telefonla görüşülmesi gereken yerlerle görüştü. Ve tek bacağı olan gazi vatanşın işini halletti.

"Köye nasıl götüreceğim?" deyince gazimiz, başkan:

"Bakarız Efendim!"

sözleri ile işi tekrar telefonla halletti. Neyi mi? Yaşlı gaziye temin ettiği tekerlekli sandalyeyi köyüne kadar gönderirken, gazinin mutluluğu görülmeye değerdı...

Kıt kanaat imkanlarıyla insanın mutluluğundan mutlu olan Belediye Başkanı'na tebrikler yağdırdım.

Bu arada ellerinde bulunan bilgi ve belgeleri de, benim için hazırlamışlardı.

"Başkanım, bize bir rehber verirseniz, Seydiler köyüne gidip gelelim." dedim.

"Ahmet Çeviren'i çağırın! Arkadaşları Seydiler Köyü'ne götürüp getirsin!"

Rehberimizle beraber yola revan olduk..

Seydiler Köyü Hacı Murad-ı Veli Camii

(26.08.1998 - Foto: E. Ashytse)

DÜMALÜ'DEN ELDİVAN'A

Eldivan, doğusunda Çankırı, güneyinde Kalecik, batısında Şabanözü, kuzeyinde Korgun ilçeleriyle çevrilidir. Eski ismi, **Dümalü**'yü, İçişleri Bakanlığı 1960'larda değiştirip, geçmişle ilgili bilgileri de tozlu raflara terk ederek, güneyinde bulunan **Eldivan Dağı**'nın ismini vererek, 1960 doğumlu Eldivan yapmıştır.

Eldivan Dağı'nın 600- 700 m. kadar, çam ve meşelerle kaplı olmasına karşılık, köylerde ufak koru ve çalılıklar bulunmaktadır.

TARİHİ KÖYLER

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün Defter-i Hakanî Dizisi I. de, **1530 tarihinde Kengiri livası haritasında**, bugünkü Eldivan ilçesinin eski adı **Dümalü**. Saray, Çiftlik, Yatlar, Gölez, Alva, Hacı-

köy, Hisarcık köylerinin bulunması, en az 8 köyün 1998 yılına göre, asgari 468 yıl önceden beri var olduğu ve Türk boylarının yerleşik düzene geçtiklerini göstermektedir.

Anadolu'da var olan Türkler'i korumak için yapılan, 1049 Pasinler Savaşı ve diğer gelişmeler sonrası, 1071'de Sultan Alparslan'ın Malazgirt'te, Bizans'ı hezime uğratması ile başlayan **asli topraklarına yeniden kavuşma hareketinde, Çankırı ve yöresinin ayrı bir önemi vardır.**

ELDİVAN'LI HACI MURAD-I VELÎ

Hacı Murad-ı Velî, Eldivan'ın Seydiler Köyü'nde türbesi bulunan bir alperen'dir. Bu köyde bulunan, ahşap olarak yapılan caminin yanı başındaki türbenin içinde yatmaktadır. Cami ve türbenin tezyinatının bir zamanlar çok güzel olduğu anlaşılmaktadır. Bu tezyinat, yakın zamanlardaki onarım sırasında, üzerinden geçilerek bozulmuştur. Caminin avlusunda köyün mezarlığından getirilen, Horasanî börk (sarı) sembolü olan iki mezar taşı bulunmaktadır. Bu sembolik taşların bir örneğini Kayseri'de Melikgazi Türbesi'nde de gör-

Hacı Murad-ı Velî Caminin avludan görünüşü

(26.08.1998 - Foto: E. Aşlıyüce)

mek mümkündür.

Türbenin bahçesinde bulunan taş işleme Horasanî böklere göre, Seydiler Köyü ve çevresinde yaşayanlar, Hacı Murad-ı Velî'nin Horasan menşe'li alperenlerden olduğunu ima etmektedir. Diğer yönden bu taşlar, başka alperenlerin de bu bölgede bulunduğuna delildir. Gerçekte Hacı Murad-ı Velî'nin tarihi şahsiyeti tam olarak bilinse, ona göre, bu taşların kimlere ait olduğu da tayin edilebilir.

Tayyip Başer'in "**Çankırı Karatekin Uluları**" adlı eseri ve halk rivayetlerine göre, Hacı Murad-ı Velî'nin hayat hikayesi şöyledir:

Hacı Murad-ı Velî'nin babası, **Aliyyül-Büka** XII. yüzyılda Türkistan'da doğmuştur. XII. yüzyılın başlarında Türkistan'dan ayrılmış, hac farızası için Hicaz'a, buradan da Şam'a ve Urfa'ya gelmiştir. Urfa'daki Halil-ür Rahman Camii'nde uzun bir zaman kayyumluk yaptıktan sonra, İç Anadolu'ya doğru yola çıkmış, Çankırı ve Tosya havalisinde konaklamıştır. Buna göre, Hacı Murad-ı Velî, babasıyla birlikte küçük yaşlarında Anadolu'ya gelmiş olabilir.

*Hacı Murad-ı Velî türbesinde hazretin sandukası
(26.08.1998 - Foto: E. Aslıyüce)*

Orta ilçesinin Elmalı Köyü'nden Himmetoğlu Hasan Doğan'ın elinde bulunan şeceredeki bilgiye göre, Hacı Murad-ı Velî'nin, miladi 1117-1207 yılları arasında yaşadığı, soyunun Türkistan'dan geldiği, yerleştikleri Çankırı civarında, halkın irşadiyle uğraştığı anlaşılmaktadır. **Miladi 1187 yılında buraya yerleşmiştir.**

Hacı Murad-ı Velî'nin annesi Hatice Hanım, Ahlat Köyü civarında vefat etmiş, Gürlek Tepe'ye defnedilmiştir. 1207 yılında vefat eden Hacı Murad-ı Velî'nin üç oğlu vardır. **Pir Ali Çelebi, Elvan Seydiler ve Abdülgaffar** adlarındaki evlatları, babalarının vefatından sonra, Çankırı'nın çeşitli bölgelerinde tebliğ ve irşad görevlerini en güzel şekilde yapmışlardır. **Elvan Seydi, Orta ilçesinin Elmalı Köyü'nde medfundur. Abdülgaffar Çelebi, Seydiler Köyü'nde babasının türbesinde; Pir Ali Çelebi ise, Çubuk ilçesinin Selek Köyü'nde medfundur. Bu üç mahal de günümüzde ziyaret yerlerindendir.**

Bu bilgilere göre, Hacı Murad-ı Velî'nin ve oğullarının birer tasavvuf erbabı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Seydiler köyü'nde bulunan Hacı Murad-ı Velî Camii ve Türbesi'nin **maalesef kitabesi kayıptır.** Kitâbe çalınmadıysa, bu çevrede toprak altında kalmış olabilir. Hacı Murad-ı Velî, 1207 tarihinde vefat ettiğine göre, cami ve türbenin ilk biçimi, bu tarihten sonra inşa edilmiştir. Her iki yapı, yüzyıllar içinde defalarca elden geçirilmiş, tamirat görmüştür.

Hacı Murad-ı Velî'nin sandukası ipek üzerine ayet işlemeli bir örtü ile kaplıdır. Başındaki sarıktaki yeşil bir şerit bulunmaktadır.⁽³⁾

"Hacı Murad-ı Velî'nin kerametleri halk arasında anlatılmaktadır."⁽⁴⁾

(3) Eldivan Belediyesi. Eldivan Belediye Dergisi, 1998, Eldivan, s.8-11

(4) Türkiye Gazetesi Evliyalar Ansiklopedisi, İhlas Gazetecilik Holding, A.Ş. İstanbul, 1992, cilt:9, s.210

Türkçe Söyleyip, Türkçe Yazan İlk Türkçecilerden **Hoca Ahmet Fakih**

Konya'da, 1976-1982 yılları arasında bulunduğum dönemde, 1977-1980 yılları arasında, Melikşah Mahallesi'nde oturduğum dönemlerde, Hoca Ahmet Fakih'i bugün Konya Şeker fabrikası içinde bulunan Şekerfuruş Hasan türbesiyle beraber bir çok defa ziyaret etme imkanım oldu...

Anadolu Selçukluları devrinde (1077-1308), **Farsça'nın edebiyat ve devlet dili olarak kullanıldığı bir dönemde, Türkçe söyleyip Türkçe yazan ilk Türkçecilerden büyük mutasavvıf ve şairdir Hoca Ahmet Fakih.**

Ahmet Fakih'le ilgili ilk malumatı veren ise, rahmetli **Fuat Köprülü'dür. Vecidli Şeyh olduğu bilinen, bu mutasavvıfın hayatı** hakkındaki bilgiler, Mevlânâ'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin sadık müridlerinden Ahmet Eflâkî tarafından yazılmış olan **Menakıb-ül Arifin'**de kayıtlı olanlardır. Şöhretinin bir kaç asır devam ettiğini, yine bu menkîbelerden, Bektaşî Velâyetnamelerinden ve **Saltukname'**den öğreniyoruz.

Menakıb-ül Arifin'e göre, "Sultan'ül-Ulemâ (Mevlâna'nın babası) Bahâeddin Veled'in yanında, fıkıh ilmini öğ-

renmekle meşguldü. Bu, **saf yürekli bir Türktü.** İlimde çok ilerlemişti. Fakat Sultan-ul ulemâ'nın bir feyzi ile kendisine başka bir hâl geldi. Kitabı elinden atıp, dağlara gitti. Tamamen meczup bir hâle girdi..."

"Bahâeddin hayatta bulunduğu müddetçe, Konya'ya gelmedi. O öldükten sonra, gelip kerâmetler göstermeye başladı. Gaypten haberler verir oldu..."

Hoca Ahmet Fakih'in Mevlâna'nın babasının talebesi ve Mevlâna'nın adamlarından birisi olduğunu yazmak ve iddia etmek doğru değildir. Çünkü Mevlâna, daha Konya'ya gelmeden önce, Hoca Ahmet Fakih ölmüştü.

Konya'da bugün Şeker Fabrikası'nın arkasına düşen Hoca Fakih Mahallesi'nde bulunan türbesinin kitâbesinde;

"Allah,

Bu mezar, pek ulu, pek büyük, bilgin, üstün,

İbadet eden, gerçeği gerçekleyen padişah-ı

Kutbu olan Fakih Ahmet'in kabridir

Allah yattığı yeri nurlandırsın." yazılıdır.

Bu kitabenin yazılış yılı hicrî 618'dir, milâdi 1221 yılına tekâbü'l eder.⁽⁵⁾ Sultan-ül Ulemâ h.618 (m.1221)'de **Larrende'ye (Karaman)** gelmiştir. Mevlânâ, burada m.1225 yılında evlenmiş ve ailece m.1228'de Konya'ya gelmişlerdir. Sultan-ül Ulema Konya'da m.1231 yılında vefât etmiştir. Mevlânâ m.1200 yılında doğduğuna göre, Konya'ya geldiğinde 29 yaşında idi.

Sultan-ül Ulemâ, Konya'ya gelmeden, 8 yıl önce ölen Ahmet Fakih'in hocası da olması mümkün değildir. Ahmed Eflâki'nin bahsettiği Ahmed Fakih, Şeyh Alaman Mahallesi'ndeki adına m.1228'de zâviye yapılan Ahmed Fakih'tir.

Konumuz olan Ahmet Fakih, Konya'nın batısında Ah-

(5) Konyalı İbrahim Hakkı Abideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi , Konya, 1968, s.392

met Fakih adına yaptırılmış Selçuklu türbeleri tipinde, bitişiğindeki mescite açılan kapısı üzerinde, Selçuklu sülüsü ile yazılmış kitabesi bulunan Ahmet Fakih'tir. Kesin olmamakla beraber mutasavvıf şairin Horasanlı olduğu kuvvetli bir ihtimaldir.

TÜRKÇECİ

Türkiye Selçukluları Devleti'nin (Anadolu Selçuklu Devleti) Arapça'yı din dili, Farsçayı da edebiyat ve devlet dili olarak kullandığı ve buna binâen Arapça ve Farsça bir kültür dili iken; **Ahmet Fakih, Hoca Dehhânî, Hoca Mes'ûd ve Seyyad Hamza** gibi yalnız Türkçe yazan şairlerin, Anadolu şehirlerinde çoğalmasından sonra, Türkçe'nin edebiyât ve kültür dili olarak gelişmesi, yine de büyük bir mücadele ile vukû buluyordu.

Hoca Ahmet Fakih de, bu mücadelede "İran kültürünü" bilen, medrese tahsili görmüş, âlim bir şahıs ve sûfilîğe böyle kültürden geçtiği için, coşkun bir mutasavvıftı.

Bize bıraktığı eseri, Türkçe şiirler söyleyen bir **Türkmen şairinin eseri** olması, tarih ve dil açısından **Çarhname**'ye ayrı bir kıymet kazandırmaktadır. Ayrıca "**Evsaf-ı Mesacidi's Şerife**" isminde de 339 beyitlik bir mesnevisi, **Hasibe Mazi-oğlu** tarafından Londra'da meydana çıkartılmıştır. 1974 yılında yayınlanmıştır. Ahmet Fakih bu eserinde, **Şam ve Kudüs, Mekke ve Medine** gibi şehirler de ziyaret ettiği mukaddes yerleri ve mescitleri anlatmaktadır.

"**Fakih**", leh ve aleyhde olan hükümleri meleke ve istinadına hâiz olan kimseleri müctehid manalarına gelen bir tabir olduğuna göre, sürekli bir aşk ve cezbe içinde yaşayan bir derviş olarak çevresine bir çok müridler toplamıştır. Meselâ, Konya'da ismi bir mahalleye verilmiş olan Selçuklu Sultanı I. İzzedin Keykavus (1211-1219) devrinde, "**şeker imâli**" ve

satışı yapan hayır ve hasenat sahibi Şekerfuruş Hasan'ın Hoca Ahmet Fakih'in müritleri arasına katıldığı ve onun hizmetine girdiği ölümünden sonra Ahmet Fakih türbesi civarına defnedildiği bilgiler arasındadır.

Geniş bilgili olduğu halde, tasavvufu yaymak için halk dilinde, halkın anlayacağı şekilde yazdığı 83 beyitlik Çarhnâme'si, kaside şeklinde ve âruz'un mefâ'ilün fa-ülün vezniyle söylenmiş ahlâki tasavvuf öğütleri veren manzumelerdir.

Bilir misin niçin geldin cihana,
Seni kulluk için yarattı sultan.

Bu dünya lezzetine mağrur olma,
Be nefsi beslemegil çün hayvan.

Kaza yayı ecel okların atar,
Sana dahi dokuniser ol oktan.

Kıyamet kopucağız bil hakikat,
Kelebek gibi dağıla bu insan.

Bizi korktuğumuzdan kurtar ey Hak,
Bize ayrık tapıtma anda hicrân.

Hoca Ahmet Fakih'i velâyetnamelerde, Horasan'dan Konya'ya gelip, zâviyesini kuran, bu gerçek alperen'in bugün zaviyesi, zamanın değirmen taşları arasında ufalanıp yok olmuştur. Bugün de kaderine terk edilmiş durumda....

Mescit ve türbesine Vakıflar Genel Müdürlüğü ve belediye el atıp restore etmezse, bu mübârek velînin kaybolan zaviyesi ve çevresindeki müminlerin son durak yeri kabristanlar gibi yok olmaya mahkûmdur.

ÇARHNÂME

Diriga⁽¹⁾ çarhun⁽²⁾ elinden hezârân⁽³⁾
ki kılmuşdur mu'attal⁽⁴⁾ bunça kârân⁽⁵⁾

İşid emdi⁽⁶⁾ bu ahvâli e kardaş
çün ümmetdür biri birine ihvân⁽⁷⁾

Yavuz sanmaya kardaş kardaşına
hakikatdur bu sözüm, bana inan!

İşitdün ise, sözüme kulak dut
gidermegil sözimi kulağundan

Bilürmi sen, geldün cihâna?
sini kullug için yarattu sultân

Sana ni'met verüpdür binihâyet,⁽⁸⁾
huşuşa,⁽⁹⁾ kim kıludur ehl-i imân.

Nasihât dutar isen, dinle sözüm,
hünerün var ise, gel uşda meydan!

Sana bir kaç öğütler vereyim ben,
ki her birisi dür ola, yâ mercan.

Öğüdüm bu: günehten tevbe eyle,
ki imân kasdın⁽¹⁰⁾ eyler, bil ki şeytân

(1) Diriga : Yazık!

(2) çarh : Felek.

(3) hezârân : Bin kere. Bülbül.

(4) mu'attal : Atıl, kullanılmayan.

(5) kârân : Kârlar.

(6) emdi : Şimdi.

(7) ihvân : Güvenilir dostlar, kardeşler.

(8) binihâyet : Sonsuz.

(9) huşuş : Allah sevgisi ve saygısı ile dolu olma

(10) kasd : Kasd, niyet

Usan olma, başuna aklını der!
Yol uzakdur ki, yokdur hadd u pâyân⁽¹¹⁾

Gözün aç, gaflet içre yatma e dost,
ki göçmeğe dutuptur yüzi kervân.

Yol erenleri göçüp yola girdi
döge yorır ahîr⁽¹²⁾ dün bekiservân⁽¹³⁾

Neçe bir yata sen gafletde e yâr,
ecel ermezden öndin emdi oyan

Nazar kıl âleme, hâlünü anla.
yarara meşgul ol sen e müslûman!

Eğer nâm isstersen sen âhiretde,
yedürgil Hak yolına dünyada nân!⁽¹⁴⁾

Olanlar sana yetmez mi nasihât,
niçün ussunı⁽¹⁵⁾ dermez sen e can

Bu dünyaya niçün pek yapışur sen?
sini andan koparır çarh-ı devrân⁽¹⁶⁾

Bu rızık için neçe teşviş⁽¹⁷⁾ çeker sen?
Usandı⁽¹⁸⁾ rızık yeyûn ağzında dandân⁽¹⁹⁾

Eğer girüp sın için yate sen
beş, on arşun⁽²⁰⁾ bez ile yahud uryân⁽²¹⁾

(11) hadd u pâyân: Sınırsız

(12) ahîr : Son, sonra.

(13) servân: Uzun boylu, servi

(14) nân : Ekmek.

(15) ussunı: Aklını (us: Akıl)

(16) çarh-ı devrân: Talih, baht.

(17) teşviş : Karmakarışık etme, karıştırma.

(18) Usandı: Bıktı

(19) dandân: Kaba ve kırıcı şekilde.

(20) arşun : Eski uzunluk birimi (68 cm.)

(21) uryân : Çıplak.

Ne mağrur sen cihanun lezzetine,
neçe bir yoriya sen şâd u handân⁽²²⁾

Kazâ yayı ecel oklarını atar,
sana dahı dokınisar ol okdan.

Vefâ umma bu dünyadan e hanum
anunla kılmagıl sen ahd'u peymân!⁽²³⁾

Sini aldar bu dünya, bihaber sen,
sözüm işit, öğüdüm dut tapaldan⁽²⁴⁾

Ögini der, kıyamet bil yakındur,
utan, kim sana nazırdur Yaradan!

Havaya uyma, geç nefis arzusından
bu nefis atının ağzına ur oyan!
Bu dünya bivefâdur, bil hakikat
sini göçürmedin ol sen geç andan

Neçe bir durısar bu dünya halkı,
neçe bir olısar dünya âbâdân?⁽²⁵⁾

Yıkılsar bu göklerle bu yerler
kamusı⁽²⁶⁾ olısardur külli virân

Gün ola, kim kopa dağlar yerinden
beraber düp düz dağ u yaban.

Kıyamet kopıçağaz, bil hakikat,
gelebek gibi dağıla bu insan

Yaradılmış cemi'i öliserdür,
kalısardur hemân ol Ferd u Rahmân.⁽²⁷⁾

(22) şâd u handân: Sevinçli ve şen, gülen.

(23) ahd'u peymân: Sözleşme, yemin.

(24) tapaldan: Kapalıdan.

(25) âbâdân: Bayındır, şen.

(26) kamusı: Hepsi, bütünü.

(27) Ferd u Rahmân: Bir Allah.

Yarın anda halâyık⁽²⁸⁾ cem olısar,
kimi kayguya batmış, kimi şâdân.

Su'al eyleyiserler etdüğünden,
dutar a'zalarını anda lertzân.⁽²⁹⁾

Kirâmen kâtibin durmaz, yazarlar,
ne, kim etdün, kılurlar anı divân

Getürüp dartaılar hayrunla şerrün,
hakikat bil, kurulur anda mizan.

Eğer hayrun ağır gelse, zi devlet,
Yüzün ağ ola hem çün mâh-ı tâbân.⁽³⁰⁾

Sırata ograyısardur yolun bil,
"kılıçdan itti" derler, "inçe kıldan".

Yarın andan geçiser sen, yol oldur,
sakın emdi e kardaş, çıkma yoldan!
Bizi korkduğumuzdan kurtar e Hâk,
bize ayruk bititme anda hicrân

Cemâlün bize göster yarın anda
behakk-ı⁽³¹⁾ Mustafa u mah-ı tâbân!

Gel emdi, ol Resülün sünnetin dut!
Kim anı dutsa, olur Şâh-ı Merdân.⁽³²⁾

Bu dünyâ lezzetine mağrûr olma,
bu nefsi beslemegil çün hayvân!

Sini ger bir nefes güldürdi dünya,
son uçı bin gezin kıldurdu efgân⁽³³⁾

(28) halâyık: İnsanlar, canlılar, carıye.

(29) lertzân.: Titreyen, titrek

(30) mâh-ı tâbân: Parlak ay.

(31) behakk-ı: Hakkı için.

(32) Şâh-ı Merdân: Hz. Ali'nin lakâbı

(33) efgân : Feryatlar,

**Bu dünyâ, bil ki sana bâki kalmaz,
eğer mülkin ola Şam u Horasan.**

Vefâ umma, ki yokdur hiç vefâsı,
ve lâkin işîdür her lahzâ⁽³⁴⁾ noksan.

**Esirgemez bu halkı çarh-ı zâlim⁽³⁵⁾
mecâl vermez, sürer âdemi bundan.**

Ne yoksulı esirger, ne o bayı
ne ak sakallı pîr kor, ne o oğlan.

**Gözüne neçe gördün e uslu,
ki masumlar kırılmışdur vebâdân.**

Selâtinler zebun⁽³⁶⁾ olur ecelden,
ecel erişmeden sana nâgâhan.

**Gel emdi, gendüzüne der öğünü .
ecel erişmedin sana nâgehan.⁽³⁷⁾**

Ecel câmı şarabın çün içe sen,
düşe sen ayru kamu dostlarından.
**Yalunuzça yata sen sın içinde,
ne bilem, şâd mı olur sen, yâ perişan?**

Dön emdi, bunda yararın gör,
ki sana yarı kıla Hayy u Subhan!⁽³⁸⁾

**İbâdet kıl hak için gece, gündüz!
İbadettür, bilür, sen genc-i pinhân⁽³⁹⁾**

**Kazâ-yı âsumâni çün erişür,
Ölüme kimse olumaz pâyendân.⁽⁴⁰⁾**

(34) lahzâ : Göz açıp kapayınca kadar geçen zaman

(35) çarh-ı zâlim: Zalim felek

(36) zebun : Kuvvetsiz, zayıf, dermansız

(37) nâgehan: Beklenmeyen, umulmayan, ansızın

(38) Hayy u Subhan: Allah'ın sıfatlarında birisi

(39) genc-i pinhân: Gizli hazine.

(40) pâyendân: Dayanak, devamlı.

**Gelecek nesne gelür, çâre yokdur,
gerek sen yaş yerine aglagıl kan.**

Bu dünyada belâya sabr ede gör,
Hakkun sevdiği kurtulmaz belâdan.

**Ölüm bu kapudur, geçmek gerekdür,
berâber anda sultan ile çoban.**

Yaratılmış bu şerbetten dadısar,⁽⁴¹⁾
ulu, giçi durur ol işde yeksân.⁽⁴²⁾

**Bu bir işdür, kim oğrar kamu⁽⁴³⁾ mahluk,
bu bir derddir ki, yokdur ana dermân**

Bu bir rencdür ki, hiç derman bulunmaz
ilâc bilmediler Bukrât u Lukmân⁽⁴⁴⁾

**Ecel sayrulığı çun kim erişse,
timâr etmez ana yüz bin tabibân⁽⁴⁵⁾**

Nebî "zindan" demişdür dünyâ için,
ne de rahat olısar ehl-i zindan?

**Dirigâ, kim uçısar kuş kafesden
dirigâ, kim çürüyiser bu ebdân⁽⁴⁶⁾**

Dirigâ yatisaruz sın içinde,
geçiser üstümüzden neçe ezman.⁽⁴⁷⁾

**Nebî u Velî kurtulmadı hiç,
Ölün şerbetin içip verdiler cân.**

(41) dadısar: Tadına bak.

(42) yeksân: Düz, beraber, müsavi.

(43) kamu : Halk.

(44) Bukrât u Lukmân: Hipokrat ve Lokman hekim.

(45) tabibân: Hekimler.

(46) ebdân : Bedenler.

(47) ezman: Zamanlar.

Bize hod ne hisâb⁽⁴⁸⁾ anlara nisbet,
ecelden kaçmağa yok durur imkân.

Çelebüm, çun ölüme oğraruz biz,
ayurma son nefesümüz imândan!

Nedelüm, çun cihânun işi budur?
o derde oğradı Dâvud, Süleyman.

Ama kim tahtını yel götürdi,
ölüme oğradı, adı Süleymân.

Elinde ejderha olan asâsı,
yed-i beyzâ⁽⁴⁹⁾ dahi Musa İbni İmrân⁽⁵⁰⁾

Ya kanı Yakub, İsmâ'il u Davud
dahi hüsn issi ol Yusuf-ı Ken'an

Ebubekr u Ömer, kanı Ali hem,
yâ kanı cem eden Kur'ânı Osman?

Kamusı dattı bu şerbetten e yâr,
uş emdi bize değdi nevbet el'an

Muhammed, kim cihanın fahrı idi,
bu sünnetler anundur, âyin, erkân.

Burak issi, Hakkun dostı, Habibi,
ana Mi'râc u arş üstiydi seyrân

Anun için yaratıldı bu âlem
anun için düzildi ins ile cin.

Anun için yaratıldı bu yerler,
anun için bu gökler oldu sayvan.⁽⁵¹⁾

(48) hisâb : Hesap

(49) yed-i beyzâ: Hz. Musa peygamberin mucize olarak beyaz bir el göstermesi.

(50) Musa İbni İmrân: Musa Peygamber

(51) sayvan : Kirma, pervaz, saçak

Ana kalmayıcak bu dünya, gey bil,
sana hod kalısar degül, yararlan.

Pes ölüm hakdur, elbette ölür sen!
sana emdi e derviş kibr kandan?

Tevâzû eyle bunda hâş u âma,
kim anda olmaya sen zâr u giryân.⁽⁵²⁾

*Hoca Ahmed Fakih
camisi giriş kapısı*

(52) zâr u giryân : İnleyerek ağlama.

Ahmed Gülşehrî

Karakurt'ta kaplıcadakiler ve bakkalla kısa sohbetimizden hemen sonra, yola revân olup, Kırşehir'in girişinde:

"Dane dane benleri var yüzünde
Can alıcı bakışları gözünde
Bin bir tat var edâsında, nazında,
Bu dünyada yardan tatlı var m'ola?"

Dizeleri gibi nicelerini derleyen ve bunları duygu yüklü okuyuşla bölgede aranan sanatçı ünvânını taşıyan, 1932 yılında Kırşehir'de doğan Neşet Ertaş'ın babası **Muharrem Ertaş**'ın anıtını Türk kültürüne hizmet edenlere vefâ diye yorumlayıp; Yavuz Sultan Selim Bulvarı'ndan eski Ankara Caddesi üzerinde yap-işlet-devret sistemiyle yapılan Temür Kapalı Otopark'ını yapan **Mehmet Teymür**'le otoparkı gezmemizden sonra, Gülşehrî'nin kabrine doğru yürüdük...

AHMET GÜLŞEHRÎ

Temür otoparkından Ahmet Gülşehrî'nin türbesinin bulunduğu parka benzer yerin kapısından henüz adımımı atmış-

tım ki, **Şeyh Ahmet Gülşehrî** yüzünden eksilmeyen tebessümüyle;

"Gel oğul, gel oğul! Nerelerde kaldın. Benim mübârek şeyhim Ahî Evran Hazretlerinin bağlılarından Konevî'nin sevdalısı oğul gel!"

"Efendim geldim! Ama çok geç geldiğimi biliyorum. Siz ki Ahî Evran'ın yolundan ayrılmadan, O'nun menkîbesi 'Kerâmât-ı Ahî Evran'ı da siz yazdınız, ama okuyamadım."

"Bak oğul! **Kerâmât-ı Ahî Evran** mesnevî tarzında ve aynı vezinde **Türkçe** olarak 267 beyiti ihtivâ etmektedir. Ahîlik hakkında önemli kaynaktır.

Benim asıl eserim, **Feridüddin-i Attâr**'ın eseri **Mantıkû't-Tayr**'dan esinlenmemdir. Çünkü ben, bu eseri Türkçeye çevirmediğim, yeniden yazarak bir eser yarattım. Benim eserim katiyyen bir tercüme değildir. Bir de benim **Feleknâme** isimli eserim için de, çok emek verdim. Özellikle eserlerimi kuvvetli milliyetperver bir ruhla, milletimin dili olan **Türkçe** ile verdim.

TÜRKÇE ZOR MU?

"Efendim, **Türkçe** ile yazarken zorlanmadınız mı?"

"Bak oğul! O günlerde **Farsça** yazmak moda idi. Ben ise, **Türkçenin** diğer dillerden, **Acem dilinden de daha üstün olduğunu ispat için, Türkçeyi kullandım.** Ve Allah'a şükür başardım. Onun için **Kırşehir**'de **Türklük meşalesi Selçuklu Devleti** yıkıldığı halde, sönmeden devam etti. Bu düşüncemi kitabın bitim faslında ;

Mantıkû't-Tayr'ı Attar eyledi
Fârisice kuş dilini söyledi
Anı Türki sûretinde biz dakı
Söyledük Tâzi gibi Tanrı hakı
Türk Dilince dahi Tâziden latif

Ahmet Gülşehrî'nin Türbesi

(Foto: E. Ashyüce)

Ben bu Türki defterin çün dürmeyem
 Fârisicesiyle degşürmeyem
 Çün murassa söylene te'lifimiz
 Kimseden utanmaya tasnifimiz.

Beyitleriyle Attar gibi "Mantık-al-Tayr"adını verdim.
Asla tercüme değildir oğul!"

GÜLŞEHRÎ'DEN AHÎ EVRAN

Şeyh Ahmed Gülşehrî'nin huzurunda geçen konuşma-
 mızda;

"Efendim, Kerâmât-ı Ahî Evran adlı risalenizde Ahîle-
 rin Piri'ni nasıl anlattınız?" diye sordum

"Ahî Evran'ın büyüklüğünü şöyle ifade ettim oğul:

Ahî alemde Ahî Evran'dı
 Kim kamu ahîlere sultandı
 Padişahın hasekisi ol idi
 Kim kamu begler katında kul idi

Gelmedi onun gibi sâhîb-kadem
 Ol kim adı dünyayı tutmuş idi
 Ahîlerin oyunu tutmuş idi
 Akla yâr vü nefse düşman ol idi

"Efendim, siz de bir ahî şeyhi olarak ne Acem, ne de Arap dilinin tesiri altında kalmadınız mı?"

"Oğul! Ben anadilim Türkçe ile yazdım ve Türkçemizin gelişmesi için de bıkmadan usanmadan öz Türkçe ile yazdığım için, beni hiç etkilemedi. Bak fütüvvet'in şartlarını da şöyle dile getirdim:

Altı şartı var, fütüvvet yolunun
Üçü açık, üçü kapalı anun
 İşit şimdi işbu sözü sıdk-ile
 Kim bilmedi işbu mani mak ile
Kapusu ve eli ve sofrası bağı
Ol kim üçü kapalı evvel dili
Gözü dahi bağıldır hem de beli
 İşbu altı haysiyet kimde var idi
 Ahî yanında kamusu yar idi

"Efendim Ahî Evran Hazretleri, 1261'de şehit edildiğinde, siz henüz 11 yaşındaydınız. Hatırlıyor musunuz?"

"Oğul! Nasıl hatırlamam? Hafızamdan hiç silinmeyen o günü... Daha sonra şu mısralarla dile getirmiştım:

Ertesi gün resmi uruldu mateme
 Ölümü od sacdı kamu âleme
 Güle güle canın verdi Hakk'a
 Canı Tanrı hasmın şöyle çıka
 Mâtemi halkın yüreğini dağladı
 Yir ü gök anun yasından ağladı"

Bu değerli şeyh ve Türk şairinin makamından vedalaşıp

ayrılarak, tarihî ve manevî havayı teneffüs ederek Kırşehir sokaklarına yeniden daldık, Sevgili **Veysel Turgut**'la...

XIII. yüzyılın sonları ile XIV. yüzyılın ilk yarısında yaşadığını bildiğimiz **Gülşehrî**'nin asıl adı Ahmed'dir. O çağlarda bir bilim ve tasavvuf şehri olarak tanınan Kırşehir'de doğduğu, ömrünün sonuna kadar burada yaşadığı söylenir. **Kırşehir'in ilk adı o zamanlar Gülşehir olduğu için**, **Gülşehrî** takma adını almış, bu adla tanınmıştır.⁽⁶⁾

"Ahmed **Gülşehrî**'nin Kırşehir'de 1250 tarihinde doğduğu tahmin edilmektedir. Babası hakkında bir bilgi yoktur. Gençliğinde, edebiyat ve tasavvuf öğrenmiştir. **Ahî Evran ile 50 yıl birlikte yaşamıştır.**^(*) Herhalde Caca Bey Medresesinde yetişmiştir. Farsça ve Arapça da öğrenmiştir.

Ahî Evran son günlerinde, Ahîlik postunu Ahmed **Gülşehrî**'ye bıraktı. Bundan anlaşıldığına göre, Ahmed **Gülşehrî** Ahî büyüklerinden idi.

Ahmet Gülşehrî, son Selçuk hükümdarları ile, Osman Gazi ve Orhan Gazi devirlerini de idrak etmiştir. Buna göre ölümü 1335 tarihlerine denk gelmektedir. 85 yaşlarında vefat etmiştir.

Ahmet Gülşehrî, kuvvetli milliyetçi bir ruha malikti. O milletini ve dilini öylesine seviyordu ki, eserlerinde Türkçenin başka dillerden üstün olduğunu ispata çalışmıştır. Türk edebiyatına şaheserler bırakmıştır. Farsça şiir yazarlar karşısına, Türk olarak dikilmiştir. Aşık Paşa ile Ahmed **Gülşehrî** Türklük ruhunu yaşatmışlardır. Kırşehir'de yanan Türklük meşalesi, yıkılan Selçuklu Devleti'nin yerine Osmanlı Devleti'nin kurulmasına yardım etmiştir."⁽⁷⁾

(6) Önder, Mehmet., Anadolu'yu Aydınlatanlar., Başbakanlık, Vakıflar Gen. Müd. yayınları, Ank., 1998, s.54

(*) 1250'de doğan **Gülşehrî**, 1261'de şehid edilen Ahî Evran'la 50 yıl yaşaması mümkün değildir. Kaynaklarda verilen bilgiler birbiriyle çelişmektedir.

(7) Şapolyo, Enver Behnan, Kırşehir Büyükleri. Son Matb., Ank., 1967, s.35-39

Elmas Zincirinin Halkalarından Şeyh Edebâlî

Her alperen gibi bir çok defalar ziyaret ettiğim ve görmeyenleri, bilmeyenleri götürdüğüm, **Osmanlı Devleti'nin** kurucusu, **Osman Gazi'nin** kaynatası ve mürşîdi **Şeyh Edebâlî'nin**, **Menâkıb-ı Ebû'l Vefâ** tercümesinde "**Anadolu'ya Horasan'dan geldiği**" kaydı vardır.

Miladi 1208 yılında Merv'de doğan, Türk mutasavvıfı Şeyh Edebâlî, m.1325 yılında, 123 yaşında Bilecik'te, kızı **Balâ Hatun'dan** bir ay önce, Osman Gazi'den de üç ay önce, Hakk'ın rahmetine kavuşmuş. Osman Gazi de kendi eli ile Bilecik Hisarı'na defnetmiştir."⁽⁸⁾

Şeyh Edebâlî'nin, ilgili kaynaklarda 120 ilâ 125 yaşında vefât ettiği ifâde edilmektedir. Hayatında iki defa evlenmiş; biri gençliğinde, biri ihtiyarlığındadır. Balâ Hatun ilk zevcesindendir. İkinci zevcesi ise, **Geredeli Tacettin'in** kızıydı.

Bütün derviş gaziler, alperenler gibi Edebâlî de Diyar-ı Rûm'da, Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya'nın yakınındaki Karaman'a, oradan da Kırşehir'e gelerek yerleşir.

Bu dönem, Anadolu'da fetret devrinin başladığı, Türk in-

(8) Danişmend, İ. Hami. İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi TürkiyeYaymevi C:1 s.13, 1971, İst.

sanının ümitsizlik içinde bulunduğu bir zamandır. Bu dönemde, kararın gönülleri nurlandıran Ahî Evran (m.1168-1261), Hacı Bektâş-ı Velî (m.1209 - 1271), Şeyh Sadreddin-i Konevî (m.1210-1274) gibi bilginlerin çağdaşıdır.

Tahsilinin ilk dönemini Karaman'da yapmış, nihayet Şam'da ihtisas sahibi olan âlimlerden tefsir, hâdis okumuş, tasavvufta derecelere ulaşmıştır.

Zâhiri ve bâfîni ilimlerde olgunluğa erişmek için gece gündüz demeden çalışmış, hac fârizâsını da yerine getirdikten sonra Şeyh Edebâlî (Kuddise Sırrehû'l-âlf hazretleri) Diyâr-ı Rûm'a dönüşünde, Söğüt Nahiyesi'ndeki dergâhında irşad köşesine geçmiştir.

Her ne kadar kaynaklarda açıklıkla ifâde edilemese dahi çağdaşı olduğu, Hacı Bektâş, Ahî Evran ve Konevî ile görüşmelerinden bahsedilmediği gibi, **"Şam'da bulunduğu zaman içinde, büyük âlim ve bilginlerden ders aldığı halde"**, Muhyiddin-î Arabî'nin (h.560-638 - m.1165-1240) halkı irşad ettiği bir dönemde⁽⁹⁾ Edebâlî'nin Arabî ile görüşmemesi mümkün mü?

Türk Miletinin ilim öğrenmekte gösterdiği titizlik, Edebâlî'de sevda haline gelmiştir. **Hanbelî** mezhebinde, esas olarak Hz. Peygamber (S.A.V.)'in sözleri ve hadisleri ile hareket edilir. Edebâlî, Şam'da, Ahmed İbn-i Hanbel Hazretleri'nin en büyük eseri olan, Müsned'i okuma fırsatı bulmuştu. Edebâlî için **"O, Ebü'l Vefâ-i Bağdadî tarikindendir."** demelerinin sebebi budur. Çünkü Ebü'l Vefâ bin Ukeyl (m.1040-1120), Hanbeli mezhebindendir.^(*)

Şeyh Edebâlî için, **Katip Çelebi** de "Süllemu'l-Vüsûl ilâ Tabakati'l-Fuhul"ünde, Ariflerin Tacı Bağdatlı Ebül Vefa ta-

(9) Meydan Larousse, C:4, Meydan Yayınevi, s.55, 1971, İstanbul

(*) Büyük İmam İbn-i Hanbel, (780 -855) aslen Mervli bir Türk ailesindendir. Fakat kendisi Bağdat'ta doğmuştur. Onun için "Bir milyon Hadis ezberinde olan imâm" derler. İmâm Ebu Abdullah Muhammed Şafîi (767-820) kendisinden de üç bin hadis ezberleyen Ahmed İbn-i Hanbel için, " Bundan daha faziletli, bundan daha bilgin bir kimse görmedim" demiştir.

Şeyh Edebâlî'nin Türbesi'nin yeni yapılan çevre düzeninin genel görünüşü

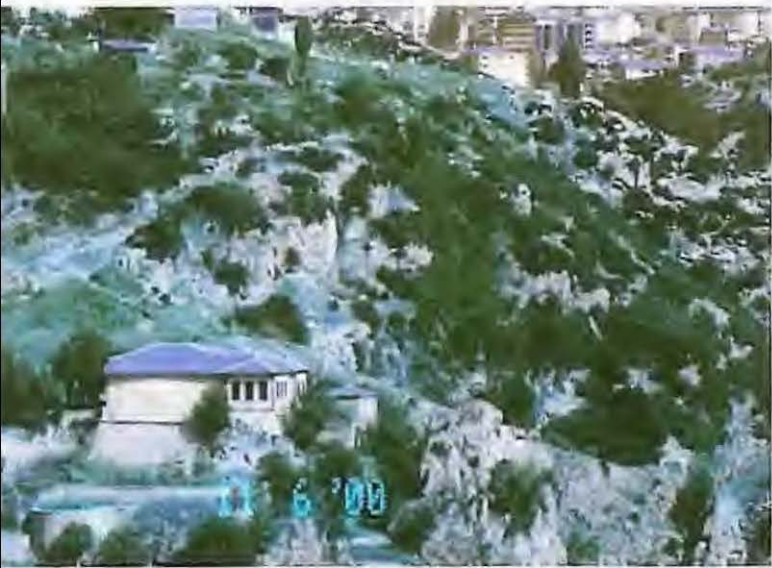
rikatından oldukları kaydedilmiştir.⁽¹⁰⁾

Şeyh Edebâlî'nin Hanbeli Hazretlerine asıl bağlılığının sebebi, O'nun **Mervli bir Türk ailesi** olması ve hemşehrisi olmasıdır diyebiliriz.

Manevi yönü zengin, maddi bakımdan ise, yoksul olan Edebâlî'nin tahsilini tamamlaması kolay olmamıştır. Uzun ömrü içinde, nasihatlarında **"tevazu; zenginlere karşı kibirli, yoksullara karşı alçak gönüllü olmaktır."** sözüne sadık kalmıştır.

Hoca Sadettin Efendi, Tacü't Tevârih'inde, Osman Gazi, h.701 (m.1301-1302) hükmü altındaki beldelere, beylerini ve oğullarını tayin ettiğini bildirir:

(10) Mehmet Tahir Efendi (Bursalı). Osmanlı Müellifleri, Meral Yayınevi, 1972. İstanbul C:1, s.211

(28.08.1993 - Foto: E. Aslıyüce)

"...Oğullarından yiğit Alâaddin Paşa'yı keremli anası ile birlikte Bilecik'te Şeyh Edebâlî'nin yanına bıraktığı gibi, bu şehrin gelirini de Şeyh Edebâlî'nin harcamalarına sarfedilmek üzere ayırdı" demektedir. (11)

Eskişehir'e yakın İturnu denilen yerde zâviyesini kurup, zâhir-bâtın ilimleri ile mücehhez, **Ahî Şeyhi Edebâlî**, bütün halkın güvendiği, itimât ettiği bir derviş gazi idi.

Şeyh Edebâlî, siyasi, içtimâi ve dinî nüfûzunun yanında; davar sürüleri, uşakları, ulakları ve çevresinde toplanmış, aynı seviyede şeyhler, alperenler, debbağlar, bileyciler, çiftçiler, işçilerden müteşekkil binlerce mürid, gönül gönüle islâmî âkideleri yaymak için, fi'sebilullah çalışıyorlardı.

(11) Hoca Saadettin Efendi, Tac'ü'l Tevârih, Çeviren: İ. Parmaksızoğlu, Milli Kütüphane Yayınları, 1974, İstanbul, s.37

Şeyh Edebâlî türbesi (28.08.1993 - Foto: E. A.)

Bitinya ucunda, ha-
ça karşı hilâlin zaferi
için, cihâd ruhuyla
hamle eden, Ertuğrul
Gazi ve oğlu Osman
Gazi de, kadife için-
deki demir yumruk
gibi, manevi disiplin
içindeki kitleyi ihmâl
edemezdi.

"Osman Bey, genç-
liğinde, İtburnu denen
bir mevkîde oturan
Şeyh Edebâlî diye
anılan, din bilginini
sık sık ziyaret ederek
sohbetlerinden fayda-
lanmaya çalışırdı."(12)

Bu ziyaretlerin bi-
rinde "Osman Gazi,

Şeyh'in kızı Balâ Hatun'u (Rabîa) bahçede diğer kızlarla ge-
zinirken görmüş, beğenmiş ve babasından Allah'ın emri üze-
rine istemişti. Ancak Şeyh Edebâlî bu teklifi reddetti."(13)

Aradan 3 yıl kadar geçti. Osman Bey, aşkını 3 yıl sabır-
la gizlemişti. Osman Gazi, yanında yetmiş yiğidiyle İnegöl'ü
ateşe vermek için yola çıkmıştı. Rumların, Ermeni Belı bitı-
minde pusu kurduklarını haber almasına rağmen, hareketten
vazgeçmedi. Buradaki zorlu çarpışmada, Osman Gazi'nin
kardeşi, Sarı Batı'nın oğlu **Bay Hoca** şehit düştü.

(12) Ahmet Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiyâ ve Tenvîr-i Hulefâ, Bedir Yayınevi,
1969, İstanbul C:2 s.494

(13) Bostanzade Yahya Efendi, Duru Tarih, Çev: Necdet Sakaoğlu, Milliyet Ya-
yımları, 1978, İstanbul s.24

Osman Gazi, genç yiğit Bay Hoca'nın ölümünden dolayı büyük üzüntüsünden ve yorgunluktan uyuyakaldı.

MUHTEŞEM RÜYA

Osman Gazi uyuyunca, rüyasında gördü ki:

"Edebâlî'nin koynundan bir ay doğar, gelir, Osman Gazi'nin koynuna girer. Bu ayın Osman Gazi'nin koynuna girdiği demde, göbeğinden bir ağaç çıkar. Gölgesi dünyayı tutar. Gölgesinin altında: Kafkas Dağları'nın Toros Dağları'nın doruklarını kendi gölgesine alır. Fırat ırmağını, Dicle'yi, Mübârek Nil'i, Frenk içindeki coşkun Tuna'yı kavrar.

Uçsuz bucaksız çölller, bozkırlar, çayırli çimenli ovalar, sahralar, yedi denizler ve ağaç denizinden nişan verir, derin ormanlar..."

Osman Gazi uykudan uyanınca, gece gördüğü rüyayı şeyhe anlatır. Bunun üzerine Şeyh Edebâlî der ki:

Şeyh Edebâlî kabri başında dua eden hanımlar (28.08.1993 - Foto: E. Ashyüce)

Şeyh Edebâli türbesi çevre düzenlemesi yapıldıktan sonra görevli Muhsin Maden, Erdoğan Aşyüce ile. (28.08.1993)

"Oğul Osman! Sana müjde olsun ki, Hak Teâlâ, sana ve nesline padişahlık verdi. Mübârek olsun. Ve benim kızım Balâ Hatun senin helâlin oldu."

Edebâlî, hemen nikah edip kızını Osman Gazi'ye verdi.⁽¹⁴⁾

Şeyh Edebâlî, Osman Gazi'nin rüyasını tabir edip, padişahlığı kendisine ve nesline müjdeleyince, orada bulunan müridlerinden **Derviş Durduoğlu Kumral Dede** dedi ki:

"Ey Osman! Sana padişahlık verildi, bize de bir şükran borcu vermen gerek."

Osman Gazi:

"Ne vakit padişah olursam, sana bir şehir vereyim." dedi.

Kumral Dede:

"Bize şu köyceğiz yeter, şehirden vazgeçtik." dedi.

Osman Gazi:

"Kabul ettim." dedi.

(14) Tahir, Kemal, Devlet Ana, Beşinci Baskı, Bilgi Yayınları, 1975, İstanbul

Kumral Dede:

"Öyleyse, bize bir kağıt ver." dedi.

Osman Gazi:

"Ben yazmak bilir miyim ki! Benden kağıt istersin. İşte, bir kılıcım var. Babamdan ve dedemden kalmıştır, onu sana vereyim. Bir de maşrapa vereyim, birlikte senin elinde olsunlar. Neslin bu nişanı saklasın. Eğer Hâk Teâlâ beni padişahlığa erdirtirse, benim neslim dahi, bu alâmeti görüp kabul etsinler, köyünü almasınlar." dedi. Aşık Paşaoğlu'nun (m.1393-1481) ifadesine göre, kılıç ve maşrapa Kumral Dede'nin nesli elindedir.

Bu meşhûr rüyayı bazı kaynaklar, Ertuğrul Gazi'nin, bazıları da Osman Gazi'nin gördüğünü yazmaktadır.⁽¹⁵⁾

Bu rüyayı ister Ertuğrul Gazi, isterse Osman Gazi'nin görmüş olmalarının pek önemi yoktur.

Gerçekten bu rüya görüldü ise; güzel, görülmedi ise; daha muhteşemdir. Çünkü "gölgesi, âlemi tutan bir ağaç hayaline sahip olacak kadar, büyük ve geniş emeller besleyecek vaziyette bulunması, rüyâyı tâbir eden şeyhin de, hiç olmazsa, böyle bir rüyânın ifâde ettiği fikrin tahakkukunu mümkün telâkki edecek kadar hâdisâtın bu hususta hazırlanmakta olduğuna dair bir seziş ve tecrübeye sahip oluşu, hakikaten manâlıdır."

Rüyada Osman Gazi'nin yazı bilmediği değil, henüz nişan vermek selâhiyetine sahip olmayışı belirtilmektedir.

Rüya tabiri sonunda, Kumral Dede'nin yer talep etmesiyle ilgili olarak, Neşri'nin ifâdesiyle Şeyh Edebâlî'nin Oğlu Mehmet Paşa'dan naklettiklerine göre, bu şeyh ve müritlerinin, Osmanlı memleketlerinde işgal ettikleri mevkiye bakılırsa, bu sıkı münâsebet ve kız alma hikâyesinin hakikatte

(15) Atsız, H. Nihal, Hazreti Oruç Beğ Tarihi, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1973, ss.24-25

mütekabil bir anlaşmadan ibâret olduğu söylenebilir.

HAMUR YOĞRULUYOR

Bitinya ucu denilen, Bilecik ve çevresine yerleşmiş olan Osmanoğulları, Bizans'a karşı cihan mefkûresini temsil ederek, o dönemde kardeşin kardeşi boğazladığı, Anadolu Türk-lüğü'nün muhtaç olduğu millî, manevî tatmin hissini kazandıran, bu muhteşem devletin "Gazi-Devlet, "Gazi-Dervişler'in Devleti" ünvanını almasına vesile olanlardan biri de, Osmanlı'nın manevî kurucusu diyebileceğimiz Şeyh Edebâlî'dir.

Şeyh Edebâlî'nin İtburnu'ndaki zâviyesi, Oğuz soyunun Bozok koluna mensup **Kayı** aşireti, bir "**Uç Beyliği**" iken, çevresini saran tehlikeler içerisinde, kendini Ergenekon'daki zorlu günlerin cenderesinde hissediyordu.

Şeyh Edebâlî zâviyesinde, damadı ve müridi Osman Gazi dahil, Ahî dervişleri, Sultan Orhan'ın kardeşi **Alâaddin Paşa**, esnafı, çiftçiye manevî potada eriterek devletin hukuk ve askerlik işlerini teşkilatlandırmak yolunu tutup, gelecekteki kutlu devletin manevî hamurunu yoğuruyordu.

Şeyh Edebâlî'nin kardeşi Ahî Şemseddinoğlu **Ahî Hasan**'da müridleri arasındadır. O da, Sultan Orhan arkadaşlarındandır.

6 Nisan 1326'da, Bursa Kalesi'nin burçlarına şanlı Türk Bayrağı'nı diken de, Ahî Hasan'dır.

Büyük Osmanlı Devleti'nin manevi mimarı Şeyh Edebâlî'nin külliyesi, eski Bilecik şehrinin tam ortasındadır.

Bu gün de "**bütün tarih mirasımızın karşısında müşâhade ettiğimiz kayıtsızlığı**" burada da gördük. Osman Bey'in kayınpederi ve mürşidi için yaptırdığı türbe, pek bakımlı değil. Mürşidin külliyesinin bahçesinde yatan "ana ve babasının" mezarları harap olmuş, yıkılmış ve devrilmiştir.

Şeyh Edebâli'nin zaviye ve türbesi. Bilecik'te yüksekçe bir tepenin üzerinde yeni çevre düzenlemesi yapıldıktan sonra. Bilecik eski valisi Refik Öztürk'e teşekkürler. (28.08.1993 - Foto: E. Ashtylice)

Peki, devlet eli bunu düzeltemez mi?..

Şeyh Edebâli'nin türbesi, Türk'ün yurdunu batılı emperyalist güçlerden aldığı destekle işgale kalkan "**Yunan palikaryaları**" tarafından, bütün Bilecik gibi yakılmış, yıkılmış, fakat ne yazık ki gereken ilgi bugüne kadar külliyeyle ulaşmamıştır.⁽¹⁶⁾

Ancak Türk tarihine ve kültürüne sahip çıkan Bilecik eski valisi sayın **Refik Öztürk**, Orhan Gazi Camii ve Şeyh Edebâli Türbesi ve haziresini, o utanç verici görüntüsünden arındırarak çevre düzenlemesini yaptırmış...

O dönemde **Bilecik Jandarma Tugay Komutanı Veli Küçük Paşa** da katkıda bulunmuştur.

(16) Öztuna, Yılmaz. Türkiye Tarihi, Ötüken Yayınları, 1977, İstanbul, C:2 s.256

Osman Gazi Adına İlk Hutbe Okuyup Hanlığı İlân Eden Alperen **Tursun Fakih**

Söğüt'te düzenlenen Ertuğrul Gazi şenliklerine her gidişimde, ziyaret ettiğim Tursun Fakih türbesinin eski ve yeni düzenlemesi fotoğraflardadır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında önemli görevler ifa eden, bir alperen **Tursun Fakih**...

"Menşe' itibariyle Karamanlı olup, büyük din alimi ve Sultan Osman'ın kayınpederi Şeyh Edebâli'nin damadıdır."⁽¹⁷⁾

Her ne kadar Karamanlı olduğu ifade ediliyorsa da, o dönemde Larende'ye (Karaman) bağlı olan Kırşehir'den gelmiş olması akla daha uygundur.

Tefsir, hâdis ve fıkıh ilimlerini kayınpederinden öğrenen Tursun Fakih, kuruluş devrinin mücadeleli günlerindeki savaşlarda alplere ve gazilere imâmlik yaptı. Bu sıfatla Osman Bey'e refakat ederek, O'nun namına Sultanönü'nde (Eskişehir) **ilk bayram hutbesini**, Karacahisar'da **ilk cuma hutbesini** okudu.

(17) İslam Ans., C.12/2, Anadolu Üniv. Güzel sanatlar Fak., 1997, Eskişehir, s.123

Bilecik ilinde Söğüt ilçesine ulaşmadan önce Küre beldesine giden yolun solundaki tepenin zirvesinde yatan Tursun Fakih'tir. (26.07.1987 - Foto: E. Aslıyüce)

İLKLER

Aşıkpaşaoğlu tarihine göre "**Karaca Hisar**"ı alınca şehrin evleri boş kaldı. Germiyan (Kütahya) ilinden ve başka yerden hayli adamlar geldi. Osman Gazi'den ev istediler. Osman Gazi de o evleri, onlara verdi. Az zamanda mamur oldu. Bir çok kiliseleri de mescit yaptılar. Pazar da kurdular. Halk toplanıp:

"Cuma namazı kılalım ve bir kadı isteyelim" dediler.

Tursun Fakih, derler bir aziz kişi vardı. O halka imamlık ederdi. Hallerini O'na söylediler. O da gelip Osman Gazi'nin kaynatası Edebâli'ye söyledi. Daha söz bitmeden Osman Gazi geldi, sorup isteklerini bildi.

"Size ne lazımsa, onu yapın!" dedi.

Tursun Fakih:

"Han'ım! Sultan'dan izin gerektir." dedi.

Osman Gazi dedi ki:

Tursun Fakı türbesinin solda 1987'deki, sağda yeni düzenleme yapıldıktan sonra 2000 yılındaki halleri (Foto: E. Aşlıyüce)

"Bu şehri kendi kılıcım ile aldım. Bunda sultanın ne dahili var ki, O'ndan izin alayım? O'na sultanlık veren Allah, bana da gazâ ile hanlık verdi. Eğer minneti şu sancak ise, ben kendim dahi sancak kaldırıp, kâfirlerle uğraştım. Eğer O, 'Ben Selçuklu Hanedanı'ndanım' derse, 'ben de Gök-Alp oğluyum' derim. Eğer, 'Bu ülkeye ben onlardan önce geldim' derse biline ki, Süleyman Şah dedem de, O'ndan evvel geldi."

Halk razı oldu. Kadılığı ve hatipliği Tursun Fakı'ya verdi. Cuma hutbesi ilk önce Karacahisar'da okundu. Bayram namazını orada kıldılar.

Bunun tarihi, hicretin 699'unda (milâdi 28 Eylül 1299 - 15 Eylül 1300) vaki oldu⁽¹⁸⁾

Neşri'nin Kitâb-ı Cihannûma'sında:

"Karacahiisar'a Tursun Fakih'i hem kadı ve hem hatib

(18) Atsız, Aşıkpaşaoğlu Tarihi, 14. bab, DK, 1000 TE, İst., 1970

(19) Neşri, TTK., Ank., 1995, C:I, s.109

itdiler. Zirâ bu Tursun Fakih bir aziz kişi idi" diyor.⁽¹⁹⁾

Tursun Fakih, hukuk, tefsir, hadis alimi olmasına rağmen, katıldığı bütün savaşlarda askerlere millî ve dinî heyecan ve gayretlerini artırmak gâyesiyle bir de "**Gazavatname**" kaleme almıştır.

*Tursun Fakih'in 1987'deki sanduka odası
(26.07.1987 - Foto: E. Ashyüce)*

*Tursun Fakih'in 2000 yılında sanduka odası
(08.09.2000 - Foto: E. Ashyüce)*

Hacı Bayram-ı Velî'nin Müridi Yazıcızade Ahmed Bîcân

Ahmed-i Bîcân Hazretleri "**Envârü'l-Âşıkîn**"inde der ki:
Gelibolu halkı iki türlüdür:

Biri; gazilerdir

Birisi; şehitlerdir

Gazi olanlar da iki türlüdür:

Birisi; kâfir ile gazâ edenlerdir.

Birisi; kendi nefisleriyle gazâ edenlerdir.

Şehitler de iki türlüdür:

Birisi; küffâr elinde şehit olanlardır,

Birisi; gaffâr elinde şehit olanlardır.⁽²⁰⁾

İtina ile korunan ve kullanan çeşmeyi, hemen üstündeki Yazıcızâde Ahmed Bîcân'ın makamını ziyaret ettik.

Yazıcızâde Ahmed Bîcân ve Mehmed Bîcân kardeşleri, 1970 yılında kardeşim **Şih Ali Aşlıyüce**'nin "Abi al! Sen bunları seversin!" sözleriyle elime uzattığı **Envârü'l-Âşıkîn** kitabıyla tanıdım.

(20) Yazıcıoğlu, Ahmet Bican, *Envârü'l-Âşıkîn*, (sadeleştiren: Mehmet Figani) İst. 1970, s.714

Ancak hep inana-
geldiğim hadise, kıs-
met olmadığı zaman,
ne görmek ne de ziya-
ret etmek mümkün
oluyor. İşte Yazıcızâ-
deler ile yirmi sekiz
yıllık manevî dostluğa
rağmen, onları ziyaret
ancak bugün kismet
oluyor.

Tuğsavul cadde-
sinden, Sarıca Pa-
şa'dan, Yazıcızâde-
ler'e doğru uzanan pa-
zarın çöpleri arasında
yürürken, bizim orada
çektığımız ızdıraba ve
üzüntüye dayanamayan bulut kümeleri yavaş yavaş gözyaşı
dökmeye başlıyor. Ağla bulut, ağla! Maddî pislikleri temiz-
leyeceksin şüphesiz, inşallah ruhlara sinen pislikleri de te-
mizlemeni vesile kılar Cenab-ı Allah...

*Yazıcızade Ahmet Bicanî kabri önündeki çeşme
(06.03.1997 - Foto: E. Aslıyüce)*

ANADOLU'NUN MANEVÎ MUHAFIZI HACI BAYRAM-I VELÎ'NİN İKİ MÜRÎDİ

Yazıcızade Ahmed ve Mehmed Bican'ın babaları olan
Salih Efendi, Ankara-Bolu civarında, devlet hizmetinde kâ-
tıplik yapmış, âlim bir zâttır. 1408 yılında tamamladığı, Ana-
dolu'daki ilk Türkçe eserlerden olan "**Şemsiyye**"sini Anka-
ra'da İskender Hacı Paşa'ya ithaf etmiştir.

İtinâ ile korunan ve kollanan çeşmenin, hemen üstünde-
ki Yazıcızâde Ahmed Bican'ın makamını ziyaret ettik. "Bi-

cân lakabı kendisine aşırı derecedeki riyazeti neticesinde, cansız denecek kadar zayıflamış olması sebebiyle verilmiştir.⁽²¹⁾

Doğum tarihi kesin olmamakla beraber, **"Hâk Teâla Hazretleri, miskin Ahmedî Bîcân'ı deniz kenarında gaziler şehri Gelibolu'da yarattı"** ifadesinden, Gelibolu'da doğduğu anlaşılmaktadır.

Küçük yaşta zamanının ilimlerini tahsiline başlayarak Arapça ve Farsça'yı çok iyi öğrendi. Zâhiri ve bâtinî ilimlerin tahsilini tamamladıktan sonra ağabeyi Mehmed Bîcân ile birlikte manevî ilimlere yükselmek arzusuyla kıvranırken, devrin büyük velisi, Anadolu'nun manevi muhafızı Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri, Edirne'den Ankara'ya (m.1422) gitmek üzere yola çıkmıştı. Yanında bulunanlar Gelibolu'ya yaklaştıklarını, ancak yolu şaşırdıklarını farkettiler. Telaşlananlara Hacı Bayram-ı Veli, **"Evladlarım! Devam ediniz. Belki orada bekleyenlerimiz vardır!"** dedi.

Hacı Bayram-ı Veli, Gelibolu'ya gelince, istirahate çekildiği sırada, huzura kabul edilmek üzere Ahmed ve Mehmed Bîcân kardeşler gelirler. Kendilerini tanıtmak istediklerinde Hacı Bayram-ı Veli:

- "Biz sevdiklerimizi daha iyi tanırız" der.

İki kardeşi muhabbetle izleyip, dua ederek, **"yağ ve kandil hazırmış, bize yalnız kibriti yakmak kalmış"** buyururdu.

İki kardeş, Hacı Bayram-ı Veli huzurunda, manevi ilimlerde yükseldikten sonra, Bayramiyye tarikatına göre insanları terbiye etmeye başladılar.

Eserinde, **"Elhamdülillah ki, Gelibolu'da nice kez kafir ile ceng idüp gazâlar idüp dururuz. Gâh kâfir bize geldi, gâh biz kâfire varup dururuz"** sözleri de bir derviş gazi, alperen

(21) Çelebioğlu, Amil-Eraslan, Kemal. İslâm Ansiklopedisi. Cilt:13. Yazıcıoğlu Maddesi. Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 1997, Eskişehir, s.366

olduğunun ifadesidir.

Ahmed Bîcân'ın isteği üzerine:

"**Megâribü'z-zemân'ı**" yazan Mehmed Bîcân'ın kardeşi-ne:

"Türkçe'ye tercüme et, güzel üslûbun ile herkes istifade etsin!" isteği ile "**Envârü'l-Âşıkîn**" adlı eser meydana gelir.

Diğer eserlerine rağmen bu eseriyle ün yapan Ahmed Bîcân Hazretleri, Gelibolu'da hicri 857, milâdi 1453 veya hicri 859, milâdi 1455 'de vefat etmiştir.

Yazıcızade Mehmed Bîcân

Ahmed Bîcân Hazretleri'ni ziyaretten sonra, hemen yanbaşıda bulunan Yazıcızâde Camii'ne bitişik **Mehmed-i Bîcân Hazretleri**'nin türbesine vardık.

Mehmed-i Bîcân da, hocasından bahsederken şöyle der:

Cihânın kutbu mâhı Hacı Bayram

Cihânın şeyhi şâhı Hacı Bayram

Çü şeyhim bu sözü işrab kıldı

Sözünü canıma mihrab kıldı

Selâmullah irişsün size ey Şah,

Tükenmez himmet eylen bize ey Şah...

Mehmed-i Bîcân, Konya zaferi'ni bildirmek için Sultan II. Murad tarafından sefaret heyetiyle Mısır'a gönderildi. Dönüşünde, Gelibolu'da namazgâh yöresinde sahilde, büyük bir kayaya oyulmuş iki küçük hücrede ibadet ve tefekkürle meşgul oldu.

Rüyasında Peygamber Efendimizi görmesi ve O'nun irşad ve işaret vermesiyle Muhammediyye'sini yazdı.

"İlâhî sen ganisin, ben fakirem

Kapında elleri bağılu esirem..." diyerek Allah sevgisini

Yazıcızade Mehmet Bicân Camii ve yanında üstü açık türbesi

(03.06.1997 - Foto: E. Ashyüce)

ifade eder.

Yazıcızade Mehmed Bicân "eserlerinde sağlam bir din bilgisine sahip, alçak gönüllü, sufi mizaçlı bir zat" olarak kabul edilir. O'na göre, hakikatin aslı inanmaktır. Dünya ve ahîrette sevginin timsali inanmaktır.

Yazıcızade Mehmet Bicân, Muhammediye adlı eserini m.1446 yılında yazmaya başlamış, 1449 yılında da bitirmiştir. Muhammediye'den başka, **Meğarib-ül Zaman**, **Şerh-i Fusul-el Hikem** ve **Sure-i Fatiha Tefsiri** gibi eserleri de vardır. Malkara'nın Kadıköyü'nde doğan Mehmed Bicân, 1451'de Gelibolu'da vefat etmiştir.

Hep hatırımdadır. Komşumuz Vaiz İsmail Efendi, hep **Bulûğü'l-Merâm**'dan bahseder ve hep bana satmamı isterdi ve hep red cevabı alırdı. Yine sorarlardı:

"Kara Davut'u okudun mu?"

"Mızraklı İlmihâli okudun mu?"

“Muhammediyeyi okudun mu?”

“Envârül-Âşıkın’ı okudun mu?”

İşte bu kitaplar okuna okuna, söylene söylene, tâ 1960'lara kadar gelmiş, bana göre yaşlı insanlar belki de im-tihan etmek için ‘bunları da okumadıysan ne okudun’ der gi-bi suratıma bakarlardı...(22)

Anadolu'nun II. Manevî Muhafızı Şeyh Şâ'bân-ı Velî

Ben Şeyh Şâ'bân-ı Velî'yi, Kastamonu'yu hiç görmeden, biraz da kader diyebileceğim şekilde tanıdım ve O'nun Anadolu'nun manevî muhafızlarından, ikincisi olduğuna inandım.

1982 yılının yanılmıyorsam, Ağustos veya Eylül ayında yıllık iznini, Taşköprü ve Kastamonu'da geçireceğini söyleyen **Hasan Coşkun**'a, Şeyh Şâ'bân-ı Velî Hazretleri'nin türbe ve camiinin resimlerini istediğimi söyleyince:

"Böyle biri yok, ama Hazreti Pîr var, O'nun resimlerini çekebilirim" dediği hiç aklımdan çıkmaz.

HER ŞEYİN BAŞI KISMET

Kismet olmadan hiç bir şeyi görmek ve gitmek mümkün olmadığına inananlardanım.

Hocası Şeyh Hayreddin Tokâdî Hazretleri'nin kabrini, beş sene önce ziyaret etme fırsatı buldum. Kastamonu'yla ilgili bir başka hayalim daha var. Dar bir yol ve köprü üzerinde Nasrullah Camii'nden vatan ve imân şairi Mehmet Akif'i

Şeyh Şâ'bân-ı Velî hazretlerinin camii ve türbesinin giriş kapısının 1982'deki hali...

hep o yolda yürüyor zannetmişimdir.

Hep görmeyi arzu ettiğim, özlem duyduğum, tarihî dokusuyla mücevher kutusu içindeki elmas, bugünlere ulaşmış.

İşte bu tarihi hazinemize, 8 Haziran 1995 günü, ancak nazar eyleyebildim.

Kastamonu'nun kurulduğu vadiyi, Karaçomak Deresi âdeta karpuz gibi ikiye bölmüş. Derecik, ölgün ölgün akıyor. Dere boyunca uzayıp giden yolun, girişe göre sağ yanı gidiş, sol yanı geliş...

ŞEYH ŞÂ'BÂN-I VELÎ

Şâ'bân-ı Velî'yi sorup, yolun sonuna kadar gittik. Önce mezarlık içindeki **Mehmet Feyzi Efendi Türbesi**, **Gümüşlü Hoca nâmı ile mâruf Kemal Efendi**'nin yol kenarındaki kabrini ziyaret ettikten sonra, Anadolu'nun ikinci manevî muhafızı Şeyh Şâ'bân-ı Velî külliyesine ulaştık.

Cami ve türbenin 1985'deki ziyaretimde genel görüntüsü. (08.06.1985 - Foto: E. A.)

Külliye ve dergâh evleri pırıl pırıl bakımlı; çeşitli bölgelerden gelen insanlarla dolup taşıyor...

Külliyenin karşısındaki Kulluk Sokağı, 3 numarada ahşap, dış kapı üzerinde bulunan, zârif pirinç kapı tokmaklarının fotoğrafını çekiyorum...

Halvetiyye'nin meşhur şubelerinden birisi olan Şabâniyye Kolu'nun kurucusu ve Pîri Şâ'bân-ı Velî Hazretleri...

İLK YILLARI

Şâ'bân-ı Velî Kastamonu'nun Taşköprü kazasının Harmanlık Mahallesi'nin Çiftehavuzlar Sokağı'nda dünyaya gelmiştir. Küçük yaşta ana-babasını kaybetmiş ve öksüz kalmıştır.

Nitekim Allah Resûlü:

"Dünyâda en çok mûsibete mâruz kalanlar peygamberler, âlimler, velîler ve şehîtlerdir" buyurur.

Bu da gösteriyor ki, **hayırlı işlere teşebbüs edenler, mihnet ve meşakkatle karşılaşmaktadır.** Allah'ın lütfû ile de çocuk Şâ'bân'ın karşısına yardımsever, merhâmetli, iyi niyetlerle dolu bir kadıncağız çıktı. O'na hem ana, hem de babalık vazifesine sarılarak "evlât" diye bağrına bastı.

Okul çağına gelince, önce Taşköprü'de, bilâhâre de Kasımpaşa'da Kur'an, Hâdis, Tefsir, Fıkıh, Kelâm gibi bilgilerle dolduktan sonra, analığından izin alarak İstanbul'a gelmiş, medrese tahsilini tamamlamaya koyulmuştur.

O sırada çeşitli târifleri bulunan özetle; **"Allah'ın kulunu kendisine çekmesi, kulun Allah'la birleşmesidir."** diyebileceğimiz ilâhî cezbeye tutularak hücrelerine kapandı. Kimse ile görüşmez oldu. Uzun müddet devâm eden cezbe hâli ve uykusuz geçen gecelerden, sıkıntılardan kurtulmak için, **"sılaya dön, senin kurtuluşun oradadır!"** buyruğunu, manevî bir emir kabûl ederek, derhal yol hazırlıklarına başladı. Yanında bir kaç hemşehrisi ile yola çıktılar.

1997'de cami, türbe ve külliye'nin restorasyonundan sonraki halinin kaleden görünüşü. (Foto: E. Aşlıyüce)

BOLU'DA

Kastamonu'ya giderken, methini çok duyduğu, halkı irşâd için uğraşan Halvetiyye'nin Cemâliyye şubesi halifelerinden **Hayreddin-î Tokâdî Hazretleri'**ni ziyaret etmek arzusundaydı.

Bolu'da konakladıkları handa, Hayreddin-î Tokâdî Hazretleri'nin dergâhına komşu düşmüştü. Dergâhtan yayılan "Lâilâhe" müeâkiben "illâllâh" ve "Lâilâhe illallah" ve "Lailahe illallah Hû, Hâk, Hayy, Kayyûm,

Kahhâr" ilâhi sedâlarıyla kararan gönülleri aydınlatan, taşlaşan kalplerin zikirlerin manevî havasının da etkisiyle **Şâ'bân-î Velî, Hayreddîn-î Tokâdî Hazretleri'**ne giderek, hâlini arz eder.

Kendisine intisâp eder. Ve O'nun mürşidliğinde; zikir, nefis ve murâkabe ve mücahedesî, tefekkürle **on iki senesini** geçirdi. Bu zaman zarfında, Şâ'bân-î Velî, Hayreddîn-î Tokâdî huzurunda, "**yücelik tacını**" başına giydi, gayret kemerini beline kuşandı. Canla başla, gönülle hizmete bel bağladı, nefisini, kalbini, ruhunu mürşidi yoluna adadı. O, dergâhın **en sadık, en tatlı dilli, en hoş sohbet dervîşi** olarak yaşadı. Yıllarca kalbinde yaprak yaprak, çiçek çiçek açan, Hâkk'a ve

Kastamonu'da Şeyh Şa'bân-î Velî Külliyesi Dergâhevi. (31.05.1996 - Foto: E. Ashyüce)

Resûlü'ne bağılılığını, sadâkatini nurânî bir havaya büründürdü.

KASTAMONU YOLUNDA

Şâ'bân-ı Velî, Bolu'da iken, Kastamonu'da Anadolu'nun manevî muhafızı sayılan Hacı Bayram-ı Velî soyundan, İsa Dede Efendi, manevî saltanat sürüyordu. İsa Dede Efendi'nin, ermişliği, Kastamonu'da dilden dile, gönülden gönüle söyleniyordu.

Günlerden bir gündü... İsa Dede Efendi, dervişleriyle oturuyordu. Başını uzaklara doğru kaldırıp ufukları şöyle bir dinledi de:

"Canlar" dedi, "Bolu cânibinden bir kâmil boyacı geliyor, varın karşı çıkın, hoşlayın, ağırlayın O'nu!.."

Dervişler yola düzüldüler, tâ Derbent adlı yere kadar yürüdüler, ortalıkta bir kul, bir can göremediler. Az sonra uzaktan yavaş yavaş kendilerine doğru gelen bir hayal belirdi. Yaklaşınca farkettiler ki, yürüyor ama, sanki gözleri yarı örtülü, dudakları sıcaktan, susuzluktan şahrem şahrem yarılmış, başı sağa sola ahenkle dönüyor. Ve her attığı adımla birlikte, yüce yaradanın ismi, O'na arkdadaşlık ediyor.

Karşılamaya gelenlerden biri, usulca O'nu yeninden tuttu:

"Selâmünâleyküm; nerden gelip, nereye gidersin?"

"Aleykümüsselâm, Hâk'tan geldik, Hâkk'a gideriz..."

Konuşması bitmişti. Eh! Artık yoluna devam edebilirdi, fakat yolunu kesenler, O'nu salıvermedi. Biri susar susmaz, öbürü suâl soruyordu.

Şâ'bân-ı Velî Hazretleri'nin, bu kadar çok suâl karşısında şaşırması, karşılamaya gelenleri de tereddüde düşürerek; "Bu İsa Dede'nin bahsettiği adam değil herhalde" dediler, "Bunun kâmil boyacıyla ne ilişiği var?"

Dergâh içindeki ocak

(31.05.1996 - Foto: E. Aslıyüce)

Gelenler geldikleri gibi geri döndüler. Gördüklerini İsa Dede'ye sayıp döktüler. İsa Dede Efendi alacağını almıştı. Gelen O'ydu. Neden mi boyacı demişti? Çünkü ol gelen aziz, kâmil insandır, tâlihın yaramaz sıfatlarını, yarar revze boyar, nefsinin kötülüklerini iyiye çevirir. Gönlündeki yeisleri şevke değiştirir. Bu yüzdendir.

KASTAMONU'DA

Şehre yakın yolun bir yerinde, ulu bir çınarın boşalmış gövdesi, bir zaman Şâ'bân-ı Velî Hazretlerine karargâh oldu. O, civar kavşağında vahdet ve kalp ile yaratıcısıyla öyle ulvî saatler, mahrem zevkler yaşadı ki, kendi kendine bıraksalardı, Kastamonu'ya hiç girmez, o sırtın, o zevkin ve o hâzzın potasında erir ve kaybolurdu. Nihâyet Honsalar Mahallesi Camii'nde vaaz ve nasihatle işe başlamış, bilâhare de Yahyâyı Şîrvânî hulefâsından hisar arkasındaki Halvetiyye şeyhle-

rinden **Seyyid Sünnetî Efendi**'nin yaptırdığı dergâha giderek, oradan "**kalbin tasfiyesi, nefsî emmârenin kırılması için, kırk bir gün hücreye kapanıp ibadet ve tâat ile meşgul olarak erbân çıkardı**".

Yine hisar ardında, kendisi için özel surette yapılan, muhteşem tekkede irşâda başlayıp, çevresinde derin bir tesîr meydana getirdi. Tekkenin Şâbâniyye kolunun neşriyâtını yaparak, bir çok arifler, irfân sahipleri (urefâ), halifeler (hulefa) yetiştirdi.

TESİRİ

Hicrî 976, milâdi 1568 /1569'da vefât eden, büyük zât Şâbân-ı Velî Hazretleri, özellikle Orta Anadolu'da büyük bir manevî tesir bırakmış ve İç Anadolu'nun belli başlı manevî-yât kalelerinden biri olarak, tanınan Şabâniyye Kolu'nu meydana getirmiştir. "**Şâ'bâniyye Kolu**", Anadolu dışına da taşmıştır. Şeyh Şâ'bân-ı Velî'nin halifelerinin büyüklüğü ve bilhâssa **Mustafa'ul-Berkî** vasıtasıyla Fas'a ve Hicâz'a kadar yayılmıştır. Halifesinin halifesi **Ömer Fuâdî** tarafından toplanıp yazılan Menâkıbnâme'si, **Mehmed Said Efendi** tarafından hicri 1243 (m. 1876) senesinde Kastamonu matbaasında basılmıştır. Şeyh Şâbân-ı Velî'nin şân ve irfânı hakkında:

"Sarıl gel dâmen-i ihsânına sen Şeyh Şâ'bân'ın, harabîden geçüp ma'mûr-ü âbâd olmak istersen" beyitleri söylenmiş, büyüklüğü irfân âlemince tebcil edilmiştir.

Sayın doktor **Hasan Küçük** de tesbitlerini şöyle anlatır:

"Şeyh Şâ'bân-ı Velî'nin halk üzerindeki manevî tesirini tetkik için, gittiğim zaman O'nun türbe ve yanındaki camiine en küçük bir hizmet ve yardımda bulunabilmek için, halkın âdeta yarış hâlinde olduklarını gördüm. Bunun sebebini sorduğum zaman, ağızlarda şöyle bir efsanenin dolaştığını işittim: **Tekke ve camiinde hizmet eden, yardımda bulunanlara**

Şeyh Şâ'bân-ı Velî Hazretleri, Hızır Aleyhisselâm'ı göndermiş. Hızır aleyhisselâm'ın ne zaman geleceği belli olmazmış, ama ekseriya günün dar zamanlarında, akşam vakti gelebilme ihtimâli daha kuvvetli imiş. İşte bu inançla Hızır aleyhisselâmı yakalayıp, dileklerinin yerine gelmesi ümidiyle kadın- erkek, bir çok kimseler, günün her saatinde (gecegündüz) bu türbenin etrafında dolanmakta ve duada bulunarak şeyhin merhametini kazanmaya çalışmaktadırlar.

Yine halk üzerindeki hâkim inanca göre, Kastamonu'daki Şeyh Şâ'bân-ı Velî ile Ankara'daki Anadolu Türklüğünün manevi muhafızı Hacı Bayram-ı Veli varken, bu iki şehre düşman giremezmiş. Nitekim Anadolu'nun bir çok şehir ve kasabaları Birinci Dünya harbi sonunda işgale uğradığı halde, Kastamonu ve Ankara şehirlerimiz, bu veliler tarafından korunmuş olduğundan, işgale uğramamışlardır."(*)

(*) FAYDALANILAN KAYNAKLAR

- * Bursalı Mehmed TAHİR Efendi, Osmanlı Müellifleri 1299-1915, Meral Yay. İst. C:1 s.205
- * Küçük, Dr. Hasan, Osmanlı Devleti'ni Tarih Sahnesine Çıkaran Kuvvetlerden Biri: Tarikatlar ve Türkler Üzerindeki Müsbet Tesirleri, TÜRĐAN, İst. 1976, s.100 vd.
- * Büyük Aksoy, Kâzım, Hak Yolunun Önderleri, İst. 1979, Eser Neşri. s.292 vd.
- * Araz, Nezihe, Anadolu Evliyaları, Atlas Kitabevi, İst. 1972 III. Baskı, s.292 vd.
- * Hayat Türkiye Ans., İst. 1962, s.437
- * Meydan Larousse, Meydan Yayınevi, İst. 1973, C:1, s.696
- * Aslıyüce Erdoğan, Konevi Dergisi, Konya, Mayıs 1980, Sayı 4, s.8-9
- * Özön, Mustafa Nihat, Osmanlıca, Türkçe Sözlük, İnkılap ve Aka Yay. İst. 1965, a. baskı
- * Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Devlet Kıtıpları, İst., 1971, II. Baskı C:1,2,3 "Halvet, Halvetiyye, Şâbâniyye maddeleri"
- * Baltacı Dr. CAHİT, 15-16. Asırlarda Osmanlı Medreseleri Teşkilât Tarihi, İrfân Matb. 1976, s.585
- * İslâm Ansiklopedisi M.E.B. İst. 1977, 60. cüz. Kastamonu Maddesi içinde s.403

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Anadolu Yeniden Tapulanıyor
Alpler-Erenler Çoğalıyor

Emir Karatekin

Kastamonu'dan hareketimizin 118. km. ve iki saat otuz sekiz dakika sonra, Çankırı toprakları ve daha sonra Çankırı şehir merkezindeyiz...

Ali Bey Camii (m.1609), **Yeni Camii** (m.1720), **Mikar Camisi** (m.1797), **Taş Mescit** (Şifahane m.1235), **Darûl Hadis** (m.1243), **Karataş Hamamı**, **Civitoğlu Medresesi**, Binbaşılar, İncili Karataş, Tatlı su çeşmeleri düşüncesiyle Çankırı kalesine tırmanırken, Türk'ün beş bin yıllık öz yurdu Anadolu'ya yeniden Türk damgasını vurmak için, bölgenin fethine çıkan **Kara Tekin**'in ordusunda bir er gibi naramı savururken, gayrı ihtiyâri ellerimde bulunan gürz ve kılıç olduğu hülyasına dalmışken, elimdeki arabanın direksiyonu olduğunu hatırladım.O günün alplerinden, gazilerinden utanarak iç kaleye ulaştım ve arabamı park ettim. Türbeye doğru yürüdüm.

KİMİNDİR BU TÜRBE?

Türbeyi ziyarete gelmiş olanlara sordum:

"Kimindir bu türbe?"

"Şeyh Kara Tekin Hazretleri'nindir"

Çankırı'da Emir Karatekin türbesi civarında (26.08.1998 - F.: Oğuzhan Aslıyüce)

"Bu Kara Tekin hakkında ne biliyorsun?"

"Büyük bir zât olduğunu biliyoruz."

Kemal Gümüş, Büfeci Yılmaz Kaya, Ilgaz'ın Aktaş Köyü'nden olan ve İstanbul'da oturan Ali Çakmak, Yasin Mor, Sarıot Köyü'nden Mustafa Çakmak ve diğerlerine yukarıdaki sualleri sorarken, imam Adem Bila'yı görünce, "hoca bilir" dediler....

Hoca gelir gelmez sordum:

"Hocam, nerelisin?"

"Ordulu'yum"

"Hadi oldu olacak Kumru İlçesi Kurtuluş Köyü'nden ol da her şey tamam olsun!.."

"Evet oralıyım!.."

"Davut Şimşek'i tanır mısın?"

"Evet! O bizim komşumuzdur."

"Peki hoca, Kumru'ya nereden geldiniz?"

"Kafkasya'dan"

"Kafkasya'nın neresinden?"

"Gelmişiz işte.... Peki sen nerelisin?"

"Ben de Kafkasya'dan, Gürcistan'dan geldim... Siz neresinden geldiniz?"

"Biz de Gürcistan'dan gelmişiz."

"Hocam, ben şaka yaptım. Kırıkkaleli'yim. Türkmen'im..."

"Benim ağabeyim de Kırıkkale'de Nokta Camii'nde imamlık yapıyor..."

"Hay Allah, aile boyu imam olmuşsunuz" dedikten sonra ekledim:

"Bak hocam, bu Çankırı toprağı tertemiz Türk'tür ve müslümandır. Eğer bu insanlara, İran müslümanlığı gibi, diğer bidât ve hurafelerle ilgili bir şey öğretmek yerine, İmam Matürîdî'nin saf ve berrak islâm anlayışını öğretmezsen, Al-

Çankırı'da Emir Karatekin türbesi

(26.08.1998)

lah'ın gazabı üzerine olsun."

Bu sözüm üzerine "Hoca'ya neden böyle diyorsun?" diye itiraz ettiler, fakat Hoca benim söylediklerimi anladı. Bunun üzerine:

"Öyle değil mi hocam" dedim.

"Anladım ama, Eşarî Hazretleri de itikâd imamı, Matüridî de..."

"İkisi de itikâd imamı ama, Eşarî Hazretleri kırk yaşına kadar Mutezile'nin bağlısıydı. İmam Matüridî ise, doğuştan itibaren saf temiz ve katıksız anlayışı temsil eder. O'nun yolundan ayrılırsan, ikinci defa söylüyorum ki, 'Allah'ın gazabı üzerine olsun...'

O sohbet anını yeğenim Oğuzhan Aslıyüce fotoğraflarken, ben de başladım, m.1074'de Çankırı'yı fetheden Kara Tekin'i anlatmaya, bilmem acaba anlatabildim mi? Karar sizin...

Çankırı ve yöresiyle ilgili olarak Emir Karatekin'e ait bilgileri şöyle sıralayabiliriz: Karatekin, Çankırı'yı Türklerin yapan, Türk kahramanlarındandı. Sağlamlığı ile ün kazanan **Gankıra Kalesi**'ni fetheden Karatekin, **"Bu kaleyi fethetmeye kimsenin gücü yetmez. Türkler, Bizans'ı fethedebilirler, bu kaleyi asla..."** diyen Bizans tekfurunun sözünü yalanla-

Emir Karatekin türbesinin bulunduğu Çankırı Kalesi'nden bugüne ulaşan yıkıntı...

(26.08.1998 - F: E. Aslıyüce)

yan, bir Türk büyüüdür.

KAYNAKLARA GÖRE

"**Danışmentname**'ye göre, Bağdat halifesinden aldığı izin üzerine, **Emir Danışmend Taylu** (Mehmed veya Ahmed) maiyetinde **Tursan, Çavuldur, Çaka, Kara Doğan, Hasan, Süleyman Bin Numan, Eyyub Bin Yunus** ve **Kara Tigin** (Karatekin) gibi gaza arkadaşları ve Malatya mücahitleri ile gaza-ya çıkmış ve evvela Sivas'a gelip, uzun zamandan beri harap bir halde kalmış olan, bu şehri tamir ettirmiş, sonra mücahitlerden bir kısmını Tursan ile İstanbul'a doğru yönlendirmiş ve bunlar **Alemdağı**'na kadar gelip, orada şehit olmuşlardır."⁽¹⁾

"Karatekin, Selçuklu hükümdarı Süleyman Şah'a damat olması ile Selçuklu aşiretleri, boş olan yerlere iskan edilmiş, bu aşiretler **Kayıhanlılar, Karataylar, Karahanlılar** olarak İldivan bölgelerine, Terme boylarına yerleşmiş ve buraların ilk sahipleri olan Avşarlar'la mücadele başlamıştır.

Büyük Selçuklu hükümdarı Sultan Alparslan'ın Anadolu'nun fethiyle görevlendirdiği, komutanlardan biri olan **Emir Karatekin Bey**, önceleri Turhal ve Zile civarı Bey'i olmuş, sonraları ise, Sinop ve Çankırı'nın fethi için görevlendirilmiştir.

1074 yılında Çankırı'yı fetheden Emir Karatekin Bey, ölümüne kadar burada görev yapmış olup, Kale'de bulunan türbesinde medfun bulunmaktadır."⁽²⁾

Danışmentname'ye göre, **Kara Tigin Anadolu'da tamasun** sahibi (akıllı ve hırslı) olan bir gençtir, babası Bağdatlı bir tacirdir. Bu tacir, Anadolu'da iken, bir köye uğramış ve oradaki papazın kızına aşık olmuş ve kızı papazdan istemiş-

(1) İslam Ansiklopedisi, C:3 M.E.B., Anadolu Üniv. Güzel Sanatlar Fak., 1997, Eskişehir

(2) Çankırı Valiliği İl Turizm Müdürlüğü, Çankırı-Türkiye, 1994, Çankırı

tir. Papaz:

"Gel, kafir ol, kızı sana vereyim" demiş. Tacir burada da tacirliğini göstermiş ve olsun demiş, ama bunu gönlü ile değil diliyle demiş. Tacirin, papazın kızıdan biri, **Kara Tigin**, diğeri de **İl Tigin** adlı, iki oğlu olmuş. Kara Tigin, **Mankurya Kalesi**'nde tutsak bulunan sevgili zevcesi **Efremiya**'yı kurtarmaya giden **Artuhi**'ye yardım ediyor. Kafirler ile savaşıp kaleyi açıyorlar ve Efremiya'yı kurtarıyorlar. Artuhi, adı geçen kaleyi Kara Tigin'e veriyor ve kalenin alınmasında yardım eden **Meryem Hatun** da, Kara Tigin ile evlendiriliyor.

Eserin on beşinci meclisinde de, Mamuriyelilerin (Ankara) hücumuna uğrayan Kara Tigin'in Danişmend Gazi'den yardım istediği bildiriliyor.

Anna Comnena, Sinop'u fetheden **Charatlies** adlı bir emirden söz eder. Bunun Türkçe, Kara Tigin olduğu kabul edilmiştir. Yine bu tarihçiye göre, imparator tarafından elde edilen **Sultan Melikşah**'ın elçisi vasıtasıyla Sinop'dan çıkarılmış ve az sonra da, bir kiliseye karşı giriştiği saygısızca hareketten dolayı ölmüştür. **Mükremin Halil Yinanç**, bu Kara Tigin'in Danişmentname'deki Mankurya Kalesi'ni fetheden Kara Tigin olduğunu ve mezarının Çankırı'da bulunduğunu yazıyor. **İrene Melikoff**, bu görüşü mesnetsiz buluyor, **sebebini de söylemiyor**.⁽³⁾

1074 yılında, Anadolu'yu tamamen fethetmek için Danişmend Gazi, Sivas, Tokat ve Zile üzerinden Sinop'a gelip, komutanlarından Karatekin'e **Sinop Emirliği**'ni vermiş, Kastamonu ve Çankırı'nın fethine memur etmiştir.

Karatekin, Bağdat'tan üç ordu teşekkül ettirip, Kızılırmak vadisini takip ederek, İldivan Yaylası'na gelir. O zaman bu yayla **Aydos**'a bağlı iken, harp divanının buraya kurulması ile İldivan ismini alır. Çankırı Kalesi'nin burada fethi-

(3) Sümer, Faruk, Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları, C:2, T.D.A.V., 1999, İstanbul, ss.721-722

Çankırı'da Emir Karatekin adı verilen park

(26.08.1998)

ne girişilir. Saray Köyü civarı, Karatekin ordusunun eline geçer. Eski ismi Dümalü olan İldivan, Dîvan ili ismini alır. Çankırı'yı fethetmek için Karatekin ordusunun aşkını Türkmenler, Avşarlar ve Yörükler teşkil eder. Bu üç ordu Çankırı'nın fethine girişir. Sağ cemaatte Türkmenlerin komutanı Saruhan'dır (Sarı Baba). Sol cemaatin komutanı **Billur Han**'dır (Billur Bey). Orta Cemaat Komutanı Karatekin ve Çağa Bey'dir. Uç beylerinden **Doğan Bey**, **Umur Bey** ile arka cemaatten kaleyi kuşatırlar. Kısa bir savaştan sonra, kale fethedilir. Kaleye bayrağı diken, Erenler Köyü'nde yatan **Alemdar**'dır. Bayrağı kale burçlarına dikip, sâlat-ü selâm okur ve Bağdat Şeyhi'nin halifesi olan **Feslikahin**'de (Feslihan) fetih namazı kıldırır. Bu zât, kendisine ödül olarak verilen Feslikahin'de yatmaktadır. Alemdar (Bayraktar) ve Feslikahin uzun yıllar **Türk boylarına islamiyeti ve islam kültürünü öğretmiştir**. Çankırı'daki "**Kucaklama kabri**" onun kabridir.

Fetihten sonra, Çağa Bey'e, Çağbey arazisi beylik olarak verilmiş, Umur arazisi Umur Bey'e, Çağbey arazisi de Avşar Bey'e verilmiştir. Bunlar bölgelerinde "**Bayrak beyi**" olarak kalmışlardır.

Miladi 1084 yılında Bizans'tan bir ordu gelerek, Çankırı Kalesi'ni almak istemişse de, Türkler bunları perişan etmiş, kaleye girmeden, pek az kuvvetle Bizans'a geri dönmüşlerdir.⁽⁴⁾

1064 senesinde, Alp Arslan, Gürcistan taraflarını fethetmiş, Karatekin ve Afşin, Halep ve Antakya taraflarında fütuhatta bulundular. Bu Karatekin'in hanlar neslinden bir beğ, herhalde bir Karahan şehzadesi olduğu anlaşılmaktadır. 1071'de Alparslan, Malazgirt'te Bizans İmparatoru Romen Diyojen'le harp ettiğinde, ordularının diğer bir kısmı, Halep ve Suriye taraflarında meşgul idi.

Herhalde 1065 senesi hududunda, Halep ve Antakya taraflarında fütuhatta bulunan Karatekin'in bir Karahanlı şehzadesi olması pek muhtemeldir.⁽⁵⁾

Şehri fethetmiş olan Karatigin'in kalede bulunan mezarının halk tarafından bir evliya türbesi telâkki edildiğini (filhalka eski Kastamonu salnamelerinde bu zattan Şeyh **Kara Tigin** diye bahsedilmektedir) kaydeden J. H. Mordtmann, hisar tepesi üzerinde tarihten evvelki zamanlardan kalma sarnıçların etrafının tetkik edilmemiş olduğunu... yazmaktadır.⁽⁶⁾

Karatekin'in türbesi, Danişmendliler dönemi eserlerinden olup, tuğla ve moloz taştan inşa edilmiş, yalın bir yapıdır. İçinde, dört adet sanduka bulunmaktadır. Mimari özelliğinden ziyade **Emir Karatekin Bey**'in türbesi olduğu için,

(4) Eldivan Belediyesi Dergisi, 1997, ss.5-6

(5) Togan, Ord. Prof. Dr. A. Zeki Velidi, Umumi Türk Tarihine Giriş, En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar, C:1, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1970, İstanbul

(6) İslam Ansiklopedisi, c:3, M.E.B., A.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi, 1997, Eskişehir, s.358

önem arzetmekte ve ziyaretçi çekmektedir.

İşte m.1074 Çankırı ile Kastamonu'yu, m.1085'de Sinop'u feth eden bu büyük **Türk komutanı Karatekin**, ne yazık ki **adeta özel olarak yok farzedilerek** ansiklopedilerde bile ismine rastlamak mümkün değildir.

İşte bunun gibi, yok farz edilen bir çok değerimiz gibi Karatekin'i yazmağa çalıştık... Takdir sizin

Gümüştekin

1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra, **Artuk Bey** beraberrindeki kumandanlarla Türk'ün olan Anadolu'yu yeniden fethetmek için, başlattıkları mücadelede, **Torsan Bey** beraberrindeki kuvvetlerle İstanbul Boğazı'ndan geçen gemilerden vergiler alırken, Karatekin de Çankırı ve Kastamonu'yu fethediyordu.

Artuk Bey tarafından açılmış olan Anadolu kapıları, bu beyin Arap ülkelerinin fethine memur olarak Irak'a gitmesinden sonra, 1085'de Emir Danişmend Taylu'nun (Mehmet ve Ahmet), Anadolu Fatihi Sultan Süleyman Kutalmış'ın dayısı olduğu ifade edilmektedir.⁽⁷⁾

MEZARLIĞA

Araç'ta **Abdal Paşa**'dan sonra Yenice yolu üzerinde, etrafı ağaçlarla çevrili, yeni düzenlenmiş Emir Danişment Gazi'nin oğlu, Emir Gazi Gümüştekin'in kabrinin başına **Yücel Dağlı**, **Oğuzhan Aslıyüce** ve **Seyit Ali Kahraman**'la beraberce ulaştık. Önce; Türkler'in kadim yurdu Anadolu'ya, yeni-

(7) İslam Ansiklopedisi C:3, Anadolu Üniv. Güzel Sanatlar Fak., 1997, Eskişehir, s.496

den yerleşmesi için bir ömür vermiş bu Alp-Eren'in ve diğerlerinin ruhları için dua ettik. Daha sonra hiç vakit kaybetmeden fotoğrafları çekmeye başladım.

HİÇ DÜŞÜNDÜNÜZ MÜ?

Türkler'e yenilen Rumlar, bir daha Türklere karşı durmaya cesaret edemediler. İmparator Mihael, korkuya düştü. Korkak ve kadınlaşmış müşavirlerinin sözlerine bakarak, bir daha saraydan dışarı çıkmadı. **Hristiyanlara acıyarak adamlar gönderip Pont (Danişmend ili)'da kalmış halkın bakiyelerini eşyaları ile birlikte, atlara ve arabalara yükletti; denizin ötesine (yani Anadolu'dan Balkanlara) nakletti.** Böylece nüfusu kalmayan bu bölgede Türklerin yerleşmesine yardım etti.⁽⁸⁾

Miladi 1074'de Çankırı ve Kastamonu'yu Karatekin'in fethetmesinin akabinde, **1075'de İznik fethedildi.** 1085'de **Süleyman Şah Antakya'ya yürürken, Danişment Ahmet Gazi Malatya'yı, Karatekin de Sinop'u fethetmeye gidiyordu...**

Emir Danişment Ahmet Gazi'nin ölüm tarihi konusunda, birbirini tekdiz eden tarihler verilmektedir.⁽⁹⁾

"Danişmend'in Bohemond'u muayyen bir fidye-i necat mukabilinde serbest bırakarak, Antakya'ya göndermesi **Sultan Kılıçarslan'ı** (m.1092-1107) büsbütün hiddetlendirmiş ve O, 1104 senesinin Ağustos ayında Antakya Prensiği'ne taarruz etmek üzere, Maraş'a gelirken, geriye dönerek Danişmend'in üzerinde yürüyüp, O'nu da mağlup ve perişan etti."

Emir Danişmend Ahmet Gazi'nin ölüm tarihinin hangisi doğru olursa olsun, O'nun yerine oğullarından **Emir Gazi Gümüştekin** geçmiştir.

(8) Turan, Prof. Dr. Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, VII. Baskı, Boğaziçi Yay., s.39 vd. (Süryani Mihael'den nakil)

(9) Gövsa, İbrahim Alaaddin, Türk Meşhurları Ansiklopedisi, Yedi Gün Yay., İst., 1974, s.97

MÜSLÜMANLARIN HAÇLILAR KARŞISINDA ZAFER KAZANMALARI

“Gümüştekin b. Danişmend Taylu bu yılın Zilkade ayında (eylül-ekim 1100) Haçlıların önde gelen reislerinden **Bohemund** ile Malatya yakınlarında karşılaştı. **Gümüştekin'e, babası Türkmenler'in muallimi olduğu için İbn Danişmend denilirdi.** Muhtelif haller geçirdikten sonra hükümdar (melik) oldu. Gümüştekin, Malatya, Sivas ve diğer yerlerin hükümdarıydı. **Malatya hakimi Bohemond'a** mektup yazarak yanına gelmesini istemişti. Bohemond da beş bin kişiyle onun yanına gitti. Gümüştekin İbn Danişmend, Bohemond'un emrindeki Haçlı kuvvetleriyle karşılaştı. Savaş sonunda **Haçlılar mağlup oldular. Bu arada Bohemund esir düştü.**

Daha sonra beş haçlı kontu, deniz yoluyla gelip Bohemund'u kurtarmak istediler. **Engüriyye** (Ankara) denilen kaleye kadar geldiler, burayı işgal edip içindeki **müslümanları öldürdüler.** Oradan İsmail bin Danişmend'in bulunduğu başka bir kaleye gittiler ve orayı da muhasara ettiler.

Bunun üzerine İbn Danişmend (Gümüştekin) çok sayıda asker topladı ve haçlılar'la karşılaştı. Onlara pusu kurup savaşa girdi. Daha sonra pusudaki birlikler Haçlılar'ın üzerine saldırdılar. **Üç yüz bin kişilik Haçlı ordusundan geceleyin kaçıp yaralı olarak kurtulan üç bin kişiden başka hiç kimse kalmadı.**

Gümüştekin (İbn Danişmend) doğrudan Malatya üzerine yürüyüp şehri fethetti ve hâkimini esir aldı. Daha sonra Antakya'daki Haçlı askerleri Gümüştekin'in üzerine yürüdüler. Gümüştekin onlarla da karşılaştı ve mağlûp etti. Bütün bu hadiseler birbirine yakın bir kaç ay içinde cereyan etti.”⁽¹⁰⁾

İbnül Esir'in bu anlattıkları, kitabında m.1099-1100 yılı

(10) İbn'ül Esir, El-Kamil fî't-Tarih Tercümesi, İslam Tarihi, Çev: Özeydin, A-Tulum, M. Bahar Yay., 1987, İst., C:10, ss.247-248

olayları başlığı altında verilmektedir.

I. Kılıçarslan ile iyi geçinen Emir Gazi Gümüştekin'in, **I. Kılıçarslan**'ın oğulları arasında başlayan taht kavgasında, damadı **I. Mesud**'la (1107-1155) birleşerek Konya'da oturan ağabeyi **Sultan Şehinşah**'ı hâl'etmesine yardım etti (m.1116).

Malatya sultanı **Tuğrul Arslan** ve onun atabegi **Emir Belek bin Behram** ile ittifak ederek m.1120'de Erzincan emiri olan **Mengücekoğlu** ve onun müttefiki Trabzon dükasını mağlup etmişler. Esir ettiği Erzincan emirini kendi damadı olduğu için, serbest bırakmasından dolayı Emir Belek bin Behram'ın, Malatya sultanı ile arası açıldı. M.1124'de Belek'in ölümü üzerine Malatya'yı, damadı Sultan Mesud'un desteğini de alarak, uzun kuşatmadan sonra aldı.

KASTAMONU HAKİMİ

Mesud'un Malatya kuşatmasında, Emir Gazi Gümüştekin'e yardım etmiş olması, diğer bir kardeşi ve Ankara, Kastamonu bölgelerinin hükümdarı **Melik Arab b. Kılıç Arslan**'ı hiddetlendirdi. Arab, Mesud'un üzerine yürüyerek, onu mağlup etti ve Konya'yı kuşattı. Mesud ise, Emir Gazi Gümüştekin'e ilticâ etti.

M.1126 yılında Mesud ve Emir Gazi, Arab'ın üzerine yürüyerek, onu bozguna uğrattılar.

M.1127'de Arab ikinci defa Emir Gazi ve Mesud'un üzerine yürüdü ise de, bozguna uğradı.⁽¹¹⁾

Arab'ın son bozgunundan sonra **Emir Gazi Gümüştekin** tarafından Kayseri ve Ankara da zaptedildi.

Kılıç Arslan'ın diğer oğulları elinde bulunan Malatya, Elbistan, Kayseri, Çankırı ve Kastamonu bölgelerini de ele

(11) İslâm Ansiklopedisi C:3, Anadolu Üniv. Güzel Sanatlar Fak., 1997, Eskişehir, s.470

geçirdi. Danişmend Oğulları Beyliği'nin sınırlarını Fırat'tan-Sakarya'ya kadar genişletti.⁽¹²⁾

Orta ve kuzey Anadolu'nun hakimi ve Anadolu'daki devletlerin en büyüğü ve en kuvvetlisi haline gelmişti.

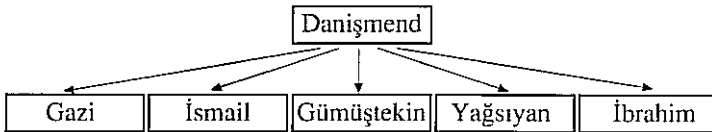
M.1129'da Karadeniz sahillerinde bir kaç kale zaptından sonra, Kilikya'ya kadar uzanarak bölgeyi işgale gelen Antakya prensi **II. Bohemond**'u Ayınzarba Ovası'nda yapılan savaşta mağlûp ve imhâ etti. (m. 21.08.1130)

M.1131, Ermeniler'in elinde buluna **Urfa Kontluğu**'nun arazisiyle, Samsat'ı ele geçirdi.

Bizans imparatoru **Yohannes Comnenos**'un kardeşi **Isak**, İstanbul'dan kaçarak, Emir Gazi Gümüştekin'e iltica etmişti. Trabzon dükası da Isak'ın dostuydu. Emir Gazi ve sultan Mesud'u Bizans'la savaşa tahrik ederken, **m.1132'nin son aylarında Yohannes Comnenos Kastamonu'yu ele geçiriyor.** 1133'te Emir Gazi Gümüştekin, Kastamonu'yu geri alıyor.

EMİR DANIŞMEND (ölümü m.1104)

Emir Danişmend, ümerasından bir kısmını Kastamonu ve havalisinin, bir kısmını da **Canik** taraflarının fethine me-mur eylemişti. Bu arada oğullarını da bu emirlerin yanında görevlendirebileceği de düşünülebilir.

Emir Danişmend'in oğullarından "İsmail ve Gümüştekin, Bizans ve Haçlı ordularına karşı muvaffakiyetle savaş-

(12) İslam Ansiklopedisi C.3, Anadolu Üniv. Güzel Sanatlar Fak., 1997, Eskişehir, s.468-477

mişlardır. Bu ifadede, Gümüştekin'in savaş tecrübesi olduğu da gizli olarak mevcuttur. Bir tek sıcak çatışmaya giren bir komutan olmadığı, hem Bizans hem de Haçlı ordularıyla savaşlara girdiği de bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Babasının ölümü üzerine, kardeşlerini bertaraf ederek, "**babasının ülkesine tek başına hakim olmuştur**" ifadesi de Gümüştekin'in Kastamonu'ya hakim olduğunu gösterir.

İbn'el-Kalânîsî ve İbn-ül Esir, Danişmend'in oğlu Gümüştekin'in "**Antakya prensi II. Bohemond'u esir ettiğini**" söylerler. Hatta "Emir Gazi'nin bütün hayatı müddetince yaptığı gazalar ve hristiyanlar üzerine kazandığı zaferler, her tarafta kendine büyük bir muhabbet ve ün kazandırmıştı. Halife el Mustarşid ile bu sıralarda bütün sultanların, meliklerin ve emirlerin yüksek başbuğu olan **Sultan Sancar**, kendisine **dört siyah sancak ve bir hükümdar sıfatı ile huzurunda çalınmaya mahsus kös, boynuna takılmak üzere, bir altın klâ-**

Kastamonu'nun Araç ilçesindeki Gümüştekin kabri. Kabir taşındaki tarihteki yanlışlık uyarılarımız üzerine düzeltilmiştir. (22.08.1998 - Foto: E.A.)

de ve gerek kendisine, gerek sülalesine bahşedilmiş olan hükümdarlığını tasdik teyidi makamında, bir de altın asâ göndermişler ve onun bir müddetten beri kullanmakta olduğu **Melik ünvanını tasdik etmişlerdi**. Halife ile büyük Sultan Sancar'ın elçileri Malatya'ya geldikleri zaman, onu pek ağır hasta buldular. Bir kaç gün sonra, Emir Gazi öldüğünde (m.1134), getirdikleri ferman, hil'at ve hediyeleri, onun hâline vermişlerdir.

Bu durumda Danişmentliler Beyliği resmen Emir Gazi Gümüştekin döneminde kurulmuş olmalıdır. Emir Danişmend Ahmet Taylu ve Emir Gazi Gümüştekin'in hatıraları, sonraki nesiller arasında daima yâd edilmiş ve onlara nisbet edilen mezarlar birer meşhet halinde ziyaret edilegelmiştir. Ancak Emir Gazi Gümüştekin'in Melik ünvanını aldıktan sonra ölmesi ve **mezarının Kastamonu'nun Araç ilçesinde bulunması, cenazesinin Malatya'dan buraya getirildiğini ve burada öldüğünü gösterir**. Danişmentlilerin resmi devlet sancağı, diğer Selçuklu devlet ve emirlikleri gibi **siyah** renktedir.

Araç'ta, Emir Gazi Gümüştekin'in mezarında bulunan m.1107 tarihinin yanlış olduğu meydandadır.

Çünkü Danişment Ahmet Gazi'nin I. Kılıç Arslan'la savaşta yaralanması ve ölmesiyle **Niksar'da defnedilmiştir** (m.1104).

Emir Gazi Gümüştekin ise, m.1132 sonbaharında Kastamonu'yu ele geçiren Bizans'ı m.1133 baharında geri kovması m.1134'de, ölümü de bir yıl sonra olduğu için o kabirdeki yanlış tarih düzeltilmelidir. (*)

(*) Bu yazı yazıldığı sırada varolan yanlışlık daha sonra Araç Belediyesi'nce düzeltilmiştir.

Çaka Bey

Soma'da İsmail Hakkı Bakır'ın evinde sabah kahvaltımızı yapıp, beş yaşındaki oğlunun tabancasındaki tetik düşürme gösterisinden sonra, ilçe kaymakamını ziyaret edip, Soma hakkında aldığımız bilgileri ileride ilçemizi değerlendirmek üzere vedalaşıp yola revân olduk.

İlk durağımız, Saruhanlı ilçemize şöyle bir nazar eyleyip ayrıldık.

İstanbul, Bursa, Edirne'den sonra, en çok tarihî eserimizin yer aldığı şehzâdeler şehri Manisa'da **Mehmet Ali Özalpın**'ın çayını içmeden ve yemeğini yemeden geçemedik...

İzmir'de **Yılmaz Turan**'ın 14.30'da geleceğini öğrenip, **Basri Çiftçi**'nin görevi sebebi ile görüşemezken, **Hidayet Öztürk**'ün evini bulamama korkusu ile aramadım...

Gelişen, güzelleşen, mamur hale gelen güzel İzmir'i tanımak gerçekten zor... Hatta Çeşme yolunu bulabilmek için, en az on kişiye sorma ihtiyacını hissettik...

TÜRK DÜNYASI RÜZGÂRI ESİYOR

Çeşme otobanından esen rüzgâr, nerede ise, otomobili-

mizi savuracak. Bu arada beraber yolculuk yaptığım **Sevgi Dergisi Yesevî'nin Dağıstan Temsilcisi Kamil Aliyev'in** "Çeşme'ye doğru Türk Dünyası rüzgârı esiyor." ifadesiyle duyduğu heyecanı ve mutluluğu, 1941'de Birinci Türk Coğrafya Kongresi'nde Urla Yarımadası denilmesi kabul edilmiş bir noktada anlatıyordu. Saatler 14.40'ı gösterirken **Altınyunus'dayız.**

Ancak **Altınyunus'ta** bütün misafirler için yer ayırma imkânı olmadığından, önce **Çeşme'ye**, tekrar **İzmir Balçova'ya** dönmeyi

gözüme kestiremediğim için, **Mehmet Emin Dinç'in** talebiyle Türk Haber-İş Sendikası'nın eğitim tesislerine Dağıstan delegesi **Kamil Aliyev**, **Prof Dr. Enis Öksüz**, Tataristanlı **Habîl Hülâgü** ile yola çıktık, ama gök delinmiş gibi bardaktan boşanırcasına yağmur...

Kurultay delegelerini İstanbul'dan getiren otobüsün kaza geçirmesi, herkesi merak içinde bırakırken, beklemeye koyulduk. Kafile geldiğinde bir çırpıda göze çarpan gaziler; **Mehmet Ateşoğlu**, **Dilaver Cebeci**, **Aydil Erol**, **Sami Yavru-**

*Çaka Bey hatırasına dikilmiş büstün kitabesi
(Foto: E.A.)*

cak, Rafet Körüklü, Mehmet Koca, Yavuz Selim Demirağ, Buğra Atsız, Muhsin Kadioğlu, R. O. Türkkan, Orhan Çakıroğlu, Necati Gültepe, Prof. Dr. Abdülkadir Donuk, Gülten Abdulla...

Moğolistan delegesi **Asilbek Rahat**'ın listeye yazılması unutulduğu için, O'nu da misafir etmek durumunda kaldık.

SAKIZ, SİSAM VE RODOS'U İLK DEFA FETHEDEN TÜRK AMİRALİ ÇAKA BEY

M.1071 Malazgirt Savaşı'ndan biraz sonra, fetihler başlayıp, 2.5 yılda orduları Üsküdar'a dayanmış olan Melik Ahmed Danişmend Gâzi'nin, Batı Anadolu fetihlerinde en büyük zaferleri kazanmış olan Türk komutanının adıdır **Çavuldur Çaka**...

Oğuzlar'ın Çavuldur boyundan olan **Çaka Bey**, XI. yüzyılın ikinci yarısından bugünlere seslenen büstünden Çeşme girişinde, bulvarın solunda, "**Hiç bir zorluk azminizi kırmasın, Türk olduğunuzu unutmadığınız zaman bütün engelleri aşacaksınız, bütün maniaları dümdüz edeceksiniz**" diye, yoldan geçen Türklere kendi mücadeleli hayatını fısıldıyor...

"Ben m.1078 yılı sonrasındaki bir savaşta, Bizans kumandanlarından **Kabalika Aleksandros**'a esir düştüm. Esir olduğum halde İmparator **Nikephuros Botaneiates**'in gözüne girdim. Bizans sarayı'nda kaldığım sürede Yunanca'yı öğrendim. Homeros'u dahi okudum. İmparator'dan imtiyazlar ve ünvanlar aldım. 1081'de **I. Komnenos** tahta geçtiğinde, İzmir'e döndüm. Bizans'ın Balkanlar'daki meşguliyetinden yararlanarak, İzmir'de beyliğimi kurdum (m.1081). Meydana getirdiğim donanma ile yakın adaları fethettim. Üzerime gönderilen Bizans Donanması'nı yendim. **Sakız** ile birlikte **Sisam** ve **Rodos** adalarını da fethettim. Hedefim Bizans'tı. Soydaşım Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan'la savaşmamak için

sevgili kızımı vererek kayınpederi oldum.. Ama dostluğa yetmedi. Çanakkale bölgesini topraklarıma katıp, Aydos'a hakim olunca, Bizans İmparatoru'nun kışkırtmaları sonucu Kılıçarslan'la çatışmak zorunda kaldım. Yine de anlaşma yolunu seçtim. Fakat ziyafette zehirlenerek yok edilmeme rağmen, Türk'ün denizlerle tanışması ve adalara çıkmalarına sebep olduğum için mutluyum. Sizler düşmanların sözlerine kapılıp kardeşlerinizle düşman olmayın, kesinlikle kıskançlık ve hasetlik yapmayın" sözleriyle sevgi mesajı gönderiyordu.

Aziz Çaka Bey, mekânın cennet olsun!

Türk Dünyası III. Kurultayı sizin at koşturduğunuz, Çeşme'de donanma yüzdürdüğünüz deryânın karşısında toplandı. Seni örnek alarak, mücadele etmek azmi ve inancıyla...

Selçuklu'da Padişah, Osmanlı'da Komutan **Muhlis Paşa**

Baba Muhlis, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılış döneminde **"Konya'da, altı ay padişah olduktan sonra saltanatını Karamanlılar sülalesinin müessisi ve Baba İlyas müridlerinden Nureddin Sufi'ye bıraktığı, Aşık Paşa'nın, işte bu Muhlis Paşa'nın oğlu olduğu rivayet edilir."**(13)

"Şikari'nin Karamanoğulları Tarihi'nin" 15. ve 16. sayfasında şu bilgilere yer verilir.

"Nureddin, oğlu Karaman'ı yerine bey idüp, kendi Sivas'a geldi. Baba İlyas derler, bir ulu şeyh var idi. O'na biat edüp, sofı oldu. Nureddin Sofu, uzlet edüp, hırkapuş oldu."(14)

Bilecik'te Şeyh Edebâli Türbesi'nde Tursun Fakih'in manevi kabri yanındaki kabir, **Şeyh Muhlis Baba'nın** kabridir. **Muhlis Baba**, Osman Gazi ile bir çok gazaya katılmış ve omuz omuza mücadele vermiştir. Muhlis Paşa'nın Osman Gazi ile birlikte, Bizanslılar'a karşı savaştığı, bir çok tarihçi

(13) Köprülü, M. Fuad. İslam Ansiklopedisi, Aşık paşa Maddesi C:1 Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 1997, Eskişehir, ss.701-706

(14) Konya Halkevi Tarih ve Müze Komitesi, Şikari'nin Karamanoğulları Tarihi. Yeni Kitap Basımevi, 1946. Konya s.15 vd.

Şeyh Muhlis Baba'nın, Bilecik'te Şeyh Edebali Türbesindeki sandukası. Ardında Tursun Fakî ve Şeyh Edebali
(28.08.1993 - Foto: E.A.)

tarafından kabul edilmektedir.

"Baba İlyas'ın Şemseddin Mahmud, Muiziddin Ali, Ziyaeddin Mesut ve **Muhliseddin Musa** adlı dört oğlu kalmıştır ki, Aşık Paşa'nın babası olan Muhlis Paşa, Amasya'da şeyh iken, İlhanlılar'ın tazyiki neticesinde Kırşehir'e gelmiş" oradan da Osman Gazi'nin yanına gitmiştir.

"İslam Tarihi" adlı eserde, Osmanlılar'da ilim ve ulema adlı bölümde, Osman Bey zamanındaki ilim adamları arasında "Şeyh Edebali, Tursun Fakih, **Muhlis Paşa**, oğlu **Aşık Paşa** ve onun oğlu Elvan Çelebi'nin sayıldığı görülür.⁽¹⁵⁾

Bu kaynaklardan başka Bostanzade Yahya'nın Duru Tarih adlı kitabında da Muhlis Paşa ile ilgili şu bilgiler vardır : Saltanatı resmen kabul edilmeyen Şehzade Gıyaseddin Mesud III.'ün döneminde, "Anadolu ülkesi başsız kaldı. Şeyh

(15) Ülkü, Hayati. İslam Tarihi. Türdav Basın Yayın Ltd. Şti., 1977, İstanbul, s.865

Muhlis Paşa, altı ay yönetimi elinde tuttu. Sonra, Şeyh Baba İlyas, Nureddin-Sufi'nin beş yaşındaki oğlu Karaman'ı, sayıları binleri aşan müritlerine güvenerek sultan ilan etti. Karaman'ın sultanlık edeceği vilayete de kendi adı verildi. Halen bile bu yer Karaman diye bilinir."⁽¹⁶⁾

(16) Bostanzade Yahya-Duru Tarih. Milliyet Yayınları Tarih Dizisi, 1978, İstanbul, ss. 253-254

Kağıdın Belirlediği Kabrinde

IV. Rükneddin Kılıçarslan

8 Haziran 2000 perşembe günü sabahı, dünün yol yorgunluğuna rağmen, erkenden kalkıyoruz. Sabah kahvaltısı:.. Derken Almira Otel'den ancak saat 10.25'de hareket edebildik.

Tarihî Ulu Cami yanına arabamı park edip **Temenni Tepesi**'ye çıkmak için, yola düzüldük. 250-300 m sonra tepedeyiz. Girişte basın mensubu olduğumu söyleyince, görevli bilet kesmedi. Hatta büyük yakınlık göstererek ilgilendi.

Temenni tepesi'nin Nevşehir yoluna bakan yamacına yakın yerindeki türbeye inerken, eşim de asistanlık görevini yerine getirmek için türbedeki bilgileri aynen not ediyordu.

Ürgüp, Selçuklular zamanında önemli bir şehirdi. **IV. Rükneddin Kılıçarslan**, kardeşi **Sultan II. İzzettin Keykavus** ile birlikte Ürgüp'ün bağlı bulunduğu Konya'da otururlar ve hüküm sürerlerdi.

İzzeddin'in aleyhdarları Rükneddin'i, Konya'dan kaçırarak Ürgüp'e iltica ettiler. **II. Alaattin Keykubat** ile Ürgüp yakınlarındaki **Eraslan** mevkiinde savaş etti ve orada şehit oldu.

Ürgüplüler, Rükneddin Kılıçarşlan'ın mezarını bulamamışlardı. Aradan uzun yıllar geçtikten sonra, bir ülemâ rüyasında gördüğünü anlattı:

"**Temenni tepesi'ne çıkıp bir kağıt yazarak bunu havaya atacağız, kağıdın düştüğü yerde sultanın mezarı vardır.**" diyerek bu iş yapılmış. Kağıt bugünkü türbenin bulunduğu yere düşmüş ve "**Vecihi Paşa, buraya bu türbeyi yaptırmıştır**" diyor (Hicri 1268- Milâdi 1852).

KAĞIDIN DÜŞTÜĞÜ YER

Havaya atılan kağıdın düştüğü yer, Sultan Türbesi olarak bilinen yer ve verilen bilgiler doğru mu? Önce ona bir bakalım:

IV. Rükneddin Kılıçarşlan, Anadolu Selçuklu Sultanı olarak iki defa tahta oturmuştur. Birincisi m.1256-1257, ikincisi ise, m.1261-1266 yılları arasındadır.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev (m.1237-1246) ortanca oğludur. **II. İzzeddin Keykavus**. **II. Alaeddin Keykubat**'la beraber (biri yaş farkı vardı) beş yıl müşterek sultanlık yaptılar.

II. İzzettin Keykâvus: 8 yaşında,

IV. Rükneddin Kılıçarşlan: 7 yaşında,

II. Alâaddin Keykubad: 6 yaşında,

M.1246 yılında **Güyük Han**'ın tahta çıkış törenine davet edilen II. Gıyaseddin Keyhüsrev; Moğolistan'da toplanan kurultaya kardeşi Kılıçarşlan'ı gönderdi.

Kılıçarşlan, Moğolistan'dan dönüşünde, ağabeyinin azline dair bir fermanla m.1248'de Sivas'ta bağımsızlığını ilân etti (9 yaşında). Emirlerin ve Moğollar'ın araya girmesiyle üç kardeşin birlikte tahta çıkmasına karar verildi (m.1249). Bu ortak saltanat uzun sürmedi. Emirlerin kışkırtmalarıyla Konya'dan kaçan Kılıçarşlan bu defa da Kayseri'de sultanlığını 15 yaşındayken ilân etti (m.1254).

Anadolu Selçuklu Sultanı IV.Rükneddin Kılıçarslan (m.1256-57)-(1261-1266)'a ait olduğu söylenen türbe h.1268 (m.1852) tarihini taşımaktadır. Yani öldürülüştünden tam 586 yıl sonra yapılmıştır. (06.08.2000) - Foto: E.A.)

Fakat kardeşleriyle yaptığı savaşta yenildi. Önce Amasya, sonra da **Borgulu** (Uluborlu) kalesine hapsedildi.

M.1256'da İzzettin Keykavus Moğol kumandanı **Baycu Noyan**'a yenilince, Kılıçarslan hapisten çıkarılarak, sultanlık tahtına oturtuldu (m.1256-1257).

Baycu'nun Anadolu'dan ayrılması üzerine, II. İzzeddin Keykavus yeniden tahta oturdu (m.1257-1261). Bu sürede boş durmayan Kılıçarslan, **Süleyman Pervane**'nin yardımıyla Moğollar'ı ve ağabeyinin yanındaki bazı devlet adamlarını da elde ederek 1261'de, ağabeyi İzzeddin Keykavus'u bozguna uğratarak Selçuklu Sultanı oldu (m.1261).

Bir noktada tahta çıkışını temin eden Süleyman Pervane'nin Sinop'u fethinden sonra, mülkiyetini O'na verdiğinden dolayı pişmanlık duyması ve **Hatıroğlu Şerafeddin**'le ihtilâfı da bahane ederek Sultan'ı yok etmeye karar verdiler.

Bu olayı **İbn-i Bibi**, Selçukname’de uzun uzun anlatır. (Milâdi 1254’de Konya’dan gizlice kaçan IV. Rükneddin Kılıçarslan, Hoca Mesud Kervansaray’ından sonra Ürgüp üzerinden, Develi’ye yöneldi. Sadece Ürgüp’ten geçmiştir).

Sultanı Moğol kumandanıyla buluşmak üzere Aksaray’a davet eder. Şehir yakınlarında çadırda verilen ziyafette **Süleyman Pervane**, **Moğollar** ve **Niğde hakimi Hatiroğlu**, sultana ağır hakaretlerden sonra, IV. Rükneddin Kılıçarslan’ı kendi yayının kirişi ile boğarlar.

Belki de Ahî Evran’a yaptığı veya yapmak zorunda kaldığı kötülüklerin cezasını, 28 yaşında kendi hayatıyla ödedi (m.1266).

Cenazesi, ölümünden 6 ay sonra, Konya’da ecdâdının türbesine defnolunmuştur.

İşte Selçuklu tahtına 2 defa oturan ve zamanında **Ahî Evran bağlilarına büyük zulüm ve katliam yapan Sultan Rükneddin Kılıçarslan**, ayak takımının entrikalarıyla katledildikten sonra, yerine 2 yaşındaki oğlu III. Gıyaseddin Keyhüsrev (m.1266-1281) ünvanıyla sultan ilân edildi.

Bu bilgilerin ışığında, Ürgüp Temenni Tepe’de IV. Rükneddin Kılıçarslan’a ait olduğu belirtilen türbe, O’nun değildir.

Kesme taştan kare plânlı ve tek kubbeli bu yapı, yine de kümbetle beraber Temenni Tepesi’ne tarihî bir hava veriyor.

GELENEK

"IV. Rükneddin Kılıçarslan, eski Türklerde hanedan mensuplarının kanını akıtmamak akîdesine göre, yay kirişi ile boğduruldu ve cesedi Konya’daki Sultanlar Türbesi’ne nakledildi. Kılıçarslan, Anadolu topraklarının çoğunu mülk haline getirerek, bu hususta herkese menşur ve misaller vermişti. İşte Türkiye’de IV. Rükneddin Kılıçarslan zamanında

başlayan, O'ndan sonra sık sık kendini gösteren mahalli isyanlar, hep topraklarından atılan ve işsiz güçsüz kalan iktâ askerlerinin eserleridir.⁽¹⁷⁾

(17) İslâm Ans., c. 6, M.E.B.,Anadolu Üniv. Güzel Sanatlar Fak., Eskişehir, 1997, C:6, s. 703 vd.

Caca Bey

Yanılmıyorsam, 1969 yılının Haziran veya Temmuz ayında, sınıf arkadaşım **Ertan Çiçek**'le, Kırşehir'e geldiğimizde; gecenin ilerleyen saatlerinde yatacak yer bulamadığımız için, **Caca Bey**'in kuzeyinde, o zaman mevcut olan duvarın yanında arabamızda sabahlamıştık...

Bu duygular içinde; Aspava lokantası'nda **Belediye Başkanı Metin Çobanoğlu** yemeğini yediği halde, nezaketinden bizimle beraber masadaydı.

Başkanı, fazla bekletmemek için, en çabucak olacak yemek siparişi verip, **Veysel Turgut** ve ben, ailecek öğle yemeği ile nefislerimizi körlettikten sonra, hemen kalktık...

1937'DEN BUGÜNE

1937'de zamanın valisi **Mithat Saylam** tarafından yapılan çarşı, trafiğe kapatılarak kırmızı tuğla ile döşenen sokağın ortasına, incecik refüj ve aydınlatma lambaları konulmak suretiyle çok güzel ve tertemiz bir alış-veriş merkezi meydana getirilmiş. Burada bulunan esnafın Belediye Başkanı Metin Çobanoğlu'na gösterdikleri ilgi de gösteriyor ki, va-

Caca Bey Camii çevre düzenlemesi yapılırken çimlerin altına pres tuğla döşenmiş ve bodur ağaçlar ekilmiş. Çünkü çimlerin altı kapalı çarşı. (09.09.2000 - Foto: E.A.)

tandaş hizmetten memnun, hatta Kırşehir'in her kesimiyle bütünleşmiş olduğunu gözlemlemek, öyle kehânet falan da gerektirmiyor.

Metin Çobanoğlu'nun vatandaşla kısa kısa sohbetlerini zevkle izlerken, gayrı ihtiyarî düşünmeden de edemiyorum. **Aklı olan her yöneticinin, ganî gönüllü insanlarımızın gönlünü feth etmeleri ne kadar kolay. "Gülmesini bilmeyenlerin dükkân açmasın"** sözünün ne kadar doğru olduğunun göstergesi olduğunu düşünüyorum.

Kırşehir'i, çağdaş şehir hüviyetine kavuşturan Belediye Başkanı Metin Çobanoğlu, Veysel Turgut ile **Cacabey Rasathanesi** yanında inşaatı devam eden ikinci yeraltı çarşısı çalışmaları hakkında bilgiler veriyor Çobanoğlu:

Kırşehir Belediyesi tarafından daha önce yaptırılan I. yeraltı Çarşısı'nın yanında, ikincisinin de inşaatı devâm ediyor.

E. A.: Sayın Çobanoğlu, ne zaman başladınız inşaata? Sanki bu soruyu bekliyormuşcasına başkan, heyecanla anlatmaya başladı.

M. Çobanoğlu: İhâlesi 14.07.1998 Salı günü yapılan Çarşı ve Otopark'ın toplam alanı, 10.060 m² 'dir Belediye 5.030 m² 'lik otoparkın tamamı ile 350 m²'lik dükkân alacaktır. Şu an yapılan ikinci yeraltı çarşısı ve otopark, birinci çarşıya bağlantılarıyla bütünlük sağlayacak ve dört giriş-çıkış kapısı olacak.

E. A.: Sayın Çobanoğlu, bu fikrin çıkışı ve uygulamaya koymanızın sebebi nedir?

M. Çobanoğlu: İkinci yeraltı çarşısı ve çevre düzenlemesiyle ilgili hemşehrilerime, 8 Temmuz 1998'de verdiğim bilgileri aynen ifâde edeyim:

"Caca Bey Camii çevresinde yapmış olduğumuz istimlaklerden sonra, çevre düzenlemesi gerçekleştirerek, hem Cacabey Medresesi'ni gözönüne çıkarmış, hem de şehrin ortasında yeşil bir alan meydana getirmiş olduk. Biz, Cacabey Medresesi'ne çok büyük önem veriyoruz. Niye Cacabey Medresesi dersiniz, 1272 yılında yapılan ve gök bilimlerinin okutulduğu tarihte, bu konuda açılmış olan ilk medrese olması nedeniyle büyük önem veriyoruz. Eğer o gün okutulan gök bilimleri ve astronomi bilgilerini devam ettirebilseydik, uzaya ilk gidenler ABD veya Rusya değil, biz olacaktık. 700 sene öncesine ait, bu medresenin çalışmalarını belgesel yaparak, dünyaya tanıtacağız ve konunun önemini tesbit etmiş olacağız. İşte Cacabey'in çevresini güzelleştirirken, yer altını âtil bırakmayarak değerlendirmek istedik ve daha önce 1. yeraltı Çarşısı'nı yapmıştık, şimdi ise 2. kısmını yaparak şehrimize, hem otopark ve hem de modern bir çarşı kazandırmış olacağız. Büyük bir alışveriş merkezi yapmış olacağız.

Cacabey Medresesi çevre düzenlemesi yine yapımına

başladığımız 1. 2., 3. çarşılardaki çalışmalarımız, **tarihî Kale Höyüğü, şehrimizin ortasında sıralanmış bir vaziyette bir bütünlük arz ederek şehrimize ayrı bir güzellik katmış olacaktır.** Üç senede tamamlanacak olan bu eserin şimdiden Kırşehirli-ler'e hayırlı olmasını diliyorum.

E. A.: Sayın Başkan, gerçekten güzel olmuş, ama bu ağaçlar ve çimler sulanınca, aşağıda rutubet yapmaz mı?

M. Çobanoğlu: Buraların zeminlerine pres tuğlayla döşeme yaparak yeşillendirildi. Çiçekler bodur ağaçlarla adeta bir mesire yeri haline getirildi. Bu arada esnaf ve alış-veriş yapan müşteriler ve Kırşehirli-lere eş ve çocuklarıyla rahat bir ortamda hareket etmenin zevkini yaşatmak istedik.

E. A.: Tebrikler sayın Çobanoğlu. **Başkasının mutluluğundan mutlu olabilmek, bir insanlık erdemidir**" demem üzerine, Belediye Başkanı adeta burası yaptıklarımın ve yapacaklarımın sadece birisi diyordu.

Hemen Cacabey'e doğru yürüdük.

ÖNCE CACA BEY

Kaynakların söylediğine göre Kırşehir Bölgesi'nde bulunan Ceceli aşireti'ne mensup olmasından ileri geldiği iddia edilmesine rağmen, dedesinin adı da Caca'dır.

Başbakanlık arşiv belgelerine göre: **Cece, Ceceli** oymaklarının Türkmen tâifesinden olduğu; Çorum, Rakka, Aksaray sancakları, Yeni il kazası (Sivas Sancağı); Adana, Halep Eyâletleri, Gülnar Kazası (İçel Sancağı), Kengiri, Niğde, Aksaray Sancakları, Katar Kazası (Çorum Sancağı), Nevşehir Kazası (Niğde Sancağı), Eyübeli Kazası (Aksaray Sancağı) bölgelerinden başka bölgelerde de bulunmaktadır. **Bağlı oldukları topluluk, Beğdili aşiretidir veya Türkmen taifesinden olduğu ifâde edilmektedir.**

HAYATI

Caca Bey'in 1240 yıllarına doğru Kırşehir'de doğduğu tahmin edilmektedir. 1256-1277 yılları arasında Selçuklu Devleti'nin idarecilerinden Muînüddin Süleyman Pervâne'nin teveccühünü kazandı ve kendisine Kırşehir ve havali-sinin emirliği verilmişti. Ancak IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın uygulamasını kabul etmeyen uç beyleri ayaklanmıştı. Caca Bey de Kırşehir'e sokulmamıştı.

1266 yılı başlarında Anadolu'daki Moğol işgal kuvvetleriyle işbirliği yaparak IV. Rükneddin Kılıçarslan'ı ortadan kaldırmak için, harekete geçen **Süleyman Pervane'nin yanında askeriyle beraber Cacaoğlu da vardı.**

"Caca Bey'in babası Ceceli Aşireti'nin beyi Bahattin Caca'dır. Caca Bey III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanına denk düşen, 1266- 1283 tarihleri arasında Anadolu'da bir

Caca Bey Camii girişinde yer alan kuyuda yıldızların hareketi izlenirmiş. Şimdi kuyu üstünde Kırşehir mermerinden yapılmış bir fiskiye var. Fiskiye başında Metin Çobanoğlu, Ahmet-Erdoğan Aslıyüce, (...) ve Veyssel Turgut.

09.09.2000 -

çok hayrat meydana getirmiştir. Eskişehir'de bir camii yaptırmıştır. Bu camiın kitâbesi ile bir de minaresi kalmıştır. Ayrıca bir de han inşâ ettirmiştir. Bunlardan başka 17 cami ile bir de zaviye tamir ettirmiştir. Bunları Eskişehir emiri iken yaptırmıştır. Bir aralık Tokat'ta bulunmuştur. Bundan sonra, O'nu Kırşehir Emiri tayin etmişlerdir.

Kırşehir'e gelir gelmez Emirhor

olan **Esededdin** isyan etmişti. Caca Bey, mâiyetinde bulunan askerleriyle bu âsi Esededdin'in üzerine yürüdü, doğruca sığınmış olduğu Salime Kalesi'ni kuşattı, kısa bir savaştan sonra, kaleyi fethetme muvaffak oldu. Asi Emirhor'u ve askerlerini yakalayarak hepsini kılıçtan geçirdi.

Caca Bey yaptığı hizmetlerle vezir ve sipehsalâr mertebesine kadar yükselmiştir. Bundan sonra, **Kırşehir'de bir hükümdar gibi hüküm sürmüştür.**

Yüksek ahlâkı, kahramanlığı, hayatı ve bilhassa **Türk halkını koruması** dolayısıyla halka kendisini sevdirmişti.

Çini Ayet'el-Kürsi yazısının çevrelediği sandukanın bulunduğu Caca Bey türbesi

(09.09.2000 - Foto: E.A.)

Özü sözü tek olan bir emirdi. Selçuklular Acemleştirdikleri halde **Emir Caca Türklüğü'nü muhafaza etmiş, soyu ile şeref duymuştu. Türkçe konuşur, emirleri ve devlet muamelâtı hep Türkçe idi. Kırşehir'i Türk Ocağı haline sokmuştu.**

Caca Bey'in Türklüğü yükselttiğini gören Konya'daki Celâlettin-i Rûmî, Caca Bey ile tanıştı, O'nu överek göklere yükseltti. Bu görüşme, 1273 yılında oldu.

Caca Bey aynı zamanda **Hacı Bektâş-ı Velî** ile de münasebette bulunmuştur. Bu görüşmelerin, 1270 tarihlerine rastladığı tahmin edilmektedir.

Acem kültürü tesirinde kalan Selçuklular'a karşı Türklüğü koruyan Hacı Bektâş, Caca Bey'i ihmâl edemezdi. Aralarında bir çok vakalar geçmişti. Caca Bey, Hacı Bektâş-ı Velî'ye saygı göstererek O'nu himâye etmişti.

Caca Bey'in bir vakasını da şöyle anlatırlar: Caca Bey, Eskişehir civarında bir ahî şeyhi ve âlimi **Şeyh Edebâli'nin kızı Mal Hatun'a aşık olmuş, fakat Ertuğrul Gazi'nin oğlu Osman Gazi de Mal Hatun'u seviyormuş, bu sebeple İnönü civarında kavga ettiler.** Fakat bu vakıanın doğru olmadığını söyleyenler vardır.

Caca Bey'in Eskişehir'de yaptırdığı bir camide bir kitabesi bulunmaktadır. Bundan sonra Caca Bey, Rum tekfuruları ile çarpışırken, bu savaşta şehit düştü. Tabutu Kırşehir'e getirilerek yaptırmış olduğu medresenin yanındaki türbesine defnedildi (1301).

Caca Bey'in türbesi medresenin içinde, sol taraftadır. Sandukanın bulunduğu yere, yedi ayak basamakla çıkılmaktadır. İç sıvasında çini üzerinde **Ayet-el Kürsî** yazılıdır.

Caca Bey'in medresesinde ilmî heyet (geometri ve astronomi) araştırmaları yapılmakta idi. Bu medrese, bir rasathane idi. Ayrıca **bu medresede dört mezhebe ait bölümler vardı.** İslâm hukuku (fıkıh), hikmet dersleri yani felsefe ve

tasavvuf da öğretilirdi. Bu medrese, günümüzün üniversitesi olarak kabul edilebilir. **Bu medresede eğitim Türkçe idi.**

Caca Bey'e ait Arapça ve Moğolca dört vakıfnâme bulunmuştur. Bunlarda O'nun pek çok hayrâtı yazılıdır.⁽¹⁸⁾

YILDIZI PARLIYOR

İki yaşında bir çocuk iken, sultan olan III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında, Cacaoğlu en büyük emirler arasına girdi.

Çocuk sultan döneminde, 1266-1281 Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde eserler yaptırdığı (Kırşehir-Eskişehir) gibi, on yedi cami ile bir de zâviyeyi tamir ettirmiştir. Eskişehir ve Tokat emirliklerinden sonra, Kırşehir emiri olarak tayin edilmiştir. **Burada bir hükümdar gibi hüküm sürmüştür.**

Moğollarla iyi geçindiği halde, **Türklüğü muhafaza etmiş, soyu ile şeref duymuştur.** Öz Türkçe konuştuğu gibi, emirleri ve yazışmaları da Türkçe idi. Kırşehir'in Türk Ocağı haline gelmesinde en büyük rolü oynamıştır.

CINCIKLI CAMİ VE KİTABELER

Yapıldığı dönemde medrese ve rasat bilimi için astronomi merkezi olarak kullanılmıştır.

Medresenin görkemli taç kapısının üstünde, Selçuklu yazısı ile kabartma iki satır işlenmiştir.

Manâsı:

"Rahmân ü Rahîm olan Allah'ın adıyla

Tanrı'nın rahmetine ve mağfiretinde muhtaç köle Caca oğlu Cabrâil Allah'a ve Allah'ın rızasına yaklaşmak üzere bu mübarek ve meymenetli medresenin inşasını, en büyük sultan, ulu şehinşah, ümmetlerin efendisi, Arab ve Acem'in sultanlarının başbuğu, karanın, Akdeniz'le Karadeniz'in hü-

(18) Şapolyo, Enver, Behnan. Kırşehir Büyükleri. Son Matbaası Ank. 1967, ss.5-11

kümdarı, dünyanın ve dinin medâr-ı nusratı, İslâm'ın ve ehl-i islâm'ın yardımcısı, meliklerin ve sultanların efendisi Kılıçarslan'ın oğlu - devletini Tanrı ebedî kılsın- Ebü'l Feth Keyhüsrev'in eyyâm-ı devletinde altı yüz yetmiş bir yılının aylarında emretti."

Kitâbeye göre: Kılıçarslan oğlu Keyhüsrev'in devletinde **Cibrîl ibni Caca** tarafından (h. 677 / m.1272) yılında tesis edilmiştir. Dünün medresesi bugünün camiine iki basamağı aşarak taç kapıdan girerken, kapının her iki yanında sanat ve orijinalliği bakımından medresede ayrı ayrı sadece sütunlar başlıbaşına bir âbide olduğunun idrâki içerisinde, eşine ender rastlanan bu sütunların büyüünde ilerlerken, ikinci kitâbe ile karşılaşsınız. O kitâbede:

İKİNCİ KİTÂBE

Manâsı: "**Hükümlanlığı ebedî kalmasını Allah'tan dilediğimiz padişahın adalet nûru tekmil yaradılış üzerinde parladığı için buyurdular ki, Şahne vergisi(*), Tabkur vergisi(*) kezâ Sabur vergisi ve Kûçe vergisi(*) ortadan kalksın. Cihâna hâkim olan padişahın hükmüyle bu fenâ (gayr-ı şer'i) vergiler tamamıyla ortadan kaldırılmış olduğundan hükümdarın kuvvetli, devleti devamlı olması için çok dua kılınsın. Bundan sonra, bu vergileri tekrar vaz'edecek yahud onların va'zı için çalışacak olanlar, Allah'ın gazabına uğrasınlar. Kezâ keten ekenler mahsus damga, bunun gibi aşbazlık(*) nâmına alınan vergiler de ortadan kaldırılmıştır.**"

Muhterem okuyucular, uzun yazıların insanları sıktığını biliyorum. ama o kadar tarihî hazinemiz var ki, kıymetini bilmediğimiz halde, bugünlere ulaşanları bir kişiye de olsa, duyurmaktan mutluluk duyacağım için yazıyorum.

(*) Kitabın sonundaki sözlüğe bakınız.

MEDRESE VE TÜRBE

Taç kapıdan **Veysel Turgut, Metin Çobanoğlu** ve ismini not etmeyi unuttuğum bir gönül dostu ile sağ taraftaki merdivenlerden yukarı çıkılıyor. Tam karşıda camekanla bölünmüş taşlıktan camiye girer girmez, karşınızda eski halinden eser kalmayan rasat kuyusunun beyaz Kırşehir mermerinden yapılmış havuz ve fıskiye görüntüsü karşılıyor. **Kuyunun üzerinin eski dönemlerde gök cisimlerinin hareketlerini izlemek için, kullanıldığını söylemeye bilmem gerek var mı?**

Kubbe altında bir alan ve ilerisinde kemer ve sütunlarla ayrılmış, bir basamak yükselmektedir. Güzel mihrâbı da dikkat çekmektedir.

Sağda dört, solda dört olmak üzere, sekiz oda bulunmaktır. Tabii ki kubbenin, cami kubbesi olarak inşâ edilmediğini de ifade etmeliyim.

TÜRBE

Mukarnas kavsaralı, iki renkli taş işçiliğinin incelikle uygulandığı taç kapının hemen solunda, **Caca Bey**'in yattığı türbe, m.1272'de medrese ile beraber kesme taştan yapılmıştır. Kapısı, lâcivert üzerine beyaz çiniler ve yazılarla bezenmiştir. Pencere kenarları ise, taş süslemesidir. Türbeye cami içerisinde bulunan bir salondan geçilerek, yedi ayak basamaklı merdiven çıkarak ulaştığımızda, çiniler üzerindeki yazının **Ayet-el Kürsî** olduğunu **Veysel Turgut**'un söylemesinden sonra, **Caca Bey**'in sandukasının başında ruhuna fatihalar gönderirken, içimden Türk Milleti ve Türk Dili için yaptıklarından Allah razı olsun derken "**Caca Bey, Ahî Evran'ın şehid edildiği, 1261'de yetkin vardı da, mâni mi olmadın, yoksa gücün mü yetmedi? 6 Haziran 2000 tarihine kadar bunu çözemedin, ne zaman beni bu konuda aydınlatacaksın**" demekten kendimi alamadım.

CACA BEY TÜRBEŞİ HACET PENCERESİ ÜZERİNDEKİ KİTABE

Manası: "Bu dünya hayatı olsa olsa bir meta'dır ve ancak ahîret, işte o durak yeridir. Dünyada olanın hepsi fânidir ve celâl ve ikrâm sahibi Tanrı'nın zâtı bâki kalır."

CACA BEY CAMİİ KAPISININ ÜSTÜNDEKİ KİTABE

Manâsı: "**Rahman ve Raâhim olan Allah'ın** adıyla,

Allah, mutlak surette âdil ve ihsân emreder. Allah rahîmdir. Allah'tan başka ilâh olmadığına ve âlemin adaletle kâim olduğuna Allah'a ve melâike şehâdet etti. Aziz Hakîm olan Allah, O'ndan başka Tanrı yoktur.

Allah indinde din, mutlak sûrette '**İslâm'dır**'. Yârabbi, mülkün mâlikisin; onu dilediğine verirsin ve dilediğini yükseltir, dilediğini de alçaltırsın; hayır elindedir. Muhakkak sen, her şeye gücü yeter bir zât-ı â'lâsın."

CACA BEY CAMİİ MİNARESİNDEKİ KİTABE

Minare, Cami'den ayrı olarak yapılmış. Çünkü gözlem kulesi niteliği de taşımakta. Kitabesinin manası: "Yârabbi, sahibine mağfiret et!..."

Başkan Metin Çobanoğlu ve Veysel Turgut'la Kırşehir Kalesi'ne doğru hareket ettik...

Türbesinde Atıyla Yatan Şehzade Süleyman Paşa

İstanbul'da sendikacılık görevinde bulunduğum dönemde (1982-1996), Gelibolu'lu işçi arkadaşlarıma özellikle de **İhsan Kaynar**'a hep Çimpe Kalesi'nin nerede olduğunu sordurdum, fakat bir türlü öğrenemedim. Bir kaç defa Bolayır'a gitmeme rağmen, yine de öğrenememiştim. Hep kismet deyip geçmiştim.

Bu defa Bolayır yakınlarında olduğunu öğrenince, gitme zamanının geldiğini anlayarak, yola revân olduk, belki de **Mehmet Demirtola**'nın kismetiydi.

Bolayır'a geldiğimizde, sorduğumuz genç, "aha! **Mezarların arasından doğru gideceksiniz**" diyor. Hemen köy çıkışında, koyun sürüsünün başındaki modern çobana sorduk. Doğru yolda olduğumuzu bilmenin güveniyle toprak yolda yavaş yavaş ilerlerken, üstünde yürüdüğümüz mekân nelere şahid olmuş...

Ata sözlerimiz asırların imbiğinden süzülerek bugünlere ulaşmış derler ya, "**Gelin ata binmiş de, gör kimin kapısına...**"

İşte hikaye uzun. Miladi 1341'de ölen Bizans İmparato-

ru **Andronikos**'un oğlu çok küçük olduğu için, vesayeti **Kantakuzen**'e verilmiş. Bu vekalet, İstanbul ve Edirne'de kabul edilmediği için, O da **Dimetoka**'ya gidip kendini imparator ilân etmiş, 26 Ekim 1341'de.

Sırp ve Bulgarlar'ın baskılarına dayanamayan imparator, daha önceleri Arnavutluk'ta gördüğümüz **Aydınolu Gazi Umur Bey**'e başvurur.

Umur Bey, **Kantakuzen**'e, 32 gemi ve 29 bin askerle yardıma gelir ve **Dimetoka**'ya gelen Bulgarlar'ı oradan kovar. Ancak, 1344'de **Papa**, **Venedik**, **Rodos**, **Kıbrıs**, **Cenevizliler** tarafından **İzmir**'in işgal edilmesi ve donanmasının yakılmasına rağmen, dost dediğini yalnız bırakmıyarak, 1345'de **Saruhan Bey** ile **Karesioğlu**'nun kuvvetleriyle **Çanakkale**'den **Rumeli**'ye geçer.

1345 sonrasında, **Orhan Gazi**, **Kantakuzen**'e ilk defa 5-6 bin atlı vererek yardımına koştu (1346) ve **Kantakuzen** de kızı **Teodora**'yı **Orhan Gazi**'ye verdi..

Kantakuzen, **Orhan Bey**'den yardım istemeden önce, dostu **Aydınolu Umur Bey**'den fikrini sorar. Hasetlik duygusu taşımayan **Umur Bey**, faydalı olacağını ifade eder.

Osmanlı kaynaklarında "**Çimbicik**" adıyla zikredilen, bilahare **Viranhisar**, **Çimenlik Hisarı**, **Çin Hisarı**, **Çimen Kalesi**, **Çimlik**, **Çimbi Kalesi**, 1353'den itibaren **Türk**'e atlama taşı görevini de üstlenmişti.

ÇİMPE'DEN TEMAŞA

Bu tarihi görevi üstlenen **Orhan Bey**'in büyük oğlu **Süleyman Paşa**, **Çimpe Kalesi**, beni adeta dudağı tatlı bir güzel, kulak memeleri misk-ü anber kokulu, lâtif bir dilber gibi aklımı ve tâkatimi aldığı için yanıma aldığım 80 **Türkmen** yiği-diyle çıkageldim.

Baktım ki, bir tarafım **Saroz Körfezi**, bir tarafım **Çanak-**

kale Boğazı.

Güzel dilberin boynu gibi, incecik uzanan Gelibolu yarımadasını temaşa ederken, geriye dönüp baktığımızda; **Bolayır'dan itibaren dilberin sinesi gibi uzanan ovalar bizi bekliyordu.**

Ovalara at sürdükçe, toprak âdeta feryâd ederek, "**Atilla, Peçenek, Uz, Kuman, Avar Türkleri gideli çok oldu. Sizler nerelerde kaldınız?**" diye bizleri bağrına bastıkça ilerledik. Bu arada özlem tozlarına bulanarak, durmadan, dinlenmeden ilerledik.

Tabii ki, bunda Karesioğulları'ndan devraldığımız donanma ve Çanakkale Boğazı'nı ve sahillerini çok iyi bilen meşhur Karesi kumandanları benim gazâ yoldaşlarım **Hacı İl Bey, Ece Halil, Evrenos Bey ve Gazî Fazlî**'in büyük hizmetlerini de zikretmek, bir kadirşinaslık ve vefa duygusudur. Ben yılların ayların geçmesiyle Bizans'ın entrikasıyla sevgilinin vefasızlığıyla değil, sevgili atımın bir anlık gafletiyle av sırasında ağır yaralanarak, gerçek âleme göç ettim.

Ama sabırdan, sebâttan asla yüz çevirmedi. Çeviremezdim de...

Çimpe Kalesi'nin konumunu bugün bile Gelibolu yarımadasının en stratejik noktasına, bizde çevreyi kontrol ederek geldiğimiz yolla dönerken, tekrar modern çobanın merakla, "**gazeteci misiniz?**" suâline, "**hayır, ama aylık Sevgi Dergisi Yesevî'deniz**" diyerek bir adet dergi verdik.

TÜRBESİNDE ATIYLA YATAN ŞEHZADE

Bolayır'da arabamızı park edip, park içinden geçerek, yeşillikler içindeki yamaçta bulunan türbeye geçiyoruz. Kare planlı olan türbe, içten sekizgen köşeli külâh, dıştan kubbeyle örtülü. Türbenin doğu ve batıda, iki kapısı bulunuyor. Kâideli mezar, ince mermer levhalarla kaplı.

İçeride Gazi Süleyman Paşa'nın lalasının ve atının(?!), evet atının kabirleri bulunuyor...

Bu bildiğimiz kadarıyla Osmanlı Tükleri'nden hiç bir padişah veya padişah soyundan olan şahsiyetlerde görülmemiş olaydır. Ve Türk'ün at sevgisinin inanılmaz derecedeki bir göstergesidir...

SÜLEYMAN PAŞA (m.1316-1359)

Süleyman Paşa, Orhan Gazi'nin Nilüfer Hatun'dan 1316 (hicrî 716'da) Bursa'da doğan oğludur. Şehzade Süleyman, iyi bir tahsil ve terbiye gördü. İznik ve İzmit'in fetihlerine katılarak askerî tecrübesini artırdı.

Olgunluk yaşına geldiğinde, Orhan Gazi Kocaeli'ne vali tayin edildi. Göynük ve Mudurnu yöresi kendisine tımar olarak tahsis edildi.

Karesi ilinin fethinden sonra, beyliğin meşhur kumandanlarından Gazi Fazıl, Ece Halil, Evrenos ve Hacı İl Bey'i maiyetine alarak Bizans ve Balkanlar'ı takibe aldı.

1346'da Sırp Kralı İstefan Duşan'ın Selanik'i kuşatması üzerine, Orhan Gazi'nin emri üzerine 15 000 kişi ile ilk defa Rumeli'ye geçen Süleyman Paşa, Selanik'i kurtardı. 1353'de anlaşma gereği üs için, Çimpe kalesini verdi. Bilahare de fetih hareketine başladı.

Emir Eretna'nın ölümüyle ortaya çıkan kaostan faydalananarak, 1354'te Ankara'yı fethetti.

Gelibolu, Malkara, Keşan'ı aldı. Ardından Çorlu'yu fethedip İstanbul-Edirne yolunu kesti.

Süleyman Paşa fethettiği yerlerde kurulan köylere Türkmen ve yörük taifesini (mesela Biga'dan) iskân etti. 1358'den itibaren, kardeşi şehzade Murat'ı yanına alan Süleyman Paşa, Derecik ve Dimetoka'yı fethedip, Meriç'i aştığı gibi, İstanbul surlarına akınlar yaptırdı. Yine o bölgelerde,

Karesi bölgesi yörüklerini yerleştiren, oranın askerî sınıfı olan ahâlisini Balıkesir'e nakletti. Yiğitliği, cömertliği, hayırseverliğiyle ünlü Şehzade, olgunluk çağında Bolayır ile Seydikavağı arasında avlanırken, atının sürçmesi sonucu, düşerek vefât etti (1359). Cenazesi Bolayır'da kendi yaptırdığı imâretin bahçesine defnedildi.

Rumeli Fatihî Süleyman Paşa'nın Bolayır'daki türbesi. Şehzade, türbesinde bile atından ayrı kalmamış...

(Foto: E.A.)

DÜŞMANIN SALDIRI HABERİ ÜZERİNE ŞEHZADE'NİN SÖZLERİ

"Başbuğumuzun yokluğu, yenilgiyi gerektirmez...

Şu gördüğümüz olağanüstü işler, yaptığımız akıl almaz girişimler, şimdiye dek zaferleri rehber edinen ordumuzun yeni ülkeler açmasına sebep olmuştur.

(...) Yaradılışı kötü küffar ile cenge çıkmak, sapkınlığında inatçı düşman üzerine atılmalı, yılmadan, ürkmekten di-

renmelidir. Hayat, herkese giydirilen emanet bir elbisedir.

(...) Başbuğumuzun yokluğu yenilgiyi gerektirmez. Gerçek serdarımız iyilerin efendisi, hayra koşanların başbuğu olan hazrettir. Keremli padişahların görünmesine sebep ve Hz. Muhammed'in dinini kuvvetlendiren O'dur. Yüce Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun.

(...) Sapkınlarla savaşta, tokuşta korkaklık etmek en büyük vebâl ve kusurdur."

NAMIK KEMAL'İN KABRİNDE...

Türbenin girişinde sol tarafta, Aydın ve Saruhan sancakları mutasarrıfı ve İzmir Muhafızı **Hasan Kelami Paşa**'nın kabriyle biraz aşağıda bahçede, ünlü vatan şairi Namık Kemal'in mezarı var. Bembeyaz mermerden yapılmış mezarın planını Tevfik Fikret çizmiş ve II. Abdülhamit Han yaptırmıştır. Namık Kemal'in anıt mezarı, birbirine bağlı sekiz yuvarlak sütunla çevrili. Sanduka, tümüyle geometrik motiflerle süslü.

Bu kabirlerin fotoğraflarını çekiyor ve her birinin ruhları için Fatihalar okuyoruz. Milletimiz için yaptıkları hizmetlerden dolayı hepsini hayırla yâd ediyoruz.⁽¹⁹⁾

(19) Ashyüce Erdoğan. Yesevi Dergisi, İst. Ağustos 1997 Sayı 45, ss.29-31

Vah Bize, Vahlar Bize!..

Sarıca Paşa

"Sarıca Paşa'm, senden iki garip Türk olarak özür dile-riz... Önce onarımlarla türbenin şekli değişmiş, aldırmamış-sın; çünkü yaptıklarının vatanın ve milletin içindi, kendin için değildi Paşam...Ancak ne zaman ki, Kırım Harbi cereyan et-ti, orada ölen Fransız askerleri için mezarlık yapıldı. O me-zarların tertemiz, pırıl pırıl hali karşısında, kendi adına değil, bizler adına muzdarib olduğunu sesinden anladık Paşam..."

Fener Meydanı'ndan gördüğümüz yere doğru gidiyoruz. Birisi pırıl pırıl, diğeri garip ve öksüz...

Mehmet Demirtola'ya dönüyorum:

"Biz Anadolu'ya gelirken de, yenilmek üzere olandan yana olduk, önce garip ve öksüze uğrayalım!..."

O da ne? Biz de bilmiyorduk, yuh olsun!!! Bu ayıp ye-ter de artar bile...

SARICA PAŞA TÜRBEŞİ VE FRANSIZ MEZARLARI

Avuçlarımız havada, dualarla Sarıca Paşa türbesine yak-laşırken, nal sesleri, at kişnemeleri, "Urun yiğitlerim! Koman

Gelibolu'da Sarıca Paşa türbesindeki kabir
(03.06.1997 - Foto: E.A.)

şahbazlarım!" nara-
larıyla irkildik...

Tarihin derinlikle-
rinden, tâ Makedon-
ya'dan 10 Ağustos
1389 I. Kosova Sa-
vaşı'ndan, Murad-ı
Hüdavendigâr'ın or-
dusunun sol cenahı-
na hükmeden Şehza-
de Yakub'un beşinci
grup komutanı, Ana-
dolu Beylerbeyi Sa-
rıca Paşa... Sırbistan
Despotu Branko-
viç'e Türk'e sadakat
yemini ettiren Sarıca

Paşa... Yıldırım Beyazıt Han tarafından, Gelibolu kuman-
danlığına tayin edilen Sarıca Paşa...

Gelibolu Limanı ve kalesini tamir ettiren Sarıca Paşa...

1434'te Sultan II. Murat'ın Karaman seferine çıkarken,
Edirne'yi emanet ettiği Sarıca Paşa... Gelibolu tersanesini
kuran Sarıca Paşa... II. Kosova Savaşı'na ömrü vefa etmedi-
ği için, seyis ve uşak taifesini silahlandırıp başına kumandan
olarak kardeşi Sinan Bey'i tayin eden Sarıca Paşa....

II. Mehmet (Fatih) tarafından Rumeli Hisarı'nın kuzey
burcunun yapımıyla görevlendirilen ve adı verilen Sarıca Pa-
şa... Ve... 1436'da Hakk'a yürüyen Sarıca Paşa...

**İKİ GARİP TÜRK, HUZURUNDA SENDEN ÖZÜR
DİLER SARICA PAŞAM!..**

"Sarıca Paşa'm, senden iki garip Türk olarak özür dile-

riz... Önce onarımlarla türbenin şekli değişmiş, aldırarmışsın; çünkü yaptıklarının vatanın ve milletin içindi, kendin için değildi paşam...

Ancak ne zaman ki, Kırım Harbi (1853) cereyan etti; orada ölen Fransız askerleri için, mezarlık yapıldı. O mezarların tertemiz, pırıl pırıl hali karşısında, kendi adına değil, bizler adına muzdarib olduğunu sesinden anladık paşam...

*Sarıca Paşa'nın viraneye dönmüş türbesi
(03.06.1997 - Foto: E.A.)*

O mezarlığın temizliği karşısında, senin türbenin delinmiş çatısına üç kiremit koyacak el yoksa, Gelibolu'da Sarıca Paşa'm, biz İstanbul'dan gönderelim diye düşünüürken, sana yakın olmak isteyen, belki yakınlarının, belki silah arkadaşlarını, belki de alperenlerin yattığı hazirenin de yağmalanmışına, sadece iki mezar taşının kaldığına esefle şahit olduk.

Ey iman edenler! Geliniz! Sarıca Paşa'dan hicâp duymadıysanız, komşu Fransız askerlerinin mezarlarının temizliğinden ar ediniz. Eğer ar damarınız çatlamadıysa.

Sarıca Paşa'nın türbesini o halde görünce, çifte hamam planlı, soğukluk, ılıkılık ve halvet bölümlerinden oluşan hamamına uğramak da içimizden gelmedi.⁽²⁰⁾

(20) Ashiyüce Erdoğan. Yesevî Dergisi Sayı 48. Aralık 1997 İstanbul s.22- 25

Haritacı ve Denizci Pîrî Reis

3 Haziran 1997 tarihinde Gelibolu'ya indikten sonra, girişte solda, m.1546 tarihini taşıyan, Kadı İskeleyi Camii karşısında yeni düzenlenmiş parkın içinde, yüzü deryaya dönük heykele doğru ilerliyorum. Tabii ki, deryaya dönük olacak.

Ömrünü deryada tüketenin, yüzü de deryaya dönük olur... Kim mi? "Bizim kadrini kıymetini bilemediğimiz Karamanlı Hacı Mehmed Efendi'nin m.1470 yılında Gelibolu'da doğan oğlu **Muhiddin-i Pîrî**'den başkası değil."

Palası elinden alınan, adetâ derya ile dertleşirken bizler de işitiyorduk sözlerini:

PÎRÎ REİS'İN DİLİNDEN

"Benim atalarım Larendeli olsa da ben, Gelibolu'da doğdum. Genç yaşında, Akdeniz'de düşmanları titreten amcam Kemal Reis'e intisâb ettim.

1487'de müslümanları ve Yahudiler'i katleden Ferdinand ve İzabella'nın şerrinden, onları kurtarmak için, yardıma gittim.

1491-1493 yıllarında Sicilya, Sardunya, Korsika ve Güney Fransa'ya yapılan akınlara katıldım.

1494'de Osmanlı Devleti'nin hizmetine girdim.

1498-1502 Osmanlı- Venedik Harbi'nde, 1500'de Modan Kalesi'nin denizden muhasarasında Reis ünvanıyla bir harp gemisinin kumandanı oldum.

Kusura bakmayın, az kalsın unuttuyordum.

Amcam Kemal Reis'le Afrika'da Bicăye gittiğimizde; halk tarafından çok sevilen Seyyid Muhammed Tuvatti isimli 120 yaşındaki velînin evinde iki yıl kışları kalarak güzel sohbetlerinden aldığım ilhâmı deryada yüzer gibi maneviyat denizinde yelken açtım.

Biraz önce söyledim. Gırnata şehrinde sıkışıp kalan Benî Ahmer Devleti, Tunus, Mısır ve 1486'da Osmanlılar'dan yardım isteyince, zulmedenlerden mazlûmları korumak görevini üstlendim.

II. Beyazıd Han'ın buyruğu üzere, deryaya açıldığımızda, önümüze çıkan Malta Adası'na baskın yapıp, hâkimini

Gelibolu'da Pîrî Reis anıtı (03.06.1997 - Foto: E.A.)

ele geçirip, işte bu Gelibolu Limanı'nda Kaptân-ı Deryâ Sinan Bey'e Malta Hâkimi'ni ve ganimetleri pâdişâhımıza arz edilmek üzere teslim eyledim.

1501'de Navarin'den Venedikliler'in kovuluş müjdesini, II. Beyazıd Han'a ben götürdüm.

Velînimetim Kemal Reis'in 1511'de vefâtından sonra, Barbaros'un idâresine girdim.

Barbaros'un gönüllü gemileri tarafından tahta yüklü Fransız ticaret gemisi zaptolunmuştu. Gemi ve diğer hediyeleri İstanbul'a ben götürdüm.

1516-1517'de Yavuz Sultan Selim Hân'ın donanmasına katıldım. Bu vesileyle Nil deltasının haritasını çizdim.

1521'de ünlü eserim Kitâb-ı Bahriyye'yi tamamladım.

1522'de Rodos Seferi'ne katıldım.

Mısır'da çıkan ihtilâf sebebiyle Sadrazam İbrahim Paşa'nın kılavuzu olarak on gemi ile yola çıktım. Fırtınadan gemiler Mısır'a ulaşamadı, ancak biz kara yolu ile Mısır'a ulaştık.

İşte bu yolculukta, eserlerimin kıymetini sadrazama anlatma fırsatını buldum.

1526-27 yıllarında tamamladığım Kitâb-ı Bahriyye eserimi İbrahim Paşa vasıtasıyla Kanûni Sultan Süleyman'a takdim ettim.

Mısır'da Memlûklu donanmasına hizmet etmiş Türkler'den **Selman Reis** kardeşimin, Portekizliler'in elinden zorla aldığı ticaret mallarını memleketlerine götürdüklerini ve baharat ticaretine hakim olduklarını bildirmesi üzerine, Mısır Kapudân-ı Deryâsı **Ferhad Paşa** bölgeyi bildiğinden Yemen Beylerbeyliği'ne tayin edildi. Boşalan Mısır Kapudan-ı Deryâlığı'na 1547'de atandım.

1551'de Süveyş Limanı'ndan denize açılarak Aden Kalesi'ni fethetdim.

Aynı yıl Umman ülkesinin Maskat Kalesi'ni fethetdim. Hürmüz Kalesi'ni muhasara ettim, topa tuttum. Fakat alınamadı.

Oradan Mısır'a dönünce, Mısır Valisi'nin hışmına uğradım. İstanbul'dan gelen fermanla da Mısır Divânı'nda boynum vuruldu."

M.1554'de, 84 yıllık ömründe, büyük bir deniz kumandanı olduğu kadar, devrinin mühim **haritacısı ve denizcilik** yazarlarından biriydi Pîrî Reis. Küçüklüğünden itibaren gördüklerini kaydetmiş, bu ileri görüşlü, açık fikirli adamının öğrenme arzusu; Türk milletinin, böyle nadide eserlere sahip olmasını sağladı.

Ey vatani ve milleti için ömrünü vermiş Koca Reis! Ömrünün sonunda boynun vurulsa da, bizim gönlümüzde başın gövdenin üzerinde... Mekânın cennet olsun...(21)

Pîrî Reis'in ikinci dünya haritası. Bu haritada Kuzey Amerika görülmektedir. Bu harita Gelibolu'da yapılmıştır. Ancak geriye kalan üst ve sağ alt köşeleridir. Büyüklüğü 68x69 cm'dir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Erenlerin Kerameti Gerçekleşiyor

Yesevî Halifesi Şeyh Nusreddin

İstasyonu geçip Şeyh Nusret sapağından Şeyh Nusret Caddesi'nden incecik, kıvrım kıvrım kıvrılarak, asfalt yolun iki tarafı çeşitli ağaçlarla kaplanmış. Yol sizi hem dinlendiriyor, hem de ağaç tüneline geçiyormuş hissi veriyor. Tekke Köyü girişinde ilk gördüğümüz teyzeye **Şeyh Nusreddin Tekkesi**'nin yolunu sorduk. Fakat kulakları işitmediği için murâdımıza eremedik. Köye girişte yaprağı az olan ağaçta, hep yeşil gözüken otu hep merak etmeme rağmen "Gökçe Otu" olduğunu burada öğreniyorum.

Tekke Köyü'nde **Şeyh Nusret Türbesi** girişinde çeşme başına arabamızı park edip, karşıda bulunan vatandaşımıza seslendik. Kapalı olan cami ve türbenin anahtarları getirerek sıcak ilgiyle karşıladı.

Arzu ederseniz Şeyh Nusret Hazretlerini önce Evliyâ Çelebi'mizden dinleyelim:

"Zile Ovası'nda Şeyh Nusret Tekkesi menziline girdik. Bu Şeyh Nusret, Hacı Bektâş-ı Velî ile Horasan'dan gelmiş ceddimiz Hoca Ahmed Yesevî halifelerinden olup, Horasan illerindendir. Tekke, Zile vadisinde mâmur ve **şenlikli bir**

imâret olup, mescid ve misafirhaneli bir yerdir. Başı ve ayağı çıplak, yetmiş adet fukarası vardır. Bu diyâr halkı Şeyh Nusret'e gayet bağlıdırlar. **Hatta tekkesinin önünde yaşlı, büyük bir dut ağacı vardır.** Bir tarafı çürümüştür. Çürüyen yerden bir kıymık koparıp ateşli hastalara tütsü yapsalar, şifâ bulur. Denenmiştir. **Bu ağacın çürüğünü, bütün halk dört yüz yıldan beri alırlar.** Böyleyken zerre kadar eksilmez, koparılan yer de belli olmaz. Ben dâhi öyle gördüm ve parça alıp sakladım. Bu ağacın diğer tarafı öyle lezzetli dut verir ki, yiyen sanki misk koklamış olur. **Zile şehrinin âyân ve eşrâfına bu duttan dervişler hediye götürüp hediye alırlar."**

Yeşiller arasında bulunan cami ve türbe avlusuna girilte, insanı sütun başlıkları selamlıyor. Solda, sağda ise gürül gürül akan çeşme, iki basamakla çıkıp bir basamakla inerek bahçeye ulaşıyorsunuz.

Solda, neredeyse mezar taşlarını kapatacak kadar gür otlar arasındaki hazire bitişiğindeki Şeyh Nusret Tekkesi binası açık yeşil kapı kısmı daha da yeşile boyanmış, kapı üstün-

Şeyh Nusreddin türbesinin içi...

(13.06.1998 - Foto: E.A.)

de Türkçe mermer kitâbede;

ŞEYH NUSRET TEKKEŞİ

(Baba Nusret Diye Anılır)

“Sakin sen terk-i ta’zimden muallâ-i makamdır bu
Makam-ı Hazret-i Nusret çü ravza-i cihandır bu
Nesl-i Pâk-i Resûl-i Kibriyâ olduğu bi iştibah
Müsel sel has kuddûs-i Kirâm-i Horasan’dır bu
Bu tamir eyleyene her kim eder ise duâ
Ola mahşerde Şefîi Mustafa” yazılıdır.

Yapılan tamiratta konduğu belli. Saygı ile türbe içerisin-
de duamızı yapıp çıkıyoruz. Rutubetten yer yer sıvaları dö-
kül en türbe içindeki küçük camlı çerçeve içinde yazılı bir
levha var:

TÜRBE İÇİNDEKİ YANLIŞ YAZI

Türbe içindeki yazıyı Asena Demirtola not ediyor. Bi-
rinci bölümde Türk, ikinci bölümde Arap gösteriliyor Şeyh
Nusret.

"Harez m Devleti âlimlerinden Hamza Bey'in oğlu Ha-
rez mli bir Türk âlimi olan Şeyh Nusreddin Hazretleri dama-
dı ve torunlarıyla Tokat'a gelmiş. Şeyh Nusreddin Köyü'ne
yerleşmiştir. Köy halen Tekke adıyla anılıyor.

Baba tarafından nesebi, eshâbdan Hasan Geylânî ismin-
de bir sahâbiye dayanır. Ana tarafından İmam Hüseyin ef en-
dimize ulaşır. Bu suretle ana tarafından Evlâd-ı Resûl'dur.
Tarikât sislsilesi 13. silsilede Şeyh Cüneyd-i Bağdadî, Sırrı
Sakatî, Maruf'u Kerhî, Davut Tâi, Habib-i Acemî, Hasan
Basrî, İmâm-ı Ali vasıtalarıyla peygamberimize ulaşır."(*)

(*) Merhum Müftü Arif Kılıç'ın notlarından tespit edilmiştir.-Osman Karadavut
Emekli Vaiz.

Şeyh Nusreddin türbesinde dua ederken...

(13.06.1998 - Foto: E.A.)

Türbede bulunan üç kabir ise, eşikte kızı yanında hanımı ile beraber yatıyor. Oğlu ise, bahçedeki hazirede.

Türbe asırlardır kararan gönülleri aydınlatan, dertlilere devâ olarak işlevini sürdürüyor. "**Tekkenin felçlilere iyi geldiği, Çeltekk Baba'nın Şeyh Nusret'in kardeşi olduğunu**" söylüyor genç Tekke Köylü.

Cami ile türbenin arasındaki boşluk, oda haline getirilerek, odun deposu veya kömürlük olarak kullanılıyor.

SOHBET

Bu sırada başka köylüler de geldi yanımıza. Tekkeş'in Fikret Koçyiğit'le sohbete başlıyoruz.

"Türbenin içinde bulunan Şeyh Nusret'le ilgili bilgi yanlış. Bir insanın aynı anda iki milletten olması mümkün değil. Yazının başında Harzemli bir Türk âlimi olduğu söylenirken, aşağıda baba tarafından Arap olduğu ifade ediliyor."

"Bunu eski müftümüz (Zile) Arif Kılıç'ın notlarından çıkarmışlar öyle duruyor."

Semra-Yusuf Meral çiftinin hazırladığı Zile'de Camiler, Türbeler ve Efsaneler adlı eserde şunlar kayıtlı:

"Harzem Devleti'nin (H.612) M.1216'da Cengiz Han tarafından istilâsı üzerine Harzem diyârının nüfuzlu, zengin beylerinden Hamza Bey Erzincan'a hicret eder. Yanında bulunan biricik oğlu Nusreddin'in tahsiline fevkâlâde ihtimâm gösterir. Yüksek bilim adamı olarak yetişmesini sağlar.

Bir müddet sonra Hamza Bey vefât eder. Oğlu Nusreddin Efendi'de Erzincan'da evlenir. Bu izdivâctan Fatma isminde bir kızı dünyaya gelir. Fatma büyüdükten sonra Erzincan'ın mâruf alimlerinden Siracüddin Efendi ile evlenir. Bu Fatma Hanım'dan Acepşir isminde bir oğlan, Ümmügülsüm adında bir kız dünyaya gelir.

ZİLE'YE GELİŞ

Nusreddin Efendi kızını (Fatma) damadı Siracüddin ve torunlarını alarak, Erzincan'dan Zile'ye hicret eder.

Bir müddet Kazova'da kalır (Burada Cebel-i Ebyaz adı

Türbe önünde köylülerle hatıra fotoğrafı çektiyoruz...

(13.06.1998)

verilen dağda kalırlar). Daha sonra kendi adı verilen suyu ve ağacı bol olan Aksaray (Şeyh Nusreddin) Köyü'ne yerleşirler.

Şeyh Nusreddin burada pek çok değerli insasınlar yetiştirmiş, bütün memleket ahalisini ilimden istifade ettirmiştir. İşte bunlardan birisi de Kara Şeyh'tir.

Şeyh Nusreddin Efendi Zile'ye yerleştikten sonra, o sırada Zile'de irşâd ve ilim neşri ile meşgul olan Muinüddin Halil Efendi'ye kızından torunu Acepşir'in kızkardeşi Ümmügül-süm'ü verir. bu izdivaçtan çok şöhretli ve seçkin bir insan olan **Şeyh Edhem Çelebi**, 27 Recep Hicri 700 (M.1301)'de dünyaya gelir."

Şeyh Nusreddin Efendi, kendi adını taşıyan köyde olup, türbe içerisinde yatmaktadır.

Türbede asılı bilginin yanlışlığı daha iyi anlaşılmış oluyor. Tarikât silsilesiyle bağlanmasına bir diyeceğimizin olması mümkün değil, ancak bağluları ve müntesiplerinin **"Şeyh uçmaz müntesipleri uçurur"** da olduğu gibi soy açısından Arap milletine bağlamak yanlışlığı her yerde yapılmaktadır. Bir insanın aynı anda iki milletten olması mümkün değildir. Bu bilginin yanlış olduğunu Tekkeşin'e de söyledim.

Burada türbeyle cami arasındaki boşluk kısmının kapatılarak odun ve kömür deposu yapılması da. Yanlışlardan biri daha.

"Peki buradaki dut ağacı ne oldu?"

"Kuruduğu için kestik, ama yakmadık, muhafaza ediyoruz. Bir ara dut ağacını görmek istedik. Onu da yapamadık.

"Aman ha! Kesinlikle gömmeyin, muhafaza etmeye devam ediniz" tenbihâtında bulunup, sohbet ederken, yanımızdan ayrılmayan çocuğun ismini sorduğumda; Şeyh Nusret'ten dolayı, Nusreddin olduğunu öğreniyoruz.

"İkincisi de Hoca Ahmed Yesevî'den dolayı Ahmed olduğundan, ikisinin arasında ve Şeyh Nusreddin köylüleriyle fotoğraf çektirip saat 15:00'da geldiğimiz türbeden 16:00'da ayrıldık.

En Fakir Bölgeye Gelen Alperen Şeyh Ali Semerkandî

4 Aralık 1995 günü İstanbul'dan Türk-İş XVII. Genel Kurulu'na gitmek için, **Turan Karabaşoğlu** ve benim dışımda delege olan **Elif Öcal** ile beraber Ankara'ya seyir halinde iken, 374 km.'de **Çamlıdere** yoluna dönüp, ilçede kısa bir gezinti yaptıktan sonra, Hükümet konağı karşısında Çamyanı Sokakta, giriş kapısında asılı geyik boynuzu bulunan, 1331 doğumlu, 61 yaşındaki **Ahmet İlhan**'ın evini fotoğraflayıp, şehir mezarlığındaki **Şeyh Ali Semerkandî**'nin türbesinin yolunu tuttuk...

Ali Semerkandî, İlhanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü topraklarda, (hicri 720) miladi 1320 yılında İsfahan'da doğdu. Babasının ismi Yahya'dır.

Çok zeki ve akıllı olan Ali, çocuk yaşında Kur'an-ı Kerim'i ezberledi ve muhtelif kiraate göre okumasını öğrendi.

Genç yaşında tefsir, hadis, fıkıh ve tasavvuf ilimlerinde yüksek mertebelere ulaştı.

Mekke, Medine, Şam, Kudüs, Irak, Semerkand ve Çamlıdere'de islamiyeti öğretmek, emir ve yasakları bildirmek için durmadan çalıştı.

Ali, tahsilini tamamladıktan sonra, Mekke-i Mükerre-me'ye gitti. Kabe-i Muazzama'da yıllarca imamlık yaptı. Bu arada "Peygamber Efendi'mizin mübarek kabirlerinde, 7 se-ne türbedârlık hizmetinde bulundu."

Ali, gördüğü bir rüya üzerine şükür secdesi yaparak Ce-nab-ı Hakk'a niyazda bulundu. Anadolu'ya gitmesi gerekti-ğini anladı ve hemen yollara düştü.

ANADOLU'YA

Ali Semerkandî, bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin baş-kenti **Ankara'nın Şeyhler havalisine** (Çamlıdere'nin eski is-mi) geldiğinde, insanların çok fakir olduğunu görünce, rüya-sında işaret buyurulan yerin burası olduğunu anladı ve bura-ya yerleşti. **Yıllarca insanları iyiye, güzele, doğruya yönlendirmek için çalıştı.**

İsfahan'da doğduğu halde Semerkandî mahlasını alması, Anadolu'ya gelişlerinde Semerkantî'tan yola çıkmış olduğu için olsa gerektir.

Ali Semerkandî hazretlerinin makamı.

(04.12.1995 - Foto: E.A.)

HALKA HİZMET

Ali Semerkandî Hazretleri yöreye ilk geldiği dönemde, sığırlarını otlatacak (güdecek) çobanları olmadığını görünce;

"Sığırlarınızı güderim. Hiç de hak istemem." dedi ve zaten fakir olan yöre halkı da bu teklife ziyadesiyle memnun oldular olmasına da!...

"Sığırlarımızla beraber buzağuları da güdersen iyi olur. Ancak annelerini emmelerine müsaade etmezsen mutlu oluruz" dediler. Ali Semerkandî Hazretleri, ertesi günün sabahında ineklere ve buzağılara hitaben;

"Ey inekler ve buzağılar! Akşama kadar beraberce otlayınız, yalnız buzağılar annesini emmesin, inekler de yavrularını emzirmesin." dedi.

Türbe ve haziresinin genel görünüşü

(04.12.1995 - Foto: E.A.)

Akşam merak içinde bekleyen köylüler, ineklerin memelerinin süt ile dolu olduğunu görünce, hayretten şaşır kaldılar.

Köylerinin sığırlarını hiç bir hak almadan güden iyi insanın kadrini ve kıymetini takdir ederken... İneklerin dahi iyiliği idrak etmesine saygı duyarken, insanoğlunun en az inek kadar olsun idrak sahibi olması gerektiğini dilden dile söyleyegel-diler.

ÇIK YA MÜBAREK!..

Yaz mevsiminde sığırları otlatırken, abdest almak için su bulamayınca, elindeki asasını yere vurarak;

"Çık ya mübarek!" deyince, yerden gövde kalınlığında çıkan su, meyilli arazide aşağı doğru yayılınca, biçilen ekinlerin ıslandığını gören kadın ırgatlar:

"Su çıkarmanın da zamanı mı?" diye bağırımları üzerine suyun çıktığı yere dönerek:

"Ey mübarek su! Ne çıktığın belli olsun, ne de aktığın." buyurdu. Bu söz üzerine, suyun çıktığı yer kuyu ağzı gibi olup hareketsiz kaldı.

Su, bugün de Çamlıdere'nin kuzeyinde Gerede'nin doğusunda, Eskipazar'ın güneyinde "Çekirgesuyu" ismiyle meşhurdur.

Bölgenin fakirliği, devrin padişahlarına, Ali Semerkandî tarafından iletilmesi üzerine, bölge halkı askerlik ve toprak kirasından muaf tutuldu.

Giriş kısmı kesme taştan, diğer bölümleri moloz taştan yapılan türbede, girişte üç olmak üzere on mezarın bulunduğu mekanda Şeyh Ali Semerkandî'nin kabrine özel itina gösterilmiştir.

Giriş kapısı üstündeki kitabe

(04.12.1995 - Foto: E.A.)

Kaya Şeyhi

Kaya Şeyhi Sâlih'in türbesi de, eski bir hazirenin içinde betonarmeden yapılmış kitabesinde;

"Mechulden ma'lûma giden

Yolculukta gülmüş talih

Burada yatıyor Ermiş

Kaya Şeyhi Sâlih" yazılıdır.

Devrinin bilginlerinden olan Kaya Şeyhi Sâlih, 1220 yılında doğmuş, 1305'de de Hakk'ın rahmetine kavuşmuş.

Süleyman Türkmânî'nin de yakın dostu olan Kaya Şeyhi, gençliğinde Ahî Evran'la görüşen ve Aşık Paşa'nın saygı gösterdiği Kaya Şeyhi'nin de rûhunu şad ettikten sonra, saat 12.00'den bu yana yanımdan hiç ayrılmayan gönül insanı Veysel Turgut'a:

"İçişleri Bakanı akşam hesap sormasın Başkan?..." dediğimde, sadece tebessüm ediyordu.

"Bir zaman, Hacı Bektâş-ı Veli , Kırşehir'i'ne gitmişti. O vakit Kırşehir'i'nde Seyyid Sâlih derler bir er vardı. Bu erin şimdiki mezarı yakınlarında bir tekke vardır ki, Kaya Tekkesi diye meşhurdur, bektâşi-hanedir; orada Hünkar, Hacı bek-

Kaya Şeyhi olarak bilinen Seyyid Salih'in türbesi

(Foto: E.A.)

tâş, Ahî Evran, Şeyh Süleyman, İsa-yı Mücerred ve Salih oturmuşlar, sohbet ediyorlardı.

KURBAĞALAR

Ordan bir ırmak geçerci. Irmağın içinde kurbağalar ötüşmeye başladı. O derece ötüyorlardı ki, erenlerin huzuru kaçtı. **Hünkâr da kurbağacıklar dedi, ya biz söyleşelim, siz dinleyin, ya siz söyleşin, biz dinliyelim.** Bu söz üzerine kurbağalar hemencecik sustular. Şimdi hâlâ, o derenin orasında, bir ok atımı yerde, kurbağa ötmez, yukarı ve aşağı kısmında öter.⁽¹⁾

(1) Gölpınarlı, Abdülbaki. Vilayet-Name Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli. İnkılâp Kitapevi. İst. 1958, s.s.54-55

Bulutların Yol Gösterdiği Seyyid Harûn

Bir sonbahar günü Salih Dilek, Avni Çarsancaklı ve ben Ankara, Gazi Mustafa Kemal Bulvarı'ndan hareketle, Konya'nın Seydişehir'de Küpe Otel'i'ne yerleşiyoruz. Yıl 1974, aylardan Eylül...

Akdeniz Bölgesi'nin Göller yöresinde Konya iline bağlı bir merkez Seydişehir. Nüfusu o günlerde 11.900 idi.

Suğla Gölü'ne ulaşan küçük bir dere vadisinde kurulmuş. 1125 m. rakımlı ilçe, Konya'ya Beyşehir'den geçen, 125 km'li asfalt yolla bağlı...

Yüzölçümü 2 207 km² . İlçenin merkez ve Çavuş Bucacı'na bağlı 39 köyü vardır.

1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra, Anadolu'nun dağına taşına, müslüman Türk'ün mührünü vuran ecdâdımızın hatıralarını, hikâyelerini, efsânelerini, Anadolu'nun manevî fatihleri olarak yurdun her köşesinde görmek ve dinlemek mümkün. Seydişehir'de medfûn Seyyid Harûn'la ilgili dinlediğim efsaneyi de zannedersen, 1967 yılında Sayın Mehmet Önder şöyle yazmıştı:

SEYYİD HARÛN

Yedi yüz yıl önce.... Horasan illerinde yedi cedit âlim Seyyid Harûn adında, yetişkin bir emir varmış. Bir gece gâipten bir ses ona; **"Yâ Harûn! Anadolu'ya git! Karaman vilâyetinde Küpe Dağı derler bir dağ vardır, onun doğusuna bir şehir yap. Onun halkı sâlih kullardan ola. Şâki olanların âki-betleri hayrolmaya!"** diye seslenmiş.

Seyyid Harûn, bu ilâhi ses üzerine, ertesi sabah emirlik kılıcını çıkararak, dervişlere mahsûs bir hırka giymiş, almış asâsını eline, düşmüş yollara... Aylar sonra Anadolu'ya gelmiş.

O zaman Anadolu'nun büyük bir kısmı Selçuklu Sultanı'nın elindeymiş. Başşehir Konya'ya yönelmiş, üç gün Konya'da misafir olmuş. Şehir halkı O'na çok izzet ve ik-râmda bulunmuş. Şeyh olarak kalmasını istemişlerse de, O kabul etmemiş. Bugünkü Seydişehir ilçesinin bulunduğu yerdeki Küpe Dağı'nın yolunu tutmuş, mevsim bahar... Dağın yamaçları laleler, nergisler, türlü çiçeklerle bezeli... Seyyid Harûn burayı çok beğenmiş. Dikmiş asâsını, kurmuş çadırını, başlamış şehri kurmaya...

Taşların üst üste gelmesi için, bir işaret kâfi imiş. Kesilmiş olarak dağlardan yuvarlana yuvarlana inen taşlar, yapı-larda hemen yerlerini alıyorlarmış. **Kısa zamanda Seyyid Harûn'un çevresi büyüklerle dolmuş.** O'nun kerâmetini işiten mimârlar, dülgerler, demirciler yardımına koşmuşlar, canla başla şehri kurmuşlar. Adına da **Seydişehir** demişler.

Seyyid Harûn, burada yaptırdığı medresede ömrünün sonuna kadar, halkı irşâd etmiş, ölümünden sonra da türbesi-ne defnedilmiş. Gerçekten de bugün **Seydişehir'de Seyyid Harûn-ı Velî'nin yaptırdığı bir Ulu Cami**, bir medrese ve bir de zâviye vardır. Kendisinin de 1320 yılında öldüğü türbe-

sindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Seyyid Harûn'un müridleri sonradan şeyhleri hakkında topladıkları bilgileri **Mena-kıb-- Seydî Harûn-u Velî** adı altında bir kitapta toplamışlar. Yazma bir nüshâsı Mevlânâ Müzesi'ndedir.

Seydişehir böyle kurulmuş ve adını kurucusu Seyyid Harûn-î Velî'den almış. Bu gün Küpe Dağı'nın yamacında Verevelit Şehri Harabeleri'nin yerinde, bir sürü kesme yapı taşı görülür. Sorulduğunda, bunların Seyyid Harûn şehri kurarken, şehre doğru yuvarlana yuvarlana gelen taşlar olduğunu, Seyyid'in bir emri üzerine yrlerinde kaldıklarını söylerler.

BAĞDAT'TA

Seyyid Harûn Velî, amcasının vefâtı üzerine Horsan Bölgesi'nin emirliğine getirildi. Görevi esnasında, büyük babası **Harûn-ı Kerâmet**'in ve amcasının mezarını sık sık ziyaret ederdi. Bu ziyaretlerin birinde gâipten bir ses: "Yâ Harûn Rûm'a çık! Karaman ilinde Küpe Dağı'nın doğu eteklerinde bir şehir kur! O şehrin halkı sâlih ola!.. Şâki olanın âkibeti hayır olmaya..." diyordu. Bu sesi daha sonra da duymaya başladı. Daha sonra da dünya taht ve tacını terkedip, kendisini tamamen Allah yoluna verdi.

Seyyid Harûn, Karaman ilinin neresi olduğunu ve nasıl gideceğini düşünüyordu. Yine bir gün Allahû Teâlâ'ya ibadet edip, yalvardığı sırada kulağına: "**Yâ Harûn! Bir bulut sana kılavuzluk edecektir. Onun indiği yer, senin mekânın olacaktır!**" nidası geldi. Bunun üzerine hazırlıklarını yapan Harûn Velî, kırk arkadaşı ile yola çıktı.

Bulut, onları önce Bağdat'a götürdü. Bağdat'ta Şeyh Alâeddin ve talebeleri tarafından karşılandı. Şeyh Alâeddin'in büyük bir hürmet, edep ve tevâzû ile karşılaması ve evine davet etmesi üzerine, talebelerinden bazıları edep ve

terbiyeye aykırı olarak:

"Sultanım, sen imam-ı Cafer-i Sâdık neslinden büyük bir velî iken bu zâta çok fazla değer vermenize hayret ediyoruz..." dediklerinde, telebelerine:

"Susunuz! Bu zâtın kim olduğunu biliyor musunuz? Eğer, siz O'nun kim olduğunu bilseydiniz, böyle konuşmazdınız. Seyyid Harûn büyük bir velîdir..." buyurdu.

Şeyh Alâeddin ve Harûn Velî, birlikte 40 gün halvette kaldılar. Seyyid Harûn Velî, daha sonra izin isteyerek, yoluna devam etti. Daima tevekkül halinde idi. Hiç kimseye yol sormazdı. Sonra evliyâlar otağı, ilim ve irfân yatağı Konya'ya vardılar. Bir süre önce vefât eden bu beldenin büyük âlimi Hoca **Ahmed Fâkih**'e müridleri:

"Sultanım! Senin dünyaya veda etme zamanın yaklaştı. Ne olur, yerine birisini bıraksan! Size halef olup, bizim ruhumuzu terbiye etse!" diye yalvarmaları üzerine Hoca Ahmed Fâkih:

"Yakın zaman içinde, Acem taraflarından bir velî gelir. O'nun adı Harûn'dur. Alâmeti, sağ elinde beyaz bir ben vardır. Beni isteyen O'nda bula!" buyurdu.

Konyalılar Seyyid Harûn'un bir velî olduğunu öğrenince, **Ahmed Fâkih'in vefât etmeden önce, kendilerine tavsiye ettiği zât olduğunu anladılar.** Hemen O'nun yanına gidip; hocalarının yerine oturması hususunda ısrar ettiler. Seyyid Harûn, aldığı ilâhi emre uymak için yola devam edeceğini bildirdi ve yanındakilere:

"Ey dostlarım! Yola çıkalım, gideceğimiz yer yakınlaşmış gibi görünüyor..." dedi.

Yola çıktılar. **Hatunsaray Köyü'nde kardeşi Seyyid Bedrettin'in hastalığı şiddetlenerek vefât etti.** O'nu oraya defnettiler.

Kafile yoluna devam ederek, Çumra civarında bir yerde

konakladılar. Burada susuzluk çeken kafildekilerin şikayeti üzerine, Harûn Velî, asâsını yere sapladı. Allahû Teâla'nın izni ile bir su fışkırdı. Harûn Velî kaynağın yanına küçük bir mescid inşâ ettirdi. Kafiye yoluna devam ederken; bulut git-tikçe yere yaklaştı. Harûn Velî:

"Ey yarenlerim! İnşâallah, menzilimiz yakın olsa ge-rek..." dedi.

Bir tepeyi aştıklarında, kendilerine rehberlik eden bulut-un, ovanın batı kısmında yer alan, bir dağın eteğinde durdu-ğunu gördüler. Harûn Velî'nin emri üzerine, orası konak yeri oldu. Fakat Harûn Velî, buranın Küpe Dağı olup olmadığın-da, şüpheli idi. Burası bugün Karaviran olarak bilinen yerd-i. Harûn Velî, burada içindeki şüphenin giderilmesi için, 40 gün Allahû Teâlâ'ya yalvardı.

Bir süre sonra Harûn Velî:

"**Yâ Harûn! O dağa yaklaş!**" diye bir ses işitti.

Buna sevinen büyük velî, Küpe Dağı'na doğru yola çık-tı. Kafiye bulutun gösterdiği yere doğru yol alırken; Harûn Velî, Haydar Baba ile iki talebesini önden gönderdi. Bük mevkiinde pusu kuran eşkîya, iki talebeyi öldürdü. Haydar Baba olanları büyük Velî'ye anlatınca:

"**Öyle ise, siz yavaş geliniz. Ben önden gidiyorum...**" dedi.

Harûn Velî, yüzünden örtüyü hiç eksik etmezdi. Eşkîya-nın pusu kurduğu yere yaklaşıncı; yüzünü açtı. O'nun yüzü-nü gören eşkîya dağılıp kaçtı. Bir müddet gittikten sonra, Kü-pe Dağı'nın eteğinde gökkuşağı şeklinde bir nur parladığını gördüler. Harûn Velî:

"Ey dostlarım! Şu gördüğünüz nur var ya! İşte orası in-şâallah bizim meskenimiz ve vatanımız olacak. Allahû Teâlâ, bizim, sizin ve bütün dostlarımızın imanlarını şeytanın ve kö-tü kimselerin şerrinden korusun. (Amin!)" dedikten sonra yol-larına devam ettiler. Nûrun kapladığı tepecikte konakladılar

SEYDİŞEHİR.

Harûn Velî, etrafın güzelliklerini seyrederken keşf hâli tecelli etti. Şehri meydana getiren bütün mahallelerin yerlerini şöyle gördü: Kible tarafında ulu kapu vardı. İçinde bir mescid görünüyordu. Orada Peygamber Efendi'mizin mübârek ruhaniyeti ve Eshâb-ı güzîn oturmuştu. Kuzey tarafında kapı ve mescid vardı. Burada da bütün peygamberlerin ruhaniyetleri ve Hızır Aleyhisselâm bulunuyordu. Bütün bunları gören Harûn Velî, hemen şehrin kurulmasının istedi. Hemen dostlarına:

"Kalkınız! Gidip yapacağım bu yer için bana lazım olan taş ve ağaçların yerlerini görelim... dedi.

Harûn Velî; Allahû Teâlâ'ya:

"Yâ ilâhi! Senden bu taşların bir kısmının bizimle gelmesini umarım" diyerek dua etti. Daha sonra taşlara dönerek:

"Allah'ın izni ile kalkın!" dedi. Taşlar kalkarak, Harûn

Seydişehir'in şimdiki görünüşü.

Velî'nin önünde koyun sürüsü gibi giderek istenen yere geldiler. Bu manzara karşısında, bir çok hristiyan müslüman oldu.

Allahû Teâlâ'nın yardımıyla halka büyük bir zevk ve çalışmak geldi. Harûn Velî, önce Ulu Kapı, Pazar Kapısı ve Evliyâ Kapısı'nın yapılmasını emretti. Ulu Kapı'nın yapımına Akça Baba, Pazar Kapısı'nın yapımına Nasipli Baba, Evliyâ Kapısı'nın yapımına da Haydar Baba nezaret ediyordu.

Halk kırk gün çalıştıktan sonra, Harûn Velî, bir müddet inşaatı paydos etmelerini istedi. İnşaata bir kaç gün ara verildi. Harûn Velî yapılan kalenin etrafını gezdikten sonra inşaat tekrar başladı. Kale burçları yükseldiği sırada, kaldırılmayan taşlara: "**Ey taş kalk!..**" deyince, taş kalkıp istenilen yere konardı. İşçiler yaralansa veya incinse, Harûn Velî orayı sıvazlayınca Allahû Teâlâ'nın izniyle iyi olurdu.

EŞREFOĞLU

Bundan haberdar olan Beyşehir bölgesindeki Eşrefoğlu, adamlar gönderip, adamları gelmeyince ve netice alamayınca; asker toplanması için emir verdi ve:

"Gidelim, O'nun yaptığı işlerin hepsini yıkalım..." dedi.

Vezirin haklı itirazları üzerine, Eşrefoğlu, vezire izin verdi. Vezir, birer tulum katran ve bise yükleyip, adamlarıyla yola çıktı. Vezir, Harûn Velî'nin huzuruna çıkarıldığında: Harûn Velî O'na:

"**Hani getirdiğiniz hediyeler nerede? Onları buraya getir!...**" dedi. Vezir, getirdiği hediyelerden kimseye bahsetmemişti. Hemen hediyeleri getirdi. **Harûn Velî her birinin içine su atınca, biri saf bal, değeri de yağ oldu.** Kendini toparlayan vezir, vezirlikten vazgeçip Harun Velî'ye talebe oldu. Harun Velî veziri Eşrefoğlu'na geri gönderdi. Vezir kendi gitmeyip adamlarını yolladı. Adamların yanında veziri göremeyen Eş-

refoğlu'nun canı sıkıldı. Hediyeler de geri gelmişti. Hediyeleri açan Eşrefoğlu, hediyelerinin birinin bal, diğerinin yağ olduğunu görünce, adamlarıyla birlikte buna büyü dediler.

Eşrefoğlu, askerleriyle Harûn Velî'nin yaptıklarını yıkmak için yola çıktı. Velvelid iline geldiklerinde eski vezire adam gönderip:

"Bu gün biz Seyyid Harûn'u ziyarete geldik. Gel bizim rehberimiz ol!" dediler. Vezir, Harûn Velî'ye:

"Efendim Eşrefoğlu Mehmet Bey sizi ziyarete gelmiş, bendenize adam göndermiş, gelsin ziyaretimize kılavuz olsun demiş, ne buyurursunuz?" diye sordu. Harûn Velî'de izin verdi. Vezir, Eşrefoğlu'nun muazzam kalabalıkla geldiğini görünce şaşırdı:

"Hak dostuna bu kadar askerle gelinmez. Yoksa niyetin başka mıdır?" diye sordu. Eşrefoğlu:

"İlk niyetimiz öyle idi, şimdi niyetimiz dostluk ziyaretinden başka bir şey değildir..." dedi. Vezir, Harûn Velî'nin hallerini Eşrefoğlu'na anlattı, alçak gönüllülük gerektiğini söyledi.

Eşrefoğlu ve askerlerinin arkalarına birer taş yüklemelelerini istedi. Eşrefoğlu ve askerleri vezirin dediklerini yaptılar. İnşa edilen kalenin etrafına geldiler. Bunu Harûn Velî'ye bildirdiler. Harûn Velî:

"O taşları koyun, lâkin bu hiç iyi bir şey olmadı. Zirâ zorla güç ile getirdiler. Bu kale tez harâp olsa gerek. Gerçi dünya fânidir, hârap olmak revâdır." dedi.

Eşrefoğlu'nun yanında değerli âlimler vardı. Harûn Velî cemâate gözlerinizi yumun dedi. Hepsî gözlerini yumdular ve Allahû Teâlâ'nın izni ile cenneti gördüler.

Harûn Velî, Eşrefoğlu'na:

"Ey Eşrefoğlu! Biz bu dünyanın beyliğini ebedî anlamda, O'nun lütfûna mazhar olmak için terkettik. Bu şehrin ku-

rulmasına kastımız, kendimizden değildir. Belki Hakk'ın emridir..." dedi. Eşrefoğlu yaptığına pişman olup, âlimlerinin tavsiyesi üzerine:

"İnşâ edilen şehri aldım ve yine Harûn Velî'ye vakfettim" dedi. Harûn Velî'nin elini öpüp edeple oradan ayrıldı.

Bu sırada Ilgın'da ikâmet eden **Dediği Sultan** isimli Horasan'dan gelmiş, velî bir zât vardı. Harûn Velî'nin ününü duydu. Yanına iki talebesini alıp yola çıktı. Çiğil Dağı'na geldiklerinde, önlerine bir ayı çıktı. Dediği Sultan hemen ayıya bindi. Bu ziyâret Harûn Velî'ye malûm oldu. Talebelelerine:

"**Dediği Sultan bir ayıya binmiş, bizi ziyârete geliyor. Gelin, O'nu karşılayalım...**" dedi. Talebelerinin bunun kerâmet olduğunu söylemeleri üzerine, Harûn Velî işaretle bir taş gösterdikten sonra:

"**Yâ Allah! Deyip taşın üstüne bindi. Taş Allahû Teâlâ'nın izniyle yürümeye başladı.**" Ilıca Köyü'nün doğu tarafından, Dediği Sultan'ı ayı üzerinde gördüler. Karşılaştıklarında biri ayıdan biri taştan indi. Karşılaşma tam öğle vaktinde oldu. Harûn Velî:

"**Cemaatle öğle namazını kılalım. Herkes abdestini alsın.**" dedi. Fakat su yoktu. Harûn Velî asâsını toprağa batırdı. Allahû Teâlâ'nın izniyle bir pınar çıktı. Sultan Pınarı ismiyle bilinen o pınardan abdest aldı. Dediği Sultan'a imâm olmasını söyledi. Dediği Sultan bu isteği kabul etmedi. Dediği Sultan, Harûn Velî'nin arkasında öğle namazını edâ etti.

İnşaatin büyük bir kısmı tamamlandıktan sonra Harûn Velî mescidin köşelerine çilehaneler yapılmasını istedi. Harûn Velî cuma camii içindeki çilehaneye girdi ve kalan ömrünü orada geçirdi. Vefâtına yakın talebelerine şöyle dedi:

"**Sizin her birinizi bir memlekete göndereceğim. Gittiğiniz yerlerdeki kafirler, Allahû Teâlâ'nın izniyle imana gel-**

sinler..." dedi.

1320 senesinde ruhunu teslim etti. Yerine kızı Hanife Sultan geçti. Ondan sonra kardeşinin oğlu Şeyh Musa geçti.(2)

"1320 yılında Seyyid Harûn Velî tarafından yaptırılmıştır. Türbe her zaman ziyaret edilir."(3)

"Seyyid Harûn kolonizatör Türk dervişlerindendir."(4)

(2) Türkiye Gazetesi Evliyalar ansiklopedisi C:10 İstanbul, 1992 ss.346-357

(3) Aytürk, Nihat-Altan, Bayram, Türkiye'de Dinî Ziyaret Yerleri, Ankara, 1992 s.235

(4) Tanyu, Hikmet, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri. Ank. Üniv. Basımevi, s.172

Süleyman Türkmâni

Yesî dergâhı'ndan savrulan köseğiler'in, savrularak düşükleri yerlerde birlik-beraberlik tohumları ektikleri bilinen bir gerçektir. İmâret Mahallesi'ndeki türbeye, Veysel Turgut'la Süleyman Türkmâni'ye varmadan önce, oturanları selamlayıp türbenin dışıyla içinin fotoğraflarını çektim.

Türbeye bir sahanlıktan girilmektedir. Dört sanduka bulunmakta... Baştan 1. Sanduka Şeyh Bekir Efendi, Şeyh Süleyman-ı Velî ahfadından 1267 tarihi düşülmüş.

İkinci Sanduka Şeyh Süleyman-ı Velî "Türkmâni Hazretleri", hicri 697 yazmakta, bu da milâdi 1298'e tekâbül eder.

Süleyman Türkmâni'nin sandukasında "Şeyh Süleyman Velî Hazretleri" yazılıdır. Diğer mezarlarda Mehmet Çelebi, Şeyh Osman, Şeyh Bekir yatmaktadır.⁽⁵⁾

3. mezar ise Şeyh Osman'a, 4. sanduka da Ebnâ-yı Muhammed Çelebi'ye ait, diğeri Moğol ileri gelenlerinden Kutluk Şah'ın oğluna aitmiş.

Şeyh Hüseyin Mevlevî'nin oğlu olan Türkmâni, 1214

(5) Şapolyo, Enver Behnan, Kırşehir Büyüklüğü, Son Matbaası, Ankara 1967 ss.32-34

yılında doğmuş, 1298 yılında Kırşehir'de vefât etmiştir.

ANADOLU'YA GELİŞİ

Süleyman Türkmâni, babası Şeyh Hüseyin ile 1224 tarihinde bir Türkmen aşireti ile Anadolu'ya gelmiş ve yerleşmiştir. Dedesi Türkmen Beyi olduğu için, kendisine **Türkmanî** denilmiştir.

Sultan I. Alâaddin Keykubad (1219-1237) döneminde en yüksek devrini yaşayan Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya'da medreselere devam ederek, öğrenimini tamamlamıştır. Babasını 1273'de kaybetmiştir.

Süleyman Türkmânî hazretlerinin kabri.

(Foto: E.A.)

KIRŞEHİR'E GELİŞİ

Süleyman Türkmâni, Sultan Veled'in telkini ile mevlevîliği yaymak için, 1239 yılında Kırşehir'e gelmiştir.

Süleyman Türkmâni, mevlevî olmasına rağmen, diğer

mevlevîler gibi Babaîler'e ve ahîler'e düşmanlık beslemiyordu.

Süleyman Türkmâni Aşık Paşa'nın da hocası idi. Aksaraylı şair İsmâ, Süleyman Türkmâni'nin müridlerindendir. İsmâ, Şeyhi için şu mısraları yazmıştır:

*"İsmail Destanı hod budur yakın
Mevlânâ ve Sultan Veled dürr-i Şah'ı din
Çelebi gül Şeyh Süleyman bûlbûlî
Aksaraylı İsmâ, bunların kulu
Bunların aşıkına hatm olsun kelâm
Ve salâvat Mustafa'ya ve's-selâm"*

Süleyman Türkmâni, Mevlevî tarikâtını yayarken, diğer yandan da Babâî tarikâtından aldığı tasavvufi fikirleri de yayıyordu.

Sofrası herkese açık olan bu zât, **Tezkire-i Evliyâ** adlı eseri ile kalitesini göstermiştir. Buraya kadar yazmaya gayret ettiğimiz bu Alp-erenler, Derviş-gaziler **Osmanlı Devleti'nin kuruluş öncesinde zemin hazırlayanlar büyük âlimler, pîrler, dedeler, babalar hep Orta Anadolu'da yetişmişlerdir.**

Manevî medeniyetimizin temeli olan bu Horasan erenlerini rahmetle anıyorum.

Başka bir görevi de yaptırdığı misafirhanesinde, doğudan gelen misafirler, garipler ve işi olmayanlar için de bir binâ yaptırmıştır. **Kızılca, Baranaklı, Çogun, Çukurtaş, Bakışiye köyleri ile dergâhın civarında bahçeler vakfetmişti.**

Süleyman Türkmâni'nin en yakın dostu Kaya Şeyhi idi. Bu zâta Ahî Evran ve Aşık Paşa da hürmet ederdi.

Büyük Türkçeci Aşık Paşa

1-5 Haziran 2000 tarihleri arasında Kırıkkale'de yapılan Kırıkkale III. Türk Kurultayı Şöleni sonrası **Emniyet Müdürü Hayrettin Gök, Vali Behiç Çelik, Belediye Başkanı Mustafa Pekdoğan** şölen öncesi ve sonrası büyük destek veren, bölgenin hafızası olan **İl, Bayrak, Manşet ve Türkiye** gazeteleri bürolarını ziyaret görevlerimi tamamladıktan sonra, ertesi gün yola revân oldum.

ÖNCE KESKİN

Evliyâ Çelebi'nin "**Türkmen Keskin'i**" ifadesiyle bahsettiği Kırıkkale'ye, 27 km. uzaklıkta bulunan Keskin, bağlı bulunduğu Kırıkkale ilinden çok eski tarihe sahip. Bugün de Kırıkkale'nin en büyük ilçesi olan Keskin (1995 sayımına göre 27 000) eski ortaokul, Buğday Pazarı, eski Kibritthane'yi şöyle bir dolaşıp, Keskin'le ilgili günleri yâd ederek yola düzüldüm.

KIRŞEHİR TOPRAĞI

Kırıkkale'den 53 km. sonra, Kırşehir ili sınırlarına ulaştığımızda, bizleri Efendiköy'le Kılıçözü Deresi karşılıyor. 62. km.'de Hamid Kasabası, 74. km.'de 3 800 nüfuslu Akpınar ilçesi, 90. km.de Kaman yol ayırımından sonra, yolun iki yanındaki sıra sıra kavaklar yer alıyor...

101. km.'de Çiçekdağ Yozgat sapağı, 105. km.'de Kızılcadan sonra, yine kavakların eşliğinde Özbağ'da... 113. km.'de Kırşehir'deyim...

KIRŞEHİR

İç Anadolu Bölgesi'nde, Ankara - Kayseri karayolu üzerinde Ökse ve Hırla sularının Kılıçözü Çayı ile kucaklaştığı vadide kurulmuş il merkezi bulunur.

Anadolu ile Uluğ Türkistan ticaret yolları üzerinde olduğundan, geçmişte önemli bir ticaret ve konaklama merkezi olarak temâyüz etmiş Kırşehir ili varoşlarına adım atar at-

Kırşehir'de, Aşık Paşa türbesinin genel görünümü

(03.08.1991 - Foto: E.A.)

maz, hiç bir yere bakmadan, ana yoldan ayrılmadan **Türkçe yazan, Türkçeyi savunan Aşık Paşa'nın** huzurundayım.

AŞIK PAŞA'NIN HUZURUNDA

Türbe eteğine arabamı park edip, sol omuzumda fotoğraf makinalarım, sağ tarafımda **Ahmet Erdoğan** ve eşimle beraber Aşık Paşa'nın ruhuna Fatihalar okuduktan sonra: "Türkçe'mi koruduğun, kolladığın için mekânın cennet olsun" dediğimde:

"Evlat, berhudâr ol! Kırıkkale'de yaptığınız şölende Türk dilini korumak, kollamak için yıllardır gayret gösteren **Ahmet Bican Ercilasun, Sadık Tural, Şerif Aktaş, Arslan Bulut, Ahmet Özdemir, Muhsin Kadioğlu, Kemal Çapraz, Yüksel Ercan ve Özcan Ünlü**'ye selamlarımı söyle!.."

KENDİ DİLİNDEN AŞIK PAŞA'NIN HAYATI

Aşık Paşa, türbesinde önce kendi hayatını öğrenmek istemem üzerine:

"Peki evlat! Anlatayım da dinle" diyerek başlıyor:

"Sizler beni bilip tanıdığınız için buradasınız. Ancak bilmeyen diğer Türkler de öğrensin" diye devam eden Aşık Paşa'ya kulak veriyoruz:

"Asıl adım Ali'dir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş sancıları ile kıvrandığı devirde, Türkiye Türkçesi ile yazan ilk şairlerdenim. Cengiz Hân'ın istilasının önünde Anadolu'ya zorunlu göç eden ve Amasya dolaylarında yerleşen mutasavvıf Baba İlyas Horasanî'nin gaza yoldaşı alperen Şeyh Muhlis Baba'nın oğluyum. Muhlis Baba'nın mezarının Bilecik'te, Şeyh Edebâli'nin türbesinde olduğunu biliyorsunuz değil mi?"

"Evet efendim, biliyorum".

Ankara-Kayseri yolu üzerindeki ufacık bir tepede bulunan Aşık Paşa türbesinin görkemli taş kapısı

(06.06.2000 - Foto: E.A.)

"Peki oğlum, Hilla Gölü kenarında yapılan tarihî gizli toplantıyı öğrenebildin mi?"

"Biraz efendim..."

"O güzel toplantıdan bilahare bahsedelim..."

Ben Kırşehir'de yerleştim. Benim Paşa lakabım askerî bir ünvan değildir. Benim zamanımda devrin geleceğine uygun olarak babanın ilk evladına Paşa lakabı verilirdi. Benim "Paşa"lığım da öyle oldu.

Gördüğüm tahsil ve gayret sonucu

âriflerin makamlarına vâkıf bir duruma geldim. Bu sebeple tasavvuf konularında, 12 bin beyitlik **Garibname** ve 24 bin beyitlik **Marifetname** isimli bir divân meydana getirdim. 1272 yılında doğdum. 1333 yılında ise, ebedî aleme, 63 yaşında göç ettim.

Türk dilinin Arapça ve Farsça'dan daha güzel inceliklerini ispatlamak için, ömrüm boyunca Türkçülük ve Türkçecilikten ayrılmadım."

GARİBNAME'DEN

Gerçi kim söylendi bunda Türk Dili
 İlle ma'lum olan ma'na menzili
 Türk diline kimseler bakmaz idi
 Türkler'e hergiz gönül akmaz idi
 İnce yolu, ol ulu menzilleri
 Bu garîb-nâme eger geldi dile
 Kim bu dil ehli dAhî ma'na bile
 Yol içinde birbirini yermeye
 Dile bakıp ma'nayı hor görmeye
 Tâ ki mahrûm kalmaya Türkler dAhî
 Türk dili'nden anlayanlar ol Hak'ı

AŞIK PAŞA TÛRBESİ

Aşık Paşa kısaca anlattığı hayatında evliyâlık mertebesinde ulaştığını, **Marifetname** isimli 24 bin beyitlik eserine halk arasında **Aşık Paşa Divanı** dendiğini, ayrıca Manisa Muradiye Kütüphanesi'nde **Risâle fi Beyanîs-Semâ** isimli mensur eserinden hiç bahsetmedi. Üstâddan öğrenilmeyen ilimin, insana faydası olmayacağını anlatıyordu.

Bu şerî'atdır kim üstâd öğretür
 Resm ü erkân ü nişân ad öğredür
 Farz u sünnet bildirür nefse'ıyân
 Da'vet eyler tâ'ate bellü beyân
 Pes bilün üstâd âlimler durur
 Kim şerî'at n'iydüğünü bildirir

İLK ZİYARET

Aşık Paşa'nın huzuruna ilk çıkışım, Ağustos 1991 günü Kayseri'de tâlî yoldan çıkan arabanın, otomobiline çarpma-

sı sonucu Hakk'ın rahmetine kavuşan **Ekrem Işık**'a son görevimi yapmak için, katıldığım cenaze töreniyle aynı kazada ağır yaralanan **Selahattin Sarı**'yı ziyaretten dönerken olmuştu...

Bu defa da Kırşehir'de ilk durağım, yine Aşık Paşa'ydı. **Türkçe sevdalısı ve Türkçe'nin zenginliğini savunan Aşık Paşa'nın türbesi**, Eretnaoğulları Beyliği vezirlerinden Köse Peygamber Alâaddin Ali Şah Rûhi tarafından yaptırılmıştır.

Türbe planı, bir koridor ve mezarın bulunduğu hazireden ibarettir. Taç kapısı görkemli ıstıridye kabuğu, yana alınmış taç kapısı tamamen mermerden inşa edilen Aşık Paşa türbesi, Selçuklu Türk mimarî sanatından sonra Eretnaoğulları Beyliği döneminde gelişen yeni bir mimarî üslûbun nadir örneklerindendir. Kırşehir'de en çok ziyaret edilen mekânlardan birisidir.

KİTABESİ

Aşık Paşa Türbesi'nin kitâbesiyle ilgili olarak Hâlim Bâki Kunter'in Vakıflar Dergisi'nin 1942'de yayımlanan 2. sayısının 431. sayfasında kitabelerimiz başlıklı yazısının 17. sırasını takip edelim.

Rahmân ve Râhim olan Allah'ın adı ile
Sâhib-i ilm-i ledün kutb-ı yegâne merd-i Hak
Şeyh Pâşâ ibn-i Muhlis ibni Şeyh İlyâsdan
Ahmed ender ha'be-âlem bâz şod ender zelec
Rûz-i sezde Safer leyl şe-şenbih ey fûlan

Bu kitâbeye göre Aşık Paşa, 670 tarihinde dünyaya gelmiş ve 733 tarihinde saferin on üçüncü salı gecesini ölmüştür. Ha' ebced hesabıyla (670)'i gösterir. Zelec de ebced hesabıyla (733)'dür. **Demek ki Aşık Paşa 63 sene yaşamıştır.**

Türbeden çıkışta temizliğine gönüllü olarak bakan amca

Türklük cereyanını uyandıran Hacı Bektâş-ı Velî Kırşehir’de veya yöresinde toplanmışlardı. Süleyman Türkmâni gibi büyük bir zât da Kırşehir’de nur saçıyordu. Ahmed Gülşehrî gibi büyük bir şahsiyet de Kırşehir’de yetişmişti.

İşte Aşık Paşa böyle bir ilim muhiti içinde yetişmiştir, Aşık Paşa Kırşehir’de evlendi. Eşinin adı **Hacı Hatun** idi. Bu hanımından; **Elvan, Selman, Can ve Kırlica** adlı dört oğlu ile **Melek Hatun** adında da bir kızı dünyaya geldi. Oğullarından Selman’ın torunu da meşhur **tarihçi Aşık Paşazade’dir**. Oğullarından Elvan Çelebi de babası gibi ince bir şairdir.⁽⁶⁾

HAZİREDEKİ KİTÂBE

Aşık Paşa türbesinin arka tarafında bulunan yuvarlak mezar taşının fotoğrafını çekerken, yine Hâlim Bâki Kunter’in "Kitabeler"inden faydalanalım:

Aşık Paşa türbesinin arka tarafında bulunan yuvarlak mezar taşının üzerindeki kitâbenin ebadı 0.30 X 0.50 m.

Yazısı ve ifadesi karışık olan bu kitâbede şunlar okunabilmektedir:

Aşık Paşa’nın oğlu Seyyid Can’ın yeri (mezarı)
Şevval ayının dördü
Dokuz yüz altmış dört senesi
(Şehrü Şevval erba’li-sene)

şeklinde okunan satırın (Şehrü şevval erba’a aşera) olması da muhtemeldir.

Kırşehir Tarihi müellifi B. Cevat Hakkı Tarım, bu kitâbenin tarihini, eserine 764 olarak kaydetmiştir.

Aşık Paşa’nın oğluna ait mezar kitâbesinin 964 değil 764 tarihini taşıması daha uygun görünse de, taşın üzerinde yaptığımız esaslı ve dikkatli incelemeler, taşın fotoğrafı ile

(6) Şapolyo, Enver Behnan; Kırşehir Büyüklüğü, Kirsed yay. 1967. Ank., s.14

stampajını tetkik eden mütahassıs zevâtın kanaatleri bizi 964 diye okumaya sevketmiştir. Bizce seneyi gösteren tarih (seb'a mi'e) değil (tis'a mi'e)'dir.

Alçı ile kalıp alınıp bir kere de bunun üzerinde incelemeler yapılırsa, hiç bir tereddüde yer kalmaz.

Hazireden ayrılırken, Türk kültürüne hizmet eden Aşık Paşa'nın türbesini, bir daha gelmek kısmetse daha temiz görmek dileklerinde bulundum. Onun döneminde Kırşehir bir nur merkezi olmuştu. Aşık Paşa, Anadolu'nun en karışık bir devrinde dinî, felsefî ve siyâsî cereyanlara karışmıştı. Kendisi soylu bir ailenin çocuğu olduğundan, tesiri de büyük olmuştu. Bu aile onu iyi yetiştirmişti. Bir sefaret heyetiyle de Mısır'a kadar gitti. O âlim, ahlâkçı, mutasavvıf bir sofî, Tanrı'nın sevgilisi, halkın uyarıcısı, ledün ilmine vâkıf, şair bir şeyh idi. O zamanında bu vasıflarıyla anılmakta idi.

ORHAN GAZİ İLE

Osmanlı Devleti'nin ikinci beyi Orhan Gazi, babasının

Aşık Paşa sandukası başında oğlum Ahmet Erdoğan Aşlıyüce

(03.08.1991 - Foto: E.A.)

yerine tahta geçtiği zaman, Aşık Paşa onun maiyetinde bulundu. Savaşlara iştirak etti. Bu sûretle büyükler sırasına geçti.

Aşık Paşa, Babâiler ve bilhassa Ahîler ailesine mensubiyeti dolayısıyla **Osmanoğulları ona saygı göstermişlerdi**. Bu suretle Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda rolü büyük olmuştu. **Ankara ve Kırşehir'in Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda rolü büyük olmuştur**. Ankara'nın Kırşehir'in Osmanlı mülküne katılmasında, Aşık Paşa'nın rolü vardır. Devlete bu derece hizmetleri dokunmuştur.

Aşık Paşa'da bulduğum manevî huzurla ayrılırken, neden bugüne kadar Garibnâme'nin çokça Türk okuyucusunun hizmetine sunulmadığına bir mânâ veremezken, hemen yanıbaşından geçen at arabasının tıkırtıları da beni tâ milattan önceki devirlere götürüyordu.

Abdurrahman Merzifonî

Merkez üssü olarak bulunduğumuz Zile'den 158 km. sonra, **Merzifon'a** geldik derken, sağda gözümüze ilişen "**Karamustafapaşa**" levhasının gösterdiği yöne dönüp, yeşillikler arasından bir kilometrelik bir yoldan sonra, tarihi bir caminin gölgesine indiğimizde;

Bu köy Türk tarihinde bir dönüm noktası olan 1683 tarihinde II. Viyana muhasarasının Vezir-i Azamı ve Serdâr-ı Ekremi tarihimizdeki Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın köyüydü.

"Vah Merzifonlu Mustafa Paşam!"

"Vah ki vah! Aslında o ihanetlerin hesabını soracak tek adamdı; ama saraydaki dönme ve devşirme hainlerin, alçakların fitnesi pek yaman olmuş ki, olan olmuş... Mekânın cennet olsun!"

Abdurrahman Merzifonî bulvarında kuğulu ve balıklı parkları selamlayıp, adeta kırklar yediler, tabirine nazire yaparçasına, yedi kolun birleştiği noktada, Kılıç Dede yaşlı bir dut ağacının altında geleni geçeni selamlıyor...

ABDURRAHMAN MERZİFONÎ

Osmanlı Sultanı II. Murad döneminde (1420-1451) yaşamış alim ve veli. Tam ismi Abdurrahman b. Emir Aziz Merzifonî. Babası **Sarı Danişmend** lâkâbıyla meşhur olan Emir Aziz Efendidir.

Merzifon'da doğdu. Doğum tarihi kesin olarak bilinmiyor. Medrese tahsilini tamamladıktan sonra, Mısır'a gitmiş ve **Zeynüddin Hafi** Hazretleri'ne intisab etmiştir.

Onunla birlikte memleketi olan **Horasan'ın Haf şehrine giderek sulûkunu tamamlamış**, hem halifelik icazeti, hem de bazı önemli tasavvuf kitaplarını okutma icazeti almıştır. Şeyhi onu Anadolu'ya irşâd için göndermiş ve gönderirken de "**Anadolu'ya aşk ateşini saldım**" demiştir. Anadolu'ya gelince, Sultan Murad onu , Merzifon'daki Çelebi Sultan Mehmed Medresesi'ne müderris olarak tayin etmiştir.

1465'ten sonra, Merzifon'da vefat etmiştir. Mezarı bugün de ziyaret edilmektedir.

Bir inanç ise; Mekke'ye giden hacılara Hırha köyünde yatan **Kâşe Sultan** ile Şeyh Abdurrahman'ı ziyaret etmeden buraya neden geldiklerini sorarlarmış.⁽⁷⁾

"1385-1390 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Şiirlerinde **Rûmî mahlâsını kullanmıştır**. 1465'de Merzifon'da vefat etmiş ve orada defnedilmiştir. Osmancık'ta müderrislik yapan Akşemseddin ile dostluk ve arkadaşlıkları çok ileri idi. Bu iki dost, devrin en büyük âlimlerini tanıyarak, onlardan feyz almak ve tasavvuf yolunda ilerlemek istiyorlardı. Akşemseddin bu gaye ile Ankara'da bulunan büyük âlim Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri'nin yanına gitti ise de, onun müridleri için, kapı kapı dolaşarak yardım toplamasını yanlış yorumlayarak, bu tutumunu beğenmeyip, tekrar Osmancık'a dönmüştür. Kalpleri ilâhî aşkla çarpan, bu iki genç,

(7) Evliyalar Ansiklopedisi C:1. Tercüman. İstanbul, 1990, s.39

bir süre sonra, Şeyh Zeynûddin Hâfi'den ders almak üzere, Mısır'a doğru yola çıktılar. Ancak Haleb'e geldiklerinde, Akşemseddin gördüğü bir rüya üzerine, kendisinin mânen Hacı Bayram-ı Velî'ye bağlı olduğunu söyleyerek, geri Ankara'ya döndü.

Abdurrahman Merzifonî, Mısır'da Şeyh Zeynûddin-i Hafi ile buluşup, ona candan bağlandı. Hocasının sevgisini kazanarak teveccühlerine kavuştu. Tasavvuf yolunda bulunanlara has, terbiye usulleriyle mânevi makamlara kavuştu. Bu yolun vazifeleriyle meşgul olarak, yükselip kemale erdi.

Abdurrahman Merzifonî, Zeynûddin-i Hafi'nin elini öpüp, hayır duasının alarak, ayrıldıktan sonra, hocası ardından bakıp;

*"Bir ateş kütüğünü yakduk
Diyâr-ı Rum'a atduk."*

buyurdu. Zeynûddin-i Hafi Hazretleri bu beyiti ile talebesinin yüceldiği mevkiine ve onun Anadolu'daki görevinin ehemmiyetine işaret ediyordu.

Sultan II. Murad Han, Abdurrahman Merzifonî'nin ününü duyunca, ondan Merzifon'daki Çelebi Sultan Mehmet Medresesi'nde müderrislik yapmasını istedi ve beş akçe ile onu müderris tayin etti. Daha sonra 1439 yılında günlüğü üç akçe ilâve ile sekiz akçeye çıkarıldı.⁽⁸⁾

Abdurrahman Merzifonî'nin İrşâd-ül Enam, Aşkname ve Divançe-i İlâhiyat adlı eserleri vardır.⁽⁹⁾

(8) Türkiye Gazetesi Evliyalar Ans., C:2, İstanbul, 1992 ss.49-53

(9) Mehmet TAHİR Efendi. Osmanlı Müellifleri. C:1, Meral Yayınevi, İstanbul s.43.

Turhal Şeyhi (Kesikbaş)

Evvel zaman içinde, her ne kadar Turhal'ın yerinde başka bir şehir varmış diye başlayan efsane, olayın kalede geçtiğini ve Türkler'in Anadolu'ya geldiği dönemi kapsar, şöyle ki; "Kale Türkler tarafından kuşatılır, muhasara günlerce sürer, bir çok yiğitler şehid düşer. Bir gün savaşın kızıştığı sırada, namılı bir Türk yiğidi, düşman ordusunun içine koyuna dalan kurt misâli dalar. Akşama dek kılıç sallar, kargı saplar. Güneşin battığı ortalığın karardığı an, arkasından sinsice yaklaşan düşmanın kılıç darbesi, başını gövdesinden ayırır. Kale yamaçlarından yuvarlanan kesik başa; o sırada nereden geldiği bilinmeyen bir ses:

"Dur!.. Kal!.."

Buyruğunu verir. Kesik baş, Tozanlı Çayı kenarında durur. Savaş sonrası kesik başın durduğu yere bir türbe ile bir mescid yaptırırlar. O günden sonra, şehre de 'DUR-KAL' derler. Bu ad, asırlarca söylene söylene 'TURHAL' olur."

Giriş bölümünde efsanesini ifâde ettiğimiz ve halk arasında kesikbaş olarak bilinen Şeyh Mustafa Camii giriş kapısından yeni girmiştik ki, Turhal TV'nin kamerasını karşımızda bulduk...

Türbede verilen bilgide makamların Kesikbaş, hanımı, Daniş Abdullah ve çocuklarına ait olduğu bildiriliyor. Ancak, Turhalı Şeyh Mustafa Elendi, hanımı ve çocukları olması daha akla yatkın. (16.06.1998 - Foto: E.A.)

KESİKBAŞ VEYA TURHAL ŞEYHİ

Turhal'ın girişinde "Dur-Kal"dan "Turhal" olduğunu ifade ettiğimiz, halk arasında Kesikbaş türbesi, Şeyh Mustafa Camii bitişiğindeki Tozanlı Çayı kenarında bulunmaktadır.

Girişte iki mezar, çocuklarının mezarı olarak bilinirken, diğer üç kabrin ortasındaki ise, hanımınındır. Üç kabrin giriş kısmındaki Daniş Abdullah'ın, yine bu üç mezarın duvar tarafındaki ise, halk tarafından 'Kesikbaş' denen Turhal Şeyhi'nin kabri olsa gerek...

Turhal Şeyhi, 18. yüzyılda yaşamış, bir çok talebe yetiştirmiştir. En meşhur öğrencisi ise, Niğde'nin Bor ilçesinde Sarı Saltuk türbesi karşısında bulunan **Ahmet Kuddusi** hazretleridir.

Ziyaretlerimizi tamamladıktan sonra, hareket üssümüz

Kesikbaş türbesinde Turhal Belediye Başkanı Turan Evren, camii ve türbenin görevlisi sakallı amca, E.A. ve Ahmet Atıcı (16.06.1998 - Foto: E.A.)

olan Zile'ye dönüp, akşam yemeğinde Şeref Demirtola'nın misafiri olduk. Sonrasında ise, Zile Ülkü Ocakları Dergisi Temsilciliği'nde sohbet yapma zamanı bulduk.

Kesikbaş veya Turhal Şeyhi türbesiyle ilgili bilgileri, ancak dolaylı olarak öğrenmekteyiz. Niğde'nin Bor ilçesindeki Ahmet Kuddusi hazretleri'nin "1786" senesinde babası vefât edince, ilâhi bir işaret üzerine Turhal'a gittiğini ve Turhal'daki Turhal Şeyhi denen zâtnın sohbetlerinde bulunarak kemâle erdiğini öğreniyoruz.⁽¹⁰⁾

Amasya ile Tokat arasındaki Turhal'dan fazilet sahibi, ârif bir zâttır. Amasya ve İstanbul'da tahsilini tamamladıktan sonra, Şeyh Murad Nakşibendi'nin oğlu Ali Efendi'ye intisâp edip hilâfete nâil olarak memleketine dönmüş. İlim ve târikatının neşrine başlamıştır. Hicri 1197'de vefât ederek yaptırmaya muvaffak olduğu caminin avlusuna defnedilmiştir.

(10) Evliyalar Ans. Türkiye Gazetesi, İst. ,1992 C:2 s.242

Sadrazam Seyyid Muhammed Paşa'nın kendisine bağlılığı dolayısıyla Turhal civarındaki **Taziye Köyü**'nün mülkiyeti, padişah tarafından kendisine verilmiştir. Bu köyü kendi mülkleriyle beraber memleketinde kurduğu cami, tekke ve medreseye vakfetti. **El-Bedir-ül münir fi Şerh-i Ehâdis-il Beşir-in** **Nezir** adındaki hâdis eseriyle **Mürşîd-üs Sâlikin** adındaki bir kitabı, **Hâdis-i Erbâin Şerhi** adlı bir başka kitabı vardır. Halveti tarikatının Şabaniyye kolundan da hilâfet almıştır."⁽¹¹⁾

Türbenin girişi

(16.06.1998 - Foto: E.A.)

(11) Olgun, Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri. İst. 1975 C:1 ss.212-213

Sühreverdi

Turhal Kale yamacından gördüğüm Tokat suyu kenarındaki Şeyh Şehabüddin Sühreverdi Türbesi'ne ulaşmak için, yol arayarak kaleye giden yoldan iplere, çitlere asılı yünler arasından önce türbeyi görüntüledik.

İki yanlış sokaktan sonra 13. yüzyılın sonlarında doğan

Şeyh Sühreverdi'ye ait sanduka (sağda)

(16.06.1998 - Foto: E.A.)

Eskilerin Tokat suyu dedikleri suyun kenarında zaviyesi yok olan Şeyh Şihabüddin Sührevirdî türbesi önünde Mehmet Demirtola ve E.A. sohbet ederken. arkada oturan delikanlı Oğuzhan Demirtola.
16.06.1998 -

(H. 735) Miladi 1335'de vefat eden, türbesi nehir kenarında bulunan evliyadan Sühreverdî Hazretleri'nin makamına geldik.

Geniş mezarlığın köşesinde önce, çeşmeden su içip yeşillik arasında kare plana yakın, tuğladan yapılmış ön cephe hariç, diğerlerinde ikişer pencere bulunan türbenin yeşile boyalı kapısından içeri girildiğinde, iki bölüm olan mekanın arka kısmında kabirler üstüne hiç bir mimari özelliği olmayan bir kubbe yapılmış. Girişte sağda birinci kabir **Sühreverdî** Hazretleri'ne ait ikinci ve üçüncü kabirlerin kime ait olduğu belli değil. Ayrı olarak duran tek kabir ise şeyhin hanımına aitmiş. Ruhlarına Fatihalar okuyup, hayır dualarda bulunduk.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Alpler Erenler Koyun Koyuna

Alperen Geleneğinin Son Temsilcisi **İnebey**

Balıkesir'in, Kepsut ilçesine bağlı **Tekkeışıklar Köyü** Camii karşısında bulunan kahvehanede, köyün kadastro çalışmalarını yapanlar ve köylülerle selamlaştıktan sonra, İnebey türbesini sordum. Hemen köy korucusuna (bekçisine) haber gönderildi. Hemencecik "Ne içersin?" sorusunu müteakiben maden suyu ikram edildi.

Alim Avcı rehberliğinde, köy mezarlığının orta yerinde bulunan kare şeklinde, üzerinde eğreti kubbe görünümlü, yeşile boyanmış İnebey türbesini İnebey'in neslinden gelen torunları yaptırmış...

Köy bekçisi Alim Avcı sual eyledi...

"Ne dileğiniz vardı?"

"Allah'a şükür dilek için gelmedik!"

"Ya niye geldiniz?"

"Türk tarihinde Alp-eren geleneğinin son temsilcisi olduğu için, ziyaret amacıyla buradayız."

"Peki öyleyse"...

Bunun üzerine ben sordum:

"Alim Ağa! Buraya gelenler ne dilerler, ne yaparlar?"

"İnebey türbesini biz, Ayni Ali türbesi olarak biliyoruz. Türbeyi daha çok kadınlar ziyaret ediyorlar, çaput bağlıyorlar, mum yakıyorlar, adak adayıp, dua ediyorlar." dedi.

"İnebey, I. Murat Hüdâvendigar (1362-1389) ile birlikte Kosova Meydan Savaşı'nda: "Yıldırım Bayezid Han sağ kanadı tuttu. Saruca Paşa da bu şehzadenin emrine koşuldu.

Gazi Evrenos Bey sağ kanatta, Subaşı İnebey sol kanatta görev aldılar." ifadesine yer veren Tacû't Tevarih'te devamla: "Atılgan şehzadenin bu hücumunu gören öteki beyler de, savaş atının dizginlerini binicilerin şahu olan ol şehzadenin ceng alanına çevirdiler. Lala Şahin, Evrenos Bey, Yahşi Bey, İsa Bey, Saruca Bey, İnebey, Kara Mukbil, Balaban Bey, Şir Merd Bey, Müstecab Subaşı ve öteki komutanlar"...

Kosova Savaşı'ndaki zafer sonrası I. Murad Hüdâvendigar'ın savaş alanında şehit edilmesinden sonra, Yıldırım Bayezid'in (1389-1402) Ankara Savaşı'nı (1402) kaybettiğinin

Balıkesir, Kepsut ilçesi Tekkeşık köyü mezarlığı girişinde bir mezar taşının kavuğu yerinden kırılmış, giriş kapısına süs olarak konmuş. Köy korucusu Alim Avcı ve E.Aşlyüce.

26.07.2001 -

Tekkeışık köyü mezarlığının ortasında İnebey türbesi. (26.07.2001 - Foto: E.A.)

anlaşılması üzerine, "memleketi yöneten şehzadeleri ceng vartasından çıkarıp, saltanatın aylarını ayla gibi çevreleseler oldu. Ali Paşa, Murat Paşa, İnebey, Subaşı, Yeniçeri Ağası Hasan Ağa, Emir Süleyman yanına düşüp, onu savaşın ateşinden çıkartarak Rumeli yöresine doğru gittiler.⁽¹⁾

Ankara Savaşı'ndan sonra (1402), devam eden fetret devrinin sonuna yaklaşıldığı dönemde, Çelebi Mehmet'in saflarına geçen Firuz Paşa oğlu Yakup Bey, Ermeniderbendi'ne vardığında; İsa Çelebi taraftarlarını dağıtarak, geceleri ilerleyerek, süratle Karesi'ye (Balıkesir) ulaşır. Dayısı olan ve bölgeyi eli altında tutan İnebey Subaşı ile buluştu. O'na sultanın gelişini (I. Mehmet) muştuladı.

İki şehzadenin çarpışmasıyla, Türk'ün kanının dökülmesine mani olmak için; İnebey Subaşı:

"Hırslanmak, uygunsuz davranışlardan ileri gelir. Barışıklı ve anlayış, rahatlık için yol olur, ferahlık getirmek için

(1) Tacü't Tevârih, C: I s.269

İnebey'in türbesindeki kabri ve yakınlarına ait mezarlar (26.07.2001 - Foto: E.A.)

de kaynaklık eder." diyerek, güzel bir konuşma yapmış, kardeşlik bağlarının, dostluk ilişkilerinin ceng ve savaş gürültüleri arasında kaybolmasına meydan verilmemesi gerektiğini ifade etmesi üzerine, I. Mehmet bu öğüdü dinleyerek, kardeşine; **Anadolu'yu beraber yönetmelerini teklif eden mektubu yazmıştır.** Fakat İsa Çelebi'nin bu teklifi reddetmesi üzerine, iki Türk ordusu Ulubat Ovası'nda karşılaştı. Başlayan zorlu savaşta ilk anda İnebey Subaşı, İsa Çelebi'nin önüne çıktığı gibi şehit

Türbe önündeki "Dede Muhammed bin Dede Mustafa (h.1165/m.1752)" mezarı. (16.06.1998 - Foto: E.A.)

düşmüş, cesedi savaş meydanında kalmıştı.

Komutan Yakup Bey, savaş alanında şehit düşen İnebey'in naaşını savaş alanına yakın olan Karesi'nin (Balıkesir) Kepsut'un Tekkeışık köyüne defnetmiştir. Edremit'te Gazi İnebey adında bir kabir daha bulunmaktadır.

Türk tarihinin Alp-Alperen geleneğinin son temsilcilerinden olan İnebey'e Allah rahmet eylesin...

Baba Nakkaş

Sabahtan İstanbul'la tamamen iç içe geçmemiş olan üç ilçesinden biri olan Çatalca'ya geldiğimde, 18 nisan 1999 da seçimlerinde belediye başkanı adayı dr. Coşkun Bey'in tanıtımı için yapılan konvoyla ilçeyi dolaştıktan sonra ...

Eski ismi Terkos olan Durusu'da bulunan dört kahvehaneyi ziyaret ederken birisinde de düşüncelerimi Türkiye'nin meselelerini anlatıp çayımı yudumladıktan sonra vedalaşıp ayrıldım. Baklalı köyünde Bakkal Selim'in yanındaki kahvehanede konuşurken **Münir Yörük**'le sohbet fırsatı doğdu.

Yassıören'de ise muhtar Yaşar Özel ve vatandaşlarla görüşmeden sonra, asıl hedef olan Nakkaş yoluna düştüm.

Köy kahvesinde öncelikle bölgenin en eski yeri olan Nakkaş köyü muhtarlığının altında, köy meydanında tarihi cami ve kabristanı temaşa ederken, köy kahvesini dolduran vatandaşlarla uzunca sohbet sonucu tanıştım Nakkaş köylüleriyle..

Baba Nakkaş geleneği yılmadan devam ettiren Baba Nakkaş köylüleriyle Erdoğan Aslıyüce... (04.04.1999)

HAYATI

Asıl adı **Muhammed Bin Şeyh Bayezid**'dir. Baba Nakkaş'ın bugünkü torunlarına intikal eden Safer ayı 880'inde,

milâdi 1475 ve Fatih Sultan Mehmet'in altın tahrirli tuğrası ile temlikini ve akabinde, hicri 870 (milâdi 1466) Çatalca'ya yakın İnceğüz nahiyesinde Kutlubey köyü'nü (bugünkü Nakkaş Köy) mülk olarak verdiği ferman ve vakfiyelerden anlaşılmaktadır. Ancak O'nun torunu, Baba Nakkaş olarak tanınmıştır.(2)

Baba Nakkaş hakkında, Evliya Çelebi şu bilgileri verir:

"Süzebolu'dan bir günde Vasilios Kalesi'ne, oradan kıbleye bir konak yürüyüp Antabolu'ya, oradan doğuya deniz kıyısında Ayapavla Köyü'ne, sonra deniz kenarını bırakıp, güneyden Istranca Dağları eteğinden giderek, Secahlı Köyü'ne geldik. Müslüman Köyü'dür. Mandıracılar oturur. Bir mescidi vardır. Oradan Mandıray Şahi'ye geldik. Evvelce anlatmıştık. Tekrar Baklalı Köyü'ne gelip, kıbleye giderek, Boyalı Köyü'ne geldik. Yüz evli, bir camidir. İçinde Fatma Sultan'ın çiftliği var. Oradan Yash Ören Köyü'ne geldik. Bi camisi, bir mescidi, bir küçük hamamı, dört dükkancı var. Sonra altı saatte Baba Nakkaş Kasabası'na geldik. Çatalca Kasabası hükmünde Baba Nakkaş Sultan'ın vakfidir. Bir bayır dibinde, beş yüz adet kiremit örtülü evleri vardır. Çiftlikleri, kurşun örtülü bir cami, bir medrese, bir han, bir hamam, elli kadar dükkân vardır. Hepsi Bayezid Han hayırlarıdır. Baba Nakkaş, Sultan Beyazıd-ı Veli'nin musâhibi, **Özbek asıllı, nakış ilminde üstad bir kişi imiş...** Hatta eski sarayın kapısı üzerindeki. saçağı ve Yenisaray'daki divânhanenin kubbe-lerini işleyen bu zattır. Bu kasabada gömülüdür. Buradan aşağıda İzzettin Köyü'ne geldik, Renkli nakış sanatını diyar-ı Rum'da o ortaya çıkarmıştır.(3)

Eski saray, bugün İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu

(2) Ünver, Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver. Fatih Devri Saray Nakkaşhanesi ve Baba Nakkaş Çalışmaları. İ.Ü. Milli Kültür Eserleri Tesisi, 1958, İstanbul. ss.8-9

(3) Atsız H. Nihal. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Seçmeler M:E.B., Türk Kültürü Kaynak Eserler Dizisi, 1972, Ankara, C:6, s.502

yerdi. Yeni saray ise, Topkapı Sarayı'dır.

Nakkaş Şeyh Mehmed veya Muhammed, Horasanlı ve Özbek asıllı Bayezid'in oğludur. Ataî, ailenin atasını Bayram-ı Acemi adıyla verir. Şeyh Mehmed bir sanatkar ve Nakşibendi Şeyhi olarak, II. Mehmet (Fatih) döneminde (1451-1481), İstanbul'a geldi. 1446'da toprakları mülk olarak verildi. Türli bilimlerde uzman olan Şeyh Mehmed, bu padişahın sohbet meclislerine katılanlardandı. Muhtemelen Osmanlı Sarayı'nın ilk nakkaşlık atelyesini kurdu. Kendisine verilen Kutlubey (Baba Nakkaş) Köyü'nde bir mescit ile mektep ve hankâh yaptırdı. 1474'de bir vakıfname düzenleyerek, 200 kuyulu evi, 5 çeşmesi bulunan Kutlubey Köyü toprakları ile İnceğiz'deki bir değirmeni, yaptırdığı mescit ile mektep ve hankaha devretti. İlk Nakşibendi dergâhını da burada kurup başına geçti. Aynı zamanda bir nakkaş (resim ve tezhip ustası) olan Şeyh Mehmed Efendi, Osmanlı Sarayı'nda nakkaşlık çalışmalarını başlattı.

II. Beyazid'in (1481-1512) musahibi saray nakkaşbaşı olan Şeyh Mehmed, uzun bir ömür sürdü. Yaşı ve sanatındaki ünü nedeniyle kendi döneminde "Baba Nakkaş" olarak ünlendi. 1525'e doğru öldü ve sonradan kendi adını alan Kutlubey Köyü'ndeki mescidin haziresine gömüldü. XV. yüzyılda Osmanlı Sarayı'nda gelişen yeni hatayî ve rumî bezeme tekniklerine, sonradan Baba Nakkaş üslûbu dendiği gibi, aynı yüzyıldan kalma olup, İstanbul Üniversitesi kütüphanesinde bulunan bir eserde "Baba Nakkaş Albümü" adı verilmiştir.⁽⁴⁾

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde, II. Selim Han döneminde defterdar ve nişancıların ismi zikredilirken: "Derviş Çelebi, Şeyh Baba Nakkaş'ın oğludur" denilmektedir.⁽⁵⁾

(4) Sakaoglu, Necdet. Düinden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi ,Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, İstanbul, C:1, s.518

(5) Evliya Çelebi Seyahatnamesi. C:1, s.151

Şeyh Mehmed Efendi'nin oğlu, Şeyh Himmetullah Çelebi, bunun oğlu **Şeyh Mahmud Defteri** (öl. 1529), Nakşibendi dergâhı şeyhi idiler. Ailenin daha sonraki bireyleri ve tarikat şeyhleri arasında kimlikleri hakkında bilgi bulunmayan, İbn Baba Nakkaş lâkabıyla ünlü Derviş Mehmet Çelebi, Şeyh Bayram Ali Çelebi (öl. 1566) olduğu tesbit edilmiştir. Bunlar aynı zamanda Baba Nakkaş Vakfı'nın da mütevellileriydiler.

Süheyl Ünver, Kutlubey Köyü'nün Baba Nakkaş'ın vakfettiğini bildiren Arapça temliknamesinde şunların yazılı olduğunu söylemektedir:

"El üstad-ül muazzam, mukaribül Hazreti Aliye zül kemal-il bakir ve haseb-it tahir..." diye asil bir soydan geldiğini ve kemal sahibi olduğunu belirtir.⁽⁶⁾

"Baba Nakkaş Köyü'ndeki mezar taşında bir tarih yoktur. Esasen yeşile boyanmıştır. Fakat oğlu Mahmut et Defteri'nin mezar taşı yere yatmıştı. Ben, orada iken, topraktan çıkartılıp köylülerle birlikte diktik. Torunları da orada medfun. Adeta orası bir aile mezarlığı halindedir" diye yazan Süheyl Ünver'den bu yana daha fazla bakım yapılması gerektiğine inanıyorum.

"Baba Nakkaş muhakkak ki, sanat disiplini ve bunun icap ettirdiği titizliğin timsali idi. Eserlerini herhangi bir gözün 40 cm.den yorulmadan görebildiği bir incelikten ileri varmayarak, inceliğin bir sanat olmayıp, haddizatında sanatın bir incelik olduğunun en bariz misallerini vermiştir ki, onun hazırladığı ve hazırlattığı eserlerde hiç bir göz noktası hatası, uygunsuzluğu ve ahenksizliğini göremezsiniz.⁽⁷⁾

(6) Ünver, Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver. Fatih Devri Saray Nakışhanesi ve Baba Nakkaş Çalışmaları. İ.Ü. Milli Kültür Eserleri Tesisi, 1958, İstanbul, ss.8-9

(7) a.g.e. s.10

Vanî Mehmed Efendi

Hep söylediğim gibi kısmet olmayınca bir şeyi görmek bile mümkün değil. Eylül 1974'ten Mayıs 1975 tarihleri arası, 1976 yılında beş ay bulduğum Bursa'da bulduğum, yine sayısını dahi unuttuğum, Bursa gidiş gelişlerin de bir türlü ziyaret fırsatı bulamadığım Hünkâr Şeyhini ziyareti hiç aklımdan çıkarmadığım bir dönemde...

Kızım **Bilgehan Aslıyüce**'nin "Baba beni Bursa'ya diplomamı almaya götürür müsün?" isteğine evet diyerek...

18 Ağustos 1998 günü, sabah erkenden düştük yola. Eski-hisar'dan arabalı vapurla Topçular, Yalova, Gemlik, Bursa'da Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi İngilizce öğretmenliğini bitiren Bilgehan'ın diplomasını aldıktan sonra, büyük kızım **Aslıhan**'ın asistanlığında önce Mudanya gezimizi tamamladıktan sonra Bursa'ya dönüp oradan 15 km. uzaklıktaki Ankara yolu üzerinde sağa dönüşten bir km. sonra Kestel'desiniz.. Sizi biraz hüznünlü, biraz sitemkâr halile Vanî Mehmet Efendi karşılar...

*Keles'te Vanî Mehmet Efendi camii ve türbesi
(18.08.1998 - Foto: E.A.)*

İLK YILLAR

Hünkâr Şeyhi namıyla anılır. Vanî Bis-tân Efendi'nin oğludur. Van'ın Hoşab (Güzel-su) kasabasında doğmuştur. Doğum tarihi bilinmemektedir. Mehmed Efendi 'ye babasından dolayı Vanîzade, Van'da doğduğu için Vanî, ilminden dolayı da Hünkâr Şeyhi adları verilmiştir.

Vanî Mehmed Efendi, tahsiline Van'da başladı. Doğuda o dönemin belli başlı ilim merkezleri olan Gence, Karabağ ve Tebriz'de ilmî tahsilini sürdürdü.

Nureddin Şirvânî'den halveti yolunun tasavvuf bilgilerini öğrenerek belli bir olgunluğa ulaştı. Daha çok tefsir, hâdis, fıkıh ve tarih bilgileri üzerinde çalıştı. Arapça ve Farsça'yı çok iyi öğrenerek edebiyat üzerinde yoğunlaştı. Bu, O'nun hitâbet sanatında bir hayli mesafe almasını sağladı.

ERZURUM'DA

Eğitimi tamamlandıktan sonra, Erzurum'a yerleşti. Camilerde vaaz ve nasihat ederek, İslâm dinini tebliğ görevini üstlendi. Anadolu'nun bu güzel şehrinde bulunduğu sırada evlendi. Bu evlilikten olan iki kızından büyüğünü daha son-

ra talebesi **Şeyh-ül İslâm Feyzullah Efendi** ile diğerini de yine öğrencisi olan Bursa Sultanîsi müderrislerinden **Mustafa Efendi** ile evlendirdi.

Bilgisi ve hitâbetiyle bir anda Erzurumlular'ın sevgi ve muhabbetini kazandı. Bu arada Erzurum Beylerbeyi Köprülüzâde Fazıl Ahmet Paşa ile çeşitli sohbetlerde bulundu. Beylerbeyi Fazıl Ahmet Paşa bu sohbetlerden hâz almaya başladı. Ne yazık ki bu muhabbet hâlesi fazla sürmedi. Sadrazam olan babası vefât edince, **Fazıl Ahmet Paşa**, Padişah tarafından sadrazam olarak İstanbul'a göreve çağrıldı.

İSTANBUL'DA

Köprülüzâde Ahmet Paşa'nın İstanbul'a taşınmasıyla **Vanî Mehmed Efendi'nin şöhreti**, Osmanlı'nın başkentinde yayıldı. Paşa'nın konağında çalışanlar Mehmed Efendi'nin sohbet ve nasihatlerini anlata anlata bitiremiyorlardı. Methini duymayan kalmamıştı. Sonunda padişah IV. Mehmet'in emriyle Vanî Mehmed Efendi İstanbul'a çağrıldı. Yeni Cami'de Kürsü Vaizi oldu. Ayrıca Şehzade Mustafa'nın da hocalığını üstlendi. Kısa zamanda büyük başarı göstererek **Hünkâr Şeyhi** (Padişah Hocası) makâmına çıktı. Hünkâr Şeyhi görevine gelince, Şehzade Mustafa'nın eğitimini talebesi ve damadı Feyzullah Efendi'ye bıraktı.

SABETAY SEVÎ

Bu arada, **Sabetay Sevi** adındaki bir **haham**, kendisini Mesih ilân ederek, Osmanlı'da bazı karışıklıklar çıkarmaya çalıştı. Bu sapık fikirlerinden dolayı yakalanıp Edirne'ye getirildi. Edirne Hünkâr Sarayı'nda Şeyhülislâm Hünkârîzade Yahya Efendi ile birlikte Hünkâr Şeyhi sıfatıyla Vanî Mehmed Efendi'den oluşan bir divân teşekkül etti. Divânın hemen bitişik odasında bulunan padişah da, bütün olayları te-

ferruatı ile takip ediyordu. Divânın huzuruna çıkartılan. Sabetay Sevi, sapık fikirlerinden dolayı cezalandırılacağını anlayınca, müslümanlığı kabul ettiğini söyledi.

Sevi'nin müslümanlığı kabul etmesiyle ilgili olarak; **"Bu adamın müslümanlığı kalben kabul ettiğine kâni değilim. Fakat dinimiz bu konuda şüpheyi reddeder. Kişinin imanı üzerinde hüküm, ancak Cenâb-ı Hakk'ındır. Bu yüzden ihlâslı bir müslüman olmasını niyâzdan başka bir şey yapamayız"** diyerek hüküm verdi. Böylece Sabetayist hareketinin kurucusu Sabetay Sevi kellesini kurtarmış oluyordu.

SAHTE TARİKATÇILAR

Vanî Mehmed Efendi, devlet katında olduğu kadar halk içinde de büyük itibâr sahibiydi. Kürsüden verdiği vaazlar dünya ile makâma ehemmiyet vermeyen davranışları, buna karşılık zühd ve takvâsı, Allah korkusu bir araya gelince, bu itibâr saygıyla yoğrulmuş bir sevgiye dönüşüyordu. Halk arasında yayılan bu sevginin nişanesi olarak oturduğu semte Vanîköy denmeye başlandı. Vanî Mehmet Efendi, bütün bu baş döndürücü başarıdan şırmamıyor şaşırıyor, doğru bildiği Allah yolundan gidiyordu. 1665 senesinde bazı sahte tarikâtçıların çığırından çıkardıkları islâmiyetin dışına taşan hâl ve hareketlerinin önlenmesi için ferman çıkarttırdı.

TÜRK'Ü SAVUNMASI

Vanî Mehmed Efendi'nin hızlı yükselişi, sözde islâmıcı geçinen izzet ve itibârlarını bu yolla kazanmış olan bir zümreyi rahatsız ediyordu. Yeni Camii kürsüsünden verdiği vaazlarda; **Türklere hakaret dolu sözler bulunan bazı Arap müfessirlerinin kitaplarının hurafelerle dolu olduğunu korkusuzca söylüyordu.** Bu müfessirlerin başında **İmâm Khazın** diye anılan **İmâm Alâüddin Aliyy-ibni Muhammedil-Bağdâdî** gelir.

İmam Khâzın, **Lübâb- üt Tet'vil fi Maâni-t-Tenzîl** ismindeki tefsirinde **Kur'an'da Kehf suresinin 94. ayetinde geçen Yecüc-Mecüc'ün Türkleri işaret ettiğini yazar.** İmam Khâzın, tamamen israiliyatla ilgili olan bu iddiasını pekiştirmek için; onları adeta canavara benzer tariflerle anlatır, her türlü leşi yediklerini iddia eder. **İmâm Khâzin bu iftiralarında yalnız değildir.** Arap ırkçılığı yapan bazı müellifler de bu iddialara katılır.

HURAFELER VE İFTİRA

İşte **Vanî Mehmed Efendi** bütün bu hurafelere karşı çıkar. **Kur'an'da Arap kavminin yerine geçeceğinden söz edilen milletin Türkler olduğunu söyler.** Peygamber Efendimiz'in İstanbul'la ilgili müjdesini hatırlatır. Hz. Muhammed'in, Hz. Ali'nin, Hz. Ömer'in Türklerle ilgili sözlerini deliller getirerek anlatır. Haklı yoldaki bu çıkışı **Vanî Mehmed Efendi'nin düşmanlarının eline büyük bir koz vermiştir.** Hünkâr Şeyhi'ni padişaha; **Araplara ve dolayısıyla Peygamber Efendimize dil uzatıyor diye şikâyet ederler.**

Padişah yakından tanıdığı bu zâtın ilmî ve ahlâkından da şüphe etmez. Gel gör ki; İstanbul halkı ikiye bölünmüştür. Bir kısmı **Vanî Mehmed Efendi'yi** haklı bulurken, bilhassa siyâsi ikbâllerini hurafeye bağlayanlar, cami kürsüsünde zındıklık yapıldığını iddia ederek, buna karşı çıkıyorlardı. Saray, sonunda **Vanî Mehmed Efendi'yi görevden almak zorunda kaldı.**

VİYANA ÖNLERİNDE

Vanî Mehmed Efendi bir kenarda miskin miskin oturacak bir yapıda değildi. Sarayda kendisine haksızlık yapıldığını biliyordu. Bir müddet sonra Sadrazam **Merzifonlu Kara Mustafa Paşa** komutasındaki II. Viyana seferini yapacak or-

duya **Ordu Şeyhi olarak tayin edildi**. Talihsizlik orada da Mehmed Efendi'nin yakasını bırakmadı. Ordu zaferle dönmüş olsaydı, Devlet-i Âlî karşısındaki eski itibarını kazancaktı. II.Viyana bozgunu Vanî Mehmed Efendi'yi çekemeyenleri yine sevindirdi.

Bozgun sonrası Merzifonlu Kara Mustafa Paşa kellesini verirken, Vanî Mehmed Efendi, Bursa yakınlarındaki Kestel'e sürüldü. Vanî Mehmed Efendi İstanbul'da adıyla anılan Vanîköy'de bir cami ve medrese yaptırdığı gibi, Kestel'de de bir camiyle mektep yaptırmayı da ihmâl etmedi. Ömrünün son günlerini orada geçirdi. 1685 yılı 12 Teşrinievvel cuma günü Hakk'a yürüdü. Yaptırdığı caminin girişine gömüldü.

VAKFİYESİNDEN*

Hamdü senâ Allah-ü Teâla'ya mahsustur. O'nun Resûlüne salât ve selâm ederim. Kullarına rahmetini ihsân etmekle kalplerini nurlandırmış ve bunlar arasında zenginleri de hayır yapmak, kandilerine ihsân ettiği malları, sırf Allah-ü Teâla'dan sevap umarak ve rızasına talip olarak, herkese faydalı şeyleri vakfetmekle seçip ayırmış ve **cömert zenginlere, dünyanın ve dünya zevklerinin fânî, geçici, ahîretin ve onun nişanlarının bâkî, kalıcı olduğunu ilhâm buyurmuştur.**

Cenab-ı Hakk insanı şu fani dünyada bâli ve ebedî olan âhirete azık toplamak için yarattı. Dünyada yarattığı **cevher ve madenleri ve mallarını da cennetin yüksek makamlarını onlarla elde etmek için bu hikmetle yaratıp icât etti.** Dünyanın yokluğa gidişi ve âhiretin bâkî ve ebediyyete mazhar olduğu, Kur'an'ı Kerim'de bildirildi. Sonra ahîret için azık tedarik etmek ve muhtaç olanlara yardım hususunda teşvikte bulunuldu. Mescid yapanlar ve tamir edenlerin fâziletleri bil-

*Evlîyalar Ansiklopedisi'nde Vanî Mehmed Efendi'nin Vakfiyesinde yazılı olanlar.

dirildi. Gam ve endişenin insanları sardığı bir günde ümmetine şefaât buyuracak olan Peygamber Efendi'miz, bir çok Hadis-i Şerifleri ile evkâfın menfaatlerinden haber verdi.

Bundan sonra kardeşlerim ve sevdiklerim, biliniz ki, günahı çok ve ayakların toprağı olarak şu sahifeleri karalayan ve suçunu, kusurunu itiraf eden ve Rabb'in rahmetini ve yardımını uman **Van'da doğan Bursa'da oturan Muhammed bin Molla Bistam bin molla Rüstem bin Şeyh Halil** şöyle

le der: Tefekkür ederek dünyanın karar yeri olmadığını ve insanın elde ettiği malların ancak günah ve zarardan ibaret bulunduğunu ve âhiret için dünya servetlerine dalıp infak ve tassadduk yönünden geçmenin mutlaka kötü bir alışkanlıktan ibâret olduğunu anlayınca, Bursa'da Kestel Karyesinde Cennab-ı Hakk'ın bana ihsân ettiği mal ile içinde **müslümanların her namazı ve bilhassa cuma ve bayram namazlarını edâ etmeleri için bir mescid ve cami yaptır**dım.

Ey Rabb'im! Kulunu bu mübarek binaların inşâsına muvaffak kıldığın gibi, bunların güzelce kabûlünü ve bereketini de ihsân eyle. Rızana yakın olarak dininin ihyâsına sebep kıl.

Vani Mehmet Efendi'nin kabri

(18.08.1998 - Foto: E.A.)

Döneminde başta padişah IV. Mehmet (Avcı Mehmet) ve Şehzade Süleyman olmak üzere, pek çok talebe yetiştiren Vanî Mehmed Efendi, bir çok kıymetli eser de kaleme aldı. **Arâis-ül-Kur'an, Hülâsat-üt-Tefâsir, Risâle-i Mebde vel-Me'ad, A'mal-ül-Yevm vel-Leyl** adlı eserlerinin yanısıra, devlet büyüklerine gönderdiği nasihât mektuplarını ihtivâ eden bir de **Münşââtı** vardır.

ÜSTÜ ÖRTÜLEN

Bir konuya temas etmeden de geçemeyeceğim; Vanî Mehmed Efendi, **Van Kulu diye anılan, yine aynı isimli Vanî Mehmed Efendi ile karıştırılır.** Van Kulu diye anılan Mehmed Efendi, Vanî Mehmed Efendi'den yaklaşık bir asır evvel yaşamıştır. O da muhterem bir zâttır. Sahih-ül Cevherî'nin mütercimidir. Kaâdi Mehmed ibn-i Mustafa-ıl Vanî'dir. O da Van'da doğmuştur. 1592 senesinin Recep ayında Medine'de vefât etmiştir. **Bu isim benzerliği Vanî Mehmed Efendi'yi unutturmak isteyen bazı Türklük düşmanlarının işine yaramış, kasıtlı olarak bazı ansiklopedilerde O'nun yerine Van Kulu alınmıştır.**

"Oğuz Han dedim de... Boğaz'daki Vaniköy semtine adını veren Vâni Mehmed Efendi, arapça kaleme aldığı **Ara-isü'l Kur'an ve Nefâisü'l-Furkan** adlı tefsirinde Oğuz Han'dan şöyle söz eder: **"Türkler Kur'an'da bahsi geçen Zülkarneyn'den maksat Oğuz Han olduğunu söylerler ki, bu hususta tereddüdü mucip olacak hiçbir nokta yoktur."**

Vanî Mehmed Efendi, gazaya çıkmak istemeyen Arapların korkutulduğu ayette (Tevbe, 40), **onların yerine ikame edileceği belirtilen kavmin Türkler olduğunu da ileri sürer.** İsmail Hami Danişmend, söz konusu tefsirde bu konuyla ilgili cümleyi şöyle tercüme etmiştir: **"Allahü Teala'nın avn-ü inayetiyle hüsn-i tevfikine istinâden biz deriz ki, bu kavm,**

Arap kavmine mugâyeret-i tâmme ile mugayir bulunan Türk kavmidir."

Yukarıda naklettiğimiz sözleri, İsmail Hakkı Bursevî'nin de aynı damardan beslendiğini gösteriyor.

Bu damarı kurutmamak gerekir; ama hiç bir zaman aşırıya kaçmamak şartıyla...

Koçu Baba

Evliya Çelebi'nin* üç gün kaldığı ve Ankara'nın Kalecik ilçesine (Kalecik ilçesi Ankara'ya 72 km. uzaklıktadır) bağlı olduğunu beyan ettiği Koçu Baba Köyü, bugün Kırıkkale iline 47 km. uzaklıkta, 250 haneli bir kasabadır.(8)

Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde Koçu Baba köyü'ne gelişini anlatırken:

"Buradan kalkıp kuzeye giderek, Peryalı Köyü durağına geldik. Çankırı toprağında Kalecik kazasına tabidir. Buralar da da bir doğuya, bir batıya serseri gezip lokmacılık ettik. Yine kuzeye giderek, Akçakoyunlu Köyü'ne geldik. 100 evli Türkmen köyüdür. Buradan da Koçu Baba durağına geldik. Bu da Kalecik kazası toprağında 200 evli bir Türk köyüdür, ama görünürde asla ev yoktur. Hepsi yer altında ahırlı, mutfaklı, sufhalı, misafirhaneli evlerdir. Buraya 'Keskin içi' derler. Gayet mamur yerdir. Kış sert olduğundan evleri toprak altındadır ama damların üstü çayır çimendir.

* Evliya Çelebi: 25 Mart 1611'de İstanbul'da doğmuştur. Babası, sarayın kuyumcubaşısı Mehmet Zilli Efendi'dir. Türk yazar ve gezgini. 1682 yılında vefat etmiştir.

(8) Aslıyüce, Erdoğan. Her Yönüyle Kırıkkale. 1974, Ankara, s.194

Koçubaba camii ve türbesinin kuzey cephesinden görünüşü. (1974 - Foto: E.A.)

Evlerin birer bacaları var. Yumuşak beyaz taşı istedikleri gibi oyup, kesip biçerek evler yapmışlar. İçine bin adam girse kaybolur. Bu köyde Koçu Baba ziyaretgahı vardır. Bu zât Bektâşi halifelerindendir. Türkmen tayfası bu babaya çok inanırlar. Buralarda bir çok sıkıntı çektikten sonra, bu zâtı ziyaret ettiğimizde hatırıma şu beyit geldi.

*Bu tarik üzre, cemii ömrümüz oldu heba,
Himmetinle Şehr-i Rûm'a gidelim Koçu Baba⁽⁹⁾*

CAMİİ VE TÜRBEŞİ

Koçu Baba Köyü'nde bulunan, aynı addaki türbe XV. yüzyıl eserlerinin mahalli karakterlerini göstermekle beraber, çok tamir görmüş olması dolayısıyla fazla bir şey söylememektedir.

(9) Atsız H. Nihal. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Seçmeler M:E.B., Türk Kültürü Kaynak Eserler Dizisi, 1972, Ankara C:2, ss.61-62

Türbede bulunan temsili kılıç ile Erdoğan Aşhyüce

(1974)

Koçu Baba Köyü'nün yanındaki bir tepede cami ve türbeden ibaret olup, cami tamamen yeniden yapılmıştır. Türbe, kısmen eski durumunu muhafaza etmekle beraber, halk tarafından yapılan tamiratla bazı kısımları yenilenmiştir.

"Aslında sekizgen olan türbenin planında, muntazam olmayan kenarlar birbirinden farklıdır. Gayet açık olan beden duvarları, paslı bir silme ile nihayetlenmekte ve sekizgen kenarlar konileşerek, yuvarı doğru sivrilen, bir

külâh şeklini almaktadır. Çimentolu sıva tabakası ile kaplanmış olan türbe duvarlarının orijinal şeklinin nasıl olduğu, tam anlaşılamamakla beraber, bazı kısımlarda dökülmüş olan sıvalar altında, yontma taştan yapılmış olduğu görülmektedir.

Kuzey cephede, üzeri sivri, dört köşe, iki söve ve bu söveler üzerinde gayrı muntazam duvarlar, giriş kapısı üzerindeki alınlıkta bulunan, küçük kare çıkıntılar üzerinde dikkat çekmektedir ki, bunların muhtemelen bektâşi tarikatına mensup olan Koçu Baba ile ilgili olduğu bilinmektedir.

Taştan yapılmış kapı kemerinin üzengileri ve üç parça halindeki kemer kilit taşları, esas yüzeyde hafif çıkıntı teşkil

etmektedir.

Türbenin biraz ilerisinde bulunan, dikdörtgen planlı ve ahşap tavanlı cami yeniden yapılmış olduğundan fazla bir hususiyeti bulunmamaktadır. Sadece ibadet mekanının kuzey kısmında bulunan ahşap mahfili taşıyan mermer sütun dikkati çekmektedir.⁽¹⁰⁾

ADI ÜZERİNE

Koçu, eskiden kullanılan bir araba türüdür. Aslı 'Koşi'dir. Oda biçiminde, dışı sade ve süssüz, dört tekerlekli, üzeri eğri çemberlerle korunan, pencereleri kafesli, yay ve makassız bir arabanın adıdır. Kapıları arkadan açılır, içine üç-dört basamaklı merdivenle girilirdi. Merdiven daha sonra kaldırılır ve kapının bir tarafına çivi ile asılırdı.

İçi ceviz kaplamalı, gayet süslü ve iyi döşenmiş koçular olduğu gibi şehirler arası kullanılan türü de vardı.

Osmanlı Devleti'nde koçuya Şeyhülislam ile kazaskerler binerdi. Şeyhülislamın koçusu dıştan kırmızı, kazasker koçuları yeşil çuha ile kaplı idi. Saraylıların, sadrazam dairelerinin, vezirlerin, kibarların özel harem koçuları vardı. Bunlardan başka aile kadınları kira koçularına binerdi. Koçuya daha çok kadınlar binerdi.⁽¹¹⁾

Koçu Baba'nın da arabalarla ilişkisi olduğu kabul edilebilir. Ya araba ustası olarak ya da sürücü olarak koçu arabalarını bilen biridir diyebiliriz. Belki de bu arabaları en iyi yapan ustadır. Çünkü Türk Milleti, bir kişiye ad verirken, belli kurallara göre ad vermiştir.

(10) Vakıflar Genel Müdürlüğü, Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, 1972, Ankara, ss. 497-498

(11) Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c.2, Milli Eğitim Basımevi, 1993, İstanbul, s.286

Büyük Ahî Abdal Hasan

7-8 Mayıs 1999 tarihleri arasında Evliyalar Şehri Kastamonu'da "**Şeyh Şaban-ı Veli ve Kastamonu Evliyalari Anma Haftası'nın**" 8.'sine katılmak için gönül dostlarıyla buluştuk.

Taşköprü, **Abdal Hasan Köyü**'nde Ahî Abdal Hasan Hazretleri'ni de ziyaret ettik.

ADINI KÖYE VEREN ALPEREN

Horasan'dan geldiği söylenen, Abdal Hasan Hazretleri'nin Osmanlı Sultanı II. Beyazıd Han (1481-1512) döneminde yaşadığı söylenmektedir.

II. Bayezid Han'dan zaviye olarak nişanlı olduğu kayıtlar da geçmekte ise de, kesin bilgiler bulunmamaktadır.

Ancak **1582 yılında köyün adının Totaş olduğu da bilinmekteymiş**. Cami, imaret, türbe ve hamamdan meydana gelen külliye, cami hariç bugünlere ulaşmış Abdal Hasan Türbesi'nde bulunan Dilsiz Sultanı da (II. Beyazıd Han'ın kızı olduğu söyleniyor) ziyaret ederek dönüldü

"Öteden beri Türk halkı, kendisine hizmet eden âlimleri,

Kastamonu, Taşköprü, Abdal Hasan köyündeki türbe (08.05.1999 - Foto: E.A.)

kahramanları, sanatkârları, âdil yöneticileri unutmamış...Yer altındakilere de saygıda kusur etmeyip, onları unutturmamak için, vefatlarından sonra, kabirlerinin bulunduğu yere, bir türbe yaptırmayı uygun bulmuştur. Çünkü toplumları ayakta tutan, bu gibi maddi ve manevi değerlerdir.

Abdal Hasan Hazretleriyle **Dilsiz Sultan**'ın da içinde bulunduğu türbeye, cinlerin musallat olduğu kimselerin getirilip, bir gece bırakılınca, şifa bularak oradan ayrıldığı, çocukları olmayanlar, yahut çocuğu olup da, yaşamayanların gelip, bu tekkeyi ziyaret ederek bermurad oldukları nakledilen rivayetler arasındadır.

Abdal Hasan Hazretleri'nin üzerine muntazam bir türbe yaptırılmıştır. Külliye'nin kuzeyinde ve mezarlık ortasında bulunur. Bahçesinde eski devre ait, çeşitli mimari kalıntılar bulunmaktadır. Türbe, moloz taş duvarlıdır ve arada tuğladan kuşaklar vardır. Ahşap tavanlı olup, evvelce üstünün

kubbeli olduğu sanılmaktadır. Güney cephesinde bir penceresi vardır, iç kısmında iki kabirden solda olanı Dilsiz Sultan'a aittir. Sağda ve büyükçe olanı da Abdal Hasan'ındır.

Dış giriş kısmında, eski **Türk âdetlerine göre, konan hayvan başları, geyik boynuzları ve özellikle dört boynuzlu koç başı dikkati çekmektedir.** Türbeye girişte, ahşap ve parmaklıklarla kaplı olan kısmının içinde, büyük sacayağı ve buna ait eski imâretin kazanı vardır. Manevi ve sanat değerleri yüksektir.

Türbenin zamanımıza kadar, çok değişiklikler göstererek geldiği söylenmektedir. En son Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1966-1971 yıllarında onarılmıştır.

İç giriş kapısının solunda 25x25cm. ebadında, üç satır halinde şu yazı bulunmaktadır:

Feth-i bâb et, gir içeri

Kıl namazı et, tazarru

Rabbine eyle, niyazı

H. 1242 M.1826 bunun tamir kitâbesi olduğu tahmin edilmektedir. Abdal Hasan Tekkesi'nin duvarlarında tamirattan önce yer yer orijinal kalem işi motifler bulunuyormuş. Bugün duvarları tamamen normal beyaz sıvadan ibarettir.⁽¹²⁾

(12) Cihangir, Musa. Abdal Hasan Hazretleri'nin Hal Tercemesi. Taşköprü İlçesi Abdal Hasan Köyü. İl Kültür Müdürlüğü. Kastamonu, 1997 ss. 6-11

Kadınlar Ruhen Yükselmeli

Muharrem Efendi

16 Haziran 1998 Salı günü, Çay Mahalle kabristanında ömürlerinin baharında Türk Milletini köle, devleti'ni yok etmek isteyen, yerli işbirlikçileri tarafından hunharca şehid edilen Zileli gençlerden üç şehid mezarını ziyaretle başladık.

MUHARREM EFENDİ

Zile'de yetişmiş âlim zâta da **Sadi Cinkılıç**, **Şeref ve Mehmed Demirtola** ile gittik. **Karaşems** diye de tanınan **Şemseddin Sivasî Hz.**'nin kardeşi ve halveti büyüklerinden **Abdûlmecit Şirvânî**'nin halifesi olan **Muharrem Efendi**'nin Zile Devlet Hastanesi'nin girişinde sağda, etrafı alçak bir duvarla çevrilmiş üzerinde demirden parmaklık ilave edilmiş, duvar beyaza, demirler yeşile boyanmış.

Babası Mehmet Arif Efendi ile yanyana iki kabirdeler .

Muharrem Efendi, h. 910-1000 (m.1505-1591) yılları arasında yaşamıştır.

Molla Cami haşiyesi yanında bir eseri daha bulunmaktadır. Ayrıca Molla Cami'nin Nefahatü'l-üns'ünü de Arap-

Zile'de Muharrem Efendi kabri

(16.06.1998 - Foto: E.A.)

ça'ya çevirmiştir.

"Muharrem Efendi'nin dört oğlu, bir kızı vardır. Kıymetli âlimlerden olan kızı Sâfâ Hatun'a; '**Kızım Sâfâ bu kitabı senin için yazdım. Sen bu kitâbı esas tutarak memleket kadınlарına nasihat et. Çünkü bir toplulukta kadınlar ruhen yükselmezse, o toplum mânen ölüdür. Çünkü her çocuk ilk terbiyesini anadan alır. Anası o çocuğa memleket sevgisi, millet sevgisini aşılayamazsa, o çocuk mensûp olduğu cemi-yete tam fayda sağlayamaz**' diyerek kıymetli bir eser ve âlimler bırakarak Zile'de öncülük yapmıştır."

"Müderris, müellif, fakih, muhaddis, müfessir, arif ve kâmil olan **Muharrem Efendi**'nin anası Sultan Hatun'dur. **Babası Mehmet Arif Efendi**'den kâfi derecede tahsil görmüş. Babasının vefâtından sonra, küçük kardeşi Şemsettin Efendi ile birlikte Tokat'a gitmişlerdir. Tokat'ın o zamanki meşâhîr-i ülemâsından Arakıyecizâde Şemsettin Efendi'den seneler-

ce tahsil gördükten sonra, yine kardeşi Ahmet Şemseddin Efendi ile birlikte İstanbul'a giderek tahsillerini ikmâl etmişlerdir.

Cumapazarlı (Ezine pazarı-Aydınca) **Müslihiddin Efendi**'den feyz almışlardır. Daha sonra tekrar Tokat'a gelerek o zamanlar Şirvan'dan Tokat'a hicret etmiş olan ve Tokat'ta Şeyh Şirvani diye anılan Mecidüddin Abdülmecit Şirvanî'den feyzlerini tamamlamışlardır. Sonradan Zile'ye gelerek tedrisle (öğretimle) meşgul olmuşlardır. Evinin ve medresesinin şimdiki Alikadı Mahallesi'nde Şeyh Edhem Çelebi türbesi civarında olduğu bilinmektedir. Yine halk arasında Dede olarak bilinen İmam Meliküddin Zâviyesinde haftada iki defa yevmiye 20 akçe ile Buharî Şerif okutmuştur."⁽¹³⁾

Bu bilgiden o tarihlerde 20 akçelik bir medresenin olduğunu öğrenmekteyiz. Medreseler müderrislerin akçelerine göre isimlendirilmişti. Muharrem Efendi'nin kabri perşembe günleri, bayram günleri ve sair günlerde ziyaretçi akınına uğrar.

(13) Meral, S-Y., Zile'de Camiiler, Türbeler Veliler ve Efsaneler. İst. 1991 ss.41-42

Selâhattin Buharî

21 Temmuz 2001 Cumartesi günü, Keles ilçe girişinde bulunan köyleri gösteren tabelaların rehberliğinde düştük yola...

Üç kilometre sonra, **Bıyıklanı Köyü**, **Harmanalanı Köyü** sekiz km. sonra, **Dağdemirciler Köyü**'ndeyiz. Önde beyaz ev, arkasında minare gözüken noktadan fotoğrafını çekip yürüdük, ama asfalt bitti. Arkamızda toz bulutu bırakarak, stabilize yoldan devam ediyoruz. Derken, yol ikiye ayrılıyor. Levha yok. Sağdan gidelim! düşüncesi galip gelince, o yöne döndük...

Gide gide, gittik... El yordamıyla 10. kilometrede, solda **Yağcılar**, sağda **Dedeler Köyü**... Devam ettik...

13. Km sonra, taşlık bir tepenin eteğinde kurulmuş evler, köye dönüşte hemen köprüünün başında bulunan çeşmenin yalağı ve tas konacak yerleri neredeyse yalayarak geçiyoruz, o kadar keskin bir viraj... Kafamı kaldırdığımda, tepenin yamacında, eciş-bücüş yoldan türbeyi geçiyoruz. Köyün içinde yürütüyoruz, ancak 50-60 metre gidebilmek mümkün. Çünkü daha ileriye gitmek imkânsız.

*Selahattin Buhari'nin kabri. Diğer kabrin hanımına ait olduğu söyleniyor.
(21.07.2001 - Foto: E.A.)*

Hemen bir iki manevra ile dönüp türbenin yanına geldik. Türbe kapalı, anahtarını taşıyanı buldurmak için hemen etrafımızı çeviren çocuklar seferber edildi...

Biz de boğucu sıcaklık ve güneşten kendimizi gölge duvar dibine attığımızda, yanımıza biri yaklaşıyor...

DERTLİ NİNE

Gözleri görmeyen, sol eli felçli, sağ elinde bastonuyla yolunu bularak söze başladı:

"Bu türbeye felçliler getiriliyor. Buranın toprağından alıyorlar. Suyunu içiriyorlar. Hastaların iyi olduğunu gördüm!.. Yani bana komşular söylediler."

Bu sırada yanımda bulunan eşim:

"Peki senin hastalığına iyi gelmedi mi? Suyundan içmedin mi?"

"Nece hastanelere, dokturlara gittim. Heç çare bulama-

dım. Suyundan da içtim, ama geç kaldığımdan bana bi faydası olmadı...”

İLGİ

Köyde bulunan erkekler, kadınlar ve çocukların bize ilgi gösterdikleri gibi, **Selahattin Buhârî**’ye de ilgilerini esirgemeyerek, alt bölümü kare planlı, üstüne altıgen alem ve yine minik kubbe üzerine âlem yerleştirmişlerdir.

Dedeler Köyü’nde yaşayan insanlarımız türbeyi betonarme olarak inşâ ettikleri gibi, bahçesini de arazinin yapısına göre duvarlarla çevirmişler.

Emeği geçen, maddi ve manevî yardımda bulunanların cümlesinden Allah Razı olsun...

TÜRBE

Köy muhtarının kayınvalidesi bulununca, türbenin kilitli kapısı açıldı.

Türbe girişinin hemen sağında, kilimler seccâdeler üst üste yığılmış ki, namaz kılmak isteyenlerin hizmetine hazır bekliyor. Birinci kabir Şeyh Selâhattin Buhârî’ye ait. Diğerinin ise, eşine ait olduğu söyleniyor. Genellikle felçli ve saralı hastaların şifâ bulması için ziyaret edilen türbede kurban kesildiği gibi toprak ve su da alınıyormuş.

ŞEYH SELAHATTİN BUHARÎ

Şeyh Selâhattin Buhârî’nin hicri 864 (milâdi 1450) yılında Buhara’dan Horasan’a, oradan da Anadolu’ya geldiği, Bursa’ya yerleştiği ve Dedeler Köyü’nde vefât ettiği, buraya defnedildiği bilinmektedir.

Dedeler Köyü’nden Ahmet Şahîn’e;

"Ahmet Ağa, Şeyh Selâhattin Buhârî Hazretleriyle ilgili

neler biliyorsunuz?" dedik.

Aramızda şu konuşma geçti:

"Şeyh Selâhattin Buhâri Hazretleri buraya geldiği tarihlerde, bu bölgede hicri 864 yılında henüz islâmiyetle tanışmamış insanlar varmış."

"Yani milâdi tarihle 1450 yılına tekabül ettiği-ne göre, Sultan II. Murat Han zamanı (1420-1451) bilâhare de Fatih Sultan Mehmet Han döneminde (1451-1481) yaşamış" değil mi?

"Vallahî o kadarını bilmem, ama büyüklerimizin anlattıklarına göre: Yaşayışıyla, davranışlarıyla, bölgede örnek insan olmasına, durmadan dinlenmeden islâmiyeti telkin etme gayretlerine rağmen, kalbi mühürlenmiş insanlar bir türlü inanmak istemezler. İnanmaları için illâ da bir kerâmet göstermesini ve köye su getirmesini isterler...

Şeyh Selâhattin Buhâri Hazretleri de elinde bulunan asâyı yere vurur ve yerden su fışkırır. İşte o gün bugün Buhâri'nin çıkardığı suya "Asa Pınarı" denir."

Kerâmet göstermesine rağmen, sözlerinde durmazlar ve inanmazlar... Eğer gerçekten Allah dostu isen, yanmakta olan "Şu fırına gir" derler. Selâhattin Buhâri de; fırına girer, yanmadan içinden çıkar. Bu hâli gören; inanmayanlar topluca kelime-i şâhadet getirerek islâmiyetle şerefyâb olurlar...

Selâhattin Buhâri türbesi

(21.07.2001 - Foto: E.A.)

Eren Dede

Ezine'yi ikiye bölen Akçin Çayı'nın güneyine doğru inip köprü üzerinden geçiyoruz. Sola dönüp çam ağaçlarıyla kaplı tepenin eteğinde duruyoruz.

İKİNCİ DURUŞ

15 Temmuz 1998 tarihinde, ilk defa geldiğim Ezine'yi gezerken de buraya kadar gelmiş, fakat tepenin yamacında yatan **Eren Dede**'ye kadar gidememiştim.

Bu gün 2 Temmuz 2000 tarihinde yine Temmuz ayında nasip olmuş ki, **Süleyman Yalçın**'la yürüyoruz tepeye doğru...

Süleyman Yalçın'a soruyorum:

"Eren Dede hakkında neler söyleyeceksin?"

"Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde Yıldırım Beyazıt (1389 - 1402) zamanında Emir Sultan Hazretleri ile Ezine'ye beraber gelmiş ve burada yaşamıştır.

DİĞER ALPERENLER

Akköy'de Mustafa, **Yaylacık Köyü**'nde Yahya Dede ile

oğlu İbrahim beraber yatmaktadır.

Eren Dede 75, Yahya Dede 96, İbrahim Dede 96, İbrahim Dede 66 yıl yaşamıştır.

Eren Dede'nin normal kabirden daha büyük, beyaz badana ile boyanmış kabrine Fatihâlar gönderip ayrılıyorruz.

Süleyman Yalçın'ın daha ilk defa karşılaştığımızda söylediği sözleri yeniden söylemesini istiyorum. Suratıma pür dikkat baktıktan sonra:

- Sizi dört eren destekliyor. İstanbul'da **Hız. Eyyûb**, Konya'da **Konevî**, Ankara'da **Hacı Bayram-ı Veli...** Diğerisi ise Sivas'ta, ama kimdir bilemiyorum.

BİR İDDİA

Bana göre: **Sarı Saltuk**'un mezarı da Alexandra Troas ile Körüktaş Köyü arasındadır.

SOHBET

Belediye ile yanyana bulunan parkta Süleyman Yalçın,

Ezine'nin güneyindeki tepenin yamacında Ezine'yi temaşa eden Eren Dede'nin kabrine erişmeye çalışan oğlum Ahmet E. Ashyüce. (02.07.2000 - Foto: E.A.)

Cumhur Pazarköylü, Eyüp Boyacı, Cengiz Gönül, Nurettin Çetinkaya, Musa Aksoy bahçede otururken; biz de geldik. Türkiye'nin Türk Dünyası'nın ve Ezine'nin dertleri ve çözüm yolları üzerinde gelişen sohbetten sonra, başkan **M. Kemal Cengiz**'le uzun uzun Ezine ve çevresini konuştuk. Bölgeyle ilgili fotoğraflarını aldıktan sonra, gece karanlığında konaklayacağımız Kestanbol Kaplıcaları'na kadar **Mehmet Beycan** rehberliğinde geç saatlerde geldiğimiz kaplıcada, girişte sağda araç park yerinin arkasında, özel odalardan 19 numaralı odaya yerleştikten sonra, iyi geceler dileğinde bulunan Beycan'a:

"Mehmet Bey, Ezine ile ilgili ne bulursan alayım" demeyi ihmal etmedim ve gece vakti verdiğim zahmet için teşekkürlerle uğurladım."⁽¹⁴⁾

Karakurt

Hılla Gölü kenarından hareketle **Veysel Turgut** rehberliğinde, 15 km. sonra **Karakurt**'a ulaştık.

Emirburnu Dağı'nın eteğindeki Karakurt Köyü'nün girişinde, solda Karakurt türbesi, sağda yıkık kaplıca kalıntısı mı, kervansaray mı, belli olmuyor. Yeni yapılan kaplıcanın yanına arabamızı park edip türbe ve camiye yöneldik. Çılgalardan geçerek cami ve türbeye ulaştık.

Sekizgen şeklinde, kesme taştan 1135 yılında Anadolu **Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan Mesut** (1116-1155) tarafından yaptırılan türbede, Kalender Baba medfundur. Türbe yanında sonradan yaptırılan moloz taştan tek kubbeli, üç revaklı mescidin üzeri kurşun kaplıdır.

YOL GÖSTEREN KURT

Türk tarihinde kurt, yol gösterici olarak bilinir ve tanınır. Ama bazı tarihi gerçekleri anlamak istemeyen kişiler bunu bir siyasi partimize mâl ederler ya.... İşte onlara inat, bir yol gösterici kurt(!?)

Evvel zaman içinde bir gün Kırşehir'de hüküm süren bir

Karakurt'ta bulunan Kalender Baba türbesi

(Foto: E.A.)

Bey'in oğullarından birisi, tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa yakalanır. Çocuğun her yanından çıkan çıbanların da kısa sürede akıp kokmaya başlamasıyla meydana gelen pis kokulara ve hastalığa derman bulamayan hekimler Kırşehir Beyi'ne gelerek durumu anlatırlar. Baba yüreği parçalanarak, "Gözüm görmesin, götürün" der.

ŞİFA KAYNAĞI

Emri alan saray görevlileri, hasta çocuğu Emirburnu Dağı'nın eteğine bırakmışlar. Çocuk yalnız başına ölümü beklerken, **ikinci vakti, kara bir kurt yorgun ve bezgin halde orada bulunan bataklığa girerek adeta çamur banyosu yapmış.** Ertesi gün de aynı olayı tekrarlayan kara kurtun aslanlar gibi kükrediğini gören çocuk da, bataklığa sürünerek gitmiş ve o da çamur banyosu yapmış. Bir de ne görsün! Bütün yaralar kapanmış ve vücuduna bir canlılık gelmiş ve bu halde düşmüş yola. Varmış bey babasının yanına. Oğlundan durumu öğrenen Bey, bataklığı kaplıca haline getirdiği gibi, adına da

oğluna kurt yol gösterdiği için **Karakurt** denilmiş.

"**Karakurt Baba, bilhassa Bektâşiler tarafından büyük saygı ve inançla ziyaret edildikten başka, çeşitli dileklerde bulunulur, adaklar adanır.**

Buradaki zâtlar bektâşiliğin en büyük simalarının ta-nınmışlarından. Hepsinin bir çok kerâmetleri vardır. (uçmak, taşların selamlaması, kurbağaların ötmemesi vs.)"(15)

(15) Tanyu, Hikmet, Ankara ve Çevresinde Adak ve Yerleri, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1967 s.263

ALTINCI BÖLÜM

Ahîyân-ı Rûm, Baciyân-ı Rûm,
Abdalân-ı Rûm, Gaziyân-ı Rûm

Adanan Bayraklarla Bayraklı Baba

3 Haziran 1997 günü, havanın yakıcı güneşi ile kavrulurken, bir anda öfke ile hareket eden bulutların güneşi kapatışı arkasından, incecikten çiseleyen yağmur altında Gelibolu'ya girdik.. Koca Piri Reis'in heykelinden biraz da hüzünle ayrılarak, denizcilere bıkmadan usanmadan yol gösteren Fener'e doğru, parke kaldırımından tıngır mıngır yola düştük. Birbirlerine çok yakın olan ziyaretgahları, o gün pazar kurulmuş olduğu için, biraz uzaktakilerden başlayarak ziyaret etmeye karar verdik.

Bayraklı Baba Türbesi, Fener Yolu Sokağı'na dönmemizle Fener'e ulaşmadan sol tarafta koyun içinde, yeşilin çeşitli tonlarıyla adeta ablukaya alınmış... Türbede asılı bayraklar, türbeyi adeta bir bayrak otağına çevirmiş. Rahmetli Arif Nihat Asya Hoca'nın:

"Bayrağım, nereye dikilmek istersen

Seni oraya dikeyim!.."

dediği gibi türbeler bile onunla donanmış.

İşte ağacın yeşili, albayrağın al rengi, hilâlin ve yıldızın beyazı, insanı gayri ihtiyari ürpertiyor... Ve dua ediyoruz.

1410 yılında Osmanlıların fetret döneminde Bizansla cereyan eden bir savaşta elinde sancağı ile şehit olan Bayraklı Baba'nın türbesi. (03.06.1997 - Foto: E.A.)

"Ya Râb! Vatanımı yeşilsiz ve bayraksız bırakma!.(Amin!)"

Asıl adı Karaca Bey olan Bayraklı Baba'nın girişinde, 1410 yılında Osmanlı Donanması ile Bizans Donanması arasındaki bir savaşta, **elinde sancağı ile şehit olduğunu**, vasiyeti üzerine buraya defnedildiğini öğreniyoruz. O gün bugün, mübarek kabri bayraklarla donatılıp duruyor... Çok sevilen ve sayılan bir manevi mekân olması dolayısıyla **kabri başında dilekte bulunarak bayrak adayanlar var..** Dilekleri yerine gelenler, türbeye kadar gelip bayrak asıyorlar; uzak yerlerden gelemiyenler ise Gelibolu P.T.T.'si kanalıyla adakları olan bayrakları gönderiyorlar P.T.T. memurları da onlar adına götürüp türbeye asıyorlar... **Milletimizin manevi inançlarına saygı gösteren ve onlara yardımcı olan P.T.T.yöneticilerine ve görevi ifa edenlere şükranlar....**

Bayraklı Baba için, çeşitli efsaneler var. Fakat ne olursa

olsun, Bayraklı Baba, Osmanlı Türkler'inin **ilk fetih** noktalarından biri olan Gelibolu'da hep Türk Bayrağı dalgalanması arzusunun bugünlere taşınmasına vesile olanlardan, ahîrete intikal edenlere rahmetler, yaşayanlara hürmetler..⁽¹⁾

Bayraklı Baba'nın bayraklarla süslenmiş türbesi içindeki mezar taşı.

(03.06.1997 - Foto: E.A.)

(1) Ashyüce, Erdoğan, Yesevi Dergisi, Sayı.47, Kasım 1997 İst. s. 25

Şeyh Ahmed

24 Ağustos 1997 günü **Hakkı Tekkeşin**'in daveti üzerine **Yavuz Tiryaki** ile gitmek için, beraberce düştük yola...

Hakkı Bey'den dinlediğimiz, Kastamonu merkeze bağlı Gölköy'de bulunan Şeyh Ahmed'i ziyaret edeceğiz kısmetse.

Kısa süren yolculuk boyunca, Şeyh Ahmed ile ilgili bilgileri dinleyerek **Gölköy'ün Orta Mahallesi**'ne vardığımızda; yeşilin her tonunun hercümerç olduğu alanda, iki katlı aşevi olarak kullanılacak bina bitmiş, kapı, pencere ve camları kalmış... Hemen yanbaşıda "Şeyh Ahmed Camii, yapılış tarihi" yazan dikdörtgen şeklindeki levhada da tarih yazmıyor.

Cami ziyaretimiz sonrasında, halen camide itina ile muhafaza edilen **iki sancağı Hakkı Tekkeşin'in** getirmesi üzerine, cami levhası önünde, yeşil sancağı Hakkı Bey'e diğerini de **Yavuz Tiryaki'ye** vererek, yanyana fotoğraflarını çektim...

Türbe, hazine ziyaretimizden sonra ağaç ve otların arasında bulunan yıkıntıda sanat tarihçisi **Yavuz Tiryaki'ye** göre, eski bir hamam kalıntısı...

Hakkı Bey, Şükran Tekkeşin ve Egemen Gültekin'in Eylül 1996'da hazırlanmış olduğu beş sayfadan oluşan "**Genelksel Tekkeşin Çorbası**" başlıklı bir araştırma ve derleme çalışmasını verdi...

O günden itibaren "**Şeyh Ahmed**" ile ilgili bilgilere ulaşabilmek için epey bir zaman harcadık. Görelim, bakalım neler bulduk.

"Türbe bir kaç yıl önce betonarme olarak yenilenmiştir. Çatısı ahşap, üzeri kiremitlidir.

6x6 m. ebadındaki türbenin içinde büyüklü küçüklü yedi adet işaret sandukası vardır. Bunların kime ait olduğu bilinmiyorsa da, birisinin burada bulunan zaviyenin kurucusu

Şeyh Ahmed'e ait olduğu kesindir.

Türbenin civarındaki zaviye, **Kastamonu'da kurulmuş olan ilk zaviye; zaviye için düzenlenmiş olan vakfiye de, bilinen belgelere göre ilk vakfiyedir.**

Elimizde İhsan Ozanoğlu tarafından yapılmış tercümesinin bir fotokopisi bulunan Arapça vakfiye 1206 (hicri 603) tarihlidir. Bu tarih **Kastamonu'nun Çobanoğulları tarafından fethe-**

Gölküy'de Şeyh Ahmed camii.

(24.08.1997 - Foto: E.A.)

dilişinden öncedir.

Vakfiyenin **Kastamonu kadısı tarafından tasdiklenmiş olması, aynı tarihte burada bir devletin teşekkül etmiş olduğunu göstermektedir.** Ayrıca belgede geçen ifadelerden, buradaki cami, mescid ve makberenin daha önceden inşâ edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Burada bahsi geçen makberenin (türbenin) kime ait olduğu hususu incelemeye muhtaçtır.

"Vakıf Şeyh Ahmed'in ikrarı ve adil şahîtlerin şehâdeti üzerine..." ifadesinden Şeyh Ahmed'in bu tarihte sağ olduğu anlaşıyor. O halde mevcut makbere kime aittir?

Bu durumda Şeyh Ahmed neslinden geldikleri için, vakfın tabii mütevellisi olan **"Tekkeşin"** aileleri ve çevre halkı tarafından nakledilen bilginin bir rivayettten ibaret olmayıp, gerçekleri ifade ettiği düşüncesi hemen akla gelmektedir. Anlatılan şudur: **"Burada bölgeyi Bizanslılar'dan fetheden bir Selçuklu komutanı medfûndur. Anadolu fatihi Alparslan'ın komutanlarından olan bu zât, bölgeyi Rumlar'dan almış ve kendisi burada şehit olmuştur. Hâlen camide muhafaza edilen sancaklardan birisi de, onun ordusunun sancağıdır.**

Vakfiyenin muhteviyâtı ve tarihin seyri net olmamakla beraber, bu bilgilerin doğruluğunu teyîd eder görünmektedir.

Talat Mümtaz Yaman, Çorum Millet Kütüphanesi'nde bulunan el yazması, **"Çorum'un Fethi ve Melik Dânişmend Gazi"** adlı eserde bu komutanın Kayseri, Tokat, Amasya, Çorum, Osmancık, Çankırı ve Kastamonu havalisini fethettiğinin yazılı olduğunu beyan etmektedir.

Aynı müellif eserinde **"Alparslan'ın Malatya'nın fethinde büyük yararlığı görülen Danişmend Ahmet Gazi'ye bu kenti verdikten başka, ondan sonra fethedeceği Bizans topraklarının emirliğinin kendisine verileceğine dair, Bağdat'ta bulunan Halife'den Hilâfet menşuru alıvermişti"** denmektedir.

Şeyh Ahmed'in sandukası.

(24.08.1997 - Foto: E.A.)

Yine aynı dönemde ,Selçuklu Sultanı Süleyman Şah'ın valisi olan Emir Kara Tekin'in Milâdi 1074 tarihinde Kastamonu ve Çankırı bölgesine hakim olduğu bilinmektedir.

ANADOLU

Yıllardır hep söylenegelen, 1071 Malazgirt Meydan Savaşı'ndan sonra "**Anadolu'nun Türkleşmesi-İslâmlaşması**" diye başlayan bir çok yazı okumuşsunuzdur. "**Anadolu'nun İslâmlaşması**" tabirine "**evet**" ama "**Türkleştirilmesi**" tabiri **külliyen yanlıştır**. Çünkü Anadolu o tarihten asırlarca evvelinden beri **kadim bir Türk yurdu idi...**

Bütün bu bilgi ve belgelerden çıkan sonuç, Türkler tarafından aynı tarihlerde bölgede hakimiyetin kurulduğu; devlet kurumlarının teşkil edildiği ve manevi liderlerin, derhal halkı İslâm kültürü doğrultusunda eğitmeye başladığı şeklindedir. Binaenaleyh, **Şeyh Ahmed de, bu liderlerden birisidir**. Yukarıda

zikredilen türbesinin kime ait olduğu bilinemiyorsa da, büyük bir ihtimalle Alp-Eren ikilisinin Alp'i şehit olmuş, Eren'i ise, onun hatırasını ve ilkelerini yaşatmak maksadıyla zaviyesini kurup, vakfiye ile onu ebedileştirmiştir.

Kastamonu evkaf sicilinin 285. sayfasında yazılı bir şerife göre, "**Çelebi Süleyman Bey'in zevcesi Hatice Hatun tarafından vakfa ilâveler yapıldığı**" anlaşılmaktadır. Burada adı geçen Süleyman Bey'in de, Emir Karatekin'in bağlı bulunduğu Süleyman Şah olması muhtemeldir.⁽²⁾

Bu bilgilerden, zâviyenin ve türbenin Selçuklular döneminde ve Çobanoğulları hâkimiyetinden önce kurulmuş olduğu; türbede beldenin fâtihi olan **bir Selçuklu komutanı ile onun danışmanı mahîyetindeki alperen Şemseddin Şeyh Ahmed'in medfun bulunduğu sonucu çıkmaktadır.**

Zâviyeye ait vakfiyenin şartlar bölümü ise şöyledir: "**Camii, mescid ve türbesinin evkafın tasarrufuna tabi tutulamaz ve hiçbir vech ile vakıf sınırlandırılmaz. Vakıf bir amme (kamu) ferağı ve amme hizmetine mâtuf bir tesistir.**

Şeyh Ahmed Oğulları'ndan Ali, müteveli nasbedilmiştir. Kuşaktan kuşağa bu tevliyet devam edecektir. Öyle ki apaçık, yürürlükte, ebedî ve sonu gelmeyen daimi bir tahsis olarak...

Vakıf olunan taşınmaz mallar satılamaz, kimseye hibe edilemez, kimsenin mülkiyetine verilemez. Asıl üzerinde devamı ve vakfın şartlarına uygun şekilde hıfzı gerekir. Hayr-ül Vârîsîn Allah'tır."

Vakıf şartlarından birisi de, vakıf Şeyh Ahmed'e hayır dua etmek, fukaraya, miskinlere, gariplere ikrâmda bulunmaktır...

Günümüzde hâlen yürürlükte olan vakfiyenin şartlarına uyulmakta olup, ikrâm şartı **Regaip kandili, Ramazan ve Kurban Bayramı** arifelerinde buraya gelen yüzlerce kişiye çorba ikrâm edilmek suretiyle yerine getirilmektedir.

(2) Acar, Hüsnü, Tarihte Kastamonu 1995, Ankara, ss. 36-40

ÇORBA

"Tekke Çorbası" adıyla kazanlarda pişirilen çorba, misafirlerle ikrâm ve hediye edilmektedir. Çevre halkı tarafından, şifalı olduğu kabul edilen çorbanın ikrâm edildiği günlerde **Şeyh Ahmed Türbesi** gerçekten görülmeye değer...

Tekkeşin ailelerinin sıra ile üstlendiği bu törenler sayesinde Şeyh Ahmed'e "hayır dua" şartı da yerine getirilmekte olup her yaştan, her kesimden insanların dua ve Fatihâları semâlara yükselmektedir.

Zâviyede şeyhlik veya başka görevlerle hizmet etmiş, yahut nesep yoluyla ilgisi olan zevattan tesbit edilebilen isimler şunlardır:

1. Şeyh Ahmed'in oğulları Ali ve Mustafa Efendi'ler
2. Şeyh Ahmed Hulûsi Efendi (Nakşibendî-Halidî Şeyhi Ahmed Siyahî Efendi'den icâzetli)
3. Şeyh Seyyid Raşid Efendi (Oğulları Osman, Adil, torunu Hamza Efendi)
4. Şeyh Seyyid Kâmil Efendi (oğulları Mehmed Ali, İsmail ve Mehmed, İsmail'in oğulları Ahmed ve bidin)

İcâzet, vakfiye ve beratlarda isimleri geçen bu zevatın hangilerinin türbede medfun olduğuna dair bir bilgi yoktur. Ancak türbe önünde bulunan hazire, mezarlarla doludur.

Türbe mâmur ve ziyaretgâhtır. (Rahmetullahî aleyhim)

Şeyh Ahmed'in bu türbeye gömülmesinin asıl sebebi; Rumlar'la savaşırken, bir Rum komutan tarafından kafasının kesilmesi ve bu zâtın başının yaklaşık bir kilometre yuvarlanıp, "Beni bu türbeye gömün!" dercesine türbenin yanında durmasıdır.

Söylentiye göre, Şeyh Ahmed topraklarının çokluğundan dolayı hasat yaparken, 12 çift öküzü birden koşarmış. Ve yağmur yağmak üzereyken, Şeyh Ahmed "Dolayı, dolayı Allah'ım" dermiş ve gerçekten de önce Göl'ün çevresine, daha

Şeyh Ahmed Camiindeki sancaklardan biri ile Erdoğan Aslıyüce ve Hakkı Tekkeşin.
24.08.1997 -

sonra Göl'e yağarmış. Hatta Tekkeşin çorbası dağıtıldığı günlerde bazı kişiler (bazı komşular) mübarek sabahlarda Şeyh Ahmed Türbesi'ni, sabahın erken saatlerinde bir geyiğin ziyaret ettiğini söylemektedirler.⁽³⁾

Candaroğulları III. Hükümdarı Adil Bey'in oğlu Mahmut Bey'in (vefat ettiği tarih ve nerede medfun olduğu bilinmemektedir) zevcesi Hatice Hatun, yine Candar ailesinden olup, bu da Göl'de Şeyh Ahmed zâviyesine vakıf yapmıştır,⁽⁴⁾ Mahmut Bey'in oğlu Mehmet Bey 13 Rebiülevvle 777 (milâdi Eylül 1370)'de herhalde, küçük yaşta babasından evvel vefât ederek, babasının camiinin yanına "Beşikli Türbe" denen türbeye defnedilmiştir. Mezar taşı Kastamonu Müzesi'ne kaldırılmıştır.

(3) Öztuna Yılmaz, Büyük Türkiye Tarihi, C:2, Ötüken Yayınevi 1983, İstanbul, ss.43-47

(4) Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, Ankara, s.142

Hasan Dede

1 Haziran 2000 perşembe günü sabah, **Hoca Ahmed Yesevî Vakfı'ndan** hareket ediyoruz. İstanbul'dan itibaren molalar dahîl beş saat on dakikada, 554 km'lik yolculuktan sonra Kırıkkale Valiliği önünde aracımızı park ediyoruz.

Kırıkkale III. Türk Dünyası Şöleni, Kırıkkale Valiliği, Belediye Başkanlığı, Üniversite Rektörlüğü, Kiltav ve Hoca Ahmed Yesevî Vakfı tarafından ortaklaşa düzenlendiği için doğduğum, büyüdüğüm, yetiştiğim Kırıkkale'de böyle önemli bir programın yükünü taşımanın zorluğu yanında hemşehri-lerimin ilgi ve alâkası beni gerçekten motive etmişti.

Ülkemizin başkenti Ankara'ya 72 km uzaklıkta bulunan sanayi kenti Kırıkkale'ye 12 km uzaklıktaki Hasandede Kasabası'na adını veren **Hasan Dede'nin asıl adı** Şeyh Hasan Fakih veled-i Yakup Fakih'dir. Hasan Dede'nin ailesinin Horasan diyarından gelmiştir, babası Diyâr-ı Karaman'da yaşayan Şeyh Yakup'tur. Hasandede Köyü'nün bulunduğu yerde iki çiftlik yan yana bulunduğundan buraya iki kol adı verilmiştir. Bu iki kol arazisi(h. 986-m.1578) tarihli bir fer-

manda:

"Şeyh Hasan sekiz nefer dervîşi ile Diyâr-ı Karaman'dan Ankara'da Vilâyet-i Mezkûre'ye giden Tekesalan nâm mevki kurbünde olan iki kola yerleşerek bir zâviye binâ etmiştir." diye yazılıdır.

Eski ve harâp bir halde olan bu fermanı bizzât gördüm. Yine ellerinde bulunan vakıfnâmeye göre de:

"Şeyh Hasan Fakih Veled-i Yakup Fakih, mezkûr Şeyh Hasan Fakih sekiz nefer dervîşi ile Diyâr-ı Karaman'dan gelip Ankara Vilâyet-i mezkûresine giden Tekesalan nam mevki kurb'unde olan **iki kol nam hali viran mahalde, berâtı Alişan tahminen iki çiftlik yeri mecrâsı ve tarih ki cadde ise mâhut yer almağın üzerine zâviye bina edip, eren deye ve revân deye hizmet eylemiştir. Hâliya pâye-i ilâya arzı saf olunup sekiz nefer dervîşi ile resmî, avarız vermeyip, zâviyeye hizmet etmek vechi üzere emir olundığın. Defter-i cedit Hakkaniye bir suretle kaydolunmuştur. Defter-i atik: (nefârât 9)" yazılıdır.(5)**

Hasan Dede Kanûni Sultan Süleyman zamanında, **Beydili, Gündeşli, Köçekli, Kuyumcu** adlı dört aşiretten topladığı askerlerle I. Viyana (M.1529) muhâsârasına iştirâk etti. Eski devirlerde bir zâviyeye şeyh olabilmek için muhakkak sûrette **Şeyh'in harplere iştirâk etmesi, hatta bir yara alması kanun hükmünde idi.** Hasan Dede de bu Türk an'anesine dayanarak müridleriyle birlikte Viyana seferine iştirâk etmiştir. **Aşık Paşazade** tarihinin verdiği malûmata göre, Osmanlılar'ın ilk devirlerinde dört askerî sınıf vardı: (bunlar da Ahîyan-ı Rum Bacîyân-ı Rum, Abdalan-ı Rum, Gaziyân-ı Rum idi).(*)

(5) Aslıyüce, Erdoğan, Her Yönüyle Kırkkale, Ank. 1974 s.154

(*) Ahîyân-ı Rum: Rumeli Ahîleri, Bacîyân-ı Rum: Rumeli Bacıları, Abdalân-ı Rum: Rumeli Abdalları (bektaşî idiler), Gaziyân-ı Rum: Rumeli Gazileri (sünnî idiler) tarikat alayları idi.

Kırıkkale'de Hasan Dede'nin makamı

(Foto: E.A.)

Hasan Dede'nin de abdâlan ile bu hârbe iştirâk ettiği anlaşılmaktadır. Hasan Dede, ordu hücumu kalkacağı sırada yigitleriyle beraber **Türkçe Gülbank çekerek askeri coştururdu**. Hasan Dede'nin ordu sancaklarına (innâ fetehnâ leke) sûresini de yazdığını bektâşiler söylemektedirler. Bu muhârebedeki kahramanlıklarından dolayı, Kanuni Sultan Süleyman Hasan Dede'ye iki çiftlik yerini tımar olarak vermiştir. Bundan sonra Hasan Dede, Beydili Aşiretini yanına almıştır. Bu aşiretle Hasan Dede (Hasandede Köyü'nü) kurarak onlara şeyh olmuştur. Hasan Dede'nin mezarı Hasandede Köyü'ndeki türbesindedir. Hasan Dede, Orta Anadolu'nun yani Ankara ilinin meşhur ve lirik bir halk şairidir. Bektâşiler arasında bir çok nefesleri yaşamaktadır.⁽⁶⁾

ŞAİR HASAN DEDE

Anadolu halkının vicdânında şifâhi an'aneler halinde

(6) Şapolyo, E.B., Ankara Araştırmaları Türk Yurdu Dergisi. Ank. 1954 Sayı237 s.274 vd.

yaşayan bilgiler arasında halk edebiyâtına ait bir çok **koşmalar, mâniler, ninniler, türküler ve nefesler vardır**. Bilhâssa öz-türkçe olarak nefes yazanlar aşıklardır. Bu halk şairleri şamanlık devrinin ozanlarıdır. Eski ozanların kopuzu yerine bunların sazları vardır. **Türk'ün sazi millî kültürün muhafızıdır**. Türk'ü ocak başında toplayan bu sazdır. Türk'ü Türk'e tanıtan eski tarihini destanlar halinde yaşatan, güzeli ve tabiat güzelliklerini terennüm eden, hayatın acılarını, en derin duygularını inilti halinde feryat eden o olduğu gibi, Türk'ü neşelendiren, coşturan o mütevâzî mûsîkî aletidir. Birer halk filozofu olan âşıkların elinde dünyâ malı olarak yalnız sazları vardır. Millî tarihimizi o zapteder, o bir şifâhî, tarihî destandır. Aşkın derin acılarını da yine sazın tellerinden duyarız. Halk felsefesi yine saz şairlerinin dillerinde divânlarında yaşamaktadır. Aşıkların meskeni eskiden tekkeler, sevgilileri de mürîdler idi. Bundan anlaşıldığına göre, **Türk'ün yarattığı halk felsefesini sazları ile terennüm eden âşıklardır**.

Osmanoğulları büyük şehirlerde İran ve Arap kültürü tesiri altında bir Osmanlı olarak yaşadıkları hâlde, **Anadolu'nun köylerinde yaşayan Türkmenler, eski örf ve an'anelerin yabancı tesirlerden koruyarak elindeki sazi ile ana dili olan öz Türkçeyi yaşatmaya muvaffak olmuştur**. Onlar Osmanlılık âlemi içinde Türk oğlu Türk olarak yaşamışlardır. Mucizeler kaynağı olan bu ana cevheri tanımak için her türlü yabancı tesirlerden uzak kalmış Türk'ü tanımak lazımdır. Türk'ü tanımak için de yazılı vesikâlardan ziyâde, Türk'ün vicdânında ve millî şuurunda yaşayan o yaratıcı kuvveti şifâhî an'aneleri incelemek lüzumu hasıl olmaktadır.⁽⁷⁾

Hem köyünde hem Kırıkkale, Keskin ve Ankara çevresinde sevilen hürmet edilen Hasan Dede'nin bilinen nefeslerinden birisi de Eşrefoğlu Rûmî'ye hitâben yazılmıştır.

(7) Şapolyo, E. B., a.g.e, s.238

Seni seven âşıkların
 Gözü yaşı dinmez imiş
 Seni maksût edinenler
 Dünyâ âhret anmaz imiş

Gönlün sana verenlerin
 Eli sana erenlerin
 Gözü seni görenlerin
 Devrânları dönmez imiş

Aşkın ile bilişenler
 Senin ile buluşanlar
 Sen maşûka erişenler
 Ezel ebêd olmaz imiş

"Eşrefoğlu Rûmî" senin
 Yansın aşk oduna canın
 Aşk oduna yanmayanın
 Kâlbi sâfi olmaz imiş

HASAN DEDE

Demiryolu ile Ankara'ya 80 km'lik bir mesafede bulunan Kırıkkale, 1923 yılından sonra gelişen biri ilçe olmakla şehir içinde bir türbe, bir ziyâret, bir adak yeri bulunmamaktadır.

Hasandede, Keskin ilçesine 15 km, bağlı olduğu Kırıkkale'ye karayoluyla 12 km kadar bir mesafede Hasandede Köyü'ndedir. Caminin minare tarafından ilk türbe Hasan Dede'ye, ikinci türbe O'nun oğulları Şeyh Halil İbrahim ve Şeyh Mustafa ile kızı Ümmühan Ana'nın müşterek türbeleridir. Hasan Dede ziyaret edilen, murâd dilenen ve adak adanan, kerâmetine ve evliyâlığına inanılan bir zâttır. Her nevi murâd için ziyaret ediliyor, mum ve kurban adanıyor. Ziya-

retler ferden veya topluca da yapılmaktadır. Köy çocukları da topluca ziyaret ediyorlar. Hasan Dede Camii'nin yapılışı (h.1014 M.1605).Ön duvarlarında kapının sol kısmında, duvarla aynı hizada bulunan, yüksekliği 1 metreden biraz fazla olan, 20-30 cm kadar uzunluğunda, 15 cm kadar eninde bir dörtgen ayrıca **saygı ve ilgi gören bir taş vardır. Parlak, siyah, beyaz cilâlı mermere benzeyen bu taş ziyaretçiler tarafından el sürülüyor, öpülüyor.**

Kendilerini Türkmen olarak bilen ve Horasan diyarından geldiklerini anlatan buradaki dede ve babalar tarihî bilgiye de sahiptirler.⁽⁸⁾

Hasan Dede'nin babasının Horasan diyarı Karaman'da yaşayan Şeyh Yakup olduğunu, h.970'de (m.1562) buraya geldiğini tarikât cihetinden (Hacı Bektâş'ın ondan 300 sene kadar önce öldüğünü biliyorlar.) bağlı Balım Sultan zamanında olduğunu, mürşîdinin Balım ve Otman Baba olduğunu, Hasan Dede'nin nefesleri bulunduğunu, Eşrefoğlu diyerek yazdığını, hatta bir Fıkıh eseri yazdığını elinde fermanı mevcut olduğunu araştırmalarımda öğrendim ve şer'îye sicilini gördüm. Bu bilgi hakkında kaynakları araştırdım.^(*)

"Hazreti Pîr" Balım sultan'a varıp O'ndan nâsip istiyor. O da "**Anavarza Kalesi'ne**" git. Orada dört aşiret var. Onları kendine tâbî kıl" diyor. Hasan Dede Gündeşli, Beydili, Kuyumcu ve Gökçekli aşiretlerini kendine tabî kılıyor. Bunların millî türküleri var. Keskin civârına yerleşiyorlar. Hasan Dede Viyana seferine de iştirâk ediyor. Fermanda bunlara dair işaret vardır.

Hasandede Köyü'nden, Hasan Dede oğlu Abdullah Demirhan ise: Gündeşli, Beydili, Kuyumcu ve Gökçekli adın-

(8) Enver Behnan Şapolyo, Entolojik Köy Araştırmaları, Ankara'da Beydili Aşireti; Türk Yurdu, Eylül 1954 s.236

(*) Hasan Dede Camii'nin yapıldığı tarih hicrî 1014 (1605), Hasandede Türbesi'nin yapılış tarihi 17. yüzyıl Ankara Şer'îye Sicili: 83. No:540

daki dört aşireti ile Hasan Dede'nin köyünü beğenip Sarı Selim (1566-1574) veya Süleyman zamanında yerleştiğini, camiyi başlattığını, kendisinin aynı zamanda hoca olduğunu, fakat camiyi kızının ikmâl ettiğini anlattı. Cami duvarındaki taşı Kırıkkaleli (Hacı Ömer Ağa) Ali Akyürek'in dedesi Hacı Ömer Ağa Mekke'den getirtiyor. Mekke'deki mukaddes taş (Hacer-ül Esved) benziyormuş. Cami yapılırken getiriliyor. Hacı Ömer Ağa kırk çinik buğday ile bir öküz vakfediyor.

Abdullah Demirhan, Çubuk'ta gözden geçirdiğimiz Kallender Dede'nin, Hasan Dede'nin çağdaşı olduğunu söylüyor. Bu havali bektâşilerin en büyük pîri olarak Hasan Dede'yi tanıyor.⁽⁹⁾

Hasan Dede'yi ziyaret de türbe içine girilip bir defa dönüşten sonra duruyor: "**Esselâmü aleyküm nur-u Muhammed Mustafa, Esselâmü âleyküm nûr-u Aliyyül Murtaza**" denilerek hep bir ağızdan tekrarlanıyor. Sonra on iki imamın adı sayılıyor. **İsteyen iki rekat namaz kılıyor**. Türbelerin kapatılması zamanında Hasan Dede türbesinden dört sandık eşya ve dört imâret kazanı alınıp götürülüyor. Bunlar kilim, seccâde, mum, örtü gibi adanmış eşyalardır. Ve vakıftırlar. **Haydar Dede Sultan**'ın (daha önce Haydar Dede hicri 600-700) müridleri yoktu. Haydar Dede köyü halkı Hasan Dede'yi sayar.

Hasandede Köyü muhtarı Hasan Dede'nin nefeslerini nüshalarını vecd ile okumaktadır. Muhtarın adı Hüseyin İlhan'dır. Hasan Dede'nin Eşrefoğlu'na (öl. m.1469) nâzire ve târizlerini bu köy halkının çoğu ezbere bilmektedir. Zaten şirirleri çok bakımlı türbesinin duvarına camlatılmış, levhalar halinde asılmıştır.^(*)

Keskin Kırıkkale yolu kenarında bir set üzerinde olan türbeler ve camii yakınında bulunan bir çeşme de vardır. Buraya hıristiyanlar (Amerikalılar) ziyarete gelmişler ve büyük

şamdanlar hediye etmişlerdir. Bunun örnekleri çoktur. Fakat bunların bir adak olup olmadığını tespit güçtür.

HASAN DEDE CAMİİ VE TÜRBEŞİ

Hasandede Köyü'ne ismini vermiş olan cami ve türbe hicri 1014 (milâdi 1605) tarihinde Hasan Dede diğer adıyla Doğan Bey tarafından yaptırılmıştır. Doğan Bey'in çocuklarına ait türbelerin bulunduğu eser üç binadan meydana gelmektedir. Hicri 1191 (milâdi 1777) tarihinde Mustafa Efendi ve hicri 1222 (milâdi 1807)'de Şeyh İbrahim adındaki şahıslarca onarılmış olan eserler son olarak 1960 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce tamir edilmiştir.

Kare planlı ve tamamen kesme taştan yapılmış olan caminin duvarları kalın olduğundan masif bir görünüşe sahiptir. Hafif kırmızı ve kahverengiye kaçan küfeki taşından kesme taş tekniği ile yapılmış olan beden duvarları üzerinde doğu ve batıda ikişer, kuzey cephede ise giriş kapısının iki yanında yer alan, gene iki dikdörtgen penceresi yer almaktadır. Bu pencerelerin kalın taş silmeleri üzerinde tuğladan sivri kemer içine alınarak içeri yine tuğla ile doldurulmuş alınlıklar yer almaktadır. Kuzey cephenin ortasında bulunan taş süveli ve basık yay kemerli giriş kapısı üzerinde gene pencerelerde olduğu gibi tuğla kemerli bir alınlık bulunmaktadır.

Gayet kalın olan beden duvarları dar bir taş silme ile nihayetlenmektedir. Biraz daha içerden devam eden kubbe

(*) Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik s.435, Muhtar, Hasan Dede'nin:

"Eşrefoğlu Al haberi

bahçe biziz gül bizdedir"

ile başlayanının ve Hasan Dede'nin oğlu Şeyh Hatil İbrahim'e söylediği:

"Hasan Dede ciğerciğim sızılar

Böyle imiş mukadderde yazılar

Gurbetteki sılasını arzular

Hübbül vatan minel iman İbrahim" mısralarını vecdle söylemektedir. Bu hususta Abdülbaki Gölpınarlı şu bilgiyi veriyor. "Köçek: Ev niyaza ve bilhassa ye-

kasnağı yer almaktadır. **Kasnak ile beden duvarları arasında kalan saçaklar yağmur sularını akıtması için, kare şeklindeki yassı tuğlalarla kaplanmıştır.** Bir sıra kesme taş ve dört sıra tuğlayı takiben, yine bir sıra kesme taş, dört sıra tuğla hatıl üzerinde, iki sıra kesme taştan meydana gelen kasnağında kenarları pahlı bir silme ile nihayetlenmekte ve mekânı örten kubbe, yassı kare tuğlalarla kaplanmış bulunmaktadır. **Kubbe kasnağı üzerinde, dört yöndeki kenarların tam orta yerinde, birer küçük ve kemerli pencere açılmıştır.** Kuzey batı köşesinde yer alan minare gövdesi, pabuç kısmının üzerine kadar kesme taştan, gövdesi ise tuğladandır.

Kare kaidesi üzerinde, basit ve küçük üçgen satırlarla silindirik gövdeye geçmekte, tuğla minare gövdesi alt ve üst kenarlarından, birer taş bilezikle sınırlanmaktadır. Kesme taştan yapılmış şerefesi, şerefe altında bir metre yükseklikten itibaren yeniden yapılmıştır. İçerden dört kenarda büyük kemerlerle takviye edilmiş olan beden duvarlarından köşe trompları ile sekizgen kasnağa geçilmiştir.

Kıble duvarı ortasında alçak kabartmalı alçı mihrâbı, iç içe iki bordür, ile çevrilmekte, dış bordürü bir biri ardınca yer alan kelime-i tevhîd yazıları süslemektedir. İç yüzey kabartma geometrize şekiller arasında rızetlerle süslenmiştir. Beş kenarlı mihrap nişinin üzeri mukarnaslarla kademeli olarak daralmakta olup, niş kalın ve kaba iki sütunca süsler. Bütün

ni semâ çıkaran genç mühibbe" köçek ve evlana köçeği denirdi. Ayrıca herhangi bir dedenin yahut şeyhin hücre veya daire hizmetine bakan ve onun terbiyesi altında bulunan dervişe de "filânın köçeği" derlerdi. Eşrefoğlu'na (öl. 1469) tariz yolu Hasan Dede tarafından söylenen meşhur nefeste:

"Tekkelerin çiçeği-yiz

Dervişlerin gökçeği-yüz

Hacı Bektâş köçeği-yüz

Edep erkân yol bizdedir"

Dörtlükten de anlaşılacağı gibi bu tabirler de Bektâşiler tarafından da kullanılmıştır. İhtimal Kalenderi veya Haydârililer'den bu tâbir sonradan mevlevîlere mahsus terimlerden olmuştur.

Ankara camilerindeki mihraplar gibi, bunun da kalıpla yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Caminin batı yanında, **biri camiye bitişik**, diğeri bunun bir kaç metre ötesinde **sekizgen planlı iki türbe bulunmaktadır ki**, bunlar Hasan Dede ve çocuklarının bulundukları türbelerdir. Her iki türbe de kesme taştan yapılmıştır. Hicrî 1312 (milâdi 1894) tarihinde her iki türbenin de Şeyh Kadiroğlu, Şeyh Velî tamir ettirildiği kitabesinden anlaşılmaktadır.⁽⁹⁾

(9) Vakıflar Genel Müdürlüğü , Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, Ank., 1972, C:1 s.490 vd.

Karanlık Evliya

Konya’da bulunan Ateşbâz-ı Velî Türbesi’nin bir kopyası. **Konya nire, Kastamonu nire...** Aynı kaynaktan beslenen sanatkârlar, ayrı ayrı mekânlarda aynı şeyi yapabiliyorlar.

Karanlık Evliyâ Sokağı’ndan dört bir yanı evlerle çevrilmiş, sekiz yüzlü türbenin alt ve üst katı muntazam bir şekilde kesme taşla yapılmış. Alt kat cenazelik; kapısı kuzeye açılıyor. Alt ve üst kat kemerleri yekpâre taş görüntüsündeler. Cenazeliğin sağından ve solundan altışar basamaklı taş merdivenle üst kata çıkılıyor. Ancak buradaki perişanlık Kastamonu’ya hiç yakışmıyor.

"Karanlık Evliyâ türbesi, İbn-i Neccar (Yavuz Selim) Mahallesi’nin Karanlık Evliyâ Sokağı’ndadır. Yapılış tarihi ve banisi hakkında malûmat yoktur. Ancak mimarî tekniği itibarıyla Selçuklu dönemine ait olduğu anlaşılmaktadır. **Binna kesme taştan, sekiz köşeli ve iki katlı olarak yapılmıştır. Üzerinde koni biçiminde çatısı vardır.** Sandukanın yer aldığı alt katta, doğu tarafından 80 cm. eni ve 100 cm. yüksekliği bulunan küçük bir kapıdan girilmektedir. Işık alacak penceresi de olmadığı için içerisi karanlıktır. **Bu yüzden Karanlık**

Evliyâ adıyla bilindiği tahmin edilmektedir. Kapı üzrinde, 100 cm. uzunluğunda bir tonoz bulunmaktadır. 3.5 X 3.5 m. ebadındaki bu bölümün döşemesi tahtadır. Tavani enli tuğlalardan yapılmış, basık bir kubbe ile örtülüdür.

Burada medfun bulunan zâtın veya kişilerin kimler olduğu bilinmiyor. Fakat Selçuklu mimarîsi geleneğinde yapılmış bulunan bu tip türbelerin, hükümdarlar için inşâ edildiği bilinmektedir.

Buna göre, türbenin Çobanoğulları hükümdarlarından birisi için, inşâ ettirilmiş olması muhtemeldir. Kastamonu'nun en eski türbelerinden birisi olduğu muhakkaktır. Yerli ve yabancı ziyaretçiler tarafından ziyaret edilip, fatihalar okunmaktadır.⁽¹⁰⁾

Kuranlık Evliya türbesi . (08.06.1995 - Foto: E.A.)

(10) Çifçi, Fazıl, Kastamonu Camileri-Türbeleri ve Diğer Tarihî Eserleri, Ankara, 1995, ss.153-182

Fatma Hatun

Gülşehri'den hareketle Yenice Mahallesi Atatürk Caddesi 144. Sokağın başında, Hacı Bey Konağı'nı fotoğraflayıp, basın anıtının çevresini harmanlayıp, **Kümbetaltı** Mezarlığı'na ulaştığımızda, hafif yükselen tepecik üzerinde Kırşehir'i temâşâ eden kümbetin fotoğrafını çekerken gelen sesleri sizlerle paylaşalım:

FATMA HATUN KÜMBETİ

Fatma Hatun Kümbeti, 1266 yılında İlhanlı ileri gelenlerinden **Hoca Aka Maatır** tarafından yaptırılmış...

Türbe, köşeleri üçgen pahlı kare kaide üzerinde, sekizgen gövdelidir. Örtü sistemi içte tuğla örtülü kubbe, dışta küfeki taşıyla kaplanmış, sekizgen konik külahlıdır. Yapı düzgün kesme taşlarla inşa edilmiştir.

FATMA HATUN'UN NASİHATI

Fatma Ana, asırların gerisinden seslenerek şöyle dedi:

"Oğul Erdoğan, sen ki Hoca Ahmed Yesevi Hazretleri'nin dergâhında erkeklerle kadınlara aynı yerde ders verme-

Kümbetaltı mezarlığından Kırşehir'i seyreden Fatma Hatun.

(Foto: E.A.)

sini bahane edenlerin nasıl iftiralar ettiklerini biliyorsun değil mi?"

"Evet Fatma Ana, biliyorum da asıl sizden öğrenmek istediğim; sizin uç beğlerinden birinin "Ne mutlu olurum, ne mutlu ederim" düşüncesiyle hareketle, hanımıyla ilgili bilgileri almak istiyorum."

"Oğul Erdoğan, Bu söyleyeceklerimi yaz da, herkes öğrensin. Bizim uç beğlerinden birisi eşini tarifi imkansız bir aşkla severek evlendi. Fakat bir türlü ne mutlu edebildi, ne de mutlu olabildi. Bak oğul, mutluluk hiçbir zaman yarınlarda değildir. İnsan bulunduğu şartlarda da mutlu olabilmeli."

"Efendim, sizin uç beği ile eşi arasındaki anlaşmazlıklar nelerdi?"

“Oğlum, çok ufak, çok basit işlerdi hepsi... Mesela birkaç örnek vereyim:

Eli temiz olduğu halde, evin içindeki gusülhanede testilerin yanında eline su döktüğünde, **burada el mi yunur?**

İtina ile tırnağını kestiği halde, **burada tırnak mı kesilir?**

Bir gün bahçenin köşesindeki tuvalette su bittiği için, **neden orayı pis bıraktın?**

Bir yaz günü çalışmaktan gelince, evde terleyince eli ile kaşınınca meydana gelen kirlerden dolayı, **ayaklarıma yapışacak, neden ovaladın?**

Leğende abdest alırken tükürdüğü için, **neden tükürüyorsun?**

Evlât, kısaca bizim uç beğinin, deli divane olduğu bu zevcinin davranışları yüzünden terfi etmesi dahi suya düştü. **Beğın sevgili eşi, muhakkak bir toplantı öncesi veya sefer öncesi ne yapıp ediyor, muhakkak bir kusur bularak zevkini neşesini yaşama sevincini yok ettikten sonra sakinleşiyor.**

Yavrum, aynen azgınlaşan denizin hal-hatır tanımadığı sahilde, ne bulursa silip süpürdüğü gibi, gönül evini mahv-u perişan ettikten sonra sakinleşerek kabına çekilen deniz gibi berraklaşıyor. O eşek arısının sivri iğnesi gibi kullandığı dili susarak dudu kuşu gibi oluyor.

İşte oğul, bu sırrı anlamak için çok uğraştım. Ne istiyor, neden böyle yapıyor? Ben anlamadım, anlayamadım.”

“Peki Fatma Ana ne yaptı, garip uç beği?”

“Yattı dua etti, kalktı dua etti, olmadı. En sonunda, “Bu dünya ikimize fazla diyerek,” sivri dilli karısını yapayalnız bırakarak gitti ha gidiyor, gidiyor oğul...”

Fatma Hatun Kümbeti dendiği gibi, İlhâni Kümbedi olarak tanınan türbenin kitabesini yine H. B. Kunter’in bilgisinden istifade edelim

İLHANÎ KÜNBEÎ KİTABESİ

Tercümesi:

Rahmân-ı Rahîm olan Tanrı'nın adıyla başlarım. Yeryüzünde olan herkes fenâ bulucudur; ve (yâ Muhammed!) senin celâl ve ikram sahibi olan Allah'ın zat-ı celili bâki kalır. (Ayet). Alim, âdil, zahîd, abid, hayrat babası, Tanrı'nın dünyada velisi devletin ve dinin peşinden geleni, fakirlerin ve miskinlerin yardımcısı, (Tanrı akibetlerini müemmen kılası) büyük emir Hâce Ata Maâtır, h. 686 -m. 1287 yılında Abdullah kızı mazlûme merhûme, sa'ide (Tanrı kabrini cehennem hararetine karşı soğuklaştırsın) Fatma Hatun için bu türbenin yapılmasını emretti.

Garip Baba*

Haziran 1997 günlerden Pazartesi, İstanbul'dan Küçük Aayasofya Camii yanındaki Dar-üssaade Ağası Hüseyin Ağa Medresesi'nden, saat 15.00 de hareket ediyoruz. 97. km.de Edirne-Tekirdağ yol kavşağından sonra, Tekirdağ yolundayız. Malkara'yı 212 km. geride bırakıp yola revan oluyoruz. 217.km. de Edirne il sınırından, 225km. de Kocatepe göleti bir noktada da Keşan'ın mesire yeri mesabesinde... Ana yoldan Keşan'a girip, Namık Kemal Caddesi'ni geçip Garip Baba Sokağına ulaştık.

Avlu duvarından sokağa bakan bir teyzeye Garip Baba'nın kabrini sorduğumuzda;

"İşte köşede!" diye gösterdi, ama göremedim.

"Neresi?" diye tekrar sorduğumda; yine köşeyi gösterdi. Garip Baba'mız gerçekten Garip Baba...

Ben hiç görmedi isem binlerce mezar, yüzlerce türbe ziyaret ettim. Ama böylesine ilk defa rastlıyorum. Edirne ilimizin Keşan ilçesinde Büyük Cami Mahallesi Garip Baba Sokak'ta 11 no'lu evin bahçe duvarının tam köşesi, 90 derecelik bir açı meydana getirerek oluşturduğu ufacık boşlukta,

(*) Keşan'daki Garip Baba'dan başka, İstanbul Küçükçekmece ve Amasya yolunda da Garip Baba mezarları bulunmaktadır.

gerçek kabir büyüklüğünün yarısı kadar olan, kareye yakın bir beton yığını sadece baş kısmında, o kadar çok mum yakılmış ki, eriyen mumlar, cadenin kenarına kadar taşmış.

Hayretimi gizlemeyeden, evin sahibesi hanıma;

"Bacım, Garip Baba'nın mezarını siz mi küçülttünüz?"

"Yok eskiden beri böyle"

"Garip Baba'ya tam bir mezar yerini çok görenler, ne diyorlar, ne dilekte bulunuyorlar?"

"Özellikle kadınlar, genç kızlar, araba almak isteyenler, her ne ihtiyacı varsa, onu dilerler Garip Baba'dan ve mum yakarlar"...

Çanakkale Savaşları'nda Türk'ün asil kanıyla yoğurduğu mübarek topraklar, mukaddes vatan coğrafyasının kutlu yerlerindeyiz ve Garip Baba'ya uğrayıp türbesinin fotoğrafını çekiyoruz. Şehitlerimiz için El-Fatiha...

Gerçekten Garip Baba'nın beyaza boyanmış **garip makamından** sonra, **Amel Baba'yı** bulma ümidiyle sorduğumuz insanlar, yerlilere sorun, yerliler ise, ilk defa duydukları isim karşısında, yüzüme bön bön bakarak; bilmediklerini, duymadıklarını söylediler. Amel Baba!..İnşallah, bir defa ki sefere sizi de bulacağız.

Edirne, Keşan'daki Garip Baba (Foto: E.A.)

Bayramî Şeyhi Benli Sultan

7-9 Mayıs 1999 tarihleri arasında **Evliyalar Şehri Kastamonu**'da "Şeyh Şaban-ı Veli ve Kastamonu Evliyaları Anma Haftasının" sekizincisine katılmak için gönül dostlarıyla buluştuk. Taşköprü ilçesinin Ahlat Köyü'ndeki ahî **Benli Sultan Türbesi**'ni de ziyaret ederek, fatiha okuyup oradan ayrıldık.

AHLAT KÖYÜ -BENLİ SULTAN

Benli Sultan'ın türbesi Ilgaz Dağı eteğinde, 30 km. uzaklıkta **Ahlat Köyü'nde** bulunmaktadır. 1568 yılından 3-5 yıl öncesi olduğu tahmin edilmektedir. Cami, türbe, aşevi ile külliye durumundaki kompleksin yapılış tarihi bilinmemektedir.

"Benli Sultan ocağına varıp da, tatlı bir huzur hissetmeyen hemen hemen hiç kimse yoktur. Burada bulunan her ateş, her ağaç, sanki bu gönül ordusunun bir neferi olarak vazifesinin idrakindedir. İşte cihanı titreten padişahları bile, heybetleriyle ürperten; hata yaptıklarında, onları azarlayabi-

len, manevi Sultanlar'ın zaman ötesi tasarruflarına bir örnek: Benli Sultan dergâhı!..

Benli Sultan Külliyesi içinde yer alan cami, misafirhane ve mutfakın kubbeleri kurşunla kaplanmış olup, kubbe kasnaklarının tavanla birleştiği dış kısımlarda testere dişi motifler vardır. Bu bölüm Yavuz Sultan Selim Han(1512-1520) döneminde ve muhtemelen O'nun emri ile inşa edilmiştir. Geçirdiği yangından sonra,

Benli Sultan Külliyesinde Oğuzhan Aslıyüce, Ahmet Özdemir ve E.Aslyüce (25.08.1998)

Şeyh Şani Efendi, daha sonra da **Şeyh Nureddin Efendi** tarafından tamir ettirilen külliye, 1994 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiş; **A. Hasip Yılanhoğlu** ve **Muzaffer Karagöz**'ün çabalarıyla ahşap kısımlar yenilenmiş ve bazı ilâveler yapılmıştır.

Kıble tarafında 6-7 basamaklı merdivenle çıkılan ahşap bir salondan türbeye geçilmektedir. Harçla moloz taşından yapılmış olan binanın iç ebadı, 7x7m. duvar kalınlığı 120cm. dir. Doğu tarafından hafif kavisli kemeri bulunan kapıdan girilmektedir. Üzeri kubbelidir. Kubbeye duvar köşelerinden yarım kubbelerle geçilmiştir. Kuzey ve güney duvarlarında karşılıklı olarak, ortadakiler küçük, alt ve üsttekiler orta büyüklükte olmak üzere, üç sıra pencereden ışık almaktadır. **Döşemesi ahşaptır.** Kabirler toprakta olup, türbe içinde işaret

Benli Sultan'ın sandukası

(25.08.1998 - Foto: E.A.)

sandukaları vardır.

Türbenin içinde sekiz ve ön tarafta üç olmak üzere, toplam, onbir adet sanduka vardır. Kible tarafında en başta bulunan sanduka zaviyenin kurucusu, gönüller sultanı, her kesimden müslümanların kendisine saygı ve hürmette birleştiği, **Bayrami Şeyhi Mehmet Muhiddin Efendi'ye** aittir ki, **yanagında büyükçe bir ben bulunduğu için, Benli Sultan lâkabıyla meşhurdur.**

Hicrî 900 (m.1500) yılları başında buraya yerleşerek, II.Beyazid ve Yavuz Sultan Selim dönemleri ile Kanuni'nin saltanat yılları başına kadar yaşadığı bilinmektedir. Benli Sultan, Mehmed Muhyiddin Efendi'nin vefat tarihini kesin olarak tesbit etmek mümkün değildir. Ancak Şaban-ı Veli'den 5-6 yıl önce vefat ettiğine dair belgelere göre, **vefat tarihi 1563-1565 yılları civarındır.**

Hayatı hakkında yazılı kaynaklar azdır. Yaşadığı dö-

nemde kendisi gibi manevi bir sultan olan **Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli ile yakın münasebet içinde bulunmuş**, halkın dini ve tasavvufi açıdan eğitilmesine çok büyük katkıları olmuştur.

Rivayete göre, **Mehmed Muhyiddin Efendi**, buraya geldiği zaman, şimdiki türbenin güneydoğu köşesindeki, derenin başında bulunan büyük bir ağacın kovuğunda riyâzete çekilmiş. Asasıyla toprağa vurarak bugün **Asa Suyu** denilen suyu çıkarmış ve ilk defa vahşi hayvanlarla ünsiyet kurmuştur. **Çeşitli cilt hastalıklarına şifa olan bu suyun üzerine son zamanlarda beton bir çeşme ve hamam yapılmıştır.** Burada riyâzetini, tamamlayan Mehmed Muhyiddin Efendi, daha sonra külliye'nin bulunduğu yere yerleşerek, zaviyesini kurmuş ve Bayrami Tarikatı üzere tenvir ve irşâda başlamıştır.

Şakâik-i Numaniye'de kendisinden "**namus-u ekber ve tâvus-u ahdar gibi melek-i a'lâ'da mehân bulur idi. Erbab-ı kulûb ve ashaâbı mükâşefeden idi. Sırlara, hâfızlara ve göz-lere vakıf idi**" diye bahsedilmektedir.⁽¹¹⁾

Benli Sultan Hazretleri'nin hakkında bir çok keramet rivayet edilmektedir.⁽¹²⁾

(11) Çiftçi, Fazıl. Kastamonu. Camileri- Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler. Ankara, 1995, ss. 48-53

(12) İl Kültür Müdürlüğü. Benli Sultan. Şeyh Muhittin Ebû Şâme Hazretlerinin Hayatı. Kastamonu, 1994, s.11.

Kadın Evliya Hatun Sultan

13 Haziran 1998 Cumartesi günü Tosya Belediye Başkan Vekili **Hasan Leblebici'nin** bizlere yardım için kollarını sıvamasıyla gerçekleştirdiğimiz ziyaretlerden birisi de, Kadın Evliya Türbesi'ne yaptığımız ziyaretti.

KADIN EVLİYA

Hamza Baba'dan Kadın Evliya'ya doğru yola çıkıyoruz. Hacı Pir Mahallesi, Hacı Dede Sokakta duruyoruz. Etrafı duvarla çevrilmiş büyük bir ağacın gölgesinde dört kabirden hangisinin Kadın Evliya'ya ait olduğu belli değil. Ancak giriş kapısına konmuş mermer kitabede, "**Evliya Çelebi'nin oğlu Mehmed'in kızı Saide rûhuna fâtıha. H. 826-M. 1406**" yazıyor. Tarihin doğrusu hicri ise milâdisi 1423'e, miladisi doğru ise hicri 809'a tekabül eder.

İsmail Ergi de, dört kabirden birisinin "**Mehmed bin Yahya Çelebi'ye**" ait olduğunu ifade ediyor.

Ben de Hasan Leblebici ve diğer arkadaşlarla Kadın Evliya kitabesini ortamıza alıp fotoğraf çektiyoruz. **Kayabaş Şeyh Türbesi'ne** ulaşmak için hareket ediyoruz.

"Kastamonu, Kırkçeşme Mahallesi Selçuk Sokağındaki Selçuklu camii'nin önündeki bulunan meydanın köşesindeki şahsa ait evin bahçesindedir. Bina, moloz taşından harçla yapılmıştır. Üzeri, tonozla yakın, basık bir kubbe ile örtülüdür. Zaman zaman duvarları ve kubbesi tamir görmüş, ancak kapı ve üzerindeki kitabe, ilk şekliyle muhafaza edilmiştir. Doğru tarafında bulunan kapının üzerinde, dilimli bir niş ve onun içindeki kitabede günümüz diliyle şu anlamda bir yazı vardır.:

"Bu türbe-i şerifin yapılmasını din ve dünyanın ismeti, Bayezid Han Oğlu Sultan Mehmed Han'ın Kızı Hatun Sultan emretti. Allah onları Dar-üs selâmda (cennette) daim eylesin."

Candaroğulları'nın belli bir dönemine ait, önemli bilgiler bulunan türbe, tarihi, mimari ve sanat değeri açısından büyük

Kastamonu, Tosya'daki Kadın Evliya'nın kabrinin bulunduğu bahçenin girişi

önemi haizdir. İtina ile korunması gereken değerli bir eserdir. **Türbenin banyesi, Osmanlı Padişahı Çelebi Sultan Mehmed'in Kızı Candaroğlu İbrahim Bey'in zevcesi ve Fatih Sultan Mehmed'in halası olan Hatun Sultandır.** Asıl adı Selçuk olan bu hanım, Osmanlı sarayından, Candaroğlu sarayına aynı düğünle gelen iki gelinden birisidir.

Candaroğulları İsfendiyar Bey'in çeşitli sebeplerle bozulan iki devlet arasındaki ilişkileri düzelterek, barış yönünde kuvvetlendirmek amacıyla yaptığı teklifi kabul edilmiş ve bunun neticesinde karşılıklı sıhri münasebet kurulmuştur. Evlenmeler karşılıklı olmuş; **İbrahim Bey'in kızı Halime Hatun ile evlenen II. Murad,** aynı düğün esnasında kız kardeşlerinden Selçuk Hatun'u kayınpederi olan Candaroğlu İbrahim Bey'e, diğer kız kardeşi Sultan Hatun'u da, yine **İsfendiyar Bey'in** oğlu olup, babasına muhalefet ederek, Osmanlı hizmetine girmiş olan, Çankırı Sancak Beyi Kasım Bey'e nikahlamıştır. Bu düğünün **Devrekâni'de** yapılmış olması muhtemeldir.

Kastamonu sarayına gelin gelen Selçuk Hatun, 1443 tarihinde İbrahim Bey'in ölümüne kadar burada yaşamış; daha sonra Bursa'ya dönmüştür. 1483 tarihlerinde hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Türbenin bulunduğu sokak, O'nun adıyla **Selçuk Sokağı** olarak anılmaktadır. İbrahim Bey'in **Kızı Halime, Fatih Sultan Mehmed'in annesidir.**⁽¹³⁾

"Hatun Sultan I. Mehmet Çelebi'nin kızı olup, 1444 tarihinde Varna savaşında şehit olan hanımıdır. Asıl adının Selçuk Sultan olduğu bilinmektedir."⁽¹⁴⁾

(13) Çiftçi, Fazıl, Kastamonu Camileri-Türebeleri ve Diğer Tarihi Eserler. Ankara, 1995 ss. 196-222

(14) Cihangir, Musa.S., Kastamonu Eski Eserleri. Kastamonu, 1998, s.77

Yanlış Bilinen Ahmed Gazi Menteşe Bey

Yakın zamana kadar (1928) **Günlükbaşı** düzlüğü olarak bilinen tarım alanları, çarpık şehirleşmenin getirdiği bir vurdum duymazlıkla burada da iskana açılmış. İşte bu bölgedeki Atatürk Caddesi üzerinde 69 numaraya geldiğimizde de, **Mehmet İnce ağabeyin** duralım işaretiyle arabamızı sağa yanaştırıp indik.

Asırlık mı?.. Asırlara meydan okuyan olsa gerek, bir menengiç (çitlenbik) ağacının serinliğinde, silindir şeklinde iki metre yüksekliğinde üstü ise, kubbe değil de kenarlardan içerde kubbemsi bir yumruluk bulunan normal kapının yarısı kadar kapısı bulunan, beyaz badana ile boyanmış yere Ahmed Gazi türbesi dediler bana... Kabirdeki örtüye göre hanım türbesidir.

Beyliğe adını vermiş olan **Menteşe Bey'in** "Androkinos" tarafından m. 1278'de tamir ve tahkim edilmiş olan Tral (Aydın) ile bunun yakınındaki Tisa (Güzelhisar) mevkilerini fethettiğini biliyoruz.⁽¹⁵⁾

(15) Uzunçarşılı, Prof. Dr. İsmail Hakkı, Anadolu Beylikleri, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1988

Menteşe Bey de 1278'den sonra vefat edince Megri (Fethiye)'deki türbesine defnedilmiştir.

Menteşe Bey'in torunlarından **Gâzî Ahmed Bey'in** (m. 1391) kabri ise, Beçin'dedir.

Menteşe Bey'den sonra iki oğlundan Mesut Bey döneminde (m. 1296), Bizans kumandanlarından **Filantropos Aleksiyus**, Karya'yı Türkler'den geri almak için gelmişti. Bu, Tral şehir ve kalesini alarak **Menteşe Bey'in** burada bulunan zevcesi, sahil şehirlerinden birisine 'muhtemelen zevcinin medfun bulunduğu Fethiye'ye çekilmiştir.⁽¹⁶⁾

Bu duruma göre de bu türbe **MENTEŞE BEY'in** 1296'dan sonra vefat eden eşinin türbesidir.

İşte asırlık menengiç ağacını ilk defa duyduğum için yazmadan geçemeyeceğim. **Erkek olanları meyve vermezmiş. İşte bu ağacın altındaki türbe, bu türbedir.**

SAHİDEN BU TÜRBE AHMED GAZİ'NİN Mİ? MENTEŞE BEY'İN Mİ?

Gezimizin ikinci günü, Bademlik Mahallesi'nde Ahmet Gazi Türbesi, tarihi park ve Gül Camii'ndeyiz. Günlükbaşı'nda Ahmed Gazi Türbesi niyetine ziyaret ettiğimiz türbenin hanım türbesi olduğunu izah edip sormuştum:

"Ağabey, nasıl oluyor da iki Ahmed Gazi Türbesi var?"

Cevap gayet kolaydı:

"Ahmed Gazi'nin vücudu bu türbede, başı Günlükbaşı'ndaki türbede imiş. Ahmed Gazi, Bizanslılarla yaptığı savaşta büyük kahramanlıklar gösterip başını verdiği ve şehit düştüğü yere gömülmüş. Ancak başı Günlükbaşı'na kadar gelmiş ve orada durmuş."

Gül Camii bitişiğinde kubbeli bir türbe, moloz taştan ya-

(16) Uzunçarşılı, Prof. Dr. İsmail Hakkı, Anadolu Beylikleri, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1988

pılmış, yarı yerine kadar beyaz kireçle boyanmış, yapının yan kısmından hoca evi olarak kullanılan mekanın tam karşısından içeri giriyoruz. **İçeride mermer kabrin baş kısmında, Türk bayrağı örtülü, etraf el sürülmemesi için altı adet mini sütun aralara zincir gerilerek muhafaza altına alınmış.** İç kısmın diğer bölümleri halı ve kilimlerle döşenmiş, rahleler konmuş, gelen ziyaretçilerden isteyenler namaz kılıp Kur'an-ı Kerim okuma imkanı da buluyor.

Gül Camii ise 1957 depreminde yıkılmış, geçici olarak bir cami yapılmış, bilahare başka cami inşa edilmiş, tarihi hiç bir özelliği kalmamış. Günlükbaşı'nda bulunan türbe için yaptığım izah, burası için de geçerlidir. **Bu türbenin Menteşe Bey'in türbesi olması lâzım gelir.**

Çünkü Menteşeoğulları şeceresindeki sıraya bir göz atalım. Prof, Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dan:

“Kuru Bey, Elbistan, Menteşe Bey (1282'den sonra ve-

Günlükbaşı'nda bu türbenin Menteşe Bey'in hanımına (1296'dan sonra) ait olduğunu belirtecek bir levha konulması çok mu zor?.. (16.06.1993 - Foto: E.A.)

fat), Mesut Bey (1282?- 1319), Şücâüddin Orhan Bey(1319?-1344), İbrahim Bey (1344?-1360), İbrahim Bey 'in üç oğlundan biri olan **Tâceddin Gâzi Ahmed Bey**'dir. O da kardeşi Musa Bey'in 1375'de ölümüyle Menteşe Beyliği merkezi Palatya olarak Mehmed Bey'de, ve asıl merkezi **Beçin** olmak üzere **Gâzi Ahmed Bey**'de kalmıştır. (Ulu Bey) olmuştur. (...) Menteşe Beyliği'nin Beçin-Milas şubesi ise, Gazi Ahmed Bey'in (h.793-Şaban) m.1391-Temmuz'da vefatından sonra Osmanlılara geçmiştir."

Menteşe Bey'in torunlarından Ulu Bey olan Menteşeoğlu Ahmed Gâzi, başkenti Beçin'de (Milas yakınında) medresesinde medfun olduğuna göre, bu türbe Menteşe Bey'in dir dememiz yanlış olmasa gerek.

Gül Camii hocasının iyi niyetli çalışmasına, türbeyi temiz tutmasına rağmen, Fethiye'nin nadir Türk-İslâm eserlerinden biri olan bu türbe ve çevresi yeniden düzenlenmeli, dış cephesi beyaz badana yerî de derz yapılmalıdır.

OSMANLI PADİŞAHLARININ MENSUP OLDUKLARI TARİKATLAR

Sıra	Sultanın Adı	Görev Yılları	Süre	Tarikatı
1.	Osman Gazi	1299-1324	25	Ahi
2.	Orhan Gazi	1324-1362	27	Ahi
3.	I. Murat	1362-1389	30	Ahi
4.	I. Beyazıt	1389-1402	13	Ahi
5.	I. Mehmet	1413-1421	8	Zeyniye
6.	II. Murat	1421-1451	29	Bayramiye
7.	II. Mehmet	1451-1481	31	Bayramiye
8.	II. Beyazıt	1481-1512	31	Halvetiye-i Cemaliye
9.	I. Selim	1512-1520	8	Halvetiye-i Sünbüliye
10.	I. Süleyman	1520-1566	46	Gülşeniye
11.	II. Selim	1566-1574	8	Halvetiyye
12.	III. Murat	1574-1595	8	Uşşakiye
13.	III. Mehmet	1595-1603	8	Halvetiye
14.	I. Ahmet	1603-1617	14	Celvetiye
15.	I. Mustafa	1622-1623	1,5	Celvetiye
16.	II. Osman	1618-1622	4	Celvetiye
17.	IV. Murat	1623-1640	16	Celvetiye
18.	I. İbrahim	1640-1648	8	Halvetiye
19.	IV. Mehmet	1648-1687	39	Halvetiye
20.	II. Süleyman	1687-1691	3	Halvetiye
21.	II. Ahmet	1691-1695	3	Halvetiye
22.	II. Mustafa	1695-1703	8	Halvetiye
23.	III. Ahmet	1703-1730	27	Halvetiye-i Cerrahiye
24.	I. Mahmut	1730-1754	24	Halvetiye
25.	III. Osman	1754-1757	3	Halvetiye-i Raufiye
26.	III. Mustafa	1757-1774	16	Halvetiye-i Cerrahiye
27.	I. Abdülhamit	1774-1789	15	Nakşibendiye
28.	III. Selim	1789-1807	18	Mevleviye
29.	IV. Mustafa	1807-1808	1	Nakşibendiye
30.	II. Mahmut	1808-1839	31	Halvetiye-i Cerrahiye Mevleviye
31.	Abdülmecit	1839-1861	39	Halvetiye-i Cerrahiye
32.	Abdülaziz	1861-1876	15	Bektaşîye
33.	V. Murat	1876-1876	3 ay	Bahaiye Tarikatı Masonluk

34. II. Abdülhamit	1876-1909	31	Şazeliye
35. Mehmet Reşat	1909-1918	10	Mevleviye
36. Mehmet Vahdettin	1918-1922	4	Nakşibendiye

Bu listede ilk dikkatimizi çeken husus şudur. Osmanlı padişahlarının büyük bir kısmı Halvetiye tarikatına veya bu tarikatın muhtelif şubelerine intisap etmişlerdir. Bu nokta, halvetiliğin, Türk insanına en çok etki eden gönül ocaklarından biri olarak gösteren yaklaşımı teşvik etmektedir.

Dikkat çeken ikinci nokta ise, masonluğun, XIX. asrın sonlarında, Osmanlı Devleti'nin en ileri burçlarına kadar tırmanmış olduğudur.

Üçüncü nokta ise, padişahlar arasında Bektaşiliğe intisabın hemen hemen olmayışıdır.

Osmanlı padişahlarının şeyhlere, tarikat ulularına kalbî ve geleneksel bağlılıklarının bir ifadesi de, daha ilk padişah-tan itibaren uygulandığını gördüğümüz Kılıç Kuşanma Merasimi'dir. Bu merasim, başlangıçtan beri bir "Allah Adamı"nın, yani tasavvuf büyüğünün önünde ve onun eliyle icra edilegelmiştir. Değişen, sadece merasimin başı olan, şeyhin tarikatı olmuş, padişaha kılıç kuşatan kurum, hep aynı kalmıştır: **Tarikat**.(*)

(*) Güner, Ahmet, Tarikatlar Ansiklopedisi, Milliyet Yay., 1991, İst., s. 38

Açıklamalı Sözlük

ABDAL

Abdal kelimesiyle ilgili olarak Osmanlı Tarih Deyimleri ve Sözlüğünde şu açıklamalar verilmektedir: "Evliya zümresinden halkın mesalihinde tasarruf için, manevi izne mazhar olanlar anlamında kullanılan bir tabirdir; Kara Abdal, Deniz Abdal, Abdal'ın sözlük anlamı; dünyadan habersiz, safderun, alıktır. Bunların dışında akıl yormaz, kalendermeşrep ve derviş adam anlamı da vardır. Bu kelimeyi Arapça Ebdal kelimesiyle karıştırmamalıdır.

Abdal kelimesi aslen Türkçe değildir. Arapça Ebdal'den bozmadır. Ebdal, Arapça'da halkın mesalihinde tasarrufa mezun evliyaullah zümresinden olan bir cemaate itlaf edilir. Türkçede abdal, tekil olarak o cemaate mensup olan zâta denmiştir. Bu itibarla Kara Abdal karada, Deniz Abdal'da denizde bazı tasarrufa mezun olan velîler demek olur. Sonraları abdal kelimesi, Türkçede asıl anlamından galat olarak temsilen ilk önce evliya geçinen mukallitlere, kalender ve dervişlere, miskin ve fakirlere de tamim ve tevsî edilmiştir. İkinci olarak, kalendermeşrep Dervişnihat olanlar, maişet umuruna aldırmadıklarından, onlara kıyasen iş bilmeyen, kâra akli ermeyen adamlara da abdal denmiş ve bunun gereği olarak idraki zayıf ve düşüncesi iptidâi kimselere de isim ve sıfat olmuştur. İşini bilmeyenlere kalender geçinenlere fakr-ın mûlâzemet eylemesi de pek tabii olduğundan, fakir kimselere dilencilere de abdal tabir olunur. Anlam bakımından bazı değişiklikler geçiren bu kelimeye galip olan anlam ve ortaya çıkan boyut, zihinsizlik ve zihin kısalığıdır.⁽¹⁾

"Abdal, halk tarafından bilinmeyen fakat kudretli nufuz

(1) Osmanlı tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt I, 1993,İst., s.5.

ve tesirleriyle nizâm-ı âlemi muhafazaya iştirak eden evliyanın sûfilik meratip silsilesindeki derecelerinden biridir. Tasavvufa dair eserlerde, bu mertebenin hususiyet ve teferruatı hakkında mutabakat yoktur.

En çok yayılmış olan bir görüşe göre, sayıları kırkı bulunan abdal evliya, meratip silsilesinde 5. dereceyi teşkil eder ki, bu silsilenin zirvesinde bulunur. Kutb, imamen, avtâd veya umut ve afrâd'dan sonra abdal gelir. Abdaldan aşağı doğru atmış nucaba, 300 nukaba, 500 asaib, sonra hukema veya mufradun ve nihayet râcabiûn gelir. Bu on mertebeden her birinin belirli sahaları vardır. Ve her birine has bir etkinlik sahası vardır. Her mertebede boşalan yerleri, o mertebelerin bir aşağısındaki mertebelere mahsub olanlar doldurur. Abdal'ın merkezi Suriye'dedir. Bunların vazifeleri icap edince yağmur yağdırmak, harbi kazandırmak ve âfetleri defetmek suretiyle, müslümanlara yardım etmektir.⁽²⁾

Abdallara abdalân dahî denir. Abdal ve abdalanın her ikisi de ebdalın çoğuludur. Osmanlılar'ın ilk devirlerinde çok yaygın idi. İran'da derviş manasına kullanılan abdal kelimesi 16. asırda bu anlamda kullanılıyordu. Kalendarler ve ışıık tabiri de aynı anlamı ifade ediyordu. Tasavvufta kırklar ve yedilere derler. Safiye âlemi manen idare eden 300 Resulullah kabul ederler bunların kırkına abdal, yedisine bûdela, dördüne evtad, üçüne nukaba, birine kutup veya gavs denilir.

Abdallık bir tarikattı. Abdal Musa, Kaygusuz Abdal gibi şahsiyetler hep bu tarikâte mensuptur. Fuat Köprülü, Abdallığı Babailik'in bir şubesi olarak gösterir. Rumuz-ül kü-nûf'ta: Pirleri bûdeladan olur, namaza müdavemet (devamlılık) etmezler. eğer şeyhlerin virdleri bunlarda olsa, bu din içinde mesih, bunlardan kavi olmazdı. Zira bunlarda olan terk ve tecrid, vecd ve kanaat teslim ve hakikat seha ve hiz-

(2) İslâm Ans., Cilt:4, 1997, s 3-4

met başkalarında nice mertebeler fazladır deniliyor.⁽³⁾

"Abdal genel olarak tarikat adamlarına da verilen isimdir. Fakat daha sonraları kendilerine veli süsü veren, maişet kaygısından uzak, onun bunun sadaka ve yardımlarıyla geçinen, kalender tarikatlı kimseler türeyince abdal kelimesi anlam değişikliğine uğramış, nihayet akıllı ve düşüncesi kıt, çalışmaktan kaçan kişi anlamında kullanılır olmuştur."⁽⁴⁾

Bu kelime tasavvufta, "dünyaya, dünya nimetlerine önem vermeyen, bunları geçici sayan, fanileri, gafil insanları Allah yolunda uyarmak için kendilerini görevlendirmiş sayan kimseler anlamında kullanılır. Daha sonraları, mecnun, meczup, divane, deli anlamında kullanılan bu kelime XII. ve XIV. asırlarda Anadolu'da veli, sofı, derviş anlamına geliyordu. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Anadolu ve Rumeli bölgelerinde İslâmiyetin ve Türk hakimiyetinin yayılması için, gönüllü olarak çalışan köy köy, kent kent dolaşan dervişlere Abdalân- Rum denirdi. Bunlar dünya görüşleri, yaşama biçimleri ve savaşta yaptıkları kahramanlıklarla da halkın sevgi ve saygısını kazanmışlardı."⁽⁵⁾

AHİ

Ahi fütüvet yoluna girip ve şeyhlik mertebesine yükselmiş kişidir.

"Ahi Osmanlılar'dan önce, Azeri ve Selçukî memleketlerinde esnaf kahyalarıyla şeyhler hakkında kullanılır bir tabirdir."⁽⁶⁾

Ahinin ahlâki özellikleri olarak şunlar sayılabilir: "cömertlik, menfaat endişesinden âzâdelik, kendi nefsini unutmak, nefis feragati, hüsrân karşısında sekînet, başkalarının

(3) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri sözlüğü, Cilt I, 1993, s.5

(4) Ansiklopedik İslam Sözlüğü, 1987, s.6

(5) Tarikatlar Ansiklopedisi, 1991, s.7

(6) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 1993, s.29

kusurlarını müsâmaha vb.”(7)

"Süfi şeyhler, müritlerinde bir gelişme ve ilerleme gözlediklerinde, onu kendilerine halife yaparlar, ona tamam bir hilât giydirirler ki hırkadan ibarettir. Fütüvvet erbabında kerem, seha, iffet, emanet, şefkat, ilim tevazu ve takva ile muttasıf bulunana Ahi namı verirler ve fütüvvet makamında ter-tip ile onu öğretip hizmet zaviyesine nasbederler ve fakr-u fena hilafından külah ve şalvarı ona giydirirler. Bu iki hil'at, hırkanın cüz-üdür.”(8)

Anadolu'da ilk ahiye Abbasi Halifesi Nasır'ın fütüvveti yeniden örgütleyip teşkilât kanununu Anadolu Selçuklu Hükümdarı I. Keykavus'a (M.S. 1220) göndermesinden hemen sonra rastlanır. Bu kişi aslen Kayserili olan Ali Emineddin Mahmut Bin Yusuf'tur. 14. yüzyılda yaşamış olan ünlü mutasavvıf Ahmed Eflâki, 13. yüzyılın ileri gelen ahilerinin Ahi Türk adlı bir kişinin çocukları olduğunu belirtir. Eğer bu saptama doğruysa, ilk ahinin Türkler'den olduğu sonucuna varılabilir.

AHİLİK

Ahilik, eski Türk töresinden kaynaklanan ve Osmanlılar döneminde büyük bir gelişme gösterip örgütlenerek bütün iş ve çalışma kollarını içine alan bir kurumdur. Ahinin, Türkçe cömert, eli açık anlamındaki akı kelimesinden türetildiği ileri sürülmekle beraber, fütüvvet yolunda bir yol kardeşi olarak da tanımlanabilir.

"Kökü Orta Asya'ya kadar uzanan ahiliğin tasavvuftaki 'fütüvvetle' ahlâk ve dünya görüşü bakımından yakınlığı bulunduğu muhakkaktır. Anadolu'daki ahiliğin temeli; Moğol istilâsından kaçarak Anadolu'ya gelen Horasanlı esnaf ve za-

(7) İslâm Ansiklopedisi, cilt:4 s.700

(8) Osmanlı Tarihî Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, 1993, C.1, İst., s.638

naatkârlar arasında bulunan Baba İlyas tarafından atılmıştır. Ahiliği 13. yüzyılda ilk kez bir kurum halinde gerçekleştiren Ahi Evran'dır. O, bu kurumun elbirliği yoluyla Anadolu'ya gelen esnaf ve sanâtkarları bir araya getirmiş; kurumun sürekliliğini sağlamak amacıyla ahiliği tekke ve zaviyelere bağlamışsa da, buralarda yaşayanlara alın teriyle geçinmek ilkesini getirmiş ve bunun öğretimine öncelik tanımıştır. Köylere kadar yayılmış olan bu örgütün temel ilkesi, yardımlaşma ve toplum düzenini korumadır. Bir meslekte çalışmak isteyenlerin, o mesleğin Ahi zaviyesine bağlanması zorunluydu. Bir meslekte çalışmak isteyen önce çırak olur, daha sonra kalfa ve usta düzeyine yükselerek sanatında ilerlerdi. Çırak, meslekte ilerlemiş bir ustayı ata ahi, kalfalardan ikisini de yol kardeşi seçer, bu suretle zaviyeden üç kişinin gözetiminde çalışmasını yürütürdü. Ahi zaviyelerinde, müderrisler ve kadılar tarafından programa bağlı düzenli dersler verildi. Ahilerin özel giyim biçimleri vardı. Üstlerine hırka, başlarına üstüne sarık sarılı beyaz külâh, mest biçimi ayakkabı giyerlerdi. Bütün merkezlerdeki ahi babalarının atamaları ve azilleri Kırşehir'deki şeyh-ül meşayih (şeyhlerin başı) tarafından onaylanırdı. Bu şeyh-ül meşayih, ahi örgütünün başkanıydı. Her yıl Anadolu ve Rumeli'deki çalışma yerlerine giden nakipler ve halifeler, ahi örgütlerinin durumlarını denetler, yeni talimlere, kalfa ve ustalara peştemal kuşatır yeni dükkan ve tezgah sahibi olmak isteyenlere uygun gördükleri takdirde ruhsat verirlerdi.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Ahiler de gayret göstererek katkıda bulunmuşlardır. Osman Gazi'nin kayınbabası Şeyh Edebâli ahi şeyhi idi. Osman Gazi'nin silah arkadaşlarıyla oğlu Alaaddin Bey, bu örgüte bağlıydılar. İlk askeri kuruluş olan yaya ordusu, ahilerin üniformasını taşıyordu. Devletin güçsüz düştüğü devrelerde, ahiler yönetimi üstlene-

rek boşluğu doldurmakta yardımcı oluyorlardı. XV. yüzyılın ilk yarısındaki Fetret döneminde, on yıla yakın bir zaman Ankara'da yönetimi ellerinde tutmuşlardı.

17. yüzyıldan sonra, ahi örgütü loncalara dönüşmeye başladı. 1727'den itibaren ustalık ve gedik deyimleri esnaf örgütünde etkinlik kazandı. 18. yüzyıldan sonra Loncalarda iç ve dış ekonomik değişikliklerin etkisiyle işlevlerini yitirme sürecine girdiler. Özet olarak ahilik kendisinden önceki kurumların değerlerini korumakla beraber bunlara ekonomi alanında dinî-ahlâki boyutlar getirmiştir ve bu bakımdan önemlidir. Gelenekleri Anadolu'da imece, yaren meclisi ve sohbeti şeklinde, yaşamakta olan ahi birliklerinin varlığına 1925 yılında resmen son verilmiştir."⁽⁹⁾

"Esnaf teşkilâtı Osmanlı'nın ilk zamanlarında padişahların da fütüvvet ehli olmaları ve fütüvvet ehlinin reisi sayılmaları yüzünden , devletle bir birlik halindeydi. Fakat sonraları, medreselerin kuvvetlenmesi, Şeyh-ülislâmlığın kurulması, sünnilîğin kudreti yüzünden devletten kopmuş, Fatih zamanından itibaren de adeta İran'a bağlı bir teşkilât haline gelmişti."⁽¹⁰⁾

"Kuzey Afrikalı gezgin İbn-i Batûta, XIV. yüzyıl ortalarında Sultan Orhan zamanında Anadolu'yu dolaşarak ahiler hakkında önemli bilgiler verir. Anadolu'da dolaştığı hemen her yerde ahilere rastladığını bildirerek, onların yaşayış, davranış, usul ve erkânları hususunda ayrıntılı açıklamalarda bulunur: Türkmenlerin bulunduğu her şehir ve köyde mevcut olan ahiler, şâkilere ve haydutlara karşı koyarlar ve bunun yanında yabancıları ağırlar, zaviyeler inşâ ederler. Günlük kazançlarını ikindiden sonra, ahiye teslim ederler. Bununla çeşitli ihtiyaçlarını karşılarlar. Ahiler, Hanefi Mezhebi'ne bağlı ve çok dindardırlar. Şâfi Mezhebi'nden bir sünni olan

(9) Tarikatlar Ansiklopedisi, 1991, s.14 - 16

(10) Gölpınarlı, 1969, s. 137-138

Ahi Evran tarafından Anadolu'da ahi teşkilâtı kurulmuştur."⁽¹¹⁾

"Ahiliğin sülûk makamlarından biri de, fütüvvettir. Bu konuda Tahir Olgun şu tafsilatı verir: Fütüvvet, salihlerin makamlarından bir makam, fakır-ü fenâdan bir cüz, velayet-ten bir kısımdır."⁽¹²⁾

"Anadolu'da ahilik ve fütüvvetin 1243'teki Moğol istilâsından sonra kesin olarak birleştiği bilinmektedir. Bu birleşmede Hüsametin Çelebi önemli rol oynamıştır. Ahi örgütleri Anadolu'da Türkmenler'in yaşadığı bütün kent ve kasabalara yayılmıştı. Düzenli askeri birliklerin bulunmadığı dönemlerde, ahiler silah taşır ve kentlerinin savunmasını üstlenirlerdi. Ahiler zaman zaman siyasal olaylara da karışmışlardır. Örneğin 1277'de Anadolu Selçuklu Devleti'ne karşı Karamanoğulları'nın desteğindeki ayaklanmaya ahiler de katılmıştır. Ahilik, XV. yüzyılda loncalarla bütünleşmeye başlamış ve zamanla ayrı bir örgüt olmaktan çıkmıştır.

Ahi zaviyelerinde okuma-yazma, hat, tezhip, müzik vb. öğretilirdi. Kalfalar ayrıca kılıç kullanma, ata binme, ok atma gibi askerlikle ilgili beceriler de edinirlerdi. Alım-satım da birlikte davranma, kazançta ortaklık, kalitede standartlaşma ahiliğin temel ilkelerindendi. Ahiler bozuk ya da sakat mal satmazlardı. Bu kuralı çiğneyenler meslekten çıkarılırdı."⁽¹³⁾

"Herhangi bir çırak ,kalfa yahut usta, fütüvvet yoluna aykırı bir iş yaparsa, bilhassa müşteriye kandırır, yalan söylerse, mahkemeye verilmez. Sorgusu, ahi babanın yahut onu temsil eden esnaf şeyhinin bulunduğu mahfelde, ihvânın huzurunda yapılır. Tanıklar dinlenir. Kendi de savunmasını ayak üstü durarak yapar. Ondan sonra, ona bir ceza verilir.

(11) Ansiklopedik İslâm Sözlüğü 1987, s.22

(12) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü Cilt: 1, 1993, s.638

(13) Britannica Compton's Genel Kültür ansiklopedis, cilt 1, 1991, ss.161-162

Ya bir müddet mahfile giremez, sanattan men edilir, yahut da usta ise, dükkanı kapanır. Dükkanı kapanacak kişi, dükkanın önüne getirilir, ihvânın huzurunda dükkan kilitlenir, kilit loncaya bakan kişiye teslim edilir. Adamın da sağ ayağındaki pabuç çıkartılarak, esnaf şeyhi tarafından, dükkanının damına atılır. "Pabucu dama atıldı" deyimi, bu gelenekten kalmadır. Suç işlemiş kişinin suçunu, ancak ahi baba bağışlayabilir. Tabii bunun için de loncaya bir miktar dünyalık alınır.⁽¹⁴⁾

AŞBAZLIK VERGİSİ

Hükümdarların ve valilerin mutfakları için alınan vergilerdir.

BABA

Türbelerde "Baba" lâkabının kullanılması, M.Ö. III. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Türkler "Baba" lâkabı verdikleri kahramanların efsaneleşen adlarını dağlara, göllere vererek oralara tapu mührünü vurmuşlar, onlara türbeler yaparak veya yaptırarak, yüzyıllar boyu unutulmamalarını sağlamış; Orta Asya'dan Anadolu'ya bu geleneği taşıyarak coğrafyayı vatan yapmışlardır.

"Baba" kelimesiyle bir şeyin meydana gelmesine, ortaya çıkmasına, ıslahına sebep olan kimse kastedilir.⁽¹⁵⁾

"Baba; Türk, Fars ve Berberî dillerinde ata manasında kullanılan bir kelimedir ki, Rus ve Roman dillerine de geçmiştir. Mecâzi olarak hürmete lâayık yaşlı adamlara da Baba diye hitâp olunur. Herhangi bir zümrenin, bir teşkilâtın başında bulunan kimseye de, yaşlı olmasa bile, hürmet maksadıyla Baba denilir. Mağrib Türk gemicilerinin reisi Oruç Reis'e Baba Oruç ve esnaf teşkilâtının başında bulunanlara ahi

(14) Gölpınarlı, 1969, ss.135-136

(15) Kur'an-ı Kerim Ans., 1988 s.45

baba (Galat olarak Ahu Baba) denildiği gibi, gemicilerin kendi kaptanlarına hala baba diye hitap etmeleri de, bundan dolaydır. Baba kelimesine, tasavvuf ıstılâhı olarak, hiç olmazsa Selçuklular devrinden başlayarak, tarihi kaynaklarda tesadüf ediyoruz. Tuğrul Bey, Hemedan'a geldiği zaman, orada Baba Cafer ve Baba Tahir adlı iki sûfiye tesadüf etmiş, bilhâssa Baba Tahir'in nasihatlerini dinleyerek, hayır duasını almıştı. Bu devirden başlayarak, İran'da ve daha sonra Anadolu'da ve Rumeli'de baba lâkabını taşıyan bir çok meczûplara, şeyhlere ve sûfi şairlere rastlanmaktadır. Cemâli Karşı, 1273'te ölüp, Cend'te medfun bulunan Şeyh Kematlettin Harizmi'ye Türkmenler arasında Şeyh baba denildiğini söylüyor ki, bundan "Baba" tabirinin İran'ın doğusundaki Türk memleketlerinde de yayılmış olduğu söylenebilir. Türkler arasında çok yayılmış olan Yesevilik tarikatının ve Ahmed Yesevî'nin tesiriyle ata kelimesiyle eş anlamlı olarak baba ve bâb tabirlerinin Türkler arasında çok yayılmış olduğu düşünülürse, bu kendiliğinden anlaşılır. Baba ünvanlı sûfilere İran'da bilhâssa XII. asırdan başlayarak ve en fazla da Güney Azerbaycan'da ve Tebriz'de rastlanmaktadır.

Baba İlyas'ın müridi olan Hacı Bektâş'a nispetle Bektâşilik adını alan Türk tarikatına mensup şeyhler de genellikle baba lakabını kullanmışlardır. Kâlenderiye ve Haydâriye tarikatlarında da şeyhlere ve dervişlere baba ünvanının verildiğini görmekteyiz. Osmanlı Devleti'nin ilk asrında gördüğümüz Geyikli Baba gibi bir çok devişler buna bir delildir. Tasavvuf ıstılâhı olmak üzere, baba kelimesinin Türkler arasında böyle eskiden beri yayılmasının neticesi olarak, Türk sahalarında yaşayan yer adlarına da tesadüf ediliyor. Mesela, Babadağı kasabası, ismini orada mezarı olan Sarı Saltuk Baba'dan almıştır. Trakya'da Baba Nakkaş Köyü, Babaeski kasabası ve Baba-dağı, Baba-burnu gibi isimler vaktiyle bu-

ralarda yerleşmiş olan Türk dervişlerinin hatırasını sakla-
maktadır.”(16)

BALIM SULTAN

“Hacı Bektâş, Osmanlıların kuruluşundan önce Anadolu’ya gelip yerleşmiş bir dervîşti ve hiç bir vechile tarikat kurmamıştı. Bektâşî tarikatı, 15. yüzyılın ilk senelerinde layıkıyla teşekkül etmiş ve kendisine pir olarak da 13. yüzyıldan beri tarihi mahiyeti unutulmuş halk arasında menkıbeleri teşekkül etmiş olan Hacı Bektâş-ı Velî’yi seçmiştir.”(17)

“Hacı Bektâş’ın ölümünden 169 yıl sonra Balım Sultan, diğer adıyla Hızır Bali, Bektâşîliği bir tarikat haline soktu. Teslis akidesini (hristiyanlıktaki baba-oğul-ruh-ül-kudüs yerine Allah-Muhammed-Ali) Bektâşîliğe yine bu Bali getirdi.”(18)

Hızır Bali’nin kimliği hakkında kaynaklarda iki ayrı görüş vardır. Bunlardan birincisine göre: Hızır Bali Sırp’tır. İkinci görüşe göre: Bulgar’dır. Önce birinci görüşe ait kaynağa bakalım:

“Hızır Bali adındaki bu kişi, bir Sırp prensinin oğlu idi. Çocukken Fatih’in Sırbistan seferlerinin birinde esir edilerek Dimetoka’ya Seyyit Ali Sultan Dergahı’na verilip, büyütülmüştü. Müslüman terbiyesi almıştı.”(19)

Bu görüşe göre babası Sırp, annesi ise Sırp veya başka bir millettendir.

İkinci görüşe göre Hızır Bali’nin annesi Bulgar’dır:

“Balım Sultan’ın asıl adı Hızır Bali’dir. Horasan

(16) İslam Ans. C. II, 1997, ss. 165-166 Baba Maddesi

(17) Köprülü, Prof.Dr. Fuat, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1981, Ankara, s.111

(18) Samancıgil, Kemal, Bektâşîlik Tarihi, Tecelli Matbaası, 1945, İstanbul, s.31-32

(19) Samancıgil, Kemal, a.g.e., s.32

erenlerinden Hızır Baba lakabıyla tanınan Seyyit Ali Sultan, Dimetoka'nın batısında Kızıl Deli Tekkesi'nin kurucusudur. Kızıl Deli Tekkesi, Trakya ve Balkanların önde gelen Bektâşî merkezi idi. Balım Sultan bu tekkedden geliyordu. Annesi bir Bulgar kralının kızıydı. Seyyit Ali Sultan, annesinin ölümünden sonra çocuğu onsekiz yaşına kadar kalacağı bu tekkeye aldırdı. 1501'de II. Bayezit, Balım Sultan'ı Pirevi'nin yani Hacı Bektâş köyü tekkesinin (postnişinliğine) yönetimine atadı. Hacı Bektâş tekkesi dedebabalarının adları incelenirse, Dimetoka'dan gelen dervişlerin şaşırtıcı çokluğu gözlenir.”(20)

Kısaca Balım Sultan konusunda kaynaklar Sırp veya Bulgar, hristiyan kökenli olduğu görüşünde birleşmektedir.

1516 yılında vefat eden “Balım Sultan'ın sistemleştirdiği Bektâşîliğin inanç ve düşünce yapısı, Hacı Bekâş-ı Velî ile çok az bağlantılıdır. Ayrıca yoruma dayalı bir farklılaşmaya da uğramıştır.”(21)

“Balım Sultan'ın kurumlaştırdığı sülûk (giriş) töreni, günümüzde de sürdürülmektedir. Törenlerde oniki mum kullanma, Dedebaba tarafından taşınan oniki yüzeyli, ışık yansıtıcı enli bir taş olan teslim taşı (kendini tanrıya bırakış taşı) taşıma, ona dayanmaktadır.”(22)

Balım Sultan, “Hacı Bektâş'ın düşüncesinde önemli bir yer tutan **şeriat, tarikat, marifet, hakikat** aşamalarını içeriğinden (özünden) soyutlayarak **ibadet, niyaz, adak ve vuslat** inancına dönüştürmüştür.”(23)

(20) Melikoff, İrene, Hacı Bektâş-Efsaneden Gerçeğe, Cumhuriyet Kitapları, 1998, İstanbul, s.203

(21) Britannica Comptons' Genel Kültür Ansiklopedisi, c.3, Ana Yayıncılık A.Ş., 1991, İstanbul, s.312

(22) Melikoff, İrene, a.g.e., s.205

(23) Britannica Comptons' Genel Kültür Ansiklopedisi, c.3, Ana Yayıncılık A.Ş., 1991, İstanbul, s.312

BEKTAŞILIK

Bektaşilik, Hacı Bektaş-ı Velî'nin (1209-1271) vefatından 169 yıl sonra, Osmanlı Padişahı II. Beyazıt'ın buraya (Suluca Karahöyük - Hacıbektaş) gönderdiği Hızır Bali tarafından kurulmuştur. Her yeni kurulan itikâdi yolu bir şahsa, bir aileye bağlanması lüzumu gözönüne alındığı o sıralarda, halk tarafından velî olarak tanınan ve sayılan Hacı Bektaş'a nispet olunmuştur.

Bu gün Bektaşî an'anesi, bir çok sebeplerden dolayı insicamsızdır. Sebebi ise, muhtelif bağlıları ve müridleri tarafından yazılan Velayetnamelerde, dahi büyük ayrılıklar göstermektedir.

Bektaşîliğin eski Türk itikâtlarıyla ilgili olduğunu gösteren ilim adamlarımız mevcuttur. Bektaşilik, saf kültürün muhafaza edilmesine yardımcı olmuştur. Bektaşî edebiyatı, Tasavvufî Halk Edebiyatı'nın en zengin ve orjinal bir sahası, edebî kültür tarihimizin gerçekten önenli bir bölümüdür. Türk tefekkürüne, ruhuna, zevkine, kısacası manevî duygularına uygun bir şekilde kurulmuştur.

Bektaşilik iki ana kola ayrılır. Birisi **Çelebiler kolu** diğeri ise, **Babağan kolu**'dur. Ayrılık sebebi Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait bir meseledir. O da Hacı Bektaş-ı Velî'nin hayatının evli veya bekar geçmiş olması hadisesidir.

Babalar; Pirin mücerret yaşadığını, dünya evine girmediğini, Seyit Ali Sultan'ın yani Timurtaş'ın Kadıncık Ana'dan doğmuş olduğunu fakat evlad-ı manevîsi olduğunu söylerler. "Evlat bel evladı değil, yol evladır" derler.

Çelebiler kolu ise; "Hazreti Pîr evliydi. İdris Hoca'nın kızı Fatma Nuriye yahut "Kadıncık Ana" nikahlı karısıydı, derler.

İki kolu arasındaki ihtilaf ve suçlamalar buradan kaynaklanır.

Bektaşiliğin esasını "Eş-Şeyh Şehzade" lakabıyla maruf "Esrar-ün Nokta" isimli risalesinde ikrâr, teslim ve rızâ olduğunu ifade eder.

Şeyh İbrahim-ül Halveti de:

"Eylemişlerdir bu şeyhle karar

Sıdk ile ikrâr-ü, teslim-ü, rızâ

Eylemişler bu üç işi rehnüma"

Bektaşiliğin esasını ve özünü Ehl-i Beyt'e muhabbet teşkil eder.

DEDE

Temel Türkçe sözlükte dede kelimesiyle ilgili şu açıklama vardır: "Büyükbaba, cet, Tarikat Babası, kıdemli Derviş ve bilhassa Mevlevilik tarikatının şeyhi ve dervîşi. Çok yaşlı kimselere seslenirken kullanılan hitâp şekli. Büyükbabadan geriye doğru soy büyüklerinin her biri, ata."⁽²⁴⁾

Tarikatlar Ansiklopedisi, dede maddesinde bu kavram şu şekilde tanımlanmaktadır: "Bazı tarikatlarda bir mertebe, mevlevilikte bin bir gün süren çileyi tamamlayan dervîş dede ünvanını alır ve hücre sahibi olur. Dedelik, mevlevilikte şeyh efendiden sonra, ikinci rütbedir. Dede olan kimse isterse, yetiştiği tekkede kalır. Şeyhin verdiği görevleri yapar, müridleri yetiştirir; isterse başka bir tekkeye gider. Şeyhlik makamı açıldığında (boşaldığında), tarikatın başı olan halife tarafından yeni şeyh bu dedeler arasından seçilir.

Bektâşilikte Hz. Muhammed soyundan gelenlere Dede, tekke şeyhlerine de baba denir. Sadece Hacıbektaş'taki dergâhın şeyhi Dedebaba diye anılır."⁽²⁵⁾

(24) Temel Türkçe Sözlük, 1991, ss. 242-243

(25) Tarikatlar Ans., 1991, s.109

ERMİŞ

Temel Türkçe Sözlük'te "ermiş, kelimesinin karşılığı olarak şu ifadeler yer almaktadır. " Kendisini Allah'a adanmış ve bu yolda ileri varmış, bazı olağanüstü güçler kazanmış zat." velî.(26)

"Ermiş, dini inançlara göre, kendinde doğaüstü manevi güç bulunan kişi, evliya, velî."(27)

Genellikle ermiş ve eren eş anlamlı olarak kullanılır. Oysa bu iki kavram birbirine yakın olmakla beraber, eren daha çok " kendisinde doğaüstü güç bulunan kişi için değil, benliğinden sıyrılmış, özvarlığından geçmiş, kendini Tanrı'ya adanmış kişi için kullanılır. Erenler kelimesi ise, dervişler arasında bir seslenme sözü olarak kullanılan bir sözdür. Eren kavramının içinde kişinin iradi olarak eylem ve etkinlikleri ağır basarken, ermiş kavramında Tanrı'nın lütfû, ihsanı, yardımı daha fazladır. "Erenler, Tanrı'ya yakınlık peyda etmiş, ve lâyet mertebesine nâil olmuş olanlar anlamında iken, eren; kelimesi yetişen, vasil olan, kâmil, veli anlamına gelir."(28)

HALVET

Şeyhin emir ve tensîbi ile mürîdin karanlık ve dar bir yere çekilip, ibâdetle vakit geçirmesi yerinde kullanılan bir tâbirdir.

HALVETİYYE

Şeyh Ebu Abdullah Sirâcüddin Ömer ibn-i Eş-Şeyh Ek-melüddin'ül-Eşci tarafından tesis olunmuştur Ebi Abdullah, Ehcan'da doğmuş, Harzem'de bulunan amcası âhî Muham-

(26) Temel Türkçe Sözlük, 1990, s. 339. Ermiş Maddesi

(27) Temel Sözlük C:1, 1988, s.464

(28) Osmanlı Tarih Deyimler ve Terimleri Sözlüğü, C:1, 1993, s.543

med İbn-i Nûrî'l-Halveti'nin yanına gitmiş, 1317'de amcasının ölümü üzerine de makamına geçmiştir.

Saru Abdullah Efendi "Semerât-ü'l-Fuâd" adlı eserinde "Halvetiyye"'nin:

Hâ'sı: Sivâ'dan huluvvü kalbe,

Lâm'ı:Lezzet-i zikre,

Vav'ı:Vikaye-i zâhir ve bâtın'a ve ahde vefâya,

Te'si:Temkine,

Ya'sı:Yüsrü ba'de'l-üsr'e (güçlükten sonra kolaylığa)

He'si:Müşahedeye delâlet eder, demektetir.

HURAFE

Asılsız inanç, eski dinlerden kalma garip hikâye ve boş inanç. Dine sonradan girmiş boş inanç.

KERÂMET

"Peygamberlerden, peygamberliklerini ispat için, istenmeden yahut istenince, zuhur eden olağanüstü şeylere mûcize, yani insanı acizde bırakan şey denir. Erenlerden zuhur eden olağanüstü şeylere ise, ululuk, büyüklük anlamına kerâmet derler. Peygamberler peygamber olarak yaratılmışlardır. Suç işlemezler; mâsumdurlar. Erenler suç işleyebilirler: Fakat mahfûzdurlar, yani Allah onları korur. Şeriata uymayan, dinden, imandan haberi olmayan kişilerden de olağanüstü şeyler zuhur edebilir. Onlara düzen ve yavaş yavaş azaba alış anlamına gelen mekr veya istidrâc denir.

Süfilere atfedilen ve onlardan rivayet edilen olağanüstü şeylerde büyük bir benzerlik ve ortaklık görülür. Örneğin, "hayvanlara iş gördürmek, yırtıcı bir hayvana binmek Ebû-Yezîd-i Bîstâmî'ye, Ebû'l-Hasan-ı Harakani'ye Hacı Bektaş'a atfedilmiştir. Bir sûfiye atfedilen, birinden naklolunan kerâmetin, bir çok sûfilere atfedildiğini zamanımıza dek sürdüğünü

fıkralarımızda, hikâyelerimizde olduğu gibi, çağ değiştikçe, yer değiştikçe, onlarda da değişiklik yapıldığını ve bütün bunların daha eski dinlerde, geleneklerde bulunduğunu bildirmemiz de gerekir."⁽²⁹⁾

Mutasavvıflar, iki tür kerâmeti birbirinden ayırırlar. Bir zaman içinde olup biten, geçip giden kerâmete, kerâmet-i kevrîye denir. İkincisi, ilâhî, ledünnî bilgi yönünden olan kerâmettir. Bu tür kerâmet de, yazılan kitaplar, söylenen sözler daimi olarak kalır ve bunlar önemli kerâmetler olarak kabul edilir.

Genellikle halkımız kerâmete inanmaya eğilimlidir. Kerâmet gösterdiğine inanana, inanmayıp inandırmaya uğraşan, kerâmetlerini uzun uzadıya anlatanlar vardır. Şeyhin her sözü, işi ve davranışından kerâmet çıkaran safdiller, yahut şeyhi geçim kapısı yapan kurnazlar, halkımızı kerâmet sözleriyle avlamaya çalışmaktadırlar.

Dilimizde "ağırlama, ikram, bağış, cömertlik, yücelik şeref anlamlarına gelen kerâmet kelimesi tasavvufta 'Evliyâullah'dan sâdır olan olağanüstü haller' anlamında kullanılmaktadır."

Kerâmet kelimesi müslüman Türklerde Allah'ın bir kimseye cömertliğini, lütfünü himâyesini ve yardımını göstermesi olarak anlaşılmış ve kullanılmıştır. Kerâmetle ilgili hikâyelerde mübalağalı şekilde ve şekli bozularak vecd ile dolu dini hayatla ilgili yaşantıların olayları yansıtılır. "Bir veli, kerâmet ve kerâmetlerini saklamalıdır; halbuki peygamberin bunları göstermesi icâp eder. Bir veli kerametleri hakkında hiç bir şey bilmeyebilir, fakat peygamberin mucizelerini bilmemesi mümkün değildir. Bir velinin kerameti, yanında bulunduğu peygamber için, mucize olabilir. Nihayet bir veli kerametini mümkün olduğu kadar kıymetsiz bulmalı ve bunları bir imtiyaz olarak değil, imtihan olarak telâkki etmelidir."⁽³⁰⁾

(29) Gölpınarlı, 1969, ss.115-116

(30) İslâm Ans., cilt 6/2, ss. 577-578

KIZILBAŞ

Kâtip Çelebi'nin Tuhfetü'l-Kibar fî Esfâril Bihar adlı eserinde kızılbaş kelimesinin açıklaması şu şekilde yapılmıştır. "Şii mezhebinin azgınlardan olan bir yolun yolcusu. Şeyh Cüneyd (? - 1460)'ın öldürülmesinden sonra onun Erdebil Sûfileri tarafında pîr tanınan oğlu Şeyh Haydar (? - 1480) on iki dilimli kızıl taç giymeye ve kızıl sarık sarmaya başlamış ve müritlerine de, derecelerine göre, aynı tacı sarıklı veya sarıksız olarak giydirmiştir; bu yüzden onlara kızılbaş denmiştir. Kızılbaşların inançlarında esas, Ali'yi Tanrı tanımaktır. Onlarda Allah, Muhammed ve Ali, üçü birdir. Tanrı; Muhammed ve Ali suretinde görünmüştür. Fakat bütün hikâyelerde Ali daima Muhammed'den üstündür. Hatta onlarca mir'ac bile, peygamberin Ali sırrına ermesidir. Tarihte Kızılbaş deyince Şah İsmail'e uyanlarla Safevi Devleti anlaşılır." (31)

İslam Ansiklopedisi'nde kızılbaş kelimesinin açıklaması ise, özetle şöyledir.: "Şii mezhebinin gulatından olan bir yolun mensubu. Sasaniler devrinde Zerdüşt dininin mülhidleri olarak tanınan zümre ile islâm devrinde zuhur eden Batınilerin kırmızı elbise kabul eyledikleri anlaşılmaktadır. Sonradan Şia'nın İmâmiye mezhebine mensup olan ve Safevi Devleti'ni kuran Erdebil Sûfilerinin 12 dilimli kızıl tac giydiklerini ve mensuplarının da bu tacı kabul ettiklerini biliyoruz ki bu çok eski geleneğin devamı olmaktadır.

KÛÇE VERGİSİ

Caddeleri temizlemek için alınan vergiler, yol parası gibi bir şeydir.

TABKUR VERGİSİ

İlhanîler zamanında hükümdarların veya valilerin hükü-

(31) Katip Çelebi, Tuhfet-ül Kibar fî Esfari'l Bihar, Milli Eğitim Basımevi; İstanbul, 1973, s.253

met nâmına yaptırdığı binalara inşâ maddesi getirmek angariyesidir.⁽³²⁾

TASAVVUF

"Kur'an-ı Kerim'de tasavvuf, sûfi gibi hiç bir söz geçmez. Hz. Peygamber'in "Allah'la oturup kalkmak isteyen, sof giyenlerle düşüp kalksın" meâlinde bir hadisi olduğunu sûfiler söylerlerse de, bu söz uydurma hadislerdendir.⁽³³⁾

"Lügat anlamı itibarıyla yün elbise giymek anlamında, bir mastar olan tasavvufun tarifi oldukça zordur. Bu zorluk, işin tabiatından, yani gönül kaynaklı oluşundan ileri gelmektedir. Mutasavvıf sayısınca, tasavvufun tarifi vardır denilir. Çünkü herkes, onu gönül dünyasında yakaladığı ve hissettiği şekilde tarif etmektedir. Tek bir tarifin olmayışı, ilk nazarda eksiklik veya zor bir durum gibi görünüyorsa da, tasavvufun çeşitli veçe ve unsurlarını bize aksettirmesi yönünden fevkalâde yararlı ve faydalıdır."⁽³⁴⁾

"En büyük din ilimlerinden birisi. Tasavvuf kelimesinin kaynağı konusunda, yüzyıllardan beri çok şey söylenmiş; yazılmış, ama kesin bir sonuca varılamamıştır. Kelime olarak, kökeni ne olursa olsun, terim veya ıstılah olarak kazandığı anlam açıktır, ne olduğu kesin olarak bilinmektedir. Tasavvuf, dünyadan, dünya ilgilerinden olabildiğince sıyrılmak, bedensel arzu ve istekleri frenleyip, tam bir denetim altına almak, yönelinen Allah yolunda maddi alâkaları engel olmaktan çıkarmaktır. Dinen iyiyi, adaleti, dürüstlüğü, cömertliği, fedâkarlığı en ileri boyutta temsil etmektir. Tasavvufun konusu, nefsi ıslâh etmek, varlığıyla var olmaktır."⁽³⁵⁾

(32) Bkz. Reş'ideddin, Topkapı Nüshası, 1518, vârak, 303 a

(33) Gölpınarlı, 1969, s.7

(34) Elgin, 1991 s.397

(35) Özcan, 1991, s.323

"Tasavvuf, Kur'an'da tezkiye, hadislerde ihsân olarak ifadesini bulan ve Hz. Peygamber'in hayatında zühd olarak yaşanan halin teknik ve nazari bilgisine verilen addır.

Tasavvufun ortaya çıkış ve yayılışında iki esaslı faktörün rol oynadığı bilinmektedir. Bunlardan birincisi, manevi faktördür ki o da sahâbe devrinden ilk sûfilerin yaşadığı zaman kadar olan devrede manevi hususiyetlerin manevi şahıslarda temerküz ve tezahür etmesidir. İkincisi sosyal faktördür ki, o da tasavvufun zamanla halk tabakalarına yayılarak, her sınıftan insanın tasavvufa meyletmesidir."⁽³⁶⁾

"Tasavvufun bir başka tanımı da şudur: "Allah'tan başka bir varlık tanımayan ve amacı, bütün ölümcül olanlardan kendini kurtarıp ona ulaşmak olan bir dünya görüşü, bir evren anlayışdır."⁽³⁷⁾

SEYİT (SEYYİD)

Kültürümüzde "Seyit veya Seyyid olarak kullanılan kelimelerin anlamlarının açıklığa kavuşturulması, bu kelimelerin yerinde ve doğru kullanılması için gereklidir. Temel Türkçe Sözlük'te 'Seyit' kelimesinin karşılığı olarak şu açıklamalar verilmektedir: Efendi, ağa, bey, baş, reis. Peygamber Efendi'mizin temiz soyundan olan."⁽³⁸⁾ Seyit veya Seyyid kelimesi arapça bir kelimedir. Hz. Peygamber'in kavmin efendisi diye başlayan hadisinde efendi, bey, ağa, mevlâ, ileri gelen, baş, reis, ulu, büyük anlamında kullanılmıştır. Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin'in neslinden gelenler için de bir terim olarak kullanılmaktadır. Bunların genel adı Seyyid'dir.

İslâm Ansiklopedisi'ndeki açıklamada ise, ek olarak şu

(36) Bulut, M-A, 1987, s.294

(37) Gökyay, 1982 s.525

(38) Temel Türkçe Sözlük, 1991, s.1185

bilgiler verilmektedir: "Şahsi hususiyetleri veya serveti sebebiyle yahut soyu dolayısıyla temayüz eden kimse. Bu sonuncu manasında, islâm dünyasının her yerinde Peygamber'in soyundan gelenler için kullanılır. Kelime, Kur'an'da sadece iki defa geçer; bir defa Yusuf Peygamber münâsebetiyle ve bir defa da Züleyhâ'nın kocasından bahsolunurken kullanılmıştır. Araplar tarafından bu kelime sadece insanlar için değil, ayrıca cinler, hayvanlar ve cansız şeyler için de kullanılır."⁽³⁹⁾ Seyyid veya Sayyid, köleye mukabil efendiyi, zevceye mukabil kocayı ifade eder. Ayrıca nüfuz ve selâhiyeti, her şeyden hoşgörülük (hilm), cömertlik ve hitâbet kudreti gibi şahsi hasletlere dayanan kabile veya soy reisinin de mûtad tesmiye şekli idi. Bundan başka bazı vücut vasıflarının da bir kimseyi sayyid olarak ayırt ettiği de rivayet olunur. Hz. Peygamber, Hz. Yahya'yı bir seyit olarak methetmiştir. Seyyid, tercihen Alevi ve Talibiler için bir lâkap olmuş olmalıdır. Bu herhalde Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve bunların ebeveynini tesmiye eden hadislere dayanmadan vuku bulmamış olacaktır. Hz. Peygamberin Hz. Hasan hakkında şöyle dediği rivayet olunur: Benim oğlum bir Seyyid'dir. Anneleri Fatma, peygamber tarafından benim ümmetimin kadınlarının seyyidesi, alemlerin kadınlarının seyyidesi, cennet ehli kadınlarının seyyidesi olarak medh olunurken, Hz. Hüseyin hadiste cennet ehlinin gençlerinin efendisi, o ve ağabeyi Hasan beraberce cennet ehli gençlerinin her iki efendisi olarak görünmektedir. Peygamber, Hz. Ali'ye Araplar'ın seyyidi ve müslümanların seyyidi demiş ve ona bir keresinde şöyle hitâp etmiş imiş: Sen bu dünyanın bir seyyidisin ve ahiretin bir seyyidisin.

Başlangıçta seyyid lâkabı, muhitlerinde belli bir nüfuza sahip olan kimselere verilmiş olmalıdır. Hasan İbn-i Muhan-

(39) İslam Ans. C: 10, s.541, Seyyid Maddesi

na'nın Umdat al-tabib fi ansab Al Abi Talib adlı nesebname-sinde sık sık münferit (tek tek) Ali Oğulları seyyid olarak belirtilir. Bundan başka seyyid kelimesi, büyük sûfiler, veliler ve şöhretli din adamları için de kullanılmıştır. Bir çok müslüman memleketlerinde seyyid isimlendirmesi yalnız Hz. Hasan ve Hüseyin ve soyu için tahsis olunmuştur. Seyyid kızları ile onlara denk ve uygun olmayan erkekler arasında evlenmeler pek nâdirdir.

Hadramut'ta, zahidane bir hayat sürmekle temayüz eden bir seyyid, kolaylıkla bir veli olarak hürmet ve itibar görür. Onun duasında bereket ve saadet umulduğu gibi hiddetinin de felaket getireceğinden korkulur. adak ve hediyeler yoluyla onun şefaati kazanılmaya çalışıldığı gibi Yemen'de de asâ ve tesbih taşıyan seyyid, ihtilâflarda arabuluculuk yapar, çekişme afetini dua yoluyla önledikleri gibi, kısırlığı da yine dualarıyla ortadan kaldırırlar. Lânetleri ise, bu felâketleri devam ettirir. Bazı seyyidler de hastalara şifa bahşetmekle meşhurdurlar. Seyyidlere karşı gösterilen hürmet ve itibar ekseriya bunlara arazi bağışlamak suretiyle tezahür eder."⁽⁴⁰⁾ Seyyid, Arapça, ulu, büyük, efendi, demektir çoğulu sâdâttir.

ŞAHNE VERGİSİ

Şehir subaşılığı için toplanan vergidir.

ŞEYH

Şeyh veya Şayh başlığı altında, İslâm Ansiklopedisi'nde bu kelimeyle ilgili olarak şu açıklamalar yer almaktadır. "Şeyh kendisinde ihtiyarlık alametleri bulunan ve 50 yaşını aşkın kimseye delâlet edet; yaşlı ebeveyn için kullanılır; kabile ve aile reisidir.

İslâm tarihinde şeyh tabiri, bilhassa Arap ananelerini

yeniden yaşatmaya çalışan ve hakimiyet iddiasında bulunan hükümdarlar yanında, en yüksek reis manasına gelir. X. asırda Ebu Yezid, kendisine Şeyh-el müminin, yani müminlerin şeyhi ünvanını vermiştir. Esasen Medine valisinin ünvanı Şeyh-ül Haram'dır.

Bu ünvan, yüksek mevkii olan din adamlarına, müderrislere, âlimlere, yaş farkı olmaksızın tarikat mensuplarına vazifeleri, olgunlukları ve ahlâki meziyetleri dolayısıyla saygı gören bütün şahsiyetlere verilir. Bu alanda islâmiyetin dini reisi bulunan büyük müftünün ünvanı olan şeyhülislâm, mezhepler ve itikatlar nazırı olan şeyh-el din, polis komiseri anlamına gelen şeyh-el medine, bir şehrin belediye reisi olan şeyh-el balad tâbirleri vardır. Tarikatte sülûkunu bitirmiş ve icâzetle bunu belgelemiş kişidir.

Bir tarikatın kurucusuna verilmiş olan şeyh ünvanı, aynı zamanda tarikat merâtîp (mertebeler) silsilesinin zirvesindeki haletleri ve hatta aynı biatle bu tarikatten meydana gelmiş bulunan diğer kollarının başındakiler tarafından da taşınır. Aynı zamanda etrafındakilerin ruhani ve dünyevi rehberi olan şeyh-el tarika'nın bütün ahlâki meziyetlere sahip olması gerekir. Onun himmeti yüce, kanaatkâr, bütün faziletlerle vasıflanmış olması ve bütün ilimleri bilmesi lazımdır. Kendisine uğur ihsan eden Allah'ın lütfına mazhar olmuş bulunan şeyh, Allah ile kullar arasında vasıtaadır.; şeriate tam bir vukufu vardır; ruhların derdini ve devâsını bilir. Sûfilerin geleneğini, o devam ettirir. Nazarî olarak her şeyi yapmaya ve bilmeye muktedir olan şeyh, kerâmet göstermek mevhibesine sahiptir. Bir tarikatın taliplerinin (müridlerinin) muhtelif şeyhlerin talimatının takip etmiş bulundukları da sık sık vakidir. Bu şeyhlerle, mübtedinin tasavvufî terbiyesindeki hisselerini gösteren munzam bir ünvan verilir. Bu bakımdan önce şeyh-el

irâda vardır. Bu, tarıkatta en yüksek olan, iradesi ilâhi irade içinde mezc olmuş ve yanında veya ilham altında müridin cesed ve ruh halinde kabul olunduğu kimsedir. Şeyh el-iktida, kendisine uyulması, söz ve fiilleri taklid edilmesi gereken kimsedir. Şeyh-el tabarruk, uğrundan nasip olmak için mübtedi müridin, sayesinde tarıkata kabul olunduğu, kendisine dini hâdim olduğu ve maddi vazifesi için, kendisinden emir aldığı zattır. Şeyh-el telkin, her müride okuyacağı virdi tevzi eden manevi öğreticidir. Şeyh el-tarbiye, mübtedilerin terbiyesi ile vazifelendirilen şeyhtir.

Bir tarikat şeyhinin yardımcısına halife veya naib; bir tarikat topluluğunu mahalli idarecisi, tarikatın gerçek nâşiri ve cemaatin rehberine mukaddim; şeyhin mukaddimlerinin davetnamelerini, sözlü ve yazılı talimatını taşımakla vazifeli olana râkib veya saviş; şeyhe intisab etmiş olanların bulunduğu kabileleri, yazın dolaşıp, sadakaları toplayana sayyaf denir. Bir tarikatın başında, birbirine halet olmuş şeyhlerin isim ve sıraları silsile veya tarikat silsilenamelerinde gösterilmiştir."⁽⁴¹⁾

Şeyh'e halk arasında şeh de denir. "Şeyh; şeriat, tarikat ve hakikat ilimlerinde kâmil olan insan ve yine şeriat ilimlerinde tekmil derecesine vasil olan zat. Şeyhte bulunması gereken vasıflar hakkında şu görüşler ileri sürülür. Su veya hava üzerinde yürüyen, dediği hemen vaki olan, rical-i gayb ile mülaki olan, yemek yemeyen, su içmeyen kimse şeyh olamaz. Şeyh o kimsedir ki, kendisine ruhların ve mezardakilerin hallerini keşif vaki olur. Peygamberlerin ruhlarıyla görüşmeler yapar. Fiil ve sıfat tecellilerine mazhar olur. Bir takım tehlikelerden geçmiş bulunur. Bu hal nakd-i vakt olur. Halifesi de bu sıfatlarla muttasıf bulunur."⁽⁴²⁾

(41) İslâm Ans., C:11, 1997, ss.461-462

(42) Osmanlı Tarih Deyimleri ve terimleri sözlüğü

ŞERİF

Arapça yükselmek, tebâruz etmek manâsındadır. "Evvel emirde şanlı şöretli atalara sahip olmak dolayısıyla üstün bir mevki talebine hakkı olan hür kimseyi ifade eder. Ecdâdın övülmeye lâayık vasıflarının ahfada intikal etmiş olmasıdır. Bir çok şan ve şöret sahibi ataya malik olmak şeref, zahm, hasab ve kesif (yoğun) bir asaletin ön şartıdır. Bu kelime neseb bağlantılarının önemini vurgulayan bir anlama sahiptir. Çoğulu eşraf veya şurafâdır.

İslam'da şii nokta-i nazarının tesiri ile ve Peygamber'in şahsına karşı gittikçe artan bağlılık yüzünden, Peygamber ailesine mensubiyet, hususi bir asaletin alâmet-i farikası oldu. Ali, Fatma ve bunların oğullarına izâfe ve irca edilmiştir. Peygamber'in sülalesine dahil bulunmak, şeref hususunda ağır basan bir hak iddiasını da içine almaktaydı. Doğuştan en asil kimseler olarak Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin kabul olunuyordu. Al-şarif, eski devirde herkes tarafından ister Hasanî, ister Hüseyinî veya Alevî, yani Muhammet bin al-Hanefiyye veya Ali'nin daha başka bir oğlunun ahfadından veya Caferi yahut Abbasi olsun, ehl-i Beyt'e dahil bulunanlar için kullanılır. Fatimiler, şerif ünvanını sadece Hasan ve Hüseyin'in ahfadına tahsis etmişlerdir. Vekayiname müelliflerinde şerif ünvanı Ali oğulları için önce, bunların her yerde isyan çıkarıp Tabaristan ve Arabistan'da iktidarı zorla ele geçirdikleri, Abbasi devleti'nin çöküş devrinde kullanılmaya başlanmıştır.

Abbasi devrinde Abbasi ve Talibiler'den olan eşraf, çok defa aralarında seçilen bir asalet reisinin (nakib) emrinde bulunurlardı. Bu nakiblik müessesinin tarihi ve mahiyeti henüz iyice aydınlanmış değildir. Nazari olarak iyi ensap bilgisine sahip olması gereken nakibin vazifesi, bir asalet listesi tanzim ederek, buna doğum ve ölüm vakalarını kayıt ve ileri sü-

rülen Alevi nesepnamelerinin sıhhat ve doğruluk derecesini tayin ve tesbit etmek idi. Aşraf'ın hal ve hareketlerini mura-kebe etmek, bunlardan sâdr olacak haksız ve yersiz hareketleri önlemek, bunlara vazifelerini hatırlatarak, onların itibarlarını zedeleyebilecek her şeyi bertaraf etmek, onun vazifeleri cümlesinde idi.

O, bundan başka aşrafın haklarına bilhassa devlet hazinesindeki menfaatlerini temsil etmek, aşrâf kadınlarının denkleri olmayanlarla evlenmesini önlemeğe çalışmak ve aşrâf vakıflarının iyi idare edilmesine nezaret etmekle mükellefti.

Bilhassa Mısır'da aşraf'ın alâmet-i farikası haline gelmiş olan yeşil sarık menşeiini 1371 - 1372 yılında aşrâfın diğerlerinden tefrik edilmesi ve mertebelerine göre, hürmet görmelerini sağlamak amacıyla sarıklarına takılacak yeşil bir alâmet taşımalarını emreden Sultan el-Aşraf Şaban'ın (1363-1376) bir fermanına medyundur. Tamamıyla bir yeşil sarık giyilmesi, Mısır Valisi Seyyid Muhammed al-Şarîf Paşa'nın 1596 tarihli bir emirnamesine bağlıdır. Mâlîkî mezhebinin ileri gelenleri, şerif olmayan bir kimsenin yeşil sarık taşımamasını memnû addederler. Bundan başka, yeşilin cennet ehlinin giyeceği elbiselerin rengi ve bunun Peygamber'in tercih ettiği renk olduğu sık sık belirtilir. Yeşil renk, İran'da da tercih olunur. İstanbul'da yeşil sarık bir asalet nişanesi değildi; bu renkte sarık, âlimler, medrese talebelerinden başka zanaat-kârlar ve sokak satıcıları tarafından da bilhassa kolay kirlenmediği için kış aylarında kullanılmakta idi.

Peygamber'in akrabalarının üstünlüğü düşüncesi, sünî telâkkilere göre de, bir çok noktadan tebârüz etmektedir. Bu cümleden olarak sadakadan faydalanmak bunlara memnu addedilir. Ehli Beyt'in nesep bakımından en üstün kimseler olduğu vakıası, bunların hanımlarına başka hiç kimsenin kü-

füv (denk) olmamasından tezâhür eder. Çok eskiden beri mevcut olan bir düşünceye nazaran, bir şarifa'nın şerif olmayan bir erkekten doğan çocuğu şerif değildir. Bir şarifa ile sadece, ona layık olan her şeyi yapabilecek olan, onun arzularına göre hareket edecek ve kendisini onun kölesi addeyleyecek durumda bulunduğu evlenilebilir. Kıyamet gününde akrabalarından istifade olunabilecek yegâne kimseler bunlardır. Aşraf'a, bilhassa bunların içinde dindâr ve âlim olanlara, daima hürmet ve riâyetle muamele edilmelidir. Peygamber'e duyulan saygı bunu âmirdir.⁽⁴³⁾

Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde şerif kavramı ile ilgili olarak yapılan açıklamada ise, şu bilgiler yer almaktadır. "Cenab-ı Peygamber'in torunu Hz. Hasan'ın neslinden gelenlere Seyyid denir. Şerif, Arapça şerefli demektir."⁽⁴⁴⁾

TEKKE

Tekke veya tekke, dayanma, dayanacak yer anlamındadır. "Terim olarak herhangi bir tarikata mensup dervişlerin oturup kalkmaları ve âyin yapmaları için yapılan binaların adıdır. İslâm tarihinde ilk tekke Ebû Hişam el Kûfi tarafından açılmıştır. Tekkeler, dünya zevk ve alâkalarından el çekip marifet yoluyla Cenab-ı Hakk'a daha yakın olmaya azmeden, bu yolda hususi olarak riyâzet, ibâdet ve âyin icra eden sûfi dervişlerin ikametleri için inşâ edilir.⁽⁴⁵⁾ Bu anlamda tekke dervişlerin toplandığı bir karargâh olarak görülebilir.

Tekkelerde Türk dervişler bir de edebiyat ortaya koymuşlardır ki, bu edebiyata Türk edebiyatı adı verilir. Kaynağı ve fikri temellerini islâm tasavvufundan alan bu edebi-

(43) İslâm Ans. C:11, 1997, ss. 435-441

(44) Osmanlı Deyimler ve Terimler sözlüğü, C:3, 1993, s.342

(45) Ansiklopedik İslâm Sözlüğü, 1987 s.299

yat, Türkçemizi bütün güzellikleriyle ortaya koymuştur. Bu edebiyat dil, vezin ve nâzım gibi unsurlar bakımından Türk değerleri ve zevkinden sapma göstermemiştir. Türk ruhunu aksettirmede bu edebiyat ürünleri çok başarılı olmuşlardır.

"Tekkeler, tarikatlerin gereklerini, emirlerini ve tarikat sisteminin getirdiği görevlerin uygulandığı yerler olarak dünya görüşlerine, sosyal ve ekonomik bakışlarına göre büyük-küçük gösterişli-mütevazı, kent içi ve kent dışında olurlar."⁽⁴⁶⁾

"Derviş denen tasavvuf ehlinin toplandıkları, zikir ettikleri, kendilerine tekrâr etmiş töreyi yerine getirdikleri yapı ve müstemilâtına tekke denir."⁽⁴⁷⁾

XIX. asrın ilk çeyreğinden itibaren tarikatlardaki yozlaşmaya paralel olarak tekkeler de bir çözülme, asli görevlerini unuttu ve bu görevlerin dışına çıkma hareketleri de görülmeye başlar. "Eskiden tarikatlar ve onları yönlendiren şeyh efendiler, üretici güç görevini yapıyorlar, bir lokma bir hırka zihniyetinden daha çok, üretmek, yaymak, öğretmek, eğitmek görevlerinde bulunuyor, hoşgörüyü insan sevgisine, topluma hizmete dönük telkinler yapıyorlardı. Yozlaşma ve çöküş döneminde tekkeler birer tembelhane, sayıları yüzleri aşmış tarikatlar ve bunların kolları, kollarının kolları ise, toplumun hareket gücünü engelleyici birer taasup kuyusu haline gelmişlerdi. Bir çeşit tekke yobazlığı içine girmişlerdi."⁽⁴⁸⁾

TÜRBE

"Arapça bir kelime olup, toprak anlamına gelen türâb, türb ve terba kelimeleriyle alâkalıdır. Genellikle din ve devlet büyüklerinin mezar ve mezarları üzerine yapılan bina yerinde kullanılmıştır."⁽⁴⁹⁾

(46) Tarikatlar Ansiklopedisi, 1991, s.40

(47) Gölpınarlı, 1969, s.18

(48) Tarikatlar Ansiklopedisi, 1991, ss. 382-383

(49) İslâm-Türk Ans., 1987, s.623

"Türbe, islâm ülkelerinde hükümdarlar, hanedan üyeleri, din ve devlet büyükleri için yapılmış anıtsal mezarlardır. Türbenin en belirgin mimari özelliği kubbeli oluşudur. Geçmişî islâmın ilk dönemlerine kadar uzanan kubbeli türbeler, sonraları islâmın yayıldığı yerlerin mimarlık geleneklerinden etkilenerak, biçim değişikliklerine uğramış, büyük anıtsal yapılar halini almıştır.

Türkler de başlangıçta kubbeli türbeler yapmışlardı. Büyük Selçuklular ile türbe mimarisi önemli değişikliğe uğradı. Türbelerin üzeri yarım kubbe değil koni ya da piramit biçiminde yapıldı. Türklerin çadır geleneğinden etkilenerak yarattıkları sanılan bu tür yapılara kümbet denir. Kümbetler türbeden daha küçüktür ve çoğunlukla iki katlıdır. Osmanlılar ise, kümbet yerine, kubbeli türbe biçimini yeğlemişlerdir. İlk örnekleri İznik ve Bursa'da görülen Osmanlı türbeleri, kümbetten daha büyük, tek katlı ve tek mekânlı yapılarıdır. Mekân çoğunlukla kare, çokgen ya da daire biçimindedir, dikdörtgene çok rastlanır. Osmanlı türbelerinde yapı malzemesi olarak çoğunlukla taş kullanıldığından, süsleme öğeleri de oymalar ve kabartmalardır."⁽⁵⁰⁾

"Müslüman Türklerde türbe mimarisi son derece gelişmiş bir mimarlık alanıdır. Selçuklulardan itibaren, Türkler egemen olduğu topraklarda çok güzel türbeler inşa etmişlerdir."⁽⁵¹⁾

VELÎ

Evliyâ kelimesi, veli kelimesinin çoğuludur. Veliler dostlar, ermişler, bu kelime ile eş anlamlı olarak kullanılan kelimelerdir. Tasavvuf terimi olarak evliyâ "Allah'ın sevgisine, ilgisine yardımına nail olanlar, Allah'a yakınlık derece-

(50) Temel Britannica, cilt 18, 1993 s.22

(51) Özcan, 1991, ss. 337

sini kazanmışlar, O'nun dostu olmuş kimselerdir. Allah'ın kendilerine keramet ve ilham ihsan ettiği kâmil mü'minler evliyâdır. Evliyâların varlıklar ve olaylar üzerinde etkili bir manevi gücü vardır.⁽⁵²⁾

"Allah'ın sevgili kulu mertebesine çıkmak kolay ve herkesin harcı bir iş değildir. Dünyaya meyil etmemek, mal-mülk endişesi taşımamak, ibadet ve itaatini tam bir ihlâsla yapmak, Kur'an ve sünnet çizgisinde bir hayat sürdürmek, bu mertebeye ulaşmanın asgarî şartlarıdır."⁽⁵³⁾

Ansiklopedik İslâm Sözlüğü'nde evliyâ kelimesi için şu açıklama yapılmıştır. "Hayatını riyâzet, ibâdet ve dini yayma ile geçirerek, kendisinden gaypten haber verme, halleri keşfetme gibi olağanüstü hâller zuhur eden, kerametlere sahip olduğu kabul edilen ermiş kimseler."⁽⁵⁴⁾

ZAVİYE

"İslâm kültür tarihinde önemli bir yeri bulunan tekke ve zaviyeler, tasavvuf düşüncesinin anlayış ve terbiyesinin işlenip derinleştirildiği ve halka takdim edildiği yerlerdir. Bu müesseseler tekke, zâviye, hankâh ve dergâh adıyla bilinir.

Tekke ve hankâh ile eşit bir anlam taşımasına rağmen, zâviyeler tekkenin küçüğüdür. Genellikle şehir ve kasabaların ücra köşelerinde kurulurlar. Bu anlamda küçük oda demektir."⁽⁵⁵⁾

Temel Türkçe Sözlük'te, bu kelime için "köşe bucak, bir zahidin ibadetle meşgul olmak üzere çekildiği tenhâ yer veya kulübe, küçük tekke" anlamları verilmiştir.⁽⁵⁶⁾

Zâviyeler, gelip geçen dervişlerin iki-üç gün konuk edil-

(52) Tarikatler Ansiklopedisi, 1991 ss.129-130

(53) İslâm Ansiklopedisi, 1991, s.60

(54) Ansiklopedik İslâm Sözlüğü, C:13,1997, ss.287-292 Veli maddesi

(55) İslâm Türk Ans., 1987, ss. 6663-664

(56) Temel Türkçe Sözlük, 1991, s.1516

dikleri küçük tekkeler olarak, tarikatlardaki yozlaşma ve çürümeden nasiplerini almışlar ve en sonunda kapatılmışlardır.

Bir tarikat şeyhinin ikamet ettiği binaya umumiyetle zaviye denir. Şeyhlik vazifesini yapabilmek için, şeyhin zaviyede yardımcı ve hizmetçileri bulunur.

ZİKİR

Zikir kelimesi anma, söyleme, ifade etme, hatıra getirme, iyilikle anma ve övme anlamlarına gelmektedir. Tasavvuf dilinde, Tanrı adlarını yüksek sesle söyleyerek yapılan ibadet anlamında da kullanılır. Çoğulu ezkârdır. Mutasavvıflara göre zikir dört şekilde olur: hafî (gizli), cehrî (alenî), kalbî (kalple), lisanî (dille

"Zikir bazı tarikatlerde Allah, bazı tarikatlerde ise, La-ilâhe illallah'dır. Bununla beraber Esmâ-ül Hüsna'yı zikreden tarikatler da vardır. Yine tarikatların bir kısmında zikir, hafî; bir kısmında ise, cehrîdir. Bu farklar tarikat kurucularının içtihatlarından doğmuştur."⁽⁵⁷⁾

Zikir, şükür gibi ya dille veya kalple veya bedenle olur. Dille yapılan zikir, Allah Teâlâ'yı Esmâ-ül Hüsna'sıyla yâd etmek, hamdetmek, tesbih ve temcid eylemek, kitabını okumak, dua etmektir.

Kalb ile zikir; gönülden anmaktır ki, başlıca üç türlüdür. Birincisi, vücud-u ilâhiye delâlet eder. Delilleri düşünmek, şüpheleri defetmek sıfat ve esmâ-i ilâhiyeyi tefekkür etmek; ikincisi rububiyet hükümlerini, ubudiyet vazifelerini, yani Allah'ın emirlerini, hükümlerini, evamir-ü nevahisini, va'd ü va'dini ve bunların delillerini düşünmek; üçüncüsü objektif ve subjektif, yaratılanlar ve bunlardaki yaratılış sırlarına temâşâ ve düşünce ile her zerrenin kudsî alemin bir işareti olduğunu göstermektir ki, bu işaretlere gereği gibi bakanların

(57) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü Cilt:3, Zikir Maddesi, s.659

gözüne O, celâl ve cemâl aleminin nurlarıyla yansır ve bundan bir an bilinç içinde alıncak olan zevk-i şuhudun bir leması bile cihanlara değerdir. ve bu zikir makamının hiç sonu yoktur. Bu noktada insan, kendinden ve âleminden geçer, bütün bilinci Hakk'ta erir. Zikir ve zikredenden bir eser kalmaz, bilinç yalnız zikredilenden ibaret kalır. Gerçi bu makamın lâfını edenler çoktur, fakat buna erenlerin lâf ile alâkası yoktur.

Bedenle Zikir; bedenın cümle azâsından her birinin görevli oldukları vazifeler ile meşgul ve kendilerinden geçmeleri ve yasaklandıkları şeylerden uzak bulunmalarıdır. Zikir, ibadet ve taatin özüdür.

1.Alenî Zikir: Dervişlerin tekkede yahut herhangi bir yerde toplu olarak zikretmeleridir.

2.Cehri Zikir: Yüksek sesle yapılan zikirdir.

3.Hafî Zikir: Gizli olarak yapılan zikirdir. Tarikatlerin bir kısmında yabancılar bulundurulmaz, yalnız tarikat mensupları tarafından toplu ve gizli olarak yapılır.

4.Kalbî (kalple): Sessiz olarak kalb ile yapılan zikirdir.

KAYNAKÇA

Giriş

- Al-i İmran Suresi, 3/19 (Kur'an-ı Kerim Meali, T. Diyanet Vakfı, Ank., 1993)
 Ansiklopedik İslam Lügatı, Tercüman Yayınları, İst., 1982, C.:1
 Aşlıyüce, Erdoğan, Türk Katliamcısı Kuteybe, Yesevi Dergisi, Yıl:9, Sayı 97, Ocak 2002, İst.
 Ecer, Dr. A. Vehbi, Türk Din Bilgini Matürîdî, Ank. 1978
 İbnu'l Esir, El-Kamil Fi't Tarih (Çev: Yusuf Aydın), Bahar Yay., İstanbul, 1986 C:5
 İslam Ansiklopedisi C:10
 İslam Ansiklopedisi C:4
 İslam Ansiklopedisi C:7
 Köprülü, Ord. Prof. Dr. Fuad. Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar, IV. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Gaye Matba. San., 1981, Ankara
 Yeprem, Prof. Dr. M. Saim, İrade Hürriyeti ve İmam Matürîdî, Mar. öni. İlah. Fak. Vakf. Yay. No:8, III. Baskı, İst., 1997

Birinci Bölüm

- Akgül, Hüseyin, Turgutlu Evliya ve Menkıbeleri, İafak Basım Yayın Tic. Ltd. Şti., 1995, Manisa
 Aşlıyüce, Erdoğan, Türkün Gönül Deryasına Şeyh Sadreddin Konevi, Yine Gel Dergisi, Konya Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayın Organı, Sayı 1: Mart 1993
 Aşlıyüce, Erdoğan, Bolvadin Yeni Ses Gazetesi, 1989, Bolvadin
 Aşlıyüce, Erdoğan, Şeyh Sadreddin-i Konevî, Yesevi Dergisi, Aralık 1996, İstanbul
 Aşlıyüce, Erdoğan, Yine Gel Dergisi. Konya Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayın Organı, Sayı 1, Mart 1993, İstanbul
 Banarlı, N.Sami. Resimli Türk Edebiyatı. M.E.B. Devlet Kitapları, İst. 1971, Cilt:1
 Bursalı Mehmet Tahir Efendi, Osmanlı Müellifleri (1299 - 1915) Meral Yay., 1972 İstanbul
 Cunbur, Müjgan, Saltukname'nin Tıpkı Basımı, 1974, Ank., 1975
 Danişment, İ. Hamî: İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi. Türkiye Yayınevi. İst. 1971, Cilt:1
 Evliya Çelebi Seyahatnamesi
 Evliyalar Ans. C:11 İhlas Gazetecilik Türkiye Gaz. Hold., 1993, İstanbul

- Gülcü, Ali İhsan, Anadolu'nun Manevi Mimarları, Türkiye Gaz. 1998
 Hoca Saadeddin Efendi. Tac'üt Tevârih (Çev: İ. Parmaksızoğlu), Milli Kütüphane Yay. İstanbul, 1974
 Hürriyet Gazetesi 6 Ekim 1974 nüshası
 Karadeniz, Zeria, Hacı Bayram Veli. Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1977
 Konyalı, İbrahim Hakkı. Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi. Yeni Kitap Basımevi, 1964, Konya
 Köprülü, Prof.Dr. Fuat. Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara, 1976, 3. Baskı
 Meydan Larousse, Meydan Yayınevi, 1972, İstanbul
 Oluç, Prof. M. Tayyip. Sarı Saltuk'a Ait Bir Fetva
 Önder, Mehmet, Mevlâna üehri Konya 2. Baskı. Güven Matbaası, 1971, Ankara
 Sümer, Prof. Dr. Faruk. Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları, Cilt 2, Türk Dünyaları Araştırmaları Vakfı, 1999, İstanbul
 Tanpınar, A. Hamdi. Beş Şehir, Bin Temel Eser, İstanbul, 1969
 Timurtaş, F. Kadri. Türk Dünyası El Kitabı.(Türkiye Ede.) T.K.A.E. Ankara, 1976
 Togan, Prof. Dr. A. Zeki Velidi. Umumi Türk Tarihine Giriş İ.ö. Edeb. Fak. Yayınları. 1970, İstanbul
 Turan, Prof Dr. Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti. Turan Neşriyat, 1969 İstanbul
 Turan, Prof. Dr. Osman. Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi Cilt:2, 1969, İstanbul
 "Türk Dünyasına "Başbuğ" Mührü" Yesevî Dergisi Sayı 41, Mayıs Dergisi 1997, İstanbul
 Türkiye Gazetesi Evliyalık Ans., C:10, İhlas Gazetecilik Holding A.Ş., 1992, İstanbul
 Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, C:4, Vakıflar Gnl. Md. Yay., 1986, Ankara
 Yazıcıoğlu, A.Bicani, Envar-ül Âşıkîn (iev: M.Figani), İstanbul, 1970

İkinci Bölüm

- Ahmet Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ, Bedir Yayınevi, 1969, İstanbul C:2
 Araz, Nezihe, Anadolu Evliyalık, Atlas Kitabevi, İst. 1972, III. Baskı
 Aslıyüce Erdoğan Yesevî Dergisi İstanbul, Aralık 1997 Sayı 48
 Aslıyüce Erdoğan, Konevî Dergisi, Konya, Mayıs 1980, Sayı 4

- Atsız, Aşıkpaşaoğlu Tarihi, 14. bab, DK. 1000 TE, İst., 1970
- Atsız, H. Nihal, Hazreti Oruç Beğ Tarihi, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1973
- Baltacı Dr. Cahit, 15-16. Asırlarda Osmanlı Medreseleri Teşkilât Tarihi, İrfan Matb. 1976
- Bostanzade Yahya Efendi, Duru Tarih (Çev: Necdet Sakaoğlu), Milliyet Yayınları, 1978, İstanbul
- Bursalı Mehmed Tahir Efendi, Osmanlı Müellifleri 1299-1915, Meral Yay. İst. C:1
- Büyük Aksoy, Kazım, Hak Yolunun Önderleri, İst. 1979, Eser Neşri.
- Çelebioğlu, Amil-Eraslan, Kemal. İslam Ansiklopedisi. Cilt:13. Yazıcıoğlu Maddesi. Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 1997, Eskişehir
- Danışmend, İ. Hami. İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi TürkiyeYayınevi C:1, 1971, İst.
- Eldivan Belediyesi. Eldivan Belediye Dergisi, 1998, Eldivan
- Hayat Türkiye Ans., İst. 1962
- Hoca Saadetdin Efendi, Tacü't Tev'irih, teviren: İ. Parmaksızoğlu, Milli Kütüphane Yayınları, 1974, İstanbul
- İslâm Ansiklopedisi M.E.B. İst. 1977, 60. cüz, Kastamonu Maddesi
- İslam Ansiklopedisi, C.12/2, Anadolu Üniv. Güzel sanatlar Fak., 1997, Eskişehir
- İslam Ansiklopedisi, c.9
- Konyalı İbrahim Hakkı Abideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi , Konya, 1968
- Küçük, Dr. Hasan, Osmanlı Devleti'ni Tarih Sahnesine Çıkaran Kuvvetlerden Biri: Tarikâtlar ve Türkler üzerindeki Müsbet Tesirleri, TÜRĐAN, İst. 1976
- Mehmet Tahir Efendi (Bursalı). Osmanlı Müellifleri, Meral Yayınevi, 1972, İstanbul C:1
- Meydan Larousse, C:4, Meydan Yayınevi, 1971, İstanbul
- Meydan Larousse, Meydan Yayınevi, İst. 1973, C:1
- Neşri, TTK., Ank., 1995, C:1
- Önder, Mehmet., Anadolu'yu Aydınlatanlar.,Baübakanlık, Vakıflar Gen. Müd. yayınları, Ank., 1998
- Özön, Mustafa Nihat, Osmanlıca, Türkçe Sözlük, İnkılâp ve Aka Yay. İst. 1965, 4. Baskı
- Öztuna, Yılmaz, Türkiye Tarihi, Ötüken Yayınları, 1977, İstanbul, C:2
- Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,

Devlet Kitapları, İst., 1971, II. Baskı C:1,2,3 "Halvet, Halvetiyye, Şâbâniyye maddeleri"
 Şapolyo, Enver Behnan, Kırşehir Büyükleri. Son Matb., Ank., 1967
 Tahir, Kemal, Devlet Ana, Beşinci Baskı, Bilgi Yayınları, 1975, İstanbul
 Türkiye Gazetesi Evliyalara Ansiklopedisi, İhlas Gazetecilik Holding, A .Ş. İstanbul, 1992, cilt:9
 Yazıcıoğlu, Ahmet Bican, Envârü'l Aşıkîn, (sadeleştiren: Mehmet Figani) İst. 1970

Üçüncü Bölüm

Aslıyüce, Erdoğan, Yesevî Dergisi, Sayı 45, Ağustos 1997, İstanbul
 Aslıyüce, Erdoğan, Yesevî Dergisi. Sayı:47, Kasım 1997, İstanbul
 Aslıyüce, Erdoğan, Yesevî Dergisi, Sayı 48, Aralık 1997, İstanbul
 Bostanzade Yahya-Duru Tarih. Milliyet Yayınları Tarih Dizisi, 1978, İstanbul, ss. 253-254
 Çankırı Valiliği İl Turizm Müdürlüğü, Çankırı-Türkiye, 1994, Çankırı Eldivan Belediyesi Dergisi, 1997
 Gövsa, İbrahim Alaaddin, Türk Meşhurları Ansiklopedisi, Yedi Gün Yay., İst., 1974
 İbn'ül Esir. El-Kamil fi't-Tarih Tercümesi, İslam Tarihi (Çev: Özeydin, A-Tulum, M.) Bahar Yay., 1987, İst., C:10
 İslam Ansiklopedisi, C. 6, M.E.B., Anadolu Üniv. Güzel Sanatlar Fak., 1997, Eskişehir
 İslam Ansiklopedisi, C. 3, M.E.B., Anadolu Üniv. Güzel Sanatlar Fak., 1997, Eskişehir
 Konya Halkevi Tarih ve Müze Komitesi. Şikari'nin Karamanoğulları Tarihi. Yeni Kitap Basımevi, 1946. Konya
 Köprülü, M. Fuad. İslam Ansiklopedisi, Aşık Paşa Maddesi C:1 Anadolu Üniv. Güzel Sanatlar Fak., 1997, Eskişehir
 Sümer, Faruk, Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları, C. 2, T.D.A.V., 1999, İstanbul
 Şapolyo, Enver, Behnan. Kırşehir Büyükleri. Son Matbaası Ank. 1967
 Togan, Ord. Prof. Dr. A. Zeki Velidi, Umumi Türk Tarihine Giriş, En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar, C. 1, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1970, İstanbul
 Turan, Prof. Dr. Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, VII. Baskı, Boğaziçi Yay.
 Ülkü, Hayati. İslam Tarihi. Türdav Basın Yayın Ltd. Şti., 1977, İstanbul

Dördüncü Bölüm

Aytürk, Nihat-Altan, Bayram, Türkiye’de Dinî Ziyaret Yerleri, Ankara, 1992

Evliyalar Ansiklopedisi C:1. Tercüman. İstanbul, 1990

Evliyalar Ansiklopedisi, Türkiye Gazetesi, İst. ,1992 C:2 s.242

Gölpınarlı, Abdülbaki. Vilayet-Name Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî, İnkılap Kitapevi. İst. 1958

Olgun, Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri. İst. 1975 C. 1

Şapolyo, Enver Behnan; Kırşehir Büyükleri, Kırşed yay. 1967. Ankara

Tanyu, Hikmet, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri. Ank.

Üniv. Basımevi

Türkiye Gazetesi Evliyalar Ans., C. 2, İstanbul, 1992

Türkiye Gazetesi Evliyalar Ansiklopedisi C. 10, İstanbul, 1992

Beşinci Bölüm

Aşlıyüce, Erdoğan, Yesevî Dergisi, Sayı 80, Ağustos 2000, İstanbul

Aşlıyüce, Erdoğan. Her Yönüyle Kırıkkale. 1974, Ankara

Atsız H. Nihal. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Seçmeler M:E.B., Türk Kültürü Kaynak Eserler Dizisi, 1972, Ankara, C. 2

Atsız H. Nihal. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Seçmeler M:E.B., Türk Kültürü Kaynak Eserler Dizisi, 1972, Ankara, C. 6

Cihangir, Musa. Abdal Hasan Hazretleri’nin Hal Tercemesi. Taüikîprü İlçesi Abdal Hasan Kîyü. İl Kültür Müdürlüğü. Kastamonu, 1997

Evliya Çelebi Seyahatnamesi. C:1

Meral, S-Y., Zile’de Camiiler, Türbeler Veliler ve-Efsaneler. İst. 1991

Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c.2, Milli Eğitim Basımevi, 1993, İstanbul

Sakaoğlu, Necdet. Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi ,Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, İstanbul, C:1

Tacü’t Tevârih, C: I s.269

Tanyu, Hikmet, Ankara ve Çevresinde Adak ve Yerleri, Ankara

Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1967

Ünver, Ord. Prof. Dr. A. Süheyl, Fatih Devri Saray Nakkişhanesi ve

Baba Nakkaş Çalışmaları. İ.Ü. Milli Kültür Eserleri Tesisi, 1958, İstanbul

Vakıflar Genel Müdürlüğü, Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, 1972, Ankara

Altıncı Bölüm

- Acar, Hüsnü, Tarihte Kastamonu 1995, Ankara
- Aslıyüce, Erdoğan, Her Yönüyle Kırıkkale, Ank. 1974
- Aslıyüce, Erdoğan, Yesevî Dergisi, Sayı 47, Kasım 1997, İstanbul
- Cihangir, Musa.S., Kastamonu Eski Eserleri. Kastamonu, 1998
- Çifçi, Fazıl, Kastamonu Camileri-Türebeleri ve Diğer Tarihî Eserleri, Ankara, 1995
- İl Kültür Müdürlüğü. Benli Sultan. Şeyh Muhittin Ebu Şâme Hazretlerinin Hayatı. Kastamonu, 1994
- Öztuna Yılmaz. Büyük Türkiye Tarihi, C:2, Ötüken Yayınevi 1983, İstanbul
- Şapolyo, Enver Behnan, Entolojik Köy Araştırmaları, Ankara'da Beydili Aşireti; Türk Yurdu, Eylül 1954"
- Şapolyo, E.B., Ankara Araştırmaları Türk Yurdu Dergisi. Ank. 1954 Sayı: 237
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, Ankara
- Vakıflar Genel Müdürlüğü , Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, Ank., 1972, C:1

Açıklamalı Sözlük

- Ansiklopedik İslam Sözlüğü, 1987
- Britannica Comptons' Gnl. Kült. Ans., C. 1, Ana Yay. A.Ş., 1991, İst.
- Britannica Comptons' Gnl. Kült. Ans., C. 3, Ana Yay. A.Ş., 1991, İst.
- İslam Ans. C. 2, 1997
- İslam Ansiklopedisi, Cilt:4, 1997
- İslam-Türk Ansiklopedisi, 1987
- Katip Çelebi, Tuhfet-ül Kibar fi Esfari'l Bihar, Milli Eğ. Basımevi, İst., 1973
- Köprülü, Prof.Dr. Fuat, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1981, Ankara
- Kur'an-ı Kerim Ansiklopedisi, 1988
- Melikoff, İrene, Hacı Bektâş-Efsaneden Gerçeğe, Cumhuriyet Ktp.,1998, İst.
- Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt I, 1993, s.5.
- Samancıgil, Kemal, Bektâşilik Tarihi, Tecelli Matbaası, 1945, İstanbul,
- Tarikatlar Ansiklopedisi, 1991
- Temel Britannica, C. 18, 1993
- Temel Türkçe Sözlük, 1990

İNDEKS

A

Abbasoğulları 26
 Abdal Paşa 229
 Abdal Hasan 342
 Abdal Hasan Köyü 342
 Abdalân-ı Rum 114
 Abdullâh Demirhan 376
 Abdurrahman Merzifonî 309
 Abdülhalik Gücdüvânî 31
 Abdülhâlik Gücdüvânî 157
 Abdülkadir Donuk 238
 Abdülmecit Şirvânî 345
 Açık Kapılar 84
 adâb 48
 Adana 251
 Adem 49
 Adem Bila 221
 Afrika 269
 Ahıska 41
 Ahıska Türkü 41
 Ahî 80
 Ahî Evran 21, 56, 57, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 84, 88, 91, 92, 93, 97, 184, 185, 187, 189, 246, 257, 284, 298, 305
 Ahî Hasan 196
 Ahî Şeyhi Edebâlî 191
 Ahî Yunus 124
 Ahîlik 79
 Ahîyân-ı Rum 114
 Ahlat Köyü 170
 Ahmed Fâkih 289
 Ahmed İbn-i Hanbel 189
 Ahmed Yesevî 30
 Ahmet İlhan 280
 Ahmet Bican Ercilasun 301
 Ahmet Çeviren 166
 Ahmet Eflâkî 171

Ahmet Erdoğan 301
 Ahmet Fakih 171
 Ahmet Gülşehri 183
 Ahmet Hamdi Tanpınar 146
 Ahmet Kuddusi 313
 Ahmet Özdemir 301
 Ahrariyye 161
 Akbedrettin 134
 Akça Baba 292
 Akçahisar 103
 Akçakoyunlu Köyü 338
 Akköy 352
 Akpınar ilçesi 300
 Aksaray 91
 Aksarayî 129
 Akşemseddin 134
 Âl-i Burhân 29
 Alâaddin Keykubat 86
 Alâaddin Paşa 196
 Alaattin Keykubat 243
 Alaeddin Erdebilî 127
 Alaeddin Erdebilî 127
 Alaeddin Keykubat 244
 Alaşchir 110
 Alâüddeve 91
 Alâüddin Çelebi 89
 Alemdağı 224
 Alemdar 226
 Alexandra Troas 353
 Alıncak 90
 Ali Bahadır 100
 Ali Bey Camii 220
 Ali Çakmak 221
 Ali Rıza Mert 112
 Ali Semerkandî 280
 Alim Avcı 320
 Aliyyül-Büka 169
 Almatı 39
 Altılar 80
 Altıneli 103
 Altınyunus 237
 Alva 167
 Amasya 143

Amel Baba 387
 Amr İbn-ül As 23
 Amul 26
 Anadolu Selçukluları 171
 Anavarza Kalesi 375
 Andakî 31
 Andronikos 260
 Ankara 91
 Anna Comnena 225
 Antakya 233
 Araç 235
 Arâis-ül-Kur'an 336
 Arâisü'l Kur'an ve Nefâisü'l-Furkan 336
 Arakıyeczâde Şemssettin Efendi 346
 Aras ırmağı 32
 Arif Kılıç 277
 Arnavutluk 103
 Arpa Çukuru 99
 Arslan Baba 39, 45
 Arslan Bulut 301
 Artuhi 225
 Artuk Bey 229
 Asa Pınarı 351
 Asar-ı Atika Müzesi 74
 Asena Demirtola 276
 Asilbek Rahat 238
 Aşık Paşa 56, 59, 68, 187, 240, 241, 284, 298, 299, 301, 304, 305, 306, 307, 308, 371
 Aşık Paşa Divanı 303
 Aşık Paşaoğlu 195
 Aşık Paşazade 121
 Aşıkpaşaoğlu 199
 Aşıkpaşazâde 114
 Aşıkpaşazade tarihi, 122
 Ataî 327
 Ateşbâz-ı Velî 380
 Atilla 261
 Avar 261
 Avasım 26

Avcı Mehmet 336
 Avsarlar 224
 Ayapavla Köyü 326
 Aydın 116
 Aydınoglu Gazi Umur
 Bey 260
 Aydil Erol 237
 Aydoğan Uğurlu 165
 Aydos 226
 Ayınzarba Ovası 233
 Azerbaycan 32

B

Baba Muhlis 94
 Baba emaneti 45
 Baba İlyas 94
 Baba Nakkaş 325
 Baba Nakkaş Kasabası
 326
 Baba Sultan köyü 112
 Baba Yusuf 142
 Babadağı 99
 Babaeski 100
 Bacıyân-ı Rum 114
 Bagavi 73
 Bağdâdî 161
 Bağdat 30, 31, 189, 190,
 224, 225, 226, 288, 365
 Bahaeddin Nakşibend
 144
 Bahâeddin Veled 171
 Baki Yeşiloğlu 111
 Bakışiye 298
 Baklalı Köyü 326
 Balâ Hatun 188
 Balaban Bey 321
 Balçova 237
 Balıkcay 32
 Balıkesir 99
 Balım Sultan 57
 Balım Sultan 120
 Bamiyin 30
 Baranaklı 298
 Barbaros 270

Basri Çiftçi 236
 Batı Trakya 106
 batın 58, 128, 133
 bâtinî 58
 Battal Mescidi 87
 Bay Hoca 192
 Baycu Noyan 88
 Bayezid Bistami 127
 Bayraklı Baba 360
 Bayraklı Baba Türbesi
 360
 Bayramı 142
 Beçin 396
 bedii 132
 Beğdili 251
 Beğdili aşireti 251
 Bektâşî Velâyetnameleri
 171
 Belh 26
 Benli Sultan 388
 Benli Sultan Türbesi 388
 Berke Han 102
 Berkî 31
 Bermekoğulları 26
 Besarabya 99
 Beşikli Türbe 369
 beyân 132
 Beydili 371
 Beydili Aşireti 372
 Beykent 24
 Bıçakçı Dede 142
 Bıyıklan Köyü 348
 Bicani 142
 Biga 262
 Bilecik 96
 Bilecik Hisarı 188
 Bilgehan Aslıyüce 113
 Bilirkişiler 83
 Billur Han 226
 Birünî 24
 Bitinya 192
 Bizans 196
 Blagay 103
 Bohemund 231

Bolayır 259
 Bolu 138
 Bor 100
 Borgulu 245
 Bosna 103
 Boyalı Köyü 326
 Bozcaada 122
 Bozok 196
 Bozoklar 163
 Buğra Atsız 238
 Buhara 24, 26, 27, 28,
 29, 30, 45, 154, 156, 350
 BUHARÎ 27
 Bulûğü'l-Merâm 207
 Bursa 92
 Buşanç 26
 Büzencird 30
 Buzev 100
 Buzev (Romanya) 100
 Büyük Osmanlı Tarihi
 124

C

Caca Bey 248
 Candaroğulları 369
 Canik 233
 Cebraîl 45
 Cece 251
 Ceceli 251
 Ceganayan 26
 cehlennem 43
 cehri zikir 31
 Celal Ata 49
 Celaleddin Karatay 68,
 86
 Celâleddin Rûmî 104
 Cemal Kalender 104
 Cemâliyye 213
 Ceneviz 260
 Cenevizliler 260
 Cengiz Gönül 354
 Cengiz Han 278
 Cengiz Yurdanur 113

cennet 43, 45, 55, 76,
106, 293, 334, 420, 425
Charallies 225
Cimri 72
Civitoğlu Medresesi 220
Cizye 25
Comnenos 233
Cumapazar 347
Cumhur Pazarköylü 354

Ç

Çağa Bey 227
Çaka 224
Çaka Bey 238
Çamlıdere 280
Çanakkale 260
Çankırı 91
Çarhname 173
Çatalca 326
Çatalca Kasabası 326
Çavuldur 224
Çavuldur Çaka 238
Çekirgesuyu 283
Çeltik Baba 277
Çeşme 236
Çiçekdağ 300
Çiftlik 167
Çimbi Kalesi 260
Çimbicik 260
Çimen Kalesi 260
Çimenlik Hisar 260
Çimkent 38
Çimlik 260
Çimpe Kalesi 259
Çin Hisarı 260
Çobanoğulları 364
Çogun 298
Çorum 251
Çorum Millet
Kütüphanesi 365
Çubuk 376
Çubuk ilçesi 170

Çukurtaş 298

D

Dağdemirciler Köyü 348
Daniş Abdullah 313
Danişmend Ahmet Gazi
365
Danişmend Gazi 225
Danişmend Taylu 231
Danişment Ahmet Gazi
230
Danişmentname 224
Danzing 100
Darende 136
Davut Şimşek 221
Dedeler Köyü 348
Dediği Sultan 294
Dehriyye 27
Denizli 90
Derecik 262
derviş 21, 32, 43, 49, 50,
52, 54, 77, 99, 108, 114,
116, 118, 121, 124, 128,
135, 144, 148, 173, 182,
188, 191, 194, 196, 204,
213, 275, 287, 295, 298,
327, 371, 377, 378, 401,
402, 403, 409, 410, 413,
414, 426, 427, 429, 431
Devrekâni 394
Dicle 193
Dilaver Cebeci 237
Dilâver Cebeci 39
Dilsiz Sultan 343
Dimetoka 260, 262
Divan-ı Hikmet 39
Diyar-ı Rûm 188
Dobruca 99
Doğan Bey 226
Domanıç 96
Dûmalî 167
Durduoğlu Kumral Dede

194

Durusu 325

E

E. Hakkı Ayverdi 121
Eba Müslim 25, 26
Eba Müslim Horasanî 26
Ebû Hanife 27
Ebû Hasan Harakanî 159
Ebu Mansur el Matürîdî
28
Ebu Seleme-tûl-Hallâl
26
Ebu'l Abdullah
Muhammed bin İsmail
27
Ebû'l-Hâmîdî 127
Ebûl Abbas 26
Ebul Hayr Rûmî 104
Ebus'suud Efendi 103
Ebû'l Vefâ 116
Ebû'l Vefâ bin Ukeyl
189
Ece Halil 261
Edeb 65
Edebâlî 188
Edirne 100
Efendiköy 300
Eflâkî 90
Efremiya 225
Ehl-i Beyt 27
Ekmekçi Koca 127
Ekrem Işık 137
El-Bedir-ül münir fî
Şerh-i Ehâdis-il Beşir-in
Nezir 315
Elazığ 136
Elbistan 232
Eldivan 163
Eldivan Dağı 167
Elif Öcal 280
Elmalı Köyü 170

Elvan Çelebi 306
 Elvan Şirazi 149
 Emevi 23, 25, 26, 79
 Emir Belek bin Behram 232
 Emir Caca 91
 Emir Danişmend Taylu 224
 Emir Eretna 262
 Emir Gazi Gümüştekin 230
 Emir Karatekin 220
 Emir Karatekin Bey 228
 Emir Küfal 156
 Emir Sultan 130
 Emirburnu Dağı 355
 Emr-i mâruf 52
 Engüriyye 231
 Enis Öksüz 237
 Envârü'l-Âşıkîn 205
 Eraslan 243
 Erciyes Dağı 87
 Erdebil 32
 ERDEBİLÎ 32
 Erdebili 127
 Erdoğan Ashyüce 38
 Eren Dede 352
 Erenler Köyü 226
 Eretna 304
 Eretnaoğulları 304
 Eretnaoğulları Beyliği 304
 Ergenekon 196
 Erkân Kapısı 85
 Ermeni 192
 Ermeni Beli 192
 Ertan Çiçek 248
 Ertuğrul Gazi 192
 Erzincan 232
 Erzurum 330
 Eseddin 253
 Eskipazar 283
 Eskişehir 112

Esnaflar Kethüdâsı 83
 Esnaf Şeyhi 83
 Esnaf Yiğitbaşısı 83
 Eş'ari 29
 Eşrefoğlu 293
 Eşrefoğlu Rûmî 374
 Evhâdüddîn-i Kirmânî 88
 evliyâ 46, 63, 135, 289, 292, 303, 374, 380, 416, 428, 429
 Evliyâ Çelebi 274
 Evrenos Bey 261
 Eyubeli 251
 Eyüp Boyacı 354
 Eyyub Bin Yunus 224
 Ezine 110

F

fakih 29, 346
 Fakih Ahmed 104
 FAKRNAME 51
 Farâbî 72
 Fasilyus 100
 Fatih 102
 Fatma Hatun 88
 Fazıl Ahmet Paşa 331
 Feleknâme 184
 Fenafillah 52
 Fergana 24
 Ferhad Paşa 270
 Feridüddin-i Attâr 184
 Feslihan 226
 Feslikahin 226
 Fethiye 396
 Fethullah Akın 141
 Feyzullah Baba 57
 fıkıh 31
 Fırat 193
 Filantropos Aleksiyus 396
 Fuat Köprülü' 171

G

Gagavuz 102
 Gankıra Kalesi 223
 Garibname 302
 Garip Baba 386
 Gavs-i A'zam 131
 Gâzî Ahmed Bey 396
 Gazî Fazıl 261
 Gazi Fazıl 262
 Gazi Umur Bey 260
 Gâziyan-ı Rum 114
 Gelibolu 202
 Gence 330
 Gerece 283
 Germiyan 123
 Geyik Baba Köyü 122
 Geyikli 122
 Geyikli Baba 21, 57, 78, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 121, 123, 124, 144
 Geyikli Kemalli Köyü 124
 Gıyaseddin Keyhüsrev 244
 Gıyasettin Keyhüsrev 86
 gıybet 66
 Gök-Alp 200
 Gölez 163, 167
 Gököy 363
 Göynük 262
 Gücdüvani 31
 Gülbak 61, 372
 Gülşehri 56, 183, 185, 187
 Gülten Abdulla 238
 Gümüşhanevî 161
 Gümüştekin 230
 Gündeşli 371
 Gürcistan 222
 Gürekle Tepe 170

Gürsu 111
Güvenç Abdal 57
Güyük Han 244

H

Habil Hülagü 237
Haccac 23, 24
Hâce Yusuf Hemedânî 157
Hâcegan 158
Hâcegân 157
Hâcegân tarikatı 157
Hacı Bayram 129
Hacı Bayram-ı Velî 21, 57, 78, 129, 140, 141, 143, 144, 145, 146, 148, 149, 163, 202, 310, 353
Hacı Bektâş-ı Velî 21, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 66, 78, 94, 100, 107, 189, 254, 274, 306
Hacı Hatun 306
Hacı İl Bey 261
Hacıbektaş 56, 412, 413
Hacıköy 167
Hadis 27, 74, 189, 220, 335
Hâdis-i Erbâin Şerhi 315
Haf 310
Hakem 23
Hakikat 51, 53, 54, 63, 71, 85, 145, 147, 151, 174, 175, 177, 178, 207, 402, 411, 423
hakikat makamı 53
Hakim Senâî 31
Hakkı Ayverdi 122
Hakkı Tekkeşin 363
Halep 251
Halid-i Bağdâdî 161
Hâlidîyye 161
Halil Ece 102
Halil-ür Rahman Camii

169
Hâlim Bâki Kunter 91
Halveti 315
Halvetiyye 211
Hamdullah Kazvinî 32
Hamid Kasabası 300
Hamidü'ddîn-i Aksarayî 126
Hamidüddîn Aksarayî 135
Hamidüddîn-i Hamid 126
Hammer 123
Hamza Baba 392
Hanbelî 189
Hanefî 29, 406
Harakanî 159
Harezmi 24
Harezmi Devleti 276
Harezmliler 24
Hariciye 27
Harmanalanı Köyü 348
Harun Reşit 26
Harûn Velî 290
Harûn-ı Kerâmet 288
Harzem 24, 277, 278, 414
Harzemşah 24
Hasan Bey 91
Hasan Coşkun 209
Hasan Dede 370
Hasan Geylânî 276
Hasan Kelami Paşa 264
Hasan Küçük 216
Hasan Leblebici 392
Hasandede Köyü 370
Hasibe Mazıoğlu 173
Hasip Yılanlıoğlu 389
Haşimoğulları 23
Hatiroğlu Şerafeddin 245
Hatiroğlu Şerefüddin 89
Hatun Sultan 392
Hatunsaray Köyü 289

Havf 52
Hayâ 65
Haydar Baba 292
Haydar Dede Sultan 376
Haymana 95
Hayranî 62
Hayreddin Tokâdî 209
Hayreddin-i Tokâdî 213
Hazreti Peygamber 44
Hemedân 30
Hera 26, 30
Hilla Gölü 57
Hırla 300
Hızır 44, 217, 291
Hicaz 28, 142, 161, 169
hidâyet 64
Hidayet Öztürk 236
hikmet 132
Himmetoğlu Hasan Doğan 170
Hindistan 161
Hisarcık 168
Hoca Abdullah Berkî 31
Hoca Ahmed Yesevî 21, 30, 31, 32, 33, 37, 38, 39, 42, 43, 46, 48, 50, 55, 58, 78, 99, 109, 123, 279, 370
Hoca Ahmed Yesevî Vakfı 370
Hoca Ahmet Fakih 171
Hoca Aka Maatır 382
Hoca Alaeddin Erdebili 127
Hoca Alaeddin Erdebili 127
Hoca Alâeddin-i Atâ 157
Hoca Dehhânî 173
Hoca Hasan Andakî 31
Hoca Mes'ud 173
Hoca Muhammed Parsa 157
Hoca Saadeddin Efendi 122

Hoca Sadettin Efendi
190

Honat Hatun Medresesi
136

Horasan 25, 31, 49, 57,
58, 59, 60, 79, 99, 119,
147, 157, 158, 169, 173,
174, 179, 188, 274, 276,
287, 294, 298, 310, 327,
342, 350, 375, 404, 410
Hoy kasabası 122
hurma 45

hüccet 127

Hülâgü Han 89

Hülâsat-üt-Tefâsir 336

Hünkâr Şeyhi 331

Hüsameddin Haçok 88

Hüseyin İlhan 376

Hz. A1 23

Hz. Ebû Bekir 159

Hz. Ebubekir 22

Hz. Eyyüb 353

Hz. Muhammed 22, 45,
74, 264, 333, 413

Hz. Osman 23

Hz. Ömer 23

Hz. Peygamber 28

I

ibadet 47, 48, 104, 122,
131, 146, 147, 148, 206,
216, 288, 341, 411, 429,
430, 431

İbn Danişmend 231

İbn 'el-Kalânîsî 234

İbn-i Batuta 80

İbn-i Bibi 246

İbn-i Hubeyre 25

İbn-i Sina 72

İbn-ül Esir 234

İbn-ün Neccar 30

İbrahim Altay 37

İbrahim Dede 353

İbrahim Paşa 270

ibret 64, 108

icazet 64, 310

İçel 251

içtihad 27

İhsan Kaynar 259

II. Abdülhamit 264

II. Abdülhamit Han 264

II. Alaattin Keykubat

243

II. Alaeddin Keykubat

244

II. Beyazıd 270

II. Beyazıd Han 102

II. Bohemond 233

II. Gıyaseddin

Keyhüsrev 244

II. İzzeddin Keykavus

244

II. İzzettin Keykavus

243

II. Murad 143

İldivan 224

İlgaz 221

İlgaz Dağı 388

İlhanlı 280

İlhanlı Devleti 280

İlm-i Ledünn 66

İmâm Alâüddin Aliyy-

ibni Muhammedil-

Bağdâdî 332

İmam Bagavi 73

İmam Ebû Yusuf 27

İmâm Khazın 332

İmam Meliküddin

Zâviyesi 347

İmam Muhammed 27

İmam Râbbânî 161

İmam-ı Azam 27, 30, 32

İmam-ı Cafer-i Sâdık

289

İnce Bedreddin 142

İncegüz nahiyesi 326

İncil 166

İnebey 320

İnegöl 112

Irak 28, 161, 229, 280

İran 28, 46, 222, 373,
402, 406, 409, 425

İrene Melikoff 225

İsa Bey 99

İsa Çelebi 323

İsa Dede Efendi 214

İsa-yı Mücerred 285

İsakça 100

İsfahan 30

İsfahan 280

İsfendiyar Bey 394

İskenderiye 29

İsmail Ergi 392

İsmail Humi Danişmend

336

İstanbul 236

İstefan Duşan 262

Istranca Dağları 326

İşçi Başı 83

İtburnu 191

IV. Mehmet 336

IV. Rükneddin

Kılıçarslan 89

İvazpaşa Medresesi 134

İzmir 236

İzmit 262

İznik 100

İzzeddin Keykavus 244

İzzettin Keykavus 243

İzzettin Köyü 326

K

Kabalika Aleksandros
238

Kaderiye 27

Kadı İskelesi Camii 268

Kadın Evliya 392

Kadın Evliya Türbesi
392

Kafkasya 222

- Kahtabey 25
 Kalecik 338
 Kalecik ilçesi 338
 Kalender Dede 376
 Kalenderî 104
 Kaliakra 100
 Kaman 300
 Kamil Aliyev 237
 kâmil insan 46, 215
 Kantakuzen 260
 Kanuni Sultan Süleyman 102
 Kanûni Sultan Süleyman 270
 Kapalı Kapılar 85
 Kapı 51, 63, 66, 84, 85, 97
 Kaptân-ı Deryâ Sinan Bey 270
 Kara Doğan 224
 Kara Medrese 142
 Kara Mukbil 321
 Kara Şeyh 279
 Kara Tekin 220
 Kara Tigin 224
 Karabağ 330
 Karaca Ahmed 104
 Karaca Hisar 199
 Karacadağ 95
 Karacahisar 200
 Karahanlı Türk Devleti 79
 Karahanlılar 29, 224
 Karahöyük 56, 59, 94, 412
 Karakurt 183
 Karakurt Köyü 355
 Karaman 90
 Karaman Türkmenleri 90
 Karâmanî 142
 Karamanlı Şucaüddin 128
 Karamedrese 128
 Karamustafapaşa 309
 Karanlık Evliyâ 380
 Karasu çayı 32
 Karaşems 345
 Karaşemseddin 134
 Karataş Hamamı 220
 Karataylar 224
 Karatekin 224
 Karesi 102
 Karesioğulları 99
 Karesioğullarından İsa Bey 99
 Karya 396
 Kastamonu 91
 Kâşe Sultan 310
 Kaya Şeyhi 284
 Kayabaş Şeyh 393
 Kayı 95
 Kayı aşireti 196
 Kayı Boyu 95
 Kayıhanlılar 224
 Kayseri 59, 77, 86, 87, 88, 127, 128, 136, 169, 232, 244, 300, 302, 303, 365, 404
 Kazakistan 38
 Kazova 278
 Kazvinî 32
 kelam 31
 kelâm 132
 Kelimetullah 50
 Kemal Cengiz 354
 Kemal Çapraz 301
 Kemal Gümüş 221
 Kemal Reis 270
 Kengiri 167
 Kepsut 320
 Kesikbaş 313
 Keskin 299
 Kestanbol 354
 Kestanbol Kaplıcaları 354
 Keş 26
 Keşan 386
 Keşiş Dağı 122
 Keyhüsrev 244
 Keykavus 102
 Keykubat 243
 Kılıç Arslan 232
 Kılıçarslan 230
 Kılıçözü Çayı 300
 Kılıçözü Deresi 300
 Kıpçak 101
 Kıptî 23
 Kırgız 41
 Kırgızistan 38
 Kırkkale 300
 Kırım 102
 Kırklar Meydanı 57
 Kırşehir 56, 59, 76, 77, 89, 91, 92, 94, 96, 183, 184, 187, 188, 198, 241, 248, 249, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 258, 296, 297, 300, 302, 304, 305, 306, 307, 308, 355, 356, 382
 Kızılca 298
 Kızılcabedrettin 134
 Kilikya 233
 Kitâb-ı Bahriyye 270
 Koçu Baba 338
 Koçu Baba köyü 338
 Koğuculuk 66
 koltuk iskefesi 92
 Komnenos 238
 Konevî 57
 Konevi Dergisi 37
 Konya 67
 Korfu Adası 103
 Kosova 103
 Kovancılar 136
 Köçekli 371
 Köprülüzâde Ahmet Paşa 331
 Körüktaş 110
 Körüktaş Köyü 353
 Köse Peygamber 304

Köse Peygamber
 Alâaddin Ali Şah Rûhi
 304
 Köseadağ 87
 Köşk ilçesi 116
 Kudüs 173
 Kûfe 23, 27
 Kumani 261
 Kumral Dede 194
 Kumru 221
 Kur'an 27, 41, 71, 115,
 132, 133, 137, 138, 143,
 212, 280, 333, 334, 336,
 397
 Kuran-ı Kerim 41, 71,
 137, 397
 Kurban Bayramı 367
 Kutbeddin Haydar 104
 Kuteybe 23, 24, 25, 434
 Kuteybe bin Müslim 79
 Kutlubey köyü 326
 Kutluk Şah 296
 Kuyumcu 371
 Küpe Dağı 287
 Kütahya 123

L

Ladik 90
 Lala Şahin 321
 Larende 172
 Lipka 100
 Lokman Perende 58
 Lonca 81
 Londra 173
 Lübâb- üt Tet'vil fi
 Maâni-t-Tenzil 333

M

M. Ali Özgüven 111
 Mahmud Hayrani 104
 Makedonya 109
 Malatya 26, 67, 136,
 224, 230, 231, 232, 235,

365
 Malkara 207
 Malta 270
 Malta Hâkimi 270
 Mamuriye 225
 Mandıray Şahi 326
 Manisa 110
 Mankurya Kalesi 225
 Mansur 27
 Mantukû't-Tayr 184
 Marifet 51, 53, 63, 85,
 411, 426
 Marifetname 302
 Mâtürîd 28
 MATÜRİDÎ 28
 Matürîdî 28, 29, 223
 Mâverâünnehir 28, 29
 meâniye 132
 Medine 173
 Megâribü'z-zemân 205
 Megri (Fethiye) 396
 Mehmed Said Efendi
 216
 Mehmed-i Bicân 206
 Mehmet Ali Özgüven
 67
 Mehmet Emin Dinç 237
 Mehmet Ali Altınmakas
 137
 Mehmet Ali Özaltın 236
 Mehmet Ashyüce 140
 Mehmet Ateşoğlu 237
 Mehmet Beycan 354
 Mehmet Çelebi 296
 Mehmet İnce 395
 Mehmet Koca 238
 Mehmet Paşa 195
 Mehmet Teymür 183
 Mekke 28, 139, 173,
 280, 281, 310, 376
 Melik Arab b. Kılıç
 Arslan 232
 Melike Hatun 142
 Melikgazi 169

Menakıb-ül Arifin 171
 Mengücek 232
 Mengücekoğlu 232
 Menteş 59
 Menteşe Bey 395
 Meriç 262
 Merv 26, 30, 31, 189,
 190
 Merv al Rûd 31
 Mervan 26
 Meryem Hatun 225
 Merzifon 309
 Merzifonlu Kara
 Mustafa Paşa 333
 Metal İşleri 78
 Metin Çobanoğlu 248
 mevali 25
 Mevlâna 75, 89, 171,
 172
 Mevlâna Abdurrahman
 120
 Mevlâna Fenâri 132
 Mevlâna Halid-i
 Bağdâdî 161
 Mevlevî 104
 Mısır 23, 28, 29, 206,
 269, 270, 271, 307, 310,
 311, 425
 Mikail Bayram 86
 Mikar Camisi 220
 Mithat Saylam 248
 Moğollar 57, 72, 87, 88,
 89, 100, 244, 246, 255
 Molla Fenâri 134
 Molla İlâhi 161
 Molla İlâhi-i Simâvî 161
 Molla Zeyrek 142
 Mostar 103
 Muaviye 23
 Mudanya 329
 Mudurnu 262
 Muhammed Bahaeddin
 Nakşibend 144
 Muhammed Buhari 99

Muhammed Parsa 158
 Muhammediyye 206
 Muharrem Ertaş 183
 Muhiddin-i Pirî 268
 Muhlîs Baba 240
 Muhlîs Paşa 241
 Muhliseddin Musa 241
 Muhsin Kadioğlu 238
 Muhyiddin ibn-i Arabî 68
 Muhyiddin-î Arabî 189
 Muinüddin Pervane 102
 Muinüddin Süleyman 89
 Mukatil er-Razî 28
 Murad-ı Vefî 163
 Musa Aksoy 354
 Muslihüddin-i Karâmani 134
 Mustafa Akdağ 82
 Mustafa Çakmak 221
 Mustafa Elitez 137
 Mustafa Üstün 37
 Mustafa Yıldırım 112
 Mustafa'ul-Berkî 216
 Mustarşid 234
 mutasavvîf 30, 32, 42, 57, 58, 63, 68, 104, 107, 108, 118, 135, 149, 150, 171, 173, 188, 301, 307, 404
 mutezile 29
 Muzaffer Karagöz 389
 Müceddidiyye 161
 Mükremîn Halil Yinanç 225
 Münir Yörük 325
 Münşâât 336
 Mürşid-üs Sâlikin 315
 Mürşid 48, 63, 66, 128, 141, 142, 147, 196, 213
 Müslühiddin Efendi 347
 Müstecab Subaşı 321

N

Nakkaş köyü 325
 Nakşibend 144
 Nakşibendî 154
 Nakşibendî-Halidî 368
 Nakşibendiyye 156
 Namık Kemal 264
 Nâsîrüddin Mahmut bin Ahmed el Hôyi 88
 Nasipli Baba 292
 Nasreddin hoca 104
 Navarin 270
 Necatî Erol 112
 Necatî Gültepe 238
 Necip Özkan 112
 Nefahatü'l-üns 345
 nefsi öldürme 48
 Nesa 26
 Nesef 26
 Neşet Ertaş 183
 Neşrî 122
 Neşri tarihi 122
 Nevşehir 56, 243, 251
 Neyh-i münker 52
 Niğbolu 130
 Niğbolu zaferi 130
 Niğde 100
 Nikephuros Botanciates 238
 Niksar 235
 Nil 193
 Nilüfer Hatun 262
 Niş 103
 Nişabur 26, 57, 58, 59
 Nizamülmülk 31
 Nizek Tarhan 24
 Noyan 90
 Numan 27
 Nur-ül Vücut 71
 Nureddin Caca 90
 Nureddin Şîrvânî 330

Nurettin Çetinkaya 354
 Nurettin Taşer 37

O

Oğlakçı 163
 Oğuzhan Aslıyüce 229
 Oğuzhan Bilgin 141
 Oğuzname 99
 Ohri gölü 103
 Orhan Çakıroğlu 238
 Orhan Gazi 116
 Orkun 78
 Orta ilçesi 170
 Osman Gazi 188
 Osmancık 365
 Ökse 300
 ölüm 43, 70
 Ömer Fuâdî 216
 Özbağ 300
 Özbek 41
 Özbekistan 38
 Özcan Ünlü 301

P

P. Witte 102
 Peçenek 261
 Pervane 90
 peştemal törenleri 83
 Peygamberin sünneti 27, 64
 Pirî Reis 268
 Pont 230
 Portekiz 270
 Portekizliler 270
 Prof. Dr. Enis Öksüz 237
 Prof. Dr. A. Zeki Velidi Togan 107
 Prof. Dr. Abdülkadir Donuk 238
 Prof. Dr. Ali Osman Özcan 20

R

R. O. Türkkân 238
 Râbbânî 161
 Rafet Körüklü 238
 Rakka 251
 Ramazan 367
 Reça 52
 Refik Öztürk 197
 Refik Soykut 82
 Regaip kandili 367
 Risâle fi Beyanîs-Semâ 303
 Risâle-i Mebde vel-Me'ad, A'mal-ül-Yevm vel-Leyl 336
 riyâzet 47, 391, 426, 429
 Rodop 106
 Rodos 238
 Romisan 24
 Rus propagandası 39
 Rutbîl 24

S

Saadettin Köpek olayı 86
 Sabetay Sevi 331
 Sabetayist 332
 Sadık Tural 301
 Sadi Cinkılıç 345
 Sadr-ı Cihan 29
 Sadrazam İbrahim Paşa 270
 Safevî Devleti 32
 Safiyyüddin Erdebîlî 32
 Safiyyüddin İshâk 127
 sahabe 27
 Sahîp Fahrüddin Ali 89
 Sakız 238
 Saltuk 99
 Saltukname 104

Samî Yavrucak 237
 Samsat 233
 Sancar 234
 Saray 167
 Sarı Batı 192
 Sarı Danişmend 310
 Sarı Kız 110
 Sarı Saltuk 21, 57, 78, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 313
 Sarı Saltuk Gazi 99
 Sarı Selim 376
 Sarıca Paşa 265
 Saruca Bey 321
 Saruhan 264
 Saruhan Bey 260
 Saruhanlı 236
 Sayram 44
 Secahlı Köyü 326
 seccâde 64, 350, 376
 Selâhaddin bin Mübarek 156
 Selâhattin Buhârî 350
 Selâhattin Sarı 304
 Selanik 262
 Selçuklu 31, 56, 57, 63, 68, 72, 73, 74, 87, 88, 89, 90, 95, 100, 102, 139, 171, 172, 173, 184, 187, 200, 224, 235, 238, 240, 243, 244, 245, 246, 252, 254, 287, 297, 304, 305, 355, 365, 366, 367, 380, 393
 Selçuklu Devleti 188
 Selek Köyü 170
 Selman Reis 270
 Semerkand 28, 30, 280
 Semerkant 24, 281
 Semnânî 30
 Semra-Yusuf Meral 278

Senâî 31
 Seydikavağı 263
 Seydiler 166
 Seydiler köyü 166
 Seydişehir 287
 Seyf 80
 Seyid Lokman 99
 Seyir-ü süluk 53
 Seyit Ali Kahraman 229
 Seyyad Hamza 173
 Seyyid Bedrettin 289
 Seyyid Muhammed Paşa 315
 Seyyid Muhammed Tuvattı 269
 Seyyid Sâlih 284
 Seyyid Sünneti Efendi 216
 Sırri Sakatî 276
 Sinop 224
 Siracıüddin Efendi 278
 Sisam 238
 Sivas 59, 87, 99, 224, 225, 231, 240, 244, 251, 353
 smail Hakkı Bursevî 337
 Solfasol (zülfadl) 141
 Solfasol (zülfadl) köyü 141
 Somuncu Baba 21, 32, 57, 78, 125, 126, 127, 128, 130, 132, 133, 135, 136, 137, 139, 142
 Söğüt 96
 Suat Telatar 37
 Süfi 43
 Sultan II. Murad 206
 Sultan Kılıçarslan 230
 Sultan Melikşah 225
 Sultan Mesud 232
 Sultan Orhan 111
 Sultan Sancar 234

Sultan Şehinşah 232
 Sultanönü 198
 Suluca Karahöyük 56
 Sühreverdî 316
 Sühreverdî 86
 Sühreverdî el-Maktûl 86
 Sükûnet 65
 Süleyman Bin Numan 224
 Süleyman Erdiñç 136
 Süleyman Paşa 262
 Süleyman Pervane 245
 Süleyman Şah 200
 Süleyman Türkmâni 284
 Süleyman Yalçın 352
 Süzebolu 326
 Sveti Naum Manastırı 103
Ş
 Şâ'bân-ı Velî 209
 Şabaniyye 315
 Şabâniyye 211
 Şabanüzü 163
 şafii 32
 Şah İsmail 32
 Şah İsmail Safevi 32
 Şah-ı Nakşibendî 154
 Şam 23, 26, 68, 72, 127, 142, 169, 173, 179, 189, 266, 280
 Şehinşah 232
 Şehzade Cem Sultan 104
 Şekerfuruş Hasan 171
 Şekerfuruş Hasan türbesi 171
 Şems-i Tebrizî 77
 Şems-i Tebrizî 89
 Şemseddin Sivasî 345
 Şemsettin Velî 127
 Şeriat 63
 şeriat 49, 51, 411, 422, 423

Şerif Aktaş 301
 Şeyh 80
 Şeyh Bahâüddin-i Nakşibendî 154
 Şeyh Hacı Murad-ı Velî 163
 Şeyh Ahmed 363
 Şeyh Ahmet Gülşehri 184
 Şeyh Ali Semerkandî 280
 Şeyh Bayezid 325
 Şeyh Bekir 296
 Şeyh Cüneyd-i Bağdadî 276
 Şeyh Ebu İshak Şirazî 30
 Şeyh Edebâlî 188
 Şeyh Edebâli 94
 Şeyh Edhem Çelebi 279
 Şeyh Edhem Çelebi türbesi 347
 Şeyh Elvan Şirazî 149
 ŞEYH ERDEBİLÎ 32
 Şeyh Erzurûmî 92
 Şeyh Hacı Mehmed 120
 Şeyh Hamid 126
 Şeyh Hamid-i Kayserî 126
 Şeyh Hamid-i Velî 126
 Şeyh Hasan 124
 Şeyh Hasan Semnânî 30
 Şeyh Hayreddin Tokâdî 209
 Şeyh Hüseyin Mevlevî 296
 Şeyh Mahmud Defteri 328
 Şeyh Muhlis Baba 240
 Şeyh Murad Nakşibendî 314
 Şeyh Nusreddin 274
 Şeyh Nusreddin Tekkesi 274

Şeyh Nusret 274
 Şeyh Nusret Türbesi 274
 Şeyh Osman 296
 Şeyh Sadreddin-i Konevî 21, 67, 94, 141, 189
 Şeyh Safiyyüddin İshâk 127
 Şeyh Süleyman Velî 296
 Şeyh Süleyman Velî Hazretleri 296
 Şeyh Süleyman-ı Velî 296
 Şeyh Şâ'bân-ı Velî 209
 Şeyh Şehabüddin Sühreverdî 316
 Şeyh Şuca-i Karâmanî 142
 Şeyh Yusuf Hemedânî 30
 Şeyh-i Kebir 68
 Şeyhî 142
 Şia 27, 417
 Şir Merd Bey 321
 Şirazi 30, 68, 149
 Şirvânî 215
 Şuca-i Karâmanî 142
T
 Taberî 22
 Tac'üt Tevarih 122
 Tac'üt Tevârih 190
 Tacüddin-i Kâşî 94
 Taptuk Emre 104
 Tarikat 51, 53, 63, 64, 85, 147, 156, 157, 158, 159, 160, 162, 190, 204, 315, 328, 340, 371, 391, 399, 400, 402, 403, 409, 410, 413, 422, 423, 426, 427, 429, 430, 431
 Tarsus 26
 Taş Mescit 220

Taşkent 38
 Taşköprü 209
 Tayyip Başer 169
 Taziye Köyü 315
 Tebrizi 77
 Tebriz 127
 Tecrid 52
 Tefrid 52
 tefsir 31
 Tekkeşiklar Köyü 320
 Tekkeşin 279
 Temel Can 116
 Temenni Tepe 243
 Temenni Tepesi 244
 Terkos 325
 Terme 224
 Tevfik Fikret 264
 Tezkire-i Evliyâ 298
 Timuçin Mert 33
 Tisa (Güzelhisar) 395
 Toharistan 24, 26
 Tohma suyu 136
 Tokâdî 209
 Tokat 87
 Torsan Bey 229
 Tosya 169
 Totaş 342
 Trabzon 232
 Tral (Aydın) 395
 Tuğrul Arslan 232
 Tumuşkas 24
 Tuna 193
 Tunceli 109
 Turan Karabaşoğlu 280
 Turan Yazgan 38
 Turgut Alp 115
 Turhal 224
 Turhal Şeyhi 314
 Tursan 224
 Tursun Fakih 198
 Tus 26
 Türk Dünyası
 Araştırmaları Vakfı 38
 Türk Haber-İş Sendikası

237
 Türk Metal Sendikası
 141
 Türk Metal Sendikası
 İstanbul Şube 141
 Türk-İş 280
 Türkistan 123
 Türkmenistan 38

U

Uluborlu 245
 Uludağ 114
 Umur Bey 227
 Urfa 169
 Urfa Kontluğu 233
 usûl 132
 Uz 261

Ü

Ülkü-Bir Derneği 67
 Ülkücü 55, 62, 63, 91
 ümerâ 90
 Ümeyyeoğulları 23
 Ürgüp 243

V

Vanî Mehmed Efendi 33
 varlık 43, 53, 69, 70, 71,
 72, 131, 419, 429
 Varna 100
 Vasilios Kalesi 326
 Vecihi Paşa 244
 Vedat Bilgin 141
 Vehre 30
 Velâyetname 171
 Veli Küçük 197
 Veli Küçük Paşa 197
 Veliyullah 49
 Venedik 260
 Venedikliler 270
 Verevelit 288
 Verevelit Şehri 288

Veysel Turgut 248
 Veysel Demirtaş 108
 Veysel Turgut 257
 Viranhisar 260
 Vird-i evkât 52

Y

Yağcılar 348
 Yahşi Bey 321
 Yahya Dede 352
 Yahyâ-yı Şirvânî 215
 yaratılış 43, 430
 Yasin Mor 221
 Yaslı Ören Köyü 326
 Yassıçimen Savaşı 95
 Yassıören 325
 Yaşar Özel 325
 Yatlar 167
 Yavuz Selim Demirağ
 238
 Yavuz Sultan Selim 183
 Yavuz Tiryaki 363
 Yaylacık Köyü 352
 Yazıcızade Ahmed 142
 Yazıcızâde Ahmed
 Bîcân 203
 Yazıcızade Mehmed 142
 Yazıcızade Mehmed
 Bîcân 206
 Yemen 270
 Yeni Camii 220
 Yenice 229
 Yesevî 31
 Yesevîlik 47
 Yesi 32
 Yeşilyurt 110
 Yezid 23
 Yıldırım Beyazid 130
 Yılmaz Turan 236
 Yılmaz Kaya 221
 Yiğit 80
 Yohannes Comnenos
 233

yokluk 43
Yozgat 300
Yunanistan 103
Yûnus Emre 107
Yusuf Biçer 112
Yusuf Hakiki 126
YUSUF HEMEDÂNÎ 29
Yusuf Hemedânî 157
Yusuf Hemedânî 30, 31,
45, 57, 159
Yücel Dağlı 229
Yüksel Ercan 301

Z

zahir 58, 127
Zahirî ve batınî ilimler
128
Zekai Savaşlar 116
Zeki Müftüoğlu 125
Zekî Velidi Togan 107
Zemahşerî 68
Zemahşerî 68
zembil 64, 80, 86, 102,
125, 143
Zeynûddin Hafi 310
Zile 224
Ziyâeddin Gümüşhanevî
161, 259, 360